

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

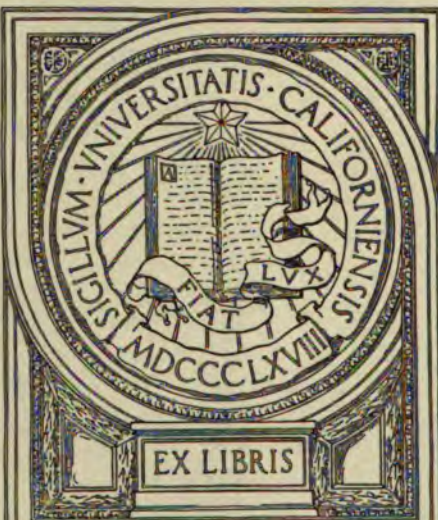
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

GIFT OF
HORACE W. CARPENTIER

EX LIBRIS

DAS GOPATHA BRĀHMAṆA

DAS GOPATHA BRĀHMAṆA

॥

HERAUSGEGEBEN

VON

Dr. DIEUKE GAASTRA.

BUCHHANDLUNG UND DRUCKEREI
VORMALS E. J. BRILL, LEIDEN.
1919.

12 11

10 11 12
CARPENTIER
13 14 15

VORREDE.

Das Gopatha Brähmana ist 1872 in der Bibliotheca Indica von Rājendralāla Mitra und Harachandra Vidyābhūṣaṇa herausgegeben worden.

In seinem Vorwort sagt Rājendralāla, dass er mit der Ausgabe nicht glücklich gewesen sei. Er wurde in seinen Erwartungen, dass er einen Kommentar finden würde, getäuscht, und mehrere Stücke wurden veröffentlicht, ohne dass die beiden Herausgeber mit einander darüber zu Rate gegangen wären. Harachandra Vidyābhūṣaṇa starb schon bald und sein Manuskript war nach seinem Tode nicht zugänglich. Damit kann man aber nicht gänzlich die Unachtsamkeit in der Bearbeitung des Textes entschuldigen.

Schon Böhlingk bewies in seiner „Probe einer Kritik des Gopathabrähmana“ (B. K. S. G. W. April 1896), auf welcher ungenauen und wenig kritischen Weise dieser Text herausgegeben worden ist. Er wimmelt von Druckfehlern, die Sandhiregeln werden gewaltig vernachlässigt. Von dem Inhalt haben die Herausgeber sich offenbar wenig Rechenschaft gegeben, denn die richtige Lesart findet man manchmal in den Noten, siehe z. B. S. 7, Bem. 1; Seite 11, Bem. 3; Seite 15, Bem. 3 und 4; Seite 17, Bem. 2; u. s. w.; auch hat man die Wörter oft falsch getrennt.

Im Gop. Br. I 3. 22 (fin.) kommen ein paar fehlerhafte Lesungen vor. S. 59 Z. 3 v. u. *yajñaviskandham* statt *yajñaviskandham*; und *ayātyeti* statt *apātyeti*; während in I 1. 15, wo dasselbe behandelt wird, die richtige Lesart steht.

Das grösste Beispiel der Ungenauigkeit ist gewiss wohl die

Tatsache, dass die beiden letzten Zeilen auf Seite 62 nicht dahingehören, sondern unten auf Seite 64, und Zeile 4 v. o. auf Seite 126 drei Zeilen früher gelesen werden muss.

In ihrem Vorwort geben die Herausgeber eine Übersetzung des ersten Prapāṭhaka "with the omission only of such eulogistic and explanatory passages as break the thread of the narrative". Die Übersetzung ist nachlässig und manchmal zeigen die Herausgeber, dass sie den Urtext nicht verstanden haben. Auch ist manchmal die Übersetzung dem Inhalte nach korrekt, aber dann haben sie sich nicht die Mühe gegeben den Text mit demselben in Übereinstimmung zu bringen.

Das war der Anlass zu meinem Versuch eine neue kritische Ausgabe des Gop. Br. zustande zu bringen.

Die neue Ausgabe des Gopatha Brāhmaṇa kann bei weitem kein Muster genannt werden, und viele werden sich in ihren Erwartungen getäuscht sehen. Wenn auch Böhlingk in seiner „Probe einer Kritik des Gopathabrāhmaṇa“ hofft, dass eine neue, kritische Ausgabe viele Schwierigkeiten aus dem Wege schaffen werde, dennoch kann die Hoffnung nicht erfüllt werden. Es bleiben viele, sehr viele Schwierigkeiten übrig. Aber, da in den letzten vierzig Jahren so viele Texte neu herausgegeben worden sind und dadurch die Hilfsmittel einen Text zusammen zu stellen soviel grösser geworden sind, habe ich meine Bedenken überwunden und gebe den Text heraus. Damit man eine gute Einsicht in die Atharvan-literatur bekomme, ist es allerdings nötig brauchbare Ausgaben zu haben; und ich hoffe, dass die Ausgabe an Brauchbarkeit gewonnen hat.

Er ist mir eine besondere Freude hier Herrn Prof. CALAND, den ich immer bereit fand mir behilflich zu sein und dessen Bemerkungen und Ergänzungen meinem Werke zu gute kamen, meinen Dank auszusprechen. Sehr weiss ich zu schätzen, dass er auch die Güte hatte, die Korrekturbogen zu lesen.

Den Haag 1919.

EINLEITUNG.

Die Handschriften.

Für die Ausgabe des Gop. Br. sind folgende Handschriften benutzt worden:

1) Hs. Coll. Haug 22, München (auf Seite 14 des Verzeichnisses der Orientalischen Hss.). Sie besteht aus 173 Blättern; der erste Teil enthält 81 Blätter in fünf Prapāṭhaka; der zweite Teil 92 Blätter in sechs Prapāṭhaka. Der erste Teil wird auf das Jahr 1653 zurückgeführt, der zweite Teil auf 1788 (vid. Catal. Codd. Mss. Bibl. Regiae Monac. Tom. I Pars 5. p. 75). Sie ist vollständig und ziemlich gut von einer Hand geschrieben mit Ausnahme des sechsten Prapāṭhaka des zweiten Teiles. Mit gelber Farbe und roter Tinte sind wiederholt Veränderungen im Texte gemacht worden. Fortwährend hat man *i* in *ī* umgeändert, woraus man schliesst, dass der ursprüngliche Text in Grantha-Schrift geschrieben war. Ich fand nur ein Beispiel des Wechsels von *p* und *v*, n.l. II 6. 15 (S. 269 Z. 15) *ulpa* und *ulva*. Die ursprüngliche Lesung des Textes nenne ich A. pr. m.; die veränderte A. sec. m. Oft ist durch gelbe Farbe die erste Lesung unleserlich geworden, und findet man die zweite Lesung als Randbemerkung. Soweit es mir möglich war, habe ich die erste Lesung zu entziffern versucht. Hs. Burnell CLXXXIII hat oft dieselbe Lesung wie A. pr. m.; die Veränderungen in der Hs. Haug 22 gehen also wahrscheinlich auf ein älteres Datum zurück als die Hs. Burnell CLXXXIII.

2) Eine Hs. [B] befindet sich in Benares. Von dieser Hs. habe ich eine Kopie machen lassen. Natürlich ist es möglich, dass der Abschreiber Fehler machte. In der Kopie dieser Handschrift fehlen viele Silben; sogar kommen ab und zu einige Zeilen doppelt vor. Ist das nun der Fehler des Abschreibers, hat dieser nicht mit Akkuratessse gearbeitet, oder war diese Ungenauigkeit schon im ursprünglichen Texte? Die Hs. hat doch genutzt an Stellen, wo man in den andern Handschriften an der richtigen Lesung zweifelte. Die Hs. ist nicht vollständig, sie endet mit dem zweiten Kapitel des Uttarabhāga. Einige Eigentümlichkeiten kommen in der Schreibart vor ष्ट wird wiedergegeben durch ष्ट्; einige Mal durch ष्ट; न्न durch म्म; श्रीं durch ईं oder ३०; व् durch व; ष्या durch स्य; ई einige Mal durch इ; स्य durch स्ह; धा durch ध्य; श durch त्रा; oft findet man ein Komma, das gar keine Bedeutung hat; sehr oft क् statt क; च und व werden oft verwechselt.

3) Hs. Burnell 237 [die alte Nummer 288] [C] ist nicht vollständig, sie enthält nur den Pūrvabhāga. Man führt sie auf das Jahr 1732 zurück. Sie ist sehr deutlich geschrieben, enthält 56 Blätter.

4) Hs. CLXXXIII (die alte Nummer 276) in Catal. of a Coll. of Skrt. Mss. bij A. C. Burnell. part I p. 58 [D], enthält den Uttarārdha. Sie ist eine Kopie einer Nāgarīhandschrift in der Tanjore Library; sie enthält 24 Blätter 29½ c.M. hoch und 23½ c.M. breit. Sie ist sauber und fein geschrieben und keine Änderungen kommen in der Handschrift vor. Die Andeutung einer Jahreszahl findet man nicht.

5) Hs. 236 [die alte Nummer 2142]: Catal. of the Skrt. Mss. in the Library of the India Office, Part I p. 38 [E]. Auf der ersten Seite dieser Handschrift liest man: „This whole volume is nothing more than a copy of one of the Atharvic texts;

prepared for bol. Polier, and now deposited in the British Museum (N° 5353 Plut. CCXXV G.) W. D. W."

Sie enthält 47 Blätter, 40 c.M. breit, 23 c.M. hoch; ist gut geschrieben und gut leserlich; aber oft hat man einige Wörter vergessen oder zweimal geschrieben. Sie bricht plötzlich im Uttarabhāga, mitten im sechsten Prapāṭhaka, zweiten Khaṇḍa, ab.

6) Eine Bombay Kopie [F] in „The list of Skrt. Mss. by Bühler presented to the India Office Library and described on pag. 552 of Z. D. M. G. 42". Dr. F. W. ARNOLDS, ass. Librarian of the India Office, hat mich auf diese Handschrift aufmerksam gemacht. Mittels der India Office ist sie von Bombay nach Amsterdam geschickt worden. Sie enthält nur den Uttarabhāga; sie besteht aus 39 Blättern, 23 c.M. hoch und 30 c.M. breit. Dr. F. W. ARNOLDS durchsuchte für mich die nicht katalogisierten Handschriften von Burnell und Mackenzie, aber es ist ihm nicht gelungen eine Handschrift des Gopatha Brāhmaṇa zu finden.

Prof. W. CALAND hat mich auf die Erwähnung einer Handschrift des Gop. Br. in the Catalogue of Sanskrit Mss. of his Highness the Mahārāja of Jammu and Kashmir by Dr. M. A. STEIN p. 45, aufmerksam gemacht.

N° 5279 गोपथब्राह्मणम् । पत्राणि 144 । संपूर्णम् । नवीना कश्मीरिणी निविः
 „ 5289 तदेव । „ 84 । „ „ „ „

Prof. Dr. J. PH. VOGEL, damals Archaeological Surveyor in Lahore, versuchte mir eine Kopie zu verschaffen. Aber seine Bemühungen beim Bibliothekar Chaltermji blieben ohne Erfolg.

Im Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Bodleian Library Vol. II findet man zwei Hss. des Gopatha Brāhmaṇa erwähnt:

N° 974. Ms. Mill. 56. Gop. Br. A. D. 1839.

The pūrvārdha begins on f. 1^{II}, prapāṭhaka 1 ends on f. 10; 2 on f. 18^{II}; 3 on f. 26; 4 on f. 31^{II}; 5 on f. 38^{II} iti pūr-

vārdhabrāhmaṇe pañcamah prapāṭhakah | iti atharvavede gopathabrāhmaṇa pūrvārdha samāptā.

The uttarārdha begins on f. 41; prapāṭhaka 1 ends on f. 47; 2 on f. 53^{II}, thus: iti śrī atharvavede gopathabrāhmaṇo dvitīyaḥ prapāṭhakah || 2 || No more has been written.

The M. S. is modern and on the whole inaccurate. Lacunae are marked on ff. 2, 18, 35^{II}, 37^{II}.

Size $11\frac{3}{4} \times 7\frac{1}{2}$ in. The leaves are arranged as in a European book. Material: Paper.

N^o of leaves II + 54 + II blank.

Date f. 38^{II}: samvat 1895 (= A. D. 1839).

Character: Devanāgarī.

N° 975 M. S. Mill. 34. Gopatha Brāhmaṇa 19th cent.?

Contents: the Gopatha Brāhmaṇa of the Atharvaveda, probably a transcript from the same M. S. as M. S. Mill. 56 (974). It begins on f. 1^{II} with prapāṭhaka 1 of the uttarārdha, which ends on fol. 7; 2 ends on f. 13^{II}. Prapāṭhaka 1 of the pūrvārdha begins afresh on f. 14, ending on f. 23^{II}; 2 ends on f. 32; 3 on fol. 40; 4 on fol. 45^{II}, 5 on f. 52^{II}. The ardhas are not mentioned in the colophons. The M. S. is more incorrect than M. S. Mill. 56, of which it may conceivably be a copy. The first twenty-two folios are bound on either side by two bright red lines.

Lacunae are marked on ff. 14, 51^{II}.

Size: $13\frac{1}{2} \times 8\frac{3}{4}$ in. Material: Paper.

N^o of leaves: II + 52 + II blank.

Date: about A. D. 1840.

Character: Devanāgarī.

Beide Handschriften habe ich sorgfältig durchgesehen; beide sind höchstwahrscheinlich Kopien der Handschrift, die sich in Benares befindet; die Lücken, die man in letzterer findet, findet man in diesen beiden Handschriften zurück. Sie waren von gar keinem Nutzen, denn an allen Stellen, wo die andern Hand-

schriften eine undeutliche Lesung gaben, waren sie gleichlautend.

Die verschiedenen Lesungen der Handschriften habe ich verglichen und nun glaube ich, dass sie alle denselben Ursprung haben.

Beweise für meine Ansicht sind folgende:

1) Dass es zwei Lücken in dem Texte gibt, die in allen Handschriften vorkommen.

I Gop. Br. I 2. 15 [S. 48 Z. 9] hinter „*yan nakṣatram*“. Diese fand ich durch Vergleichung mit Kāṭh. VII 15.

Gop. Br. II 1. 24 [S. 161 Z. 11] hinter den Worten: *pitṛn agnīṣvāttān ity āvāhayanti* fehlen einige Wörter, sonst ist der Zusammenhang nicht deutlich.

2) Oft findet man Stellen, die korrupt sein müssen z. B. I 5. 21; I 2. 5 (init.) II 4. 13; II 6. 14 die in allen Hss. gleichlautend sind.

3) In allen Hss. findet man dieselben fehlerhaften Formen eines Verbums z. B. den Plural *nīramimata* [S. 5 Z. 8 u. s. w.] statt des Sing. *nīramimīta*; ein quasi perfectum *ācacaste* [S. 23 Z. 2] statt *ācacakṣe*, und andere.

4) Man findet einige Wörter, die korrupt sind und genau so in allen Hss. vorkommen, wie *ihāsāmivāsuh* [S. 125 Z. 4 u. s. w.] *gulmaha* [S. 271 Z. 7] und andere.

Die Hss. sind nicht akkurat; und viele Ungenauigkeiten, die man den Herausgebern der Editio princeps zugeschrieben hat, waren schon in den Handschriften.

Die Handschrift Haug aus München ist bei weitem die beste, aber auch sie ist an einigen Stellen so verdorben, dass es mir nicht möglich ist ein zusammenhängendes Ganzes herauszufinden. Wenn der Text gleichlautend mit Stellen aus andern Texten ist, habe ich die richtige Lesart den andern Texten entnommen, wo das Gop. Br. unbegreiflich ist. Bei der Erwähnung der var. lectiones habe ich nur dann die Lesart der Editio der Bibl. Indica notiert, wenn diese eine Lesart hatte,

die man nicht in den Handschriften, die von mir benutzt worden sind, findet. Haben die Herausgeber eine Hs. benutzt, die mir unbekannt ist, oder haben sie eine Emendation gemacht, ohne dieselbe zu erwähnen?

Wenn der Text korrupt ist, und keine Parallelstelle in andern Texten hat, habe ich meine Vermutung in den Noten mitgeteilt.

Einige Mal war der Text so korrupt, dass ich gar keinen Sinn in den Worten fand.

Es herrschte keine Übereinstimmung über das Schreiben oder das Nicht-Schreiben eines Visarga. Meistens wurde der Visarga nicht geschrieben vor einem Sibilanten + tonlosem Konsonanten, aber dann und wann fand man denselben wohl vor einem Sibilanten + tonlosem Konsonanten, während er in derselben Handschrift an einer andern Stelle in demselben Falle wieder weggelassen wurde. In diesem Texte habe ich nun den Visarga vor dem Sib. + Kons. weggelassen.

Erwähnung des Gop. Brähmaṇa.

Die erste Erwähnung des Gop. Br. findet man in: A History of Ancient Sanskrit Litterature, by Max Müller, p. 445—455.

Bloomfield besprach das Gop. Brähmaṇa in J. A. O. S. XIV S. 1 figg. und behandelte es später ausführlich in „The Atharvaveda“ (Grundriss der Indo-Arischen Philologie. Strassburg 1899). Diese Arbeit habe ich benutzt, und vieles habe ich derselben entnommen; vollständigkeitshalber wiederhole ich oft, was auch schon Bloomfield gesagt hat. In einigen Punkten weiche ich von seiner Meinung ab, an andern Stellen bin ich ausführlicher gewesen. Das erwähne ich an geeigneter Stelle.

Einteilung des Gop. Brähmaṇa.

Das Brähmaṇa besteht aus zwei Teilen. Der Pürvabhāga hat fünf Prapāṭhaka, der Uttarabhāga sechs Prapāṭhaka. Bemer-

kenswert ist es, dass am Schluss jedes Khaṇḍa vorkommt: „*iti brāhmaṇam*“. Man hat wohl angenommen, dass das Gop. Br. ein Anubrāhmaṇa eines verloren gegangenen Brāhmaṇa ist. Für diese Ansicht spricht u. a. die Tatsache, dass das Gop. Br. nur einen Teil des Stoffes behandelt, der in einem Brāhmaṇa vorkommt.

In „*Parīṣiṣṭa of the Atharvaveda*“, edited by Bolling and Negelein XLIX 5, (S. 337) liest man: *tatra gopathaḥ śataprapāthakam brāhmaṇam āsīt tasyāvasiṣṭe dve brāhmaṇe pūrvam uttaram ceti*.

Ist das wahr, so ist ein grosses Brāhmaṇa des Atharvaveda verloren gegangen, und haben wir nur im Gop. Brāhmaṇa zwei Kapitel.

Oft findet man Wiederholung der Schlussworte eines Khaṇḍa. Das sind Überreste einer alten Einteilung. Sie wird nicht in allen Handschriften gefunden.

Die Khaṇḍa I 4 11—18 endigen mit den Worten: „*sa vā eṣa samvatsaraḥ*“; diese sind die Anfangsworte des folgenden Khaṇḍa. Das ist ein Überrest einer Untereinteilung in Kaṇḍikā.

Die Stellen des Gopatha Brāhmaṇa, deren Schlussworte sind: „*tasyoktam brāhmaṇam, upariṣṭād brāhmaṇam*“, habe ich genau durchgesehen. An diesen Stellen treten uns zwei Möglichkeiten entgegen. Sie deuten auf eine Stelle, die im Gop. Br. vorkommt oder nicht.

In letzterem Falle können diese Worte am Ende eines Stückes, das mit andern Texten gleichlautend ist, vorkommen. In diesem Falle ist es möglich, dass die Worte ohne weiteres diesem Texte entnommen worden sind. Aber die Möglichkeit besteht denn doch noch, dass sie auf Stellen hinweisen, die in Teilen des Gop. Br., die verloren gegangen sind, vorkommen. Von einigen Stellen, die mit diesen Worten endigen, kann ich keine Beziehung zu dem bekannten Gop. Br., auch keine gleichlautende Stelle in einem andern Texte finden. Diese Stellen, in

welchen der Verfasser auf einen uns unbekanntem Teil des Gop. Br. hindeutet, dürften wohl ein Beweis für die Voraussetzung sein, dass das Gop. Br. nur einen Teil vom grossen Brähmaṇa ausmacht, das verloren gegangen ist.

Die Stellen sind folgende:

I 3. 3 (S. 67 Z. 7) *tad yathā lavanetyuktam*. Dieser Passus kommt vor Gop. Br. I 1. 14 (S. 11 Z. 13) *tad yathā lavaneṇa suvarṇaṃ saṃdadhyāt suvarṇeṇa rajatam* u. s. w.

II 1. 21 *tasyoktaṃ brāhmaṇam* (S. 158 Z. 11), *teṣāṃ uktaṃ brāhmaṇam* (S. 158 Z. 15). Dieser Khaṇḍa stimmt wörtlich mit Kauṣ. Br. V überein. Im Gop. Br. kommen die Stellen nicht vor.

II 2. 10 (S. 175 Z. 7) *abraviḍ brahmaṇaḥ*. Dieser Passus stimmt fast wörtlich mit Kāṭh. XXXIV 17—18 überein; aber Kāṭhaka hat nicht *abraviḍ brahmaṇaḥ* wie Gop. Br. Auf das uns bekannte Gop. Br. geht dieser Passus nicht zurück, folglich ist dies vielleicht eine Hindeutung auf den verloren gegangenen Teil des Gop. Br.

II 4. 1 (S. 210 Z. 13) *kaś tam indra tvāvasum iti bārhataḥ pragāthas tasyopariṣṭād brāhmaṇam*. vgl. II 6. 3 (S. 246 Z. 9).

II 4. 3 (S. 212 Z. 4) *bārhataḥ pragāthas tasyoktaṃ brāhmaṇam*. vgl. II 4. 1.

II 4. 15 (S. 221 Z. 13) *tasyopariṣṭād brāhmaṇam*. Hierzu gibt es keine Parallelstelle in einem andern Texte und keine Erwähnung in dem uns bekannten Gop. Br.

II 4. 17 (S. 224 Z. 7) *tasyoktaṃ brāhmaṇam*. Hierzu hat man keine Parallelstelle in einem andern Texte und keine Erwähnung in dem uns bekannten Gop. Br.

Inhalt des Gop. Brähmaṇa.

Ein vollständiges Inhaltsverzeichnis gab Bloomfield in „The Atharvaveda“ (Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Al-

tertumskunde, Strassburg 1899). Darum gebe ich nur eine kurze Inhaltsangabe.

Der Anfang trägt nicht den Charakter eines Brähmaṇa, sondern ist eine Upaniṣad.

I 1. 1—15 Brhad Āraṇyaka Upaniṣad 5. 4.

I 1. 16—30 Praṇava Upaniṣad.

I 1. 31—38 Gāyatrī Upaniṣad.

I 1. 39. Ācamana.

I 2. 1—9. Die Pflichten und Belohnungen des Brahmacāriṇs.

I 2. 10—14. Devayajana.

I 2. 15—18. Das Brahmaudana beim Agnyādheya.

I 2. 18—21. Das Ross beim Agnyādheya.

I 2. 22—23. Das Sāntapana-feuer.

I 2. 24—I 3. 5. Vorrang des Atharvanischen Brahmans.

I 3. 6—10. Mystische Erklärung des Darśapūrṇamāsa.

I 3. 11—16. Mystische Erklärung der Handlungen des Agnihotra.

I 3. 17—23. Betrachtungen über den Agniṣṭoma.

I 4. 1—I 5. 22. Mystische Erläuterung des Sattra.

I 5. 23—25. Metrische Verhandlung über das Opfer.

II 1. 1—12. Darśapūrṇamāsa.

II 1. 13—16. Kāmyeṣṭayaḥ.

II 1. 17—26. Āgrāyaṇa, Agnicayana und Cāturmāsyāni.

II 2. 1. Kāmyeṣṭayaḥ.

II 2. 2—4. Das Tanūnaptra des Agniṣṭoma.

II 2. 5. Untersuchung über die Fehler im Opfer.

II 2. 6. Der Pravargya.

II 2. 7—8. Eine Legende und einige Bemerkungen, sich beziehend auf die Upaniṣad.

II 2. 9. Die Aufzählung der Patnī.

II 2. 10. Yajñatanū.

II 2. 13—15. Stomabhāga-mantra.

- II 2. 16. Verteilung des Āgnidhra-feuers.
 II 2. 17. Die Pravṛtāhuti.
 II 2. 18—19. Die Schoppen bei den drei Savana.
 II 2. 20—22. Die Libationen mit den Prasthita-Schalen bei den drei Savana.
 II 2. 23. vid. Gop. Br. I 3. 19. Eine Erklärung der Wörter *vicakṣanavati vāk* und *canasitarati vāk*.
 II 2. 24. Darśapūrṇamāsa.
 II 3. 1—11. Die Fortsetzung des Agniṣtoma, Vaṣaṭkāra und Anuvaṣaṭkāra, Ṛtugraha u. s. w.
 II 3. 12—19. Prātaḥsavana des Ekāha.
 II 3. 20—II 4. 4. Mādhyam̐dinasavana des Ekāha.
 II 4. 5—18. Tṛtīyasavana des Ekāha.
 II 4. 19. Ṣoḍaśin.
 II 5. 1—15. Atirātra.
 II 5. 6—10. Sautrāmaṇī, Vājapeya und Aptoryāma.
 II 5. 11—II 6. 16. Ahīna.

Das Alter des Gop. Brāhmaṇa.

Über das Alter ist nichts bekannt. Nur im Aitareya Āraṇyaka von Arthur Berriedale Keith findet man eine Bemerkung über das Alter. Auf S. 25 äussert er sich folgendermassen über die Zeit seiner Entstehung: „The brāhmaṇa period, according to Max Müller, probably extended from about 800—600 B. C., and this view has the weighty support of Prof. Macdonell. The Aitareya Brāhmaṇa cannot be far removed in date from the first book of the Āraṇyaka, but the Gopatha Brāhmaṇa, which contains many borrowings from it, is in the opinion of Aufrecht known to Yāska. Now Yāska is certainly anterior to Śaunaka and Pāṇini, for he is cited in Ṛgvedaprātisākhya, the Bṛhaddevatā, and is apparently known to the Aṣṭādhyāyī. His date cannot, therefore, be reasonably placed later than 500 B. C.

and it may go back to 550 B. C. This date is confirmed by the character of the Nirukta which certainly is anterior to either the Prātisākhya or Pāṇini. If, therefore, the Gopatha Brāhmaṇa was known to him, even that late work must be dated 600 B. C., and the Aitareya Brāhmaṇa must be earlier, even apparently including the last ten chapters, which are later than the earlier portions of the Brāhmaṇa. Thus the Brāhmaṇa cannot well be placed later than 800—700 B. C. and the Āraṇyaka is not be dated much later”.

Diese Behauptung findet nun ihren Grund darin, dass Yāska (Nirukta VIII 22) zitiert: *yasyai devatāyai havir gṛhītaṃ syāt tām manasā dhyāyed vaṣatkarīṣyan*. Dieser Passus ist gleichlautend mit Aitareya Brāhmaṇa III 8. 1; aber *manasā* fehlt dort; in Gop. Br. II 3. 4 (S. 191 Z. 12) kommt *manasā* wohl vor (*tām manasā dhyāyan vaṣatkurīyāt*).

Und nun behauptet Keith: „It is hardly open to doubt that the form found in the Gopatha passage must have been before Yāska’s mind. For though it is not unnatural for the author of the Gopatha, or some other Brāhmaṇa, who borrowed the main body of his work from other sources, to alter his original by inserting *manasā*, yet it is improbable that Yāska would have made the quotation incorrectly, but for the existence of the alternative version. The instance does not amount to proof, and on the other hand, it may be argued, with Bloomfield (J. A. O. S. XI 375 sq. XIX II. 1—11), that the Gopatha borrows from the Vaitāna Sūtra and so is very late. But even assuming that the borrowing from the Vaitāna is real, yet it is more than possible that the text of the Gopatha, a very unimportant work, has suffered interpolation, or perhaps the Gop. Br. as we now have it is a working over of an earlier Brāhmaṇa which itself is borrowed from the Aitareya. But in any case the Aitareya Brāhmaṇa is unquestionably much older than Yāska”.

Gegen Keith’s Behauptung ist viel einzuwenden:

1° Das Zitat an und für sich ist so unbedeutend. Wo *dhyāyati* und *manasā dhyāyati* neben einander gebraucht werden, würde es begreiflich sein, dass Yāska *manasā* gebraucht, wo es nicht im Aitareya Brāhmaṇa gefunden wird.

2° Yāska führt auch nicht genau die Worte des Gop. Br. an. Gop. Br. II 3. 4. hat *tāṃ manasā dhyāyan vaṣaṭkuryāt*.

Ait. Br. III 8. 1. *tāṃ dhyāyed vaṣaṭkarīṣyan*.

Nirukta VIII 22. *tāṃ manasā dhyāyed vaṣaṭkarīṣyan*.

Keith's Behauptung, dass das Gop. Br. jung sein müsse, da es dem Vaitānasūtra entnommen worden ist, hat man, meines Erachtens, widerlegt, und gewiss ist das Vaitāna jünger als das Gop. Br.

Die Stellung des Gop. Brāhmaṇa in der Atharvaveda Literatur.

Bloomfield glaubt, dass die Reihenfolge der Texte des Atharva Veda gerade das Gegenteil der gewöhnlichen Folge sei. Seiner Meinung nach sei zuerst das Kauśika Sūtra (Gr̥hyasūtra), dann das Vaitāna Sūtra (Śrautasūtra) und endlich das Gopatha Brāhmaṇa entstanden.

Caland bestreitet die Richtigkeit dieser Behauptung in seinem Aufsatz „Über das Vaitānasūtra und die Stellung des Brahman im Vedischen Opfer“. (W. Zs. f. d. K. des M. VIII 1900); in „Zur Atharvaveda Literatur“ (W. Zs. f. d. K. des M. XVIII); in seiner Rezension von „The Atharvaveda by M. Bloomfield“ und in „Bijdrage tot de Kennis der Atharvaveda-Litteratuur“. (Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde, (4e Reeks Deel VII 1904). In seiner neu erschienenen Arbeit „Das Vaitānasūtra des Atharvaveda“ (Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Amsterdam 1910) hat Caland schlagende Beweise gegeben, dass das Vaitāna jünger sein muss als das Gop. Br.; z. B.: die wiederholte Verwendung des Op-

tativs im Vaitāna an Stellen, die wörtlich mit dem Gop. Br. übereinstimmen, während sonst der Optativ in Sūtratexten nicht gebräuchlich ist, u. a. (vgl. Einleitung S. IV und V).

In der „Bijdrage tot de Kennis der Atharvaveda-Literatur“ legt Caland den Nachdruck darauf, dass Bloomfield übersehen hat, dass das Gop. Br. sich der Śaunakīya Rezension nicht anschliesse. Vieles spricht dafür, dass es sich der Paippalāda Rezension anschliesse. Bestimmt ist dies noch nicht festzustellen, da die Ausgabe der Paippalāda Rezension der Atharva Saṃhitā noch nicht zustande gekommen ist. Caland hat in dieser Abhandlung seine Ansicht ausführlich erklärt.

Eins ist nicht günstig für Caland's Ansicht, nämlich: Gop. Br. II 6. 14 entnimmt seine Mantra dem 20sten Buch des Atharvaveda. Nun geht der Paippalāda Rezension das 20ste Buch ab, und das Gop. Br. soll es gekannt haben. Nun gibt es zwei Möglichkeiten. Entweder das Gop. Br. setzt das 20ste Buch der Śaunakīya Rezension als bekannt voraus und zitiert es, oder es bestand schon früh, zum Behuf des Brahman c.s. (hauptsächlich des Brāhmaṇācchamsin), auch bei den Paippalādas eine Sammlung Ṛcas, zusammen gebracht für das Soma Opfer, aber noch nicht in der Saṃhitā kanonisiert, was wohl bei den Śaunakīyas geschah. Vollständigkeitshalber und besonders in Anschluss an das Ritual für den Hotar (oder besser der Hotraka's) nach dem Ṛgveda, behandelt nun das Gop. Br., auch die Śastra des Maitrāvaruṇa und des Acchāvāka.

Bloomfield in der Rezension von „Das Vaitānasūtra des Atharvaveda, übersetzt von W. Caland Amsterdam 1910“ (Göttingische Gelehrte Anzeigen 1912 N° 1) bestreitet wieder Caland's Behauptung, dass das Vaitānasūtra jünger sei als das Gopatha Brāhmaṇa; aber die von ihm angeführten Gründe sind für mich nicht überzeugend.

Verhältniss des Gop. Brāhmaṇa zu andern Texten.

Wenn man das Gop. Brāhmaṇa mit andern Texten vergleicht, so muss es weit zurückstehen. Dennoch hat man seinen Wert manchmal unterschätzt. Aufrecht nennt es in seiner Einleitung zum Aitareya Brāhmaṇa „ein elendes Machwerk“. Bloomfield meint, dass das Gop. Brāhmaṇa aus einer Zusammenfügung einiger Teile von verschiedenen andern vedischen Texten entstanden sei. Er führt viele Stellen aus andern Texten an, die wörtlich mit dem Gop. Br. übereinstimmen.

Nun ist es mir sogar gelungen noch mehrere Stellen zu finden und wo Bloomfield sagt: „these sections in Gop. Br. exhibit a good deal of independence“, fand ich sie manchmal wörtlich in andern Texten zurück. Prof. Caland machte mich auf gleichlautende Stellen im Kāṭhaka aufmerksam, Dr. Eelsingh auf eine gleichlautende Stelle im Saḍviṃśa Brāhmaṇa. Wenn diese aber auch wörtlich übereinstimmen, so ist dies noch kein entscheidender Beweis, dass dieselben nicht ursprünglich sind. Wieviele Khaṇḍa des Kāṭhaka und der Kapiṣṭhalasaṃhitā, des Aitareya Āraṇyaka und des Śāṅkhāyana Āraṇyaka stimmen wörtlich überein; und dennoch haben alle diese Werke wohl jedes für sich ein Recht zu existieren.

Bloomfield führt noch Stellen an, die beinahe gleichlautend mit andern Texten sind, aber einige Atharvanische Züge haben. Die Frage bleibt nun, ob die Atharvanischen Züge hineingebracht worden sind um den Text zu einem Atharvan Text zu machen, wie Bloomfield es vorkommen lässt, oder ob es ursprüngliche Stücke sind. Das ist schwer zu entscheiden.

Etwas, das für Bloomfield's Behauptung sprechen würde, ist, dass z. B. Gop. Br. II 3. 11 und Kauṣ. Br. XI 4 und 5 viel Ähnlichkeit mit einander haben und dass im Gop. Br. der Ausdruck vorkommt: „*iti ha smāha kauṣītakiḥ*“. Aber bemerkenswert ist es auch wieder, dass während so oft ein Khaṇḍa

wörtlich mit dem aus einem andern Brāhmaṇa übereinstimmt, dies hier nicht der Fall ist. Gop. Br. II 1. 3 (S. 146 Z. 13) stimmt zwar wörtlich mit Kauṣ. Br. VI 14 init. überein; der Ausdruck „*tad u haike āhuḥ*“ kommt in demselben vor; mit diesen „*eke*“ muss man wohl die Kauṣītakins gemeint haben. Diese Polemisierung nun ist im Kauṣ. Br. an ihrem Platze, aber ist in das Gop. Br. gedankenlos aufgenommen worden.

Manchmal stimmt das Gop. Br. wörtlich mit einem andern Texte überein, nur in der Lesung der Mantra folgt es der Atharva Saṃhitā. So sind Gop. Br. II 6. 4 und Ait. Br. VI 22 gleichlautend, nur folgt das Gop. Br. der Atharva Saṃhitā in der Rezension des Mantra „*apendra prāco maghavann amitrān*“ und Ait. Br. folgt der Ṛgveda Saṃhitā „*apa prāca indra viśvān amitrān*“.

Im Gop. Br. II 6. 14 werden die Mantra nach der Atharva Rezension angeführt. Bloomfield führt sie in seinem Ved. Conc. in der falschen Rezension an; dieses Khaṇḍa zeigt viel Ähnlichkeit mit Ait. Br.; aber das Ait. Br. führt die Mantra in der Rezension der Ṛksaṃhitā an. Mir scheint es doch unwahrscheinlich, dass die Khaṇḍa aus andern Texten aufgenommen worden sind und dass man sorgfältig die Lesung der Mantra geändert hat.

Auch mir fiel die grosse Übereinstimmung vieler Khaṇḍa mit denen aus andern Texten auf; dennoch würde ich es nicht wagen daraus den Schluss zu ziehen, dass das Gop. Br. aus andern Texten zusammengefügt sei.

Hierunten folgen die Khaṇḍa, die keine Parallelstellen in andern Texten haben. Sie haben Atharvanische Züge.

I 1. 39. *Ācamana* (vgl. Bloomfield. The Atharvaveda p. 110).

I 2. 1—9. Die Pflichten des Brahmācārīn. Die Behandlung weicht sehr von der des Ś. Br. XI 5. 4 und T. Ā. 2 ab.

I 2. 16. Das *Cātuhprāsya* wird mit den vier stereotypen, kosmischen und liturgischen Wörtern, nämlich: *āpah*, *candra-*

māh, *brahmaveda* und *brahmatva* in Zusammenhang gebracht.

Die Mantra: „*yo vidyāt sapta pravataḥ, sapta vidyāt parāvataḥ, śiro yajñasya yo vidyāt*“, kommen nur im Atharvaveda und Gop. Br. vor.

I 2. 19. Eine Atharvanische Legende, die sich auf den Ursprung und die Natur des Brahman c.s. bezieht.

I 2. 21 behandelt auf Atharvanische Weise das *Agnyādheya*.

I 2. 22—23. Das *Sāntapana* wird hier für ein Feuer mit *Brahman*, *Brāhmaṇa* und *Brāhmya* verbunden, gehalten.

I 2. 24 und I 3. 1. Vorrang des Atharvanischen Brahman-Priesters.

I 3. 5. Eine unlogische Legende, in welcher die Rede von einem Opfer ist, das nur von drei Priestern unternommen wird, wobei die Belohnungen auf die Hälften zurückgebracht werden.

I 3. 14 behandelt die *Prāyaścitta* für begangene Fehler.

I 3. 17 enthält eine Legende über eine Priesterfamilie, die *Kāru*, die, da sie arm sind, nur eine Kuh als *Dakṣiṇā* geben.

Mit den „*kāraṇa 'lpasvāḥ*“, den armen Sehern, meint man die Brahmanen im allgemeinen, um sie all zu grosser persönlicher Opfer zu entbinden.

I 3. 20. Eine Legende, in welcher die Rede von Sachen ist, die in Beziehung zu der *Dikṣā* stehen. Dieses *Khaṇḍa* ist mir mehr als undeutlich.

I 3. 21. Regeln über das Betragen des *Dikṣita*.

I 3. 22. *Prāyaścitta* für das Sich-vergreifen an den Gesetzen der *Dikṣā*.

I 3. 23 behandelt die Gebräuche, welchen sich ein *Dikṣita* unterwerfen muss, wenn seine Frau schwanger ist.

I 4. 16 und 17 scheinen ursprünglich zu sein, ich konnte keine Parallelstelle finden. Sie handeln über das *Sattra*.

I 4. 24 folgt Ś. Br. XII 2. 2. 13—23, aber doch findet man darin wieder einen Atharvanischen Zug. Bei dem vierfüssigen Vieh sagt Gop. Br.: *catvāro vai vedā vedair yajñas tāyate*.

I 5. 7. Ein *Yajñakrama*, der weder mit Vaitāna 43 noch mit Gop. Br. I 5. 23 übereinstimmt.

Im Vaitāna 43 kommt ein *Yajñakrama* vor und man sagt in 43. 45: „Die Reihenfolge der Opfer (geht) aus dem Brāhmaṇa (hervor) und ebenso die Weise, wie ein Versehen wieder in Ordnung zu bringen ist.

I 5. 8. Das *Sahasradakṣiṇa*-Opfer.

I 5. 11—20 behandeln ausführlich das Thema der drei *Savana*, die auch behandelt werden in Ś. Br. XII 3. 4. 1 und figg. Viele Atharvanische Züge kommen in denselben vor.

I 5. 21. Die Legende, die hier behandelt wird, ist ursprünglich.

I 5. 23—25. Metrische Behandlung des Opfers. In I 5. 24 kommt eine Atharvanische Erzählung über den Ursprung des Opfers vor. I 5. 25 ist die Verherrlichung des Atharvaveda.

II 1. 8. In diesem Khaṇḍa wird gesagt, dass man zuerst die *Darsapūrṇamāsa* verrichten müsse, bevor man mit dem Soma-Opfer anfangt.

II 2. 5 unterbricht den *Yajñakrama* durch eine Abhandlung über die Fehler in einem Opfer, welche mit der Verherrlichung des *Bṛgvaṅgirovid* endigt.

II 2. 12 ist das Brāhmaṇa von Vaitāna 16. 15—17, darüber handelnd, wie man das Überfließen des Soma wieder gut machen könne.

II 2. 19. Gebräuche über das *Sadas*.

II 3. 13—15 scheinen ursprünglich zu sein; obgleich sie viele Mantra mit andern Texten gemein haben, war keine Parallelstelle zu finden. Sie geben die Erklärung der drei *Śastra*, der drei Gehilfen des *Hotar*: des *Maitrāvaruṇa*, des *Brāhmaṇacchamṣin* und des *Acchāvāka*.

II 3. 16 motiviert den vierfachen Gebrauch des *Āhava* (*śam-sāvom*) beim *Prātaḥsavana*.

II 3. 23 enthält eine legendarische Erzählung, weshalb Indra

das ausschliessliche Recht auf das *niṣkevalya śastra* beim *Mādhyandina savana* habe.

II 4. 4 erklärt den fünffachen Gebrauch des *Āhāva* beim *Mādhyandina savana*.

II 4. 11—14 enthält eine Legende, die in dieser Gestalt nicht aus einem andern Texte bekannt ist.

II 4. 18 enthält eine Erklärung des vierfachen *Āhāva* beim *Trītyasavana*.

Parallelstellen zwischen Gop. Br. und andern Texten.

Bloomfield hat deren in „The Atharva Veda“ sehr viele gegeben; ich gebe hier vollständigkeitshalber noch einmal alle Parallelstellen und die neuen, welche ich gefunden habe.

I 1. 1—15 vgl. Bṛh. Ār. Up. 5. 4.

I 1. 16—30. Praṇava Upaniṣad = 48^e Upaniṣad. Der Unterschied ist sehr gering.

I 1. 31—38. Man findet einige Übereinstimmung mit der Shavank Upaniṣad.

I 2. 10—14 einige Übereinstimmung mit Ś. Br. III 1. 1.

I 2. 15 stimmt fast wörtlich mit Kāṭh. VII 15, Kap. 8. VI 5 überein.

I 2. 17 vgl. Ś. Br. IV 3. 4. 21.

I 2. 18 vgl. Ś. Br. II 1. 4. 16.

I 2. 20 vgl. Ś. Br. I 4. 1. 10 fgg.

I 3. 2 ist eine Atharvanische Redaktion von Ait. Br. V 32. 1. fgg.

I 3. 3 eine Atharvanische Redaktion von Ait. Br. V 32. 5. 33. 4.

I 3. 4 ist eine Atharvanische Redaktion von Ait. Br. V 34. 1.

I 3. 6 vgl. Ś. Br. XI 4. 1. 1—4.

I 3. 7 stimmt wörtlich mit Ś. Br. XI 4. 1, 5, 6 und 7 überein; nur wird im Gop. Br. auch von „*śrotre, asthīni* und *śiśnam*“ gesprochen.

- I 3. 8. Ś. Br. XI 4. 1. 1^b. XI 4. 1. 8.
 I 3. 9. Ś. Br. XI 4. 1. 14 und XI 4. 1. 12.
 I 3. 10. Ś. Br. XI 4. 1. 10; die Formeln findet man Ś. Br. XII 3. 3. 3. Dieselben Formeln findet man auch: Gop. Br. I 5. 10 und 21.
 I 3. 11 hat Übereinstimmung mit Ś. Br. XI 5. 3. 1—4.
 I 3. 12. Ś. Br. XI 5. 3. 5. Der Anfang stimmt mit M. S. I 8. 10 überein vgl. Tait. Br. II 6. 7.
 I 3. 13. Ś. Br. XI 5. 3. 8. Die Formeln sind aber sehr verschieden. Diese findet man genau so Kauś. sūtra 72. 42 und Kauś. sūtra 117. 3. 4^a.
 I 3. 15. Bloomfield vergleicht Ś. Br. II 3. 1. 18 und Kauś. Br. II 9, aber es hat grössere Ähnlichkeit mit Mait. S. I 8. 7, T. Br. III 1. 9 und Kāth. VI 6.
 I 3. 16 stimmt mit Ṣaḍv. Br. IV 7 überein.
 I 3. 18. Ait. Br. VII 1. 1, Āśv. Śrs. XII 9.
 I 3. 19 (med.) Gop. Br. II 2. 23, Ait. Br. I 6. 8.
 I 4. 1—I 5. 22. Dieser Teil hat sehr grosse Ähnlichkeit mit Ś. Br. XII.
 I 4. 1—6. Ś. Br. XII 1. 1 figg.
 I 4. 7—8. Ś. Br. XII 1. 2. 1, Ś. Br. XII 1. 3. 1—7.
 I 4. 9—10. Ś. Br. XII 1. 2. 2 und 3, Ś. Br. XII 1. 3. 8—22.
 I 4. 11—12. Ś. Br. XII 2. 3. 1.
 I 4. 13. Ś. Br. XII 1. 3. 23.
 I 4. 14. Ś. Br. XII 2. 3. 2—4.
 I 4. 15. Ś. Br. XII 2. 3. 4 und 2. 3. 8.
 I 4. 18. Ś. Br. XII 2. 3. 7.
 I 4. 19. Ś. Br. XII 2. 3. 6.
 I 4. 20. Ś. Br. XII 2. 2. 1.
 I 4. 21. Ś. Br. XII 2. 3. 10.
 I 4. 22. Ś. Br. XII 2. 3. 11.
 I 4. 23. Ś. Br. XII 2. 2. 9—12 und 2. 3. 12.
 I 4. 24. Ś. Br. XII 2. 2. 13—23.

I 5. 1. Ś. Br. XII 2. 2. 12.

I 5. 2. Ś. Br. XII 2. 1. 1—5, 9.

I 5. 3. Ś. Br. XII 1. 4. 1 und 2. 4. 9—15, 1. 4. 2—3.

I 5. 4 stimmt nahezu mit Ś. Br. XII 2. 4. 1—18 und Ś. Br. XII 2. 4. 15—16 überein. Am Schlusse gibt es einen Unterschied.

I 5. 5. Ś. Br. XII 3. 2. 1.

I 5. 6. Ś. Br. XII 3. 5. 12—13.

I 5. 9. Ś. Br. XII 3. 5. 3—11.

I 5. 10. Ś. Br. XII 3. 3. 1, 5, 2.

I 5. 11 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 1, 2.

I 5. 12 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 3.

I 5. 13 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 4.

I 5. 14 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 5.

I 5. 15 vgl. Ś. Br. XII 3. 4. 6.

I 5. 16—20 weicht ab von Ś. Br. XII 3. 4.

I 5. 21. Die Legende wird nicht im Ś. Br. gefunden, sonst Übereinstimmung mit Ś. Br. XII 3. 3. 3, T. S. I 4. 11 und M. S. I 4. 11 (med.).

I 5. 22. Ś. Br. XII 3. 5. 1.

II 1. 1. Der Anfang stimmt mit Kauṣ. Br. VI 13 überein; nur findet man zwei Atharvanische Züge. Bloomfield sagt: „The statement about the paridhi's [Vait. 2. 8. 13] does not appear in Kauṣ. Br.; but seems original with Gop. Br.". Aber man findet fast dieselbe Stelle T. S. II 5. 11. 5—6.

II 1. 2. von „*tad bṛhaspataya*“ an S. 145 Z. 4 vgl. T. S. II 6. 8. 5, vgl. Kauṣ. Br. VI 13 (med.), 14 (init.).

II 1. 3. stimmt mit Kauṣ. Br. VI 14 überein; zum Schluss vgl. T. S. II 6. 8. 4; vgl. Kauś. sūtra 65. 14—15.

II 1. 4. T. S. II 6. 9. 1—3.

II 1. 5. Bloomfield nennt als Parallelstelle: T. S. I 7. 3. 3, Ś. Br. I 2. 3. 5; die Übereinstimmung ist nicht gross; aber

der Text stimmt mehr mit Kāṭh. VIII 13 (S. 97 Z. 2—4) überein.

II 1. 6. wörtlich übereinstimmend mit M. S. I 4. 6. (S. 54. Z. 3. flgg.).

II 1. 7. einige Übereinstimmung mit T. S. I 7. 3. 4, Kāṭh. VIII. 13 (S. 97. Z. 7—11; 4—7; 13—17).

II 1. 9. vgl. T. S. II 5. 5. 1—2.

II. 1. 10. wörtlich übereinstimmend mit Kauś. sūtra I 29—30, und M. S. IV 3. 5 S. 44. Z. 10—14.

II 1. 11. wörtlich übereinstimmend mit T. S. II 5. 5. 3. flgg.

II 1. 12. einige Übereinstimmung mit Ait. Br. I. 1, Ś. Br. III 1. 3. 1; grössere mit M. S. I 4. 14—15.

II 1. 13—15. fast wörtlich übereinstimmend mit M. S. II 1. 10.

II 1. 16. wörtlich übereinstimmend mit M. S. II 5. 5 (S. 53. Z. 10—16).

II 1. 17. Bloomfield sagt: „Judging from the mention, at the end, of the Atharvanic *purastāddhoma* and *saṃsthitahoma* [Kauś. sūtra 3. 19, Vait. I 4] this seems to be a somewhat original Brāhmaṇa“. Aber es hat grosze Ähnlichkeit mit Kāṭh. XII 7.

II 1. 18. stimmt mit M. S. III 3. 7 (S. 40 Z. 2 flgg.) überein.

II 1. 19—26. Kauś. Br. V 1 flgg.

II 2. 1. grosze Übereinstimmung mit Kāṭh. XIII 7 (S. 189 Z. 13 flgg.) vgl. Ś. Br. XI 7. 1. 2, M. S. II 5. 11, Āp. Śrs. VII. 28. 8.

II 2. 2—4 vgl. T. S. VI 2. 2. 1—3.

II 2. 2. vgl. Kāṭh. XXIV 9 S. 100 Z. 8.

II 2. 6. Der Anfang ist wörtlich Ait. Br. I 18; die Mitte Kauś. Br. VIII 3 (init.), der Schluss Ait. Br. I 22.

II 2. 7—8. stimmt nahezu wörtlich mit Kāṭh. XXIV 10 überein; vgl. M. S. III 8. 1 (S. 49 Z. 12).

II 2. 9. vgl. Kāṭh. IX 10. Der Schluss hat Ähnlichkeit mit Kāṭh. IX 15.

II 2. 10. stimmt beinahe wörtlich mit Kāṭh. XXXIV 17—18 überein; vgl. Gop. I 3. 9.

- II 2. 11. vgl. M. S. I 9. 8.
- II 2. 13. vgl. Kāth. XXXVII 17, T. S. III 5. 2. 1.
- II 2. 14. Der Anfang T. S. III 5. 2. 1.
- II 2. 15. Kāth. XXXIV 18.
- II 2. 16. Der Anfang stimmt wörtlich mit T. S. VI 3. 1. 1 überein, vgl. Ś. Br. IV 2. 5. 11.
- II 2. 17. Der Anfang stimmt mit Kauṣ. Br. X 6 überein, nur die Mantra weichen ab. Die Mantra sind dieselben wie in T. S. III 1. 10. 1.
- II 2. 18. stimmt nahezu wörtlich mit Kauṣ. Br. XIII 1 überein.
- II 2. 20. vgl. Ait. Br. VI 10. 1.
- II 2. 21. vgl. Ait. Br. VI 11. 6.
- II 2. 22. vgl. Ait. Br. VI 12. 6.
- II 2. 23. vgl. Gop. Br. I 3. 19, vgl. Ait. Br. I 6. 8.
- II 2. 24. T. S. I 6. 7. 1.
- II 3. 1—6. Ait. Br. III 5—8. Der Schluss des Gop. Br. II 3. 6 = Ait. Br. VII 33. 5.
- II 3. 7. vgl. Ait. Br. II 29; Kauṣ. Br. XIII 9.
- II 3. 8. vgl. Ait. Br. VI 14. 5, aber gröszere Übereinstimmung mit Kauṣ. Br. XIII 9.
- II 3. 9. einige Übereinstimmung mit T. S. VI 4. 11. 3—4.
- II 3. 10. wörtlich übereinstimmend mit Kauṣ. Br. XIV 3; nur die Formeln sind verschieden und stimmen genau mit Vait. II 3. 10 überein.
- II 3. 11. nahezu übereinstimmend mit Kauṣ. Br. XI 4—5.
- II 3. 12. Der Anfang stimmt mit Ait. Br. III 14 überein.
- II 3. 16. vgl. Gop. Br. II 4. 4 und 18.
- II 3. 17—19. fast wörtlich übereinstimmend mit M. S. IV 8. 3.
- II 3. 20. fast wörtlich Ait. Br. III 23.
- II 3. 20 (fin.) vgl. Kauṣ. Br. XV 4 init.
- II 3. 21. fast wörtlich Ait. Br. III. 23.
- II 3. 22. vgl. Ait. Br. III 24.
- II 3. 23. Die hier erzählte Legende weicht bedeutend von

- der des Ait. Br. III 24. 10 fgg. ab; vgl. Kauṣ. Br. XV 4.
 II 4. 1—3. vgl. Āśv. Śrs. VII 4. 1, Śāṅkh. Śrs. VII 22—24.
 II 4. 4. vgl. Gop. Br. II 3. 16, II 4. 18.
 II 4. 5. (init.) Kauṣ. Br. XXX 1, S. 142 Z. 2 v. u. vgl.
 Ait. Br. VI 3. 8—11.
 II 4. 6. Kauṣ. Br. XVIII 7—8.
 II 4. 8. T. S. III 3. 8. 2 fgg.
 II 4. 9. T. S. III 3. 8. 4—6 von *ayam te yoniḥ* vgl. T. S.
 III 4. 10. 4—5.
 II 4. 10. Ait. Br. III 44.
 II 4. 11—14. Die Legende in dieser Gestalt ist aus andern
 Texten nicht bekannt.
 II 4. 15—17. vgl. Āśv. Śrs. VI 1. 2. Śāṅkh. Śrs. IX 2—4.
 II 4. 18. vgl. Gop. Br. II 3. 16 und II 4. 4; vgl. Ait. Br.
 VI 12. 5.
 II 4. 19. vgl. Ait. Br. IV 1. 5—8.
 II 5. 1. Ait. Br. IV 5. 1 fgg.
 II 5. 2. Ait. Br. IV 6. 4—7.
 II 5. 3. Ait. Br. IV 6. 8—14; Kauṣ. Br. XVII 5—6.
 II 5. 4. Kauṣ. Br. XVII 7. 1 fgg.
 II 5. 5. Kauṣ. Br. XVII 8—9.
 II 5. 6. Ś. Br. XII 8. 3. 1—2.
 II 5. 7. Ś. Br. XII 8. 3. 23—28.
 II 5. 8. P. Br. XVIII 7.
 II 5. 9—10. vgl. P. Br. XX 3. 2. fgg., Gop. Br. II 5. 10;
 vgl. Kauṣ. Br. XXX 11.
 II 5. 11. Ait. Br. VI 17. 1—2 und Ait. Br. VI 5. 1 fgg.
 II 5. 12. Ait. Br. VI 6. 1 fgg.
 II 5. 13. Ait. Br. VI 7. 1 fgg.
 II 5. 14. sehr viel Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 8.
 II 5. 15 = Ait. Br. VI 18. 4; fängt mit einem Satz aus
 Ait. Br. VI 17. 2 an und schliesst mit Ait. Br. VI 17. 3—4.
 II 6. 1. Ait. Br. VI 18. 1—3. 19. 1—10.

II 6. 2. Ait. Br. VI 19. 10 und 20. 1 fgg.

II 6. 3—5. Ait. Br. VI 21—23.

II 6. 6—7 hat nicht viel Ähnlichkeit mit andern Texten; nur findet man einige Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 13. 7; Gop. Br. II 6. 7 (fin.) ist nahezu übereinstimmend mit Ait. Br. VI 27. 1—5.

II 6. 8. Ait. Br. VI 27. 6 und 30. 4.

II 6. 9. Ait. Br. VI 30. 5 und 31. 5.

II 6. 10. Ait. Br. V 9—10.

II 6. 11. Ait. Br. V. 11. und 12. 3. VI 32. 1—2.

II 6. 12. ist zum Teile zusammengefügt aus verschiedenen Khaṇḍa des Ait. Br.; einige Teile zeigen Ursprünglichkeit. *stotriyānurūpau* vgl. Ait. Br. V 19. 12; *sukrti* Ait. Br. VI 29. 1; *vṛṣakapi* Ait. Br. VI 29. 2 und *kuntāpa* Ait. Br. VI 32. 5 fgg.

II 6. 13. [S. 264 Z. 3 und fgg.] Ait. Br. VI 33. 1—5.

Kauṣ. Br. 30. 5.

[S. 265 Z. 4 und fgg.] Ait. Br. VI 33. 16—17.

Kauṣ. Br. 30. 7.

[S. 265 Z. 9 und fgg.] Ait. Br. VI 33. 19.

[S. 265 Z. 16] Ait. Br. VI 33. 18.

[S. 265 Z. 16 und fgg.] Ait. Br. VI 34. 20.

II 6. 14. Ait. Br. VI 34—36. 3.

II 6. 15. hat einige Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 36. 4—7.

II 6. 16. hat Übereinstimmung mit Ait. Br. VI 36. 8—17.

BEMERKUNGEN.

I 1. Böhlingk hat in seiner „Probe einer Kritik des Gopathabrähmaṇa“ die ersten zwölf Seiten des Gopathabrähmaṇa besprochen und sucht einige verdorbene Stellen zu verbessern und hofft, dass eine Untersuchung der verschiedenen Handschriften des Brähmaṇa die andern Schwierigkeiten aus dem Wege räumen könne. Die Handschriften verbreiten aber über die verdorbenen Stellen nur wenig Licht. Mit vielen Emendationen Böhlingks bin ich einverstanden; in den Noten habe ich immer mitgeteilt, wo ich den Text nach Böhlingk korrigiert habe.

I 1. 1. [S. 1. Z. 3]. Das Perfectum *nirmame* ist hier nicht am Platz, darum lese ich mit Böhlingk *nirmimā*.

I 1. 1. [S. 1. Z. 5 und 6] Statt *avidāmaha* lese ich mit Böhlingk *avidam aham*.

I 1. 3. [S. 3. Z. 1] alle Hss. haben *abhyatapat* und *abhyasrāmyat* ohne Objekt. Man findet dieses noch einige Mal im Texte. Die Verben haben transitive Bedeutung; man erwartet ein Objekt wie *ātmānam*.

I 1. 6. Die Form *niramimata* (S. 5. Z. 8) findet man hier und an vielen andern Stellen fehlerhaft für *niramimīta*.

I 1. 12. [S. 10. Z. 4] alle Hss. lesen *prākṛīditah*. Böhlingk schlägt vor *prākroḍitah* „vor Zeiten nachträglich hinzugefügt“ und er sagt weiter „und diese Interpolation wird wohl nicht sehr alt sein, da *kroḍa* in der Bedeutung „nachträgliche Bemerkung, Nachtrag“ sehr spät auftritt. Das *tam* [Z. 7] spricht

gleichfalls für die Interpolation der zwei vorhergehenden Zeilen, da es auf *yajñam* [Z. 3] hinweist". Ich bin hiermit nicht einverstanden. Bedeutet *prākṛīḍitaḥ ślokaḥ* soviel als „versus memorialis“?

I 1. 12. [S. 10. Z. 5] *sapta sutyāḥ*. Anfangsworte des Gop. Br. I 5. 25.

I 1. 13. [S. 10. Z. 10] *taṃ ha smaitam evaṃ vidvāṃsaḥ pūrve śrotṛiyā yajñam tataṃ sāvasāya ha smahety abhivrajanti*" ist verdorben. Böhtlingk schlägt vor: *tān ha smaitān evaṃvidvāṃsaḥ pūrve śrotṛiyā yajñam tataṃ avasāyety abhivrajanti*.

I 1. 16—30. enthält die Praṇava Upaniṣad. Als Deussen im Jahre 1877 seine „Sechzig Upaniṣad's des Veda“ herausgab, übersetzte er die Praṇava Upaniṣad aus dem Oupnek'hat, und wusste nicht, dass diese Upaniṣad in dem ersten Prapāṭhaka des Gopatha Brāhmaṇa zu finden war. Bloomfield hat in „The Aharvaveda“ Deussen hierauf aufmerksam gemacht, und in der zweiten Auflage der „Sechzig Upaniṣad's des Veda“ hat Deussen eine Übersetzung aus dem Sanskritoriginal hinzugefügt.

I 1. 17. der Oupek'hat: *die Sprache, die Zunge und die Rede*; das ist viel besser als Gop. Br.: *die Rede, die Zunge und der Geschmack* [*vācam jihvāṃ rasam* S. 13. Z. 13].

I 1. 21. [S. 14. Z. 14] die hss.: *'nuśāsanānām iti*. Ein Genitiv gibt keinen Sinn, vgl. Śat. Br. XI 5. 6. 8.

I 1. 21. [S. 14. Z. 15] *svaraśamyānānātantrīḥ* ist wahrscheinlich verdorben. Deussen übersetzt diese Stelle: „die mannigfachen, durch ihre Töne heilbringenden Saitenspiele“. (? sic!) Böhtlingk schlägt vor *svarasāmyānānātantrīḥ*.

I 1. 22. [S. 15. Z. 8] alle hss. *°jighāṃsuḥ*. Deussen schlägt vor *°jighāṃseyuḥ* und übersetzt diese Stelle: „die Mantra's könnten sich [feindlich] gegen mich wenden, wie Embryos die Mutter zu töten suchen könnten“. Richtiger wäre doch *°jigāṃseyuḥ*.

I 1. 25. [S. 18. Z. 6] Deussen übersetzt *yāthālātavya* „wie

ein nicht anzurührender Feuerbrand" [*lātavya*]. Ich glaube *lātavya* ist ein Eigenname, vgl. Ṣaḍv. Br. IV 7. 2, wo *svāhā lātavyasagotrā* genannt wird.

I 1. 25. [S. 18. Z. 7] Es ist mir nicht deutlich, was: „*punso vatso*“ bedeutet. Deussen fragt: „Ist es: „er ist mit Vorliche männlich““.

I 1. 27. [S. 19. Z. 4] Was bedeutet: *nādānapradānakaraṇau*? Deussen übersetzt: „und als den Zuwachs des Nachhalls bewirkend sind sie ein zweifacher Ort.“ (?)

I 1. 27. [S. 20. Z. 3] *mantraḥ kalpo brāhmaṇam ṛg yajuh sāmātharvāṇi*. Soll man *vani* oder *vāṇi* lesen? Die Stelle ist mir nicht deutlich. Deussen übersetzt: „Spruch, Ritual und heilige Rede findet sich im Ṛig-, Yajur-, Sāma- und Atharvaveda“.

I 1. 28. [S. 20. Z. 12] alle hss. *upopasīdāmīti*. Man erwartet 1e p. plur. Deussen übersetzt: „Wir wollen dir in Unterwürfigkeit nahen“.

I 1. 31—38. Die Gāyatrī Upaniṣad. Bloomfield (The Atharvaveda, Seite 110) sagt: „This text describes itself as an Upaniṣad and deals with a theme suggestive of the Shavank Upaniṣad though it is not all like it“ (Deussen, S. 875). Ich finde, dass die beiden Texte nicht sehr genau übereinstimmen; in der Shavank Upaniṣad findet man nur den Krieg zwischen Göttern und Asura's; während im Gop. Br. ein Gespräch zwischen Maudgalya und Glāva vorkommt.

I 1. 31. [S. 23. Z. 2] *ācacaste* quasi-Perfectform, wo man *ācacakṣe* erwarten würde, vgl. I 2. 13 (S. 46 Z. 12) und I 3. 8 (S. 73 Z. 6).

I 1. 32. [S. 25. Z. 6] Vedic Concordance S. 520 muss „*vicakṣva yadi tāḥ pravettha*“ statt „.....*praveptya*“ gelesen werden.

I 2. 1. [S. 33. Z. 7] Bloomfield schlägt vor „*krodho 'paḥ ślāghaṇ*“ zu lesen; besser ist doch „*krodho 'paḥ ślāghā*“.

I 2. 4. [S. 35. Z. 12] *parāharati* bedeutet: fortreißen, hinreißen; man erwartet doch ein Verbum mit der Bedeutung „berühren“.

I 2. 4. [S. 35. Z. 13] Man erwartet doch statt *dharmā gupto mā gopāyeti* ¹ *dharmo hainaṃ gupto gopāyati: dharmā gupta mā gopāyeti* ¹ *dharmo hainaṃ gupto gopāyati*.

I 2. 5. Der Anfang ist sehr verdorben.

[p. 37. Z. 2] Was bedeutet *ākīyatām*?

[p. 37. Z. 3] *na hi devā na ramante*; eigentümlich ist hier der Gebrauch einer doppelten Negation. Prof. Caland teilte mir mit, dass im Kāṇḍiya Śat. Br. die doppelte Negation einige Mal vorkommen soll.

I 2. 8. Ist *divyatri* [S. 40. Z. 7] der Name eines Rsi? *ulavṛkarkṣutarakṣuḥ* [S. 40. Z. 8] als Kompositum ist verdächtig, man erwartet dann einen Nom. plur.

Sarpadamṣṭraṇaḥ [S. 40. Z. 9] ist nicht im Pet. W. belegt, wohl *sarpadamṣṭra*. Man erwartet doch *sarpadamṣṭraṇaḥ*.

I 2. 11. Einige Mal [S. 44. Z. 11 und 15] kommt *voce chandaḥ* (var. lect. *voceḥ chandaḥ*) vor. Ich begreife die Bedeutung der Worte nicht.

I 2. 15. dieser Khaṇḍa ist sehr korrupt; ich habe ihn nach Kāṭh. VII 15 herzustellen versucht; S. 48. Z. 9 muss eine Lücke haben hinter „*yannaḥsātram*“.

I 2. 16. von Schröder liest im Kāṭh. VII 15 *saṃvatsarād agnau*. Ist es nicht besser *saṃvatsarād ṛcāgnau* zu lesen?

I 2. 16. [S. 49. Z. 12] Keine der Hss. hat *śṛṅgāḥ* wie Rājendralāla Mitra liest. Der Mantra stimmt genau mit R.V. IV 58. 3 überein.

I 2. 18. Was bedeutet *śravaṇasya* [S. 52. Z. 11]? Man erwartet den Namen eines Tieres.

I 2. 20. [S. 56. Z. 7] Ist vielleicht „*adhoktam*“ *adho 'ktam* (*√añj*) zu lesen? aber dann muss man ^o*pyāyyaitat payo* statt ^o*pyāyyaitaṃ payo* [S. 56. Z. 7] lesen.

I 3. 3. Ist *vācocyamyam* [S. 66. Z. 13]: die Stimme an sich haltend? Ait. Br. liest *vācamyamah*. Vielleicht *vācam yacchet* statt *vācocyamyam*.

I 3. 4. [S. 68] Die Aoristi kommen in allen Hss. ohne Augment vor.

I 3. 6. vgl. S. B. E. XLIV S. 51.

Ś. Br. XI 4. 1. 1. behandelt denselben Gegenstand. Eggeling weiss nicht, ob seine Auffassung richtig ist. Prof. Geldner hat eine andere.

Gop. Brāhmaṇa hat eine andere Lesart, aber auch diese ist nicht deutlich.

Ś. Br. *uddālako hārūṇiḥ | udīcyān vṛto dhāvayām cakāra tasya niṣka upāhita āsaitad dha sma vai tat purveṣām vṛtānām dhāvayātām ekadhanam upāhitam bhavaty upavalhāya bibhyatām tān hodīcyānām brāhmaṇān bhīr viveda.*

I 3. 18. ist verdorben, ich habe den Khaṇḍa nach Ait. Br. VII 1. 1 zu korrigieren versucht. Nicht deutlich ist: *dakṣiṇā śronīr athyāstrī brahmaṇah* [S. 86. Z. 12] Ait. Br. liest *śronīr hotur, savyā brahmaṇah*.

Im Gop. Br. wird das *avarasaktham* sowohl dem Maitravaruṇa als dem Brāhmaṇacchaṃsin gegeben, und der ūru dem Acchāvāka und dem Potar. *Apāna* [S. 87. Z. 7] muss dieselbe Bedeutung haben wie *vaikartaḥ* Ait. Br. = *praudhaḥ*. Die Bedeutung des *praudhaḥ* ist auch unbekannt.

I 3. 19. [S. 88. Z. 6] *taṃ vā etaṃ dhikṣitam santam dikṣita ity ācakṣate* vgl. Śat. Br. III 2. 2. 30, wo man dieselbe quasi-Etymologie findet.

I 3. 20. *ittham ced vo 'pasamavatsur hanta* [S. 90. Z. 6]. *avatsur* ist korrupt, vielleicht wird gemeint eine augmentierte Form von *samāvartate*. Vielleicht *samāvartsuḥ*? 3 plur. aor.?

Khaṇḍa I 3. 20 ist undeutlich.

I 4. 7. man erwartet *devikāhavīṃsi* statt *devatāhavīṃsi* [S. 96. Z. 9], denn in I 4. 8. [S. 99. Z. 7] steht *yad devikāhavir-*

bhīś caranti; in Kauṣ. Br. XIX 7 (init.) *devikābhyo havīṃṣi*.

I 4. 7. [S. 96. Z. 9] die Hss. *kāmāddaśātirātram* wschl. *kāmād atirātram*. Diese Worte sind wahrscheinlich Interpolation; das *atirātra* hat hier keine Bedeutung. Aber [S. 99. Z. 10] *atha yad daśātirātram upayanti* zu l. wschl. *yad atirātram upayanti*. Diese Stelle beruht auf I 4. 7. Dann ist die Interpolation sehr alt.

I 4. 14. [S. 105. Z. 2] und I 4. 15. [S. 105. Z. 11] *anakūtyai* habe ich in *anagūrtyai* geändert nach Śat. Br. XII 2. 3. 5.

[S. 105. Z. 7] die Hss. *daśarātrāya mahāvratam mahāvratād udayanīyāyātirātraḥ*. Man muss lesen: *daśarātrān mahāvratam mahāvratād udanīyo 'tirātraḥ*. Die Dative sind durch eine Parallelstelle I 4. 22. [S. 110. Z. 7] verursacht.

I 4. 20. [S. 109. Z. 1] *daśarātram uddhiḥ pṛṣṭhyābhiplavau cakre* ' *daśarātram uddhiṃ* ' *pṛṣṭhyābhiplavau cakre* ' *tantram kurvīta*.

Śat. Br. XII 2. 2. 4. *pṛṣṭhyābhiplavau tantre kurvīta*. Diese Lesart scheint mir weniger gut zu sein, vgl. S. B. E. XLIV S. 149.

[S. 109. Z. 4] *ime prāṇā nānā santa ekodayāccharīram adhi-vasati*.

Ś. Br. XII 2. 2. 4. *ime prāṇā nānā santa ekotayah samānam ūtiṃ samcaranti*.

Die Bedeutung von „*ekoti*“ ist zweifelhaft, vgl. S. B. E. XLIV S. 149.

I 5. 1. [S. 113. Z. 4] die Hss. *jyotir gaur āyur gaur āyur jyotir* Śat. Br. XII 2. 2. 12 *jyotir gaur āyuh*; das ist viel besser, denn es ist die Rede von einem *tryahas tryāvṛttiḥ*.

I 5. 3. *grīvā* wird durcheinander im Sing. und Plur. gebraucht.

[S. 115. Z. 11] *trivṛtam hy eva śiro bhavati: tvag asthi majjā mastiṣkam*.

Ś. Br. XII 2. 4. 9. *śira evāsyā triṣṭ' tasmāt tat trividham bhavati tvag asthi mastiṣkaḥ*. Hat man im Gop. Br. *majjā* auszuscheiden? Sonst hat man ein *caturvidham*.

[S. 116. Z. 6] *prṣṭīkuṇḍilāni* ist nicht im P. W. belegt, vielleicht muss hier mit Śat. Br. *karūkārāṇi* gelesen werden.

Vielleicht ist statt *prṣṭī° praṣṭī°* zu lesen.

I 5. 3 und 4 enden gedankenlos: *ya evaṃ veda sa vā eṣa samvatsaraḥ*.

I 5. 4. [S. 117 Z. 5] die Hss. haben *variṣṭhā*. Ist es nicht besser mit Ś. Br. *varṣiyasī* zu lesen, weil der zweite Finger doch nicht der grösste ist?

[S. 117. Z. 7] *anayor variṣṭhā*. Ś. Br. *āsāṇ variṣṭhā*.

Im Śat. Br. ist die Reihenfolge besser; denn die *pañkti* muss an fünfter Stelle kommen, und die *virāj* an vierter. Die *virāj* wird nicht deutlich behandelt; zum zweiten Male spricht Gop. Br. über den *variṣṭhā*-finger; Ś. Br. spricht hier von *annāditamā*.

I 5. 5. stimmt mit Ś. Br. XII 3. 2. 1 überein; *catuḥ* und *pañca* fehlen im Gop. Br.; Ś. Br. hat *rātrayaḥ* statt *ahorātrāṇi* und spricht später von 720 Tagen und Nächten; Gop. Br. spricht von 360 *pṛāṇas*.

I 5. 8. [S. 123 Z. 7] zwischen *niṣkrīṇīya* (1° p. opt. med.) und *tasmād etena* u. s. w. ist wahrscheinlich eine Lücke; oder man muss eingreifen und *nirakrīṇāt* lesen.

I 5. 9. Ś. Br. XII 3. 5. 3—11.

Die Reihenfolge weicht im Ś. Br. ab; auch spricht man im Gop. Br. von *grhamedha* [S. 124. Z. 9] und *mithunam*; [S. 124. Z. 11] diese fehlen im Ś. Br.

I 5. 10. [S. 125 Z. 2] die Hss. lesen *suśruvuh*. Oft werden *ś* und *s* verwechselt. Aber ein Plural ist hier nicht am Platz; auch die Bedeutung von *sru* passt hier nicht, ich lese mit Ś. Br. *śaśrūma*.

I 5. 11. Man findet die Formen: *prātaḥsavanena* [Instr.] *mādhyamdine savane* [Loc.] und *trītyasavane* [Loc.] neben einander.

I 5. 12. 13. 14. vgl. Das Vaitāna Sūtra des Atharvaveda, übersetzt von W. Caland, XVII 10.

I 5. 21. Die Legende des *Dadhyañ āṅgīrasa* wird nicht im Ś. Br. gefunden; wohl gibt Ś. Br. XII 3. 3 die Aufzählung der siebzehn Silben der fünf heiligen Wörter.

I 5. 23. Nach Gautama ist die Reihenfolge der *haviryajña*: *agnyādheya*, *agnihotra*, *darśa-* und *paurṇamāsa*, *caturmāsya*, *āgrayaneṣṭi*, *nirūdhapaśubandhu* und *sautrāmaṇi*.

II 1. 2—4 behandelt das *prāsitra* [vgl. Kauṣ. Br. VI 13, 14, Ś. Br. I 7. 4. 5, T. S. II 6. 8. 5, Ait. Br. III 33]. Die Legende ist sehr verschieden behandelt worden; im Ś. Br. und Ait. Br. fragen die Götter *Rudra*, ob er *Prajāpati* strafen wolle.

Im T. S. und Gop. Br. rächt sich *Rudra*, weil er vom Opfer ausgeschlossen worden ist.

II 1. 3. [S. 146. Z. 13] *tad u haika āhuh*; diese „*eke*“ sind, wie es scheint, die Kauṣītakins, vgl. Kauṣ. Br. VI 14 (init.).

II 1. 7. [S. 150 Z. 2] vgl. Vait. 3. 19—20, Übersetzung von Caland. Nur hs. D. liest *samakṣam*, die andern lesen *samṛkṣam*. Alle Hss. lesen wie Vait. das korrupte *prajāpatiṃ* statt *prajāpatiḥ*.

II 2. 10. ist Kāth. XXXIV 17 und 18. Das Kāth. ist viel korrupter als Gop. Br.

II 2. 11. [S. 176. Z. 6] M. S. I 9. 8: S. 139 Z. 5 liest *tena vyāvṛtam agacchaṃs te°* statt *te na vyā°*.

II 2. 11 vgl. Vait. XIII 13 (das Vait. übersetzt von Caland).

II 2. 13—14 vgl. Vait. XXIX 7.

II 2. 13. [S. 178 Z. 13] alle Hss. *anītir asi*. vgl. Vait. XX 13, Bemerkung.

II 2. 13. [S. 178. Z. 15] die Hss. lesen *prāvo 'syahnāṃsi*, diese Lesart hat gar keine Bedeutung. T. S. III 5. 2. 3 hat *pravāsi anuvāsi*.

II 3. 8. Gop. Br. (ed. Bibl. Ind.) muss die vierte Zeile (S. 126) von oben als erste Zeile gelesen werden.

II 3. 9. [S. 194. Z. 15] *prājā aśvamāraṃstad . . .* Wahrscheinlich muss die Bedeutung dieser Worte sein: „Die Menschen bekamen dann Atem.“ Vielleicht eine Form von *śvasiti*, aber welche?

II 3. 13. [S. 200. Z. 7 u.s.w.] muss man lesen: *na hy atra nārāsamśāḥ sīdanti* oder *na hy anārāsamśāḥ sīdanti*?

II 4. 7. vgl. Vait. XXIII 22, Bemerkung.

II 4. 8. [S. 215. Z. 13] *tāṃ yad anuposya* vgl. Vait. XXIV 15, Bemerkung.

II 4. 11. [S. 219. Z. 3 und 4] *samabhyavāguḥ* aor. ist hier nicht am Platz. Er ist hierher gekommen durch Ausgleich.

Vielleicht muss man *samabhyaveyuh* lesen.

[S. 219. Z. 8] *tasmād utthā*, vielleicht *tasmād ukthā*? Ist es eine quasi-Etymologie; *ukthā* aus *utthā* entstanden?

II 4. 13 ist mir nicht deutlich.

II 4. 14. [S. 221. Z. 5] die Hss. *dve samśasyamsta aindraṃ ca bārhaspatyaṃ caikam aindrābārhaspatyaṃ* (?), vgl. Vait. XXV 8.

II 5. 4. [S. 230. Z. 16] *agāt* ist augmentierter Injunktiv, der in späteren Texten mehr vorkommt.

II 5. 5. [S. 231. Z. 5] Gop. Br. *yathābhyāghāram*. Kauṣ. Br. XVII 8 *yathābhyāgāram*. Die richtige Form ist *yāthābhyākāram*.

II 5. 7. [S. 233. Z. 11] Hs. D. liest richtig *saṃśānāni* wie in Ś. Br. und andern Texten. Garbe hat schon im Vait. XXX 6, wo alle Hss. *saṃśyānāni* haben, diese Form in *saṃśānāni* verändert.

II 5. 8. vgl. Vait. XXVII 6. Es befremdet, dass auch eine Hs. des Gop. Br. *ruheyam* statt *roheyam* [S. 235. Z. 2] liest.

II 6. 2. [S. 245. Z. 15] Ait. Br. VI 20 [S. 173. Z. 1] hat *ye vai te na ṛṣaya pūrve pretās te vai kavayas* statt *ye vai tena* u.s.w.

II 6. 3. [S. 246. Z. 11] Ait. Br. VI 21 [S. 173. Z. 16 und 17] hat *kadvantāḥ* statt *kadvantaḥ*.

II 6. 4. [S. 248. Z. 8] die Hss. *satrāyanarūpam*, auch Ait. Br. VI 22. [S. 174. Z. 14]: statt *satrāyanarūpam*.

II 6. 9. [S. 256. Z. 15] *budīla āśvitarāsyuh*. Ait. Br. *bulīla āśvatara āśvih*.

II 6. 10. [S. 259. Z. 4] vgl. Vait. XXXI 27, wo Caland vorschlägt: *tasmād ṛgmebhya evādhi preṣitavyam ṛgmebhyo 'dhi vaṣatkṛtyam* zu lesen.

II 6. 13. [S. 266. Z. 1] alle Hss. wie Ait. Br. *atīvāda*; Vaitāna Sūtra und Kauṣ. Br. *atīvāda*.

II 6. 14. Der Anfang ist sehr korrupt.

[S. 268. Z. 15] *tvam indra śarma riṇetīme* und auch Vait. XXXII 30 *tvam indra śarma riṇeti*. Man erwartet doch: *tvam indra śarma riṇā iti*.

II 6. 15. [S. 270. Z. 1] *abhūtodyam*? Ist es ein Wort? Und ist *udya kṛtya* von *vadati*?

Wörter, die nicht im P. W. vorkommen, oder nicht genügend belegt sind.

I 1. 13. [S. 10. Z. 15] *acaritin*, auf dieselbe Weise gebildet wie *sucaritin* (Jaim. Śrauta Sūtra), kommt nicht im P. W. vor, wohl *°carita*.

I 1. 13. [S. 10. Z. 15] *aparāgya*: feindlich gesinnt? (*aparāga* feindliche Gesinnung).

Böhtlingk schlägt vor *aparārdhya*.

I 1. 14. [S. 11. Z. 16 u.s.w.] *saṁdhiti* (nicht belegt).

I 1. 24. [S. 16. Z. 14] *nāmākhyātam* nicht im P. W., wohl *nāmākhyātika* = sich auf das Nomen und das Verbum beziehend.

I 1. 29. [S. 22. Z. 5] *khilāsruti*? Deussen übersetzt: eine ergänzende Schriftstelle.

I 1. 30. [S. 22. Z. 11] *viṣayin* nicht belegt, (*viṣaya* Gebiet Reich).

I 1. 32. [S. 24. Z. 8] *yathāmanas* nicht im P. W.

I 1. 39. [S. 31. Z. 15] *samitsambarhiḥ*. Bedeutet dieses Wort: Brennholz mit Opfergrase?

I 2. 4. [S. 35. Z. 15] *dhāyyā*? Es musz hier der Name eines Kleidungsstücks sein.

I 2. 4. [S. 36. Z. 9] *hā* (*jihīte*) mit den praep. *prati* + *sam* ist es nicht im P. W. belegt.

I 2. 5. [S. 36. Z. 15] *sthā* (*tiṣṭhati*) mit den praep. *upa* + *ava* nicht im P. W. belegt.

I 2. 5. [S. 37. Z. 2] *upārāma* ist nicht belegt. Im P. W. findet man nur *upārāma(m)*: das Ausruhen.

I 2. 8. [S. 40. Z. 7] *divyatri* N. eines Ṛṣi.

I 2. 8. [S. 40. Z. 8] *ulavṛkarkṣu*?

I 2. 8. [S. 40. Z. 9] *sarpadamṣṭranaḥ* nicht belegt; wohl *sarpadamstra*.

I 2. 14. [S. 47. Z. 3] *yam(yacchati)* mit den praep. *upa* + *vyā* nicht im P. W. belegt, wohl *vyā* + *yam* und *upa* + *yam*.

I 2. 14. [S. 47. Z. 11] *ūrma*, auch Vait. XI 5. Die Bedeutung ist unbekannt.

I 2. 15. [S. 48. Z. 6] *avakūti*? vgl. *anākūti*. I 4. 14 [S. 105. Z. 2] 15 [S. 105. Z. 15].

I 2. 18. [S. 52. Z. 7] *romaśamara* vgl. P. W.; *śamara* bedeutet hier vielleicht *vivara*: Öffnung.

I 2. 18. [S. 52. Z. 11] *śravaṇa*. Der Name eines Tieres?

I 2. 21. [S. 58. Z. 13 u.s.w.] *āglā*?

[S. 59. Z. 4] *kāruvidā*?

[S. 59. Z. 4] *āglāgrdha*?

I 2. 24. [S. 63. Z. 12] alle Hss. haben *udātti*; vielleicht nach Analogie von *vyāpti*, *paryāpti* auch *udāpti* zu lesen; nicht im P. W. belegt.

I 3. 2. [S. 65. Z. 10] *mahāvādyam* nicht im P. W., wohl *mahāvada* (Ait. Br. V 33. 1).

I 3. 3. [S. 66. Z. 13] *vācoyamyam*. Bedeutet es: die Stimme an sich haltend s.v.a. *vācamyama* (Ait. Br. V 33. 4)?

I 3. 5. [S. 69. Z. 9] *lup* (*lumpati*) mit der praep. *prati* nicht im P. W. belegt.

I 3. 7. [S. 72. Z. 3] und I 3. 9. [S. 75. Z. 6] *uccaśas* ist ein korruptes Wort, muss aus dem P. W. entfernt werden.

I 3. 12. Einige Wörter, die nur in den Atharvanischen Texten vorkommen:

gaviḍa [S. 78. Z. 10].

samudvānta [S. 79. Z. 1].

adbhiḥ praty-ā-nī [S. 79. Z. 2].

pitry-upaviṭa [S. 79. Z. 10].

vgl. Kauś. Sūtra 87. 26. Vait. Sūtra VII 15.

I 3. 18. [S. 87. Z. 7] *apāna*? Der Name eines Körperteiles?

I 3. 19. [S. 89. Z. 5] *annastha*.

[S. 89. Z. 5] *nāmastha*.

I 3. 22. [S. 92. Z. 12] *i* (*eti*) mit den praep. *apa* + *aty* nicht im P. W.

I 5. 3. [S. 116. Z. 6] *prṣṭīkuṇḍilāni*?

I 5. 5. [S. 120. Z. 4] *peśaśamara* (?) vgl. I 2. 18. [S. 52. Z. 7] *romasamara*.

II 1. 12. [S. 152. Z. 5] *sahārambha*: gemeinsam beginnend; keine andere Belegstelle im P. W.

II 1. 15. [S. 153. Z. 6] *ārtija*: durch Weh erzeugt; keine andere Belegstelle im P. W.

II 2. 13. [S. 179. Z. 9] *nābhuh*? Die Bedeutung ist mir unbekannt.

II 2. 14. [S. 180. Z. 12] *gā* (*gāyate*) mit der praep. *apa* nur im Gop. Br. und Vait. XVII 4.

II 3. 6. [S. 193. Z. 1] *manarihan*? Ait. Br. *anarhan*.

II 3. 7. [S. 193. Z. 10] *gunitas* nicht im P. W. belegt.

II 3. 22. [S. 208. Z. 6] *prativita* nur im Gop. Br. und Vait. XXII 32.

II 3. 23. [S. 210. Z. 8] *namaga*? nicht im P. W.

- II 4. 12. [S. 211. Z. 2] *saṃdhyukṣa* ?
- II 4. 15. [S. 222. Z. 5] *ekapādinī*? nicht im P. W.; wohl *ekapātinī* = ein Vers, der für sich zu nehmen ist.
- II 5. 8. [S. 234. Z. 14] *jap* (*japati*) mit der praep. *ud*, nicht belegt im P. W.
- II 5. 11. [S. 237. Z. 12] *anaikāhika* ist nicht belegt im P. W.
- II 6. 11. [S. 260. Z. 6] *antarhasta* nicht im P. W.; wohl *antarhastina*.
- II 6. 12. [S. 262. Z. 3 u.s.w.] *kuya* ?
- II 6. 13. [S. 266. Z. 2] *virebham* absol. von *rebh* + *vi*; aber *virebhah* [S. 270. Z. 3] als Subst. nicht im P. W. belegt.

Einige Bemerkungen über die im Gopatha Brāhmaṇa vorkommenden Mantra.

- I 1. 9. [S. 8. Z. 4] *śreṣṭho ha vedas tapaso 'dhi jāto brahmajyānāṃ kṣitaye sambhabhūva*. Sāyana liest (Ath. V. ed. Shankar Pandit, Vol. I S. 5 *hrdaye* statt *kṣitaye*).
- I 1. 9. [S. 9. Z. 2] und I 1. 21. [S. 14. Z. 14] *vr̥dhat karad ruhan mahat tat*. Bibl. Ind. und Ved. Conc. [S. 899] lesen *guhan* statt *ruhan*.
- I 1. 15. [S. 12. Z. 7] *devo vijānan* fehlt im Ved. Conc.
- I 1. 20. [S. 14. Z. 10] *janat*. Diese Stelle fehlt im Ved. Conc.
- I 1. 22. [S. 15. Z. 11] *yā purastād yujyata 'r̥co akṣare parame vyoman*; diese *r̥k* besteht aus zwei Pratika A. V. X 8. 10^a und A. V. IX 10. 18^a.
- I 1. 39. [S. 30. Z. 6] *āpo garbhaṃ janayantīḥ*. Gop. Br. zitiert A. V. IV 2. 8 in der Paippalāda Rezension; die Śāunaka Rezension hat *āpo vatsaṃ janayantīḥ*.
- I 2. 1. [S. 32. Z. 13] *dīkṣito dīrghaśmaśruḥ* ist ein Fragment des Mantra: *kārṣṇaṃ vasāno dīkṣito dīrghaśmaśruḥ* A. V. XI 5. 6^b.
- I 2. 9. [S. 41. Z. 13] *antarikṣe pathibhir hr̥yamānaḥ* (alle

Hss.) oder *hiyamāṇaḥ* (ed. B. Ind.) sic.! Paip. S. I 107. 3: *antarikṣe pathibhir iyamāṇaḥ*.

Gop. Br. liest *apāṃ yoniḥ prathamajā ṛtasya*.

R. V. liest *apāṃ sakhā prathamajā ṛtvā*.

I 2. 9. [S. 42. Z. 3] *candramā apsv antaḥ*; alle Hss. lesen: *candramā apsantaḥ*.

I 2. 17. [S. 50. Z. 14] Die ṛk *srutād yam atrir divam un-nināya' divi tvātrir adhārayat*, besteht aus zwei Halbversen A. V. XIII 2. 4^c und A. V. XIII 2. 12^b. Vedic Concordance hat fehlerhaft *stutāt* statt *srutāt*; auch A. V. liest *srutāt*.

I 2. 21. [S. 57. Z. 7] Der Mantra (Paip. S. I 95. 3) *agniṃ tvāhur vaiśvānaraṃ' sadanān pradahann agāt* lautet Vait. VI 7 *agniṃ tvāhur vaiśvānaraṃ' sa dahan pradahan nv agāḥ*. Auffallend ist es, dass auch eine Handschrift des Vaitāna Sūtra „*sadanān*“ hat.

I 3. 1. [S. 64. Z. 7] Zwei Hss. lesen statt: *devā brahmāṇa āgacchata āgacchata* (vgl. Ved. Conc. S. 499): *devā brahmāṇa āgacchatāgacchata*.

I 3. 22. [S. 92. Z. 7] *retas ca mānnaṃ ceta ūrdhvam ubhau*. Ved. Conc. S. 830 muss statt „*ūrddhvaṅcam*“ „*ūrdhvam*“ gelesen werden.

I 5. 5. [S. 120. Z. 14] *śramād anyatra parivartamānaḥ*; fehlerhaft hat Ved. Conc. S. 938 *°vartamānāḥ*.

I 5. 10. [S. 125. Z. 9] I 5. 21. [S. 133. Z. 18] lesen die Hss. *o śrāvaya* und nicht *om śrāvaya* (wie in der ed. B. Ind.) vgl. Ved. Conc. p. 310.

I 5. 24. [S. 138. Z. 1] *prāyaścittair bheṣajaiḥ saṃstuvantaḥ* nicht wie ed. B. Ind. (Ved. Conc. S. 639) *prāyaścittair bhai-ṣajaiḥ saṃstavantaḥ*.

I 5. 24. [S. 139. Z. 3] *sāmnodgātā chādayann apramattaḥ*, nicht wie ed. B. Ind. (Ved. Conc. S. 1009) *chādayanta pramatta*.

I 5. 24. [S. 139. Z. 6] *sāmnā divy ekaṃ nihitaṃ stuvantaḥ*; nicht wie ed. Bibl. Ind. (Ved. Conc. S. 1009) *nistuvantaḥ*.

I 5. 25. [S. 140. Z. 13] die Hss. *viṣkandham enaṃ viṣṛtaṃ prajāsu* nicht wie ed. B. Ind. (vgl. Ved. Conc. S. 895) *viskandham enaṃ vidhṛtaṃ prajāsu*.

II 1. 3. [S. 146. Z. 3] *ātmāsy ātmann ātmānam*, vgl. Bemerkung 2 zu Vait. Sūtra III 11 (Caland).

Gop. Br. liest *ātmann* und nicht *ātman*; vgl. Ved. Conc. S. 160.

II 1. 3. [S. 146. Z. 12] *vāñ ma āsyan*. Ved. Conc. S. 853 hat *vāñ ma āsan*.

II 1. 4. [S. 147. Z. 13] *pratiṣṭha*. Diese Stelle ist im Ved. Conc. nicht belegt.

II 2. 3. [S. 167. Z. 5] *śakmana ojiṣṭhāya* Gop. Br. und Vait. 13. 16.

T. S. VI 2. 2. 3 *śakmann ojiṣṭhāya*.

Die Mantra des Gop. Br. II 2. 3 und Vait. 13. 16 stimmen überein; nur hat Gop. Br. [S. 167. Z. 9] *anabhiśastenyam* und Vait. *anabhiśastih*.

II 2. 3. [S. 167. Z. 7] *devānām ojaḥ* ist im Ved. Conc. nicht belegt.

II 2. 3. [S. 167. Z. 8] *abhiśastipā* fehlt im Ved. Conc.

II 2. 4. [S. 168. Z. 5] Gop. Br. und Vait. haben dieselbe Lesung: *āpyāyayāsmānt sakhīnt sanyā medhayā prajāyā dhanena*. Ved. Conc. S. 175.

II 2. 9. [S. 174. Z. 7] Gop. Br. und Vait. haben: *dhenā bṛhaspateḥ patnī* statt *dhenā bṛhaspateḥ*.

II 2. 12. [S. 177. Z. 13] *yas te drapsa skandati* wird in II 4. 7 als *drapsavatyah* angedeutet.

II 2. 13. [S. 178. Z. 15] *prāvo 'sy ahnāṃsi* ist korrupt, T. S. III 5. 2. 3 hat *pravāsi anuvāsi*.

II 2. 13. [S. 179. Z. 1] Gop. Br. Vait. XII 17, Kanś. S. XVII 7 lesen *sudītir asi*. Hs. B. aber liest wie T. S. IV 4. 1. 2 und P. Br. I 9. 11. *sudītir asi*.

II 2. 3. [S. 179. Z. 7] *abhijid asi*. Diese Stelle fehlt im V. C.

II 2. 14. [S. 180. Z. 5] *ṛgbhir evobhayato 'tharvāṅgirobhir guptābhir guptai stuta.*

II 2. 14. [S. 180. Z. 6] *yajurbhir evobhayato 'tharvāṅgirobhir guptābhir guptai stuta.*

II 2. 14. [S. 180. Z. 8] *sāmabhir evobhayato 'tharvāṅgirobhir guptābhir guptai stuta.*

Diese drei Mantra findet man nur im Gop. Br.

II 2. 17. [S. 182. Z. 14] *juṣṭo vāce bhūyāsam.* Gop. Br. Āśv. Ś. Vait. Kauś. S. haben *vāce*, die anderen Texte *vāco*.

II 2. 22. [S. 187. Z. 5] *yuvo ratho adhvaro devavitaye*; so auch A. V. VII 58. 1^c (nicht wie Ved. Conc. S. 793 *adhvaram*) Ait. Br. VI. 12. 7 und R. V. VI 68. 10^c lesen *adhvaram*.

II 3. 5. [S. 192. Z. 4] *pratiṣṭhāmi pratiṣṭhām gacchan pratiṣṭhām mā gamayet*; mit Ait. Br. III 8. 3 muss man lesen *pratiṣṭhāsi pratiṣṭhām gaccha pratiṣṭhām mā gamaya*.

II 3. 6. [S. 192. Z. 13] *saṃ no bhava hṛda ā pīta indro.* Man muss mit Vaitana XIX 18^a und R. V. VIII 48. 4^a *indo* lesen.

II 3. 8. [S. 194. Z. 4] *sapta hotāra ṛtuthā yajanti* nicht im Ved. Conc. belegt, wohl *sapta hotāra ṛtušo yajanti* S. 973.

II 3. 13. [S. 200. Z. 11] die Hss. A. D und F lesen wie R. V. I 137. 2^d *uta vām uśaso budhi*. Nur Hs. E. liest *budhiḥ* (vgl. Ved. Conc. p. 252).

II 4. 8. [S. 215. Z. 14] (*yame*) *yat kusīdam apamityam apratīttam*; vielleicht zwei Mantra (*yame*) *yat kusīdam* und *apamityam apratīttam*.

Vielleicht gehört *yame* zu *yat kusīdam*.

II 4. 9. [S. 217. Z. 2] *yā te agne yajñīyā tanūs tayā me hy āroha tayā me hy āviśa*. Der Mantra findet man in dieser Form nur im Gop. Br. und Vait. XXIV 14.

II 4. 15. [S. 222. Z. 7] Im Ved. Conc. ist nicht notiert, dass *ā vām rājānāv adhvaṇe vavṛtyān* im Gop. Br. II 4. 15 gefunden wird.

II 4. 16. [S. 223. Z. 11] *sakhā sakhībhyo varivah kṛnotu*. Hs. A. liest mit A. S. VII 51. 1^d *varīyah*; die Hss. D, E und F lesen mit der Paipp. Rezension *varivah*.

II 4. 17. [S. 224. Z. 6] *ṛtur janitrī tasyā apas pari*, die Hss. A pr. m., D und F lesen *apas* wie R. V. II 13. 1^a nicht *apasas* (vgl. Ved. Conc. S. 291).

II 5. 8. [S. 234. Z. 12] *ṣa me 'muṣminilloke prakāśo 'sat*; nicht notiert im Ved. Conc. S. 306.

II 5. 13. [S. 239. Z. 7] die Hss. lesen: *made somasya rocanendro yad abhinad valam*; besser wäre doch mit A. V. XX 28. 1^b zu lesen *made somasya rocanā indro yad abhinad valam*.

II 6. 2. [S. 245. Z. 4] *ariṣṭair naḥ pathibhiḥ pārayantā*. A. sec. m. hat *pārayantā* wie R. V. VI 69. 1^d; die anderen Hss. *pārayantū* (vgl. Ved. Conc. S. 112).

Einige Mantra des Gop. Br. II 6. 14 und 15 sind in Ved. Conc. fehlerhaft notiert worden. A. V. (ed. Shankar Pandit) hat dieselbe Lesart wie Gop. Br.; andere Texte haben eine andere Lesart.

II 6. 14. [S. 268. Z. 5] *yajñā netarasamṇ apurogavāsah* ebenso A. V. XX 135. 7^d nicht wie im Ved. Conc. *yajñā neta sunn apurovāsah*; vgl. jetzt Z. D. M. G. 72, S. 24.

II 6. 14. [S. 267. Z. 12] A. V. XX 135. 6 und 7^a und b und Gop. Br. stimmen wörtlich überein in: *ādityā ha jaritar aṅgirobhyo dakṣiṇām anayamṣ tām ha jaritaḥ pratyāyamṣ tām u ha jaritaḥ pratyāyan || tām ha jaritar naḥ pratyagr̥bhṇamṣ tām u ha jaritar naḥ pratyagr̥bhṇan*.

Ved. Conc. hat eine andere Lesart.

ādityā ha jaritar aṅgirobhyo dakṣiṇām anayamṣ tām ha jaritar na pratyāyamṣ tām u ha jaritaḥ pratyāyan || tām ha jaritar na pratyagr̥bhṇamṣ tām u ha jaritar pratyagr̥bhṇan.

II 6. 14. [S. 268. Z. 3] *ahānetarasamṇ avicetanāni* ebenso A. V. XX 135. 7^c; Ved. Conc. *ahā neta sann avicetanāni*.

II 6. 14. [S. 268. Z. 8] *uta padyābhir yaviṣṭhaḥ* ebenso

A. V. XX 135. 8^b. Ved. Conc. *uto padyābhir javiṣṭhah* (Gop. Br. liest *uta*, A. V. *uto*).

II 6. 14 [S. 268. Z. 10] *ādityā rudrā vasavas tenute* (so alle Hss.). A. V. XX 135. 9^a hat *tvenute*; Ved. Conc. *ādityā rudrā vasavas tvelate*.

II 6. 14. [S. 268. Z. 12] *devā dadatv āsuram*, ebenso A. V. XX 135. 10^a; Ved. Conc. *devā dadatv ā varam* und *yuṣmāṃ astu dive dive*, ebenso A. V. XX 135. 10^c. Ved. Conc. *yuṣme astu dive dive*.

II 6. 16 [S. 272. Z. 6] *viśo adevīr abhyācarantīh*. Diese Stelle ist nicht im Ved. Conc. belegt.

ओं नमो ऽथर्ववेदाय नमः ॥

ओं ब्रह्म रु वा इदमग्र आसीत्स्वयंभ्वेकमेव¹⁾ तदै-
क्षत²⁾ मरुद्वै यत्नं यदेकमेवास्मि³⁾ कृत्वाहं मदेव मन्मात्रं
द्वितीयं देवं निर्मिमा⁴⁾ इति' तदभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतप-
त्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य ललाटे स्नेहो यदार्द्रमा-
ज्ञायत⁵⁾ तेनानन्दतद्ब्रवीन्मरुद्वै यत्नं सुवेदमविदमरु-
मिति⁶⁾ तद्यद्ब्रवीन्मरुद्वै यत्नं सुवेदमविदमरुमिति⁷⁾
तस्मात्सुवेदो ऽभवत्तं⁸⁾ वा एतं सुवेदं सत्तं स्वेद इत्या-
चक्षते परोक्षेण' परोक्षप्रिया⁹⁾ इव हि देवा¹⁰⁾ भवन्ति
प्रत्यक्षद्विषः' ॥ १ ॥

स¹¹⁾ भूयो ऽश्राम्यद्वूयो ऽतप्यद्वूय आत्मानं समतपत्तस्य
श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य सर्वेभ्यो रोमगतेभ्यः पृथक्स्वेद-

- 1) So corr.; °यंत्वेकमेव A und C; °यंभ्वेकमेव B; °यंभ्वोवमेव E;
2) तदैक्षीत B, तदैक्षत C und E; 3) so corr.; die hss. lesen तदेकमे°.
4) so corr.; die hss. lesen निर्मिम; 5) so lese ich mit Böhrlingk;
die hss. haben यदार्द्रियमा°; यदार्द्रियमाज्ञायन्त B; 6) und 7) wie Böhrl.
lingk; A hat °महा इति, die übrigen hss. °मह इति; 8) ऽभवत्त्वां C;
9) परोक्षप्रिया E; 10) देवता B; 11) Brahma ist hier masc.,
später wieder neutrum.

धाराः प्रास्यन्दन्त¹⁾ ताभिरनन्दन्तदब्रवीदाभिर्वा अरुमिदं सर्वं धारयिष्यामि²⁾ यदिदं किं चाभिर्वा अरुमिदं सर्वं जनयिष्यामि³⁾ यदिदं किं चाभिर्वा अरुमिदं सर्वमाप्स्यामि यदिदं किं चेति' तद्यदब्रवीदाभिर्वा अरुमिदं सर्वं धारयिष्यामि⁴⁾ यदिदं किं चेति' तस्माद्द्वारा⁵⁾ अभवंस्तद्द्वाराणां⁶⁾ धारात्वं यच्चासु ध्रियते⁷⁾ तद्यदब्रवीदाभिर्वा अरुमिदं सर्वं जनयिष्यामि यदिदं किं चेति' तस्माज्जाया⁸⁾ अभवंस्तज्जायानां⁹⁾ जायात्वं याच्चासु पुरुषो जायते यच्च पुत्रः' पुत्राम नरकमनंकशततारं¹⁰⁾ तस्माच्चातीति पुत्रस्तत्पुत्रस्य पुत्रत्वं' तद्यदब्रवीदाभिर्वा अरुमिदं¹¹⁾ सर्वमाप्स्यामि यदिदं किं चेति' तस्मादापो ऽभवंस्तदपामत्वमाप्नोति¹²⁾ वै स सर्वाङ्कामान्याङ्कामयते¹³⁾ ॥ २ ॥

ता अपः सृष्ट्वान्वैक्षत' तासु स्वां ह्यामपश्यताम-
स्येक्षमाणास्य¹⁴⁾ स्वयं रेतो ऽस्कन्दन्तदप्सु प्रत्यतिष्ठता-

- 1) प्रास्यन्दन्त A ; प्राकस्यन्दन्त B ; प्राकसदन्त E ; 2) धारयिष्यामि E ;
3) Von जनयिष्यामि bis धारयिष्यामि fehlt in B ; 4) धारयिष्यामि E ;
5) धारा hat hier keinen Sinn ; vielleicht ist धरा (Erde) gemeint (Böhrling) ; 6) °वंस्तस्मादा° B ; 7) ध्रियते A und B ; 8) Die hss. haben plur. ; ich möchte (wie Böhrling) sing. lesen, um so mehr als puruṣaḥ und putraḥ auch im sing. stehen. 9) °याता E ;
10) °कप्रसूतार C ; 11) आरुमिदं E ; 12) °पत्वमाप्नोति A und E ;
13) Am Schlusz is doch wohl य एवं वेद् ausgefallen ; 14) ह्याम° A und E ; °क्षमानः स्य E ;

स्तत्रैवाभ्यश्राम्यद्भ्यतपत्समतपत्ताः शान्तास्तप्ताः संतप्ताः
 सार्धमेव रेतसा द्वैधमभवंस्तांतामन्यतरा¹⁾ अतिलवणा²⁾
 अपेया अस्वाद्यस्तां³⁾ अशान्ता रेतः समुद्रं वृवातिष्ठन्नथे-
 तराः पेयाः स्वाद्यः शान्तास्तांस्तत्रैवाभ्यश्राम्यद्भ्यतपत्सम-
 तपत्ताभ्यः शान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः संतप्ताभ्यो यद्रेत असीत्तद्भृ-
 ज्ज्यत⁴⁾ 'यद्भृज्ज्यत⁵⁾ तस्माद्भृगुः समभवत्तद्भृगोर्भृगुवं⁶⁾
 भृगुरिव वै स सर्वेषु लोकेषु भाति य एवं वेद' ॥ ३ ॥

स भृगुं सृष्ट्वात्तरधीयत' स भृगुः सृष्टः प्रडिञ्जत'⁷⁾ तं
 वागन्ववदद्वायो वाय⁸⁾ इति 'स⁹⁾ न्यवर्तत स दक्षिणां
 दिशमैजत¹⁰⁾' तं वागन्ववदन्मातरिश्चन्मातरिश्चन्निति' स¹¹⁾
 न्यवर्तत' स¹²⁾ प्रतीचीं दिशमैजत¹³⁾' तं वागन्ववदत्पव-
 मान¹⁴⁾ पवमानेति' स¹⁵⁾ न्यवर्तत' स उदीचीं दिशमैजत¹⁶⁾
 तं वागन्ववदद्वात वातेति' तमब्रवीन्न न्वविदमहमिति¹⁷⁾

1) द्वैतमभ° A; द्वैधतममभ° B; द्विधमभ° E; alle hss. lesen °मन्या अन्यतरा;
 2) B fügt ein: अतिप्रज्ञापतेरावृतो ब्रह्मणा वर्मनाहं कस्य यस्य ज्योतिषा वचसा च
 त्रदृष्टिः ऋतवोर्यो विहायां स हस्तायुः सुकृतः दशरथं लवणा; 3) अश्राम्यस्ता
 B, C und E; 4) und 5) Die hss. lesen °भृज्यत; 6) °गत्वं B;
 7) प्राडेजत B, C und E; 8) So corr. die hss. haben वायो; 9) सं
 B und E; 10) So corr. die hss. haben दिशमेजत; 11) सं B;
 12) सं E; 13) So corr. die hss. haben दिशमेजत; 14) पवमानः
 B und E; 15) सं B; 16) So corr. die hss. lesen °मेजत;
 17) So corr. (wie Böhtlingk); A hat विदामहा इति; B, C und E lesen
 विदामह इति;

न ह्यित्यथार्वाङ्गेनमेतास्वेवाप्स्वन्विच्छेति ' तद्यद्ब्रवीद-
 थार्वाङ्गेनमेतास्वेवाप्स्वन्विच्छेति तदथर्वाभवत्तदथर्वणो ^{१)}
 ऽथर्वत्वं ^{१)} 'तस्य ह वा एतस्य भगवतो ऽथर्वण ऋषेर्यथैव
 ब्रह्मणो ^{२)} लोमानि यथाङ्गानि यथा प्राण एवमेवास्य
 सर्व आत्मा समभवत्तमथर्वणं ब्रह्माब्रवीत्प्रजापतेः प्रजाः
 सृष्ट्वा पालयस्वेति ' तद्यद्ब्रवीत्प्रजापतेः प्रजाः सृष्ट्वा
 पालयस्वेति तस्मात्प्रजापतिर्भवत्तत्प्रजापतेः प्रजापतिव-
 मथर्वा वै प्रजापतिः ' प्रजापतिरिव वै स सर्वेषु लोकेषु
 भाति य एवं वेद ' ॥ ४ ॥

तमथर्वणामृषिमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रान्ता-
 त्तात्संतप्तादशतयानथर्वण ^{३)} ऋषीन्निर्मिमितैर्कचान्दृचां-
 स्तृचांश्चतुर्चान्पञ्चर्चात्षडर्चांस्सप्तर्चानष्टर्चान्नवर्चान्दशर्चा-
 निति ^{४)} 'तानथर्वण ऋषीनभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः
 श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो दशतयानाथर्वणानार्षियान्निर्मि-
 मितैकादशान्द्वादशांस्त्रयोदशांश्चतुर्दशान्पञ्चदशान्षोडशांस्स-
 प्तदशानष्टदशान्नवदशान्विंशानिति ' तानथर्वण ऋषीना-
 थर्वणांश्चार्षियानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रान्तेभ्यस्त-
 प्तेभ्यः संतप्तेभ्यो यान्मन्त्रानपश्यत्स आथर्वणो वेदो ऽभव-

१) °थर्वणाथर्वत्वं B; २) ब्रह्मणो C; ३) °थर्वणा B; ४) दशर्चान्
 fehlt in E;

तमाथर्वणां वेदमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रान्तात्तप्ता-
त्संतप्तादोमिति मन एवोर्धमक्षरमुदक्रामत्स^{१)} य इच्छे-
त्सर्वैरेतैरथर्वभिश्चाथर्वणैश्च कुर्वीत्येतथैव तन्महाव्या-
कृत्या^{२)} कुर्वीति 'सर्वैर्ह वा अस्यैतैरथर्वभिश्चाथर्वणैश्च कृतं
भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतया महाव्याकृत्या^{३)}
कुरुते' ॥ ५ ॥

स भूयो^{४)} श्राम्यद्वूयो जप्यद्वूय आत्मानं समतपत्स
आत्मत एव त्रींश्लोकान्निर्मिमीत^{५)} पृथिवीमत्तरिक्षं^{६)}
दिवमिति' स खलु पादाभ्यामेव पृथिवीं निर्मिमीतोद-
रादत्तरिक्षं^{७)} मूर्ध्नी दिवं' स तांस्त्रींश्लोकानभ्यश्राम्यदभ्य-
तपत्समतपत्तैभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यस्त्रीन्देवान्निर्-
मिमीताग्निं^{८)} वायुमादित्यमिति' स खलु पृथिव्या एवाग्निं
निर्मिमीतान्तरिक्षाद्वायुं^{९)} दिव आदित्यं' स तांस्त्रीन्देवा-
नभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्य-
स्त्रीन्वेदान्निर्मिमीत^{१०)} ऋग्वेदं यजुर्वेदं सामवेदमित्यग्नेरृग्वेदं
वायोर्यजुर्वेदमादित्यात्सामवेदं' स तांस्त्रीन्वेदानभ्यश्राम्यद-
भ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यस्तिस्त्री महा-

1) °दक्रामयत्स E; 2) Die hss. lesen तं महा°; 3) °कृत्यां E;

4) भूयो B; 5) So corr.; die Hss. °मिमत्; 6) पृथिवीमान्त° E;

7) So corr., die Hss. °मिमतो°; 8) So corr.

व्याहृतीर्निर्मिती १) भूर्भुवः स्वरिति' भूरित्यृग्वेदाहुव
इति यजुर्वेदात्स्वरिति सामवेदात्सं य इच्छेत्सर्वैरेतैस्त्रि-
भिर्वेदैः कुर्वीयेत्येताभिरेव तन्महाव्याहृतिभिः कुर्वीति'
सर्वैर्ह वा अस्यैतैस्त्रिभिर्वेदैः कृतं भवति य एवं वेद
यश्चैवंविद्वानेवमेताभिर्महाव्याहृतिभिः २) कुरुते' ॥ ६ ॥

ता या अमू रेतः समुद्रं वृवातिष्ठंस्ताः ३) प्राच्यो
दक्षिणाच्यः प्रतीच्य ४) उदीच्यः समवद्रवत्त' तद्यत्समव-
द्रवत्त तस्मात्समुद्र उच्यते 'ता भीता अब्रुवन्भगवत्तमेव ५)
वयं राजानं वृणीमह इति' यच्च वृवातिष्ठंस्तद्वरणो ६)
ऽभवत्तं वा एतं ७) वरणं ८) सत्तं वरुण इत्याचक्षते परो-
क्षेण' परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः 'स
समुद्रादमुच्यत ९)' स मुच्युरभवत्तं वा एतं मुच्युं १०) सत्तं
मृत्युरित्याचक्षते परोक्षेण' परोक्षप्रिया इव हि देवा
भवन्ति प्रत्यक्षद्विषस्तं वरुणं मृत्युमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्सम-
तपत्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य सर्वेभ्यो ११) ऽङ्गेभ्यो ११)
रसो ऽक्षरत्सो ऽङ्गरसो ऽभवत्तं वा एतमङ्गरसं सत्तमङ्गरा

1) So corr.; 2) Die hss. महा°; 3) वृवातिष्ठंस्ताः B; 4) प्रतीच्य E;
5) गन्तामव B; 6) So corr. A °द्वर्षो; B, C und E °वरुणो; 7) Von
एतं bis मुच्यु° fehlt in B; 8) So corr. die Hss. वरुणं; 9) °च्युत
A und B; °च्यता E; 10) मुच्यं E; 11) Fehlt in B;

इत्याचक्षते परोक्षेण 'परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति
प्रत्यक्षद्विषः' ॥ ७ ॥

तमङ्गिरसमृषिमभ्यश्राम्यद्भ्यतपत्समतपत्तस्माच्छा-
त्तप्तात्संतप्ताद्विंशिनो ऽङ्गिरस ऋषीन्निर्मिमीत^{१)} 'तान्विं-
शिनो ऽङ्गिरस ऋषीनभ्यश्राम्यद्भ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रा-
त्तेभ्यस्तपेभ्यः संतपेभ्यो दशतयानाङ्गिरसानार्षेयान्निर्मि-
मीत^{२)} षोडशिनो ऽष्टादशिनो^{३)} द्वादशिन एकर्चान्दृचां-
स्तृचांश्चतुरृचान्पञ्चर्चान्षडर्चान्सप्तर्चानिति^{४)} 'तानङ्गिरस'^{५)}
ऋषीनाङ्गिरसांश्चार्षेयानभ्यश्राम्यद्भ्यतपत्समतपत्तैभ्यः श्रात्ते-
भ्यस्तपेभ्यः संतपेभ्यो^{६)} यान्मन्त्रानपश्यत्स आङ्गिरसो^{७)} वेदो
ऽभवत्तमाङ्गिरसं^{८)} वेदमभ्यश्राम्यद्भ्यतपत्समतपत्तस्माच्छा-
त्तात्तप्तात्संतप्ताज्जुनदिति द्वैतमक्षरं व्यभवत्स य इच्छेत्स-
र्वैरैरङ्गिरोभिश्चाङ्गिरसैश्च^{९)} कुर्वीयेत्येतयैव^{१०)} तन्महा-
व्याकृत्या^{११)} कुर्वीति' सर्वैर्ह वा अस्यैरङ्गिरोभिश्चाङ्गिरसैश्च
कृतं भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतया महाव्या-
कृत्या कुरुते' ॥ ८ ॥

1) So corr. A, B und C °मिमत्, E °मिमता; 2) °ङ्गिरसानामार्षे° E;
alle hss. °मिमत्; 3) द्वादशिनो B; 4) दृचान् fehlt in E; und
steht in den andern Hss. hinter षडर्चान्; 5) तनङ्गि° C; 6) संतपे C;
7) अङ्गिरसो A; 8) °ङ्गिरसां B; 9) प्रेच्छेत्स° B; 10) Von
कुर्वीये° bis कृतं fehlt in B; °तयैवत् E; 11) So corr.; die Hss. तं महा°.

स ऊर्ध्वो ऽतिष्ठत्स इमांल्लोकान्व्यष्टभ्रातस्मादङ्गिरसो
 ऽधीयान ऊर्ध्वस्तिष्ठति' तद्व्रतं¹⁾ 'स मनसा ध्यायेद्येद्वा अहं
 किं च मनसा ध्यास्यामि तथैव तद्विष्यति²⁾ 'तद्द स्म
 तथैव भवति' तदप्येतदृचोक्तं 'श्रेष्ठो ह वेदस्तपसो ऽधि
 ज्ञातो ब्रह्मज्ञानां³⁾ क्षितये संबभूव⁴⁾ । ऋच्यृग्भूतं⁵⁾ यदसृ-
 ज्यतेदं निवेशनमनृणां⁶⁾ दूरमस्येति' ता वा⁷⁾ एता अङ्गि-
 रसां ज्ञामयो⁸⁾ यन्मेनयः 'करोति मेनिभिर्वीर्यं⁹⁾ य एवं
 वेद' ॥ १ ॥

स दिशो ऽन्वैक्षत प्राचीं दक्षिणां प्रतीचीमुदीचीं
 ध्रुवामूर्धामिति¹⁰⁾ 'तास्तत्रैवाभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्समतपत्ता-
 भ्यः¹¹⁾ श्रान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः संतप्ताभ्यः पञ्च वेदान्निर्मि-
 मीत¹²⁾ 'सर्पवेदं पिशाचवेदमसुरवेदमितिहासवेदं¹³⁾ पुरा-
 णवेदमिति' स खलु प्राच्या¹⁴⁾ एव¹⁵⁾ दिशः सर्पवेदं
 निर्मिमीत¹⁶⁾ 'दक्षिणास्याः पिशाचवेदं' प्रतीच्या असुरवे-
 दमुदीच्या इतिहासवेदं 'ध्रुवायाश्चोर्ध्वायाश्च पुराणवेदं' स

- 1) तपून्नं B; त व्रतं A; 2) So die hss. man erwartet भविष्यतीति;
 3) ब्रह्मज्ञानं A; ब्रह्मज्ञानां B; 4) सन्नभूव B; 5) (So meine Kon-
 jektur) ऋच्यृग्भूतं A und B; ऋच्यृग्भूतं C; ऋच्यृग्भूतं E; 6) °मनृणां C;
 7) व C; 8) So alle hss.; B. I. hat यामयो; 9) मेभिर्वीर्यं C;
 मेधिभि वीर्यं E; 10) दूवा° B; 11) तास्तत्रैवाभिश्चा° E; 12) So
 corr.; die Hss. °निर्मिमित; 13) पिशाचावद° B; 14) प्राच्यां A;
 15) एवा A; 16) So corr. die Hss. °मत .

तान्यच्च वेदानभ्यश्चाम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्त-
तेभ्यः संततेभ्यः पञ्च महाव्याकृतीर्निरमिमीत^{१)} 'वृधत्क-
रद्गुह्मकृतदिति^{२)} ' वृधदिति सर्पवेदात्करदिति पिशा-
चवेदाद्गुह्मदित्यसुरवेदान्मकृदिति तिहासवेदात्तदिति पुराण-
वेदात्स य^{३)} इच्छेत्सर्वैरेतैः पञ्चभिवेदैः कुर्वीयेत्येता-
भिरेव तन्महाव्याकृतिभिः^{४)} कुर्वीत ' सर्वैर्ह वा अस्यैतैः
पञ्चभिवेदैः कृतं भवति य एवं वेद यश्चैवंविद्वानेवमे-
ताभिर्महाव्याकृतिभिः कुरुते ' ॥ १० ॥

स आवतश्च परावतश्चान्वेक्षत ' तास्तत्रैवाभ्यश्चाम्य-
दभ्यतपत्समतपत्ताभ्यः श्रान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः संतप्ताभ्यः शमि-
त्यूर्धमक्षरमुदक्रामत्स य इच्छेत्सर्वाभिरैताभिरावद्भिश्च परा-
वद्भिश्च कुर्वीयेत्येतयैव तन्महाव्याकृत्या^{४)} कुर्वीत '
सर्वाभिर्ह^{५)} वा अस्यैताभिरावद्भिश्च परावद्भिश्च कृतं भवति
य एवं वेद यश्चैवंविद्वानेवमेतया महाव्याकृत्या कुरुते '
॥ ११ ॥

स भूयो ऽश्चाम्यदूयो ऽतप्यदूय आत्मानं समतपत्स
मनस एव चन्द्रमसं निरमिमीत^{६)} ' नखेभ्यो नक्षत्राणि '

1) So corr. die Hss. °मत; 2) महत् fehlt in E; 3) Fehlt in B;

4) So corr. die Hss. तं महा°; 5) ह fehlt in E; 6) So corr. die

Hss. °मत.

लोमभ्य ओषधिवनस्पतीङ्कुभ्यः प्राणोभ्यो^{१)} ज्यान्ब्रून्दे-
वात्स भूयो ज्याम्यद्भूयो जतप्यद्भूयो^{२)} आत्मानं समतपत्सं
एतं त्रिवृतं सप्ततन्तुमेकविशतिसंस्थं^{३)} यज्ञमपश्यत्तदप्येत-
दृचोक्तमग्निर्यज्ञं त्रिवृतं^{४)} सप्ततन्तुमित्यथाप्येष^{५)} प्राक्रीडितः
श्लोकः प्रत्यभिवदति ' सप्त सुत्याः सप्त च पाकयज्ञा
इति' ॥ १२ ॥

तमाहुरत्तेनायजत ' तस्याग्निर्होतासीद्वायुरध्वर्युः ' सूर्य
उद्गाता ' चन्द्रमा ब्रह्मा ' पर्जन्यः सदस्य ' ओषधिवनस्प-
तयश्चमसाध्वर्यवो^{६)} विश्वे देवा होत्रका अथर्वाङ्गिरसो
गोप्तारस्तं^{७)} ह^{७)} स्मैतमेवं^{७)} विद्वांसः^{७)} पूर्वे^{७)} ओत्रिया^{७)}
यज्ञं^{७)} ततं^{७)} सावसाय^{७)} ह^{७)} स्माहेत्यभिव्रजति^{७)} ' मा नो
ज्यं धर्म उद्यतः प्रमत्तानाममृताः प्रजाः प्रधाक्षीदिति^{८)} '
तान्वा एतान्यरिरक्षकात्सदः प्रसर्पकानित्याचक्षते^{९)} दक्षि-
णासमृद्धांस्तंडु ह स्माह प्रजापतिर्यद्वै यज्ञे^{१०)} ङ्कुशला
ऋविज्ञो भवत्यचरितिनो^{११)} ब्रह्मचर्यमपराग्या^{१२)} वा ' तद्वै
यज्ञस्य विरिष्टमित्याचक्षते ' यज्ञस्य विरिष्टमनु यज्ञमानो

1) प्राणोभ्यो B; 2) जतप्यत भूय B und E; 3) सप्ततन्तुमेक° B;
4) त्रितं E; 5) सप्ततन्तुमि° B; सप्ततुमि° E; 6) ध्वर्यवा E; 7) Ver-
dorben; vgl. Bem. z. d. S.; 8) So mit Böhlingk; die hss. haben
प्रसाक्षीदिति; 9) एतान्यरिरक्षा° C; 10) यज्ञा B; 11) रितिनो C;
12) So die hss.; Böhlingk schlägt vor ब्रह्मचर्ये उपरार्था.

विरिष्यते 'यज्ञमानस्य विरिष्टमन्वृविज्ञो विरिष्यत्त' ऋवि-
ज्ञां विरिष्टमनु^{१)} दक्षिणा विरिष्यत्ते 'दक्षिणानां विरि-
ष्टमनु यज्ञमानः पुत्रपशुभिर्विरिष्यते' पुत्रपशूनां^{२)} विरि-
ष्टमनु यज्ञमानः स्वर्गेण लोकेन विरिष्यते^{३)} 'स्वर्गस्य
लोकस्य विरिष्टमनु तस्यार्धस्य योगक्षेमो विरिष्यते
यस्मिन्नर्थे यज्ञत्त इति ब्राह्मणम्' ॥ १३ ॥

तं ह स्मैतमेवंविद्वांसं ब्रह्माणं यज्ञविरिष्टी वा यज्ञ-
विरिष्टिनो वेत्युपाधावेरन्नमस्ते अस्तु भगवन्यज्ञस्य^{४)} नो
विरिष्टं^{५)} संधेह्येति 'तद्यत्रैव विरिष्टं^{६)} स्यात्तत्राग्नीनुपस-
माधाय शाख्युदकं कृत्वा पृथिव्यै श्रोत्रायेति त्रिरेवाग्नी-
त्संप्रोक्षति^{७)} त्रिः पर्युक्षति^{८)} 'त्रिः कारयमानमाचामयति
च संप्रोक्षति च' यज्ञवास्तु^{९)} च संप्रोक्षत्यथापि^{१०)} वेदानां
रसेन यज्ञस्य विरिष्टं संधीयते 'तद्यथा लवणो न सुवर्णा^{११)}
संदध्यात्सुवर्णेन^{१२)} रजतं रजतेन लोहं^{१३)} लोहेन सीसं^{१४)}
सीसेन त्रधेवमेवास्य^{१५)} यज्ञस्य विरिष्टं संधीयते 'यज्ञस्य
संधितिमनु^{१६)} यज्ञमानः संधीयते' यज्ञमानस्य संधितिमन्वृ-

- 1) विरिष्य° B; 2) °शूनां B; 3) °ष्यन्ते E; 4) °यज्ञसा E;
5) विरिष्टं A und E; 6) वरिष्टं B; 7) त्रिरेवाग्नीत्सं° C; त्रिरेवाग्नीत्सं° E;
8) पर्युक्षति E; 9) यज्ञं वास्तु E; 10) संप्रोक्षत्य° E; 11) सुवर्णा E;
12) संदध्यात्सु° A und B; 13) Fehlt in C; 14) Fehlt in A;
15) त्रधेव° B; त्रधेव° C; तृधेव° E; 16) संधी° A.

विज्ञः^{१)} संधीयन्त^{२)} ' ऋविज्ञां संधितिमनु^{१)} दक्षिणाः
 संधीयन्ते^{३)} ' दक्षिणानां संधितिमनु^{१)} यज्ञमानः पुत्रपशुभिः^{४)}
 संधीयते^{५)} ' पुत्रपशूनां संधितिमनु^{६)} यज्ञमानः स्वर्गेण
 लोकेन संधीयते^{७)} ' स्वर्गस्य लोकस्य संधितिमनु^{६)} तस्या-
 र्धस्य योगक्षेमः संधीयते^{८)} यस्मिन्नर्थे यज्ञन्त इति ब्रा-
 ह्मणम्' ॥ १४ ॥

तडु ह स्माह्वाथर्वा देवो विज्ञानन्यज्ञविरिष्टानन्दा-
 नीत्युपशमयेरन्यज्ञे^{९)} प्रायश्चित्तिः क्रियते ऽपि च यडु
 बद्धिव^{१०)} यज्ञे विलोमं^{११)} क्रियते न चैवास्य काचना-
 र्तिर्भवति न च यज्ञविष्कन्धमुपयात्यपहृत्ति पुनर्मृत्युमपा-
 त्येति पुनराज्ञातिं^{१२)} कामचारो ऽस्य सर्वेषु लोकेषु भाति
 य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्ब्रह्मा भवति यस्य चैवंविद्वान्ब्रह्मा
 दक्षिणातः सदो ऽध्यास्ते यस्य चैवंविद्वान्ब्रह्मा दक्षिणात
 उदङ्मुख आसीनो यज्ञ आज्याद्भुतीर्जुहोतीति ब्राह्मणम्'
 ॥ १५ ॥

ब्रह्म ह वै ब्रह्माणं पुष्करे समृजे^{१३)} ' स खलु ब्रह्मा
 सृष्टश्चित्तामर्षेदे ' केनाहमेकेनाक्षरेण सर्वांश्च कामान्स-

१) संधी° A ; २) संधियते A und C ; ३) °यते A und C ; ४) पुत्रः
 पशुभिः B ; ५) °यन्ते E ; ६) संधी° A und C ; ७) °यन्ते B ;
 ८) °धीयन्ते B ; ९) P P B : विज्ञानान्य° ; १०) बद्धीव A ; ११) विलोमः
 A, B und E ; १२) पुनराज्ञाति C ; १३) समृजे A, B und C.

र्वांश्च लोकात्सर्वांश्च दंवात्सर्वांश्च वेदात्सर्वांश्च यज्ञात्सर्वांश्च शब्दात्सर्वांश्च^{१)} व्युष्टीः^{२)} सर्वाणि च भूतानि स्थावरजङ्गमान्यनुभवेयमिति ' स ब्रह्मचर्यमचरत्स^{३)} ओमित्येतदक्षरमपश्यद्विवर्णा^{३)} चतुर्मात्रं सर्वव्यापि सर्वविभवयातयामब्रह्म^{४)} ब्राह्मीं व्याकृतिं ब्रह्मदेवतां^{५)} ' तथा सर्वांश्च कामात्सर्वांश्च लोकात्सर्वांश्च देवात्सर्वांश्च वेदात्सर्वांश्च यज्ञात्सर्वांश्च शब्दात्सर्वांश्च^{६)} व्युष्टीः^{७)} सर्वाणि च भूतानि स्थावरजङ्गमान्यन्वभवत्तस्य^{८)} प्रथमेन वर्णनापः^{९)} स्नेहं^{९)} चान्वभवत्तस्य^{९)} द्वितीयेन वर्णेन तेजो ज्योतींष्यन्वभवत् ॥ १६ ॥

तस्य प्रथमया स्वरमात्रया^{१०)} पृथिवीमग्निमोषधिवनस्यतीनृग्वेदं भूरिति व्याकृतिं गायत्रं हृन्दस्त्रिवृतं स्तोमं प्राचीं दिशं^{११)} वसन्तमृतुं^{१२)} वाचमध्यात्मं जिह्वां रसमितीन्द्रियाण्यन्वभवत्^{१३)} ' ॥ १७ ॥

1) So corr. die Hss. °र्वांश्च; 2) So alle hss.; vielleicht zu lesen: व्युष्टीः; 3) °चरत्सर्तुमित्ये° A; °चरत्सर्व ओमित्ये° C; 4) °ब्रह्मा A und B; 5) So mit Böhtlingk; die Hss. °देवतां; 6) So corr.; die Hss. °र्वांश्च; 7) So die hss.; vielleicht व्युष्टीः; 8) स्यावरत्न° B; 9) So mit Böhtlingk; die Hss. वर्णनापस्नेहश्च°; 8) und 9) तस्य befremdet; man hätte hier wegen व्याकृतिं das Fem. erwartet. Der Autor hat wohl an ओकार gedacht [Böhtlingk]. 10) स्वरमाया B; 11) दीशं E; 12) °मृतं E; 13) रसमितिन्द्रि° E; °पयान्वभवत् C.

तस्य द्वितीयया स्वरमात्रयात्तरिक्तं¹⁾ वायुं यजुर्वेदं भुव
इति व्याकृतिं²⁾ त्रैष्टुभं हृन्दः पञ्चदशं स्तोमं प्रतीचीं³⁾
दिशं ग्रीष्ममृतुं⁴⁾ प्राणमध्यात्मं नासिके गन्धघ्राणमितीन्द्रि-
याण्यन्वभवत्' ॥ १८ ॥

तस्य तृतीयया स्वरमात्रया दिवमादित्यं सामवेदं⁵⁾
स्वरिति व्याकृतिं⁶⁾ जागतं हृन्दः सप्तदशं स्तोममुदीचीं⁷⁾
दिशं वर्षा ऋतुं ज्योतिरध्यात्मं चक्षुषी दर्शनमितीन्द्रिया-
न्यन्वभवत्' ॥ १९ ॥

तस्य वकारमात्रयापश्चन्द्रमसमथर्ववेदं⁸⁾ नक्षत्राण्यो-
मिति स्वमात्मानं जनदित्यङ्गिरसामानुष्टुभं हृन्द एकविंशं
स्तोमं दक्षिणां दिशं शरदमृतुं मनो ज्ध्यात्मं ज्ञानं⁹⁾
ज्ञेयमितीन्द्रियाण्यन्वभवत्' ॥ २० ॥

तस्य मकारश्रुत्येतिहासपुराणं¹⁰⁾ वाकोवाक्यं¹¹⁾ गाथा¹¹⁾
नाराशंसीरूपनिषदो ऽनुशासनानीति¹²⁾ वृधत्करदुकृन्म-
कृत्तच्छमोमिति व्याकृतीः स्वरशम्यनानातन्त्रीः¹³⁾ स्वर-
नृत्यगीतवादित्राण्यन्वभवच्चैत्ररथं दैवतं वैद्युतं ज्योति-

1) °रिक्त B; 2) व्याकृत E; 3) प्रतीची E; 4) °मृतुं C;
5) सम° E; 6) व्याकृतिर् C und E; 7) °दीची E; 8) °त्रयश्चन्द्रम-
सथर्व° B; 9) ज्ञानं B; ज्ञानं C; 10) °हासपुराणं B; 11) So corr.;
die hss. °वाक्यगा°; 12) So corr. die hss. ऽनुशासनानामिति;
13) स्वरशम्य° B; स्वरशम्यमानाना° C; स्वरशम्यमाना° E.

बर्हितं हृन्दस्त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ^{१)} स्तोमौ ध्रुवामूर्धा दिशं^{२)}
 हेमन्तशिशिरावृत् श्रोत्रमध्यात्मं शब्दश्रवणमितीन्द्रिया-
 ण्यन्वभवत्' ॥ २१ ॥

सैषिकान्तरगर्भक्षणास्तपसो ऽग्रे प्राडुर्बभूव^{३)} ब्रह्मवेद-
 स्याथर्वणं शुक्रमंत एव मन्त्राः प्राडुर्बभूवुः' स तु खलु
 मन्त्राणामतपसासुश्रूषानध्यायाध्ययनेन यद्वनं च विरिष्टं
 च यातयामं^{४)} च करोति तदथर्वणां तेजसा प्रत्याप्या-
 ययेन्मन्त्राश्च^{५)} मामभिमुखीभवेयुर्गर्भा इव मातरमभिजि-
 घांसुः^{६)} 'पुरस्तादोकारं प्रयुङ्क्त' एतथैव तदृचा प्रत्याप्या-
 येदेषैव यज्ञस्य^{७)} पुरस्ताद्युज्यत' एषा^{८)} पश्चात्सर्वत एतथा
 यज्ञस्तायते' तदप्येतदृचोक्तं' या पुरस्ताद्युज्यत^{९)} ऋचो
 अक्षरे परमे व्योमन्निति' तदेतदक्षरं ब्राह्मणो यं काम-
 मिहेत्त्रिरात्रोपोषितः^{१०)} प्राञ्जुलो वाग्यतो बर्हिष्युपविश्य
 सरुस्रकृत्व^{११)} आवर्तयेत्सिध्यन्त्यस्यार्थाः सर्वकर्माणि चेति
 ब्राह्मणाम्' ॥ २२ ॥

वसोर्धाराणामैन्द्रं^{१२)} नगरं' तदसुराः पर्यवारयन्त' ते

1) हृन्दः स्त्रिणवस्त्रियस्त्रिंशौ E; 2) दिश C; दैश E; 3) प्राडूर्ब° B;
 4) यातयातयामं B; 5) प्रत्याप्याय° C und E; 6) So die Hss.; viel-
 leicht °जिगांसेयुः 7) C fügt पुरुषा ein; 8) एसाम A und C;
 9) °ज्यन्त C; 10) काममिहेत्त्रोर° E; 11) Wie Böhrling; die Hss.
 कृत्वा; 12) °मैन्द्र A und E.

देवा भीता आसन्क ईमानसुरानपहनिष्यतीति ' त ओं-
कारं ब्रह्मणाः पुत्रं ज्येष्ठं ददश्रुस्ते तमब्रुवन्भवता मुखेने-
मानसुराञ्जयेमेति ' स होवाच ' किं मे प्रतीवाहो भवि-
ष्यतीति ' वरं वृणीष्वेति ' वृणा इति ' स वरमवृणीत '
न मामनीरयित्वा ब्राह्मणा ब्रह्म वदेयुर्यदि वदेयुरब्रह्म
तत्स्यादिति ' तथेति ' ते देवा देवयजनस्योत्तरार्धे ऽसुरैः
संयत्ता आसंस्तानोकारेणाग्नीधीयाद्देवा असुरान्पराभा-
वयन्त ' तद्यत्पराभावयन्त तस्मादोकारः पूर्वमुच्यते ' यो
ह वा एतमोकारं न वेदावशी^{१)} स्यादित्यथ य एवं वेद
ब्रह्मवशी^{२)} स्यादिति ' तस्मादोकार ऋच्यृभवति^{३)} ' यजुषि
यजुः ' साम्नि साम ' सूत्रे सूत्रं ' ब्राह्मणे^{४)} ब्राह्मणं ' श्लोके
श्लोकः ' प्रणवे प्रणव इति ब्राह्मणम् ' ॥ २३ ॥

ओंकारं पृच्छामः ' को धातुः ' किं प्रातिपदिकं ' किं
नामाख्यातं ' किं लिङ्गं ' किं वचनं ' का विभक्तिः ' कः
प्रत्ययः ' कः^{५)} स्वर उपसर्गो^{६)} निपातः ' किं वै व्या-
करणं ' को विकारः ' को विकारी ' कतिमात्रः ' कतिवर्णः '
कत्यक्षरः ' कतिपदः ' कः संयोगः ' किं स्थानानुप्रदानकरणं

1) und 2) So mit Böhtlingk; die Hss. °वस;

3) So corr.;

ऋभवति A und E; ऋगृभवति B; ऋगृभवति C;

4) ब्राह्मणो A;

5) Fehlt in E;

6) उपसर्गाद्यं C.

शिक्तुकाः किमुच्चारयन्ति ' किं हृन्दः ' को वर्ण इति पूर्वे
 प्रश्ना ' अथोत्तरे ' मन्त्रः कल्पो ब्राह्मणमृग्यजुः साम '
 कस्माद्ब्रह्मवादिन^{१)} ओंकारमादितः कुर्वन्ति ' किं दैवतं^{२)}
 किं ज्योतिषं ' किं निरुक्तं ' किं स्थानं ' का प्रकृतिः '
 किमध्यात्ममिति ' षट्त्रिंशत्प्रश्नाः ' पूर्वोत्तराणां त्रयो वर्गा
 द्वादशका ' एतैरोंकारं व्याख्यास्यामः ॥ २४ ॥

इन्द्रः प्रजापतिमपृच्छद्भगवन्नभिष्टूय^{३)} पृच्छामीति ' पृच्छ
 वत्सेत्यब्रवीत्किमयमोंकारः ' कस्य पुत्रः ' किं चैतच्छन्दः '
 किं चैतद्वर्णः ' किं चैतद्ब्रह्मा^{४)} ब्रह्म संपद्यते ' तस्माद्वि
 तद्भद्रमोंकारं पूर्वमालिभे^{५)} ' स्वरितोदात्त एकाक्षर^{६)} ओंकार
 ऋग्वेदे ' त्रैस्वर्योदात्त एकाक्षर ओंकारो यजुर्वेदे ' दीर्घसु-
 तोदात्त एकाक्षर ओंकारः सामवेदे^{७)} ' ऋस्वोदात्त एकाक्षर
 ओंकारो ऋर्ववेदे ' उदात्तोदात्त द्विपद अ^{८)} उ इत्यर्धच-
 तस्रो मात्रा^{९)} मकारे व्यञ्जनमित्याहुर्ग्या सा प्रथमा मात्रा
 ब्रह्मदेवत्या रक्ता वर्णेन ' यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छे-
 द्ब्राह्मं^{१०)} पदं^{११)} ' या सा द्वितीया मात्रा विष्णुदेवत्या
 कृष्णा^{१२)} वर्णेन ' यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेद्वैष्णावं पदं '

1) कस्माद्ब्रह्मा^० C; 2) दैवतं A und B; 3) ^०इगन्नभ्यः सूय B;
 4) ^०दुब्रह्माद् B; 5) ^०मालिभे B und E; 6) एकाक्षर B; 7) सामवेदे C;
 8) अन् B; 9) त्रा B; 10) ^०ह्रसं B; 11) पद B; 12) So corr.
 alle Has. कृष्णा .

या सा तृतीया मात्रिशानदेवत्या^{१)} कपिला वर्णेन^{२)} ' यस्तां
 ध्यायते नित्यं स गच्छेद्देशानं पदं ' या सार्धचतुर्थी मात्रा
 सर्वदेवत्या^{३)} व्यक्तीभूता खं विचरति शुद्धस्फटिकसन्निभा
 वर्णेन ' यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेत्पदमनामकर्मोका-
 रस्य^{४)} चोत्पत्तिर्विप्रो^{५)} यो न जानाति तत्पुनरुपनयनं '
 तस्माद्वाक्शणवचनमादर्तव्यं^{६)} यथा लातव्यो गोत्रो ब्र-
 ह्मणः पुत्रो ' गायत्रं च्छन्दः ' शुक्लो वर्णाः ' पुंसो वत्सो^{७)} '
 रुद्रो देवता ' ओंकारो वेदानाम् ' ॥ २५ ॥

को धातुरित्यापृधातुरवतिमप्येके ' रूपसामान्यादर्थसा-
 मान्यं^{८)} नेदीयस्तस्मादापोकारः^{९)} सर्वमाप्नोतीत्यर्थः कृद्-
 त्तमर्थवत्प्रातिपदिकमदर्शनं ' प्रत्ययस्य नाम संपद्यते नि-
 पातेषु चैनं वैयाकरणा उदात्तं समामनन्ति^{१०)} तदव्ययी-
 भूतमन्वर्थवाची शब्दो न व्येति^{११)} कदाचनेति ' सदृशं त्रिषु
 लिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु वचनेषु च सर्वेषु यत्र व्येति
 तदव्ययं ' को विकारी च्यवते ' प्रसारणमाप्नोतिराकार्य-
 कारौ^{१२)} विकार्यावाहित ओंकारो विक्रियते^{१३)} ' द्वितीयो

- 1) So alle hss.; man erwartet मात्रेशानं^०; 2) वर्णे B; 3) सदेवत्या B;
 4) गच्छेत्पदनाम^०. E; 5) चोत्पत्तिर्विप्रो A und B; zu l. °त्पन्नोर्वि^०?
 6) तस्माद्ब्रह्म^० E; 7) वत्सो E; पुंसो वत्सो ?? 8) रूपसा^० B und C;
 °सामान्यं B; सामान्यान् C; 9) नेदीय^० B; येदीय^० E; 10) समामनं A;
 सामा^० B; 11) वेति E; 12) प्रसारणमाप्नोतिरा^० A, B und E; °कारो E;
 13) विक्रीयते C.

मकार ' एवं द्विवर्ण¹⁾ एकाक्षर ओमित्योकारो नि-
र्वृतः²⁾ ' ॥ २६ ॥

कतिमात्र इत्यादेस्तिस्त्रो³⁾ मात्रा ' अभ्यादाने हि प्लवते '
मकारश्चतुर्थी⁴⁾ ' किं स्थानमित्युभावोष्ठौ स्थानं ' नादान-
प्रदानकरणौ⁵⁾ च द्विस्थानं⁶⁾ ' संध्यक्षरमवर्णालेशः कण्वो⁷⁾
यथोक्तशेषः⁸⁾ ' पूर्वो विवृतकरणस्थितश्च⁹⁾ ' द्वितीयस्पृ-
ष्टकरणस्थितश्च ' न संयोगो विद्यत¹⁰⁾ ' आख्यातोपसर्गा-
नुदात्तस्वरितलिङ्गविभक्तिवचनानि¹¹⁾ च संस्थानाध्यायिन¹²⁾
आचार्याः पूर्वं बभूवुः ' श्रवणादेव प्रतिपद्यन्ते न कारणं
पृच्छन्त्यथापरपक्षीयाणां¹³⁾ कविः पञ्चालचण्डः परिपृ-
च्छको बभूवांबु¹⁴⁾ पृथगुद्गीथदोषान्भवन्तो ब्रुवन्त्विति '
तद्वाच्युपलक्षयेद्वर्णाक्षरपदाङ्कशो ' विभक्त्यामृषिनिषेविता-
मिति वाचं¹⁵⁾ स्तुवन्ति¹⁶⁾ ' तस्मात्कारणं ब्रूमो ' वर्णाना-
मयमिदं भविष्यतीति ' षडङ्गविदस्तत्तथाधीमहे ' किं हृन्द
इति ' गायत्रं हि हृन्दो ' गायत्री वै देवानामेकाक्षरा

1) द्विवर्ण B; 2) निर्वृतः A und B; 3) °देस्तिस्त्रा B; 4) °तुर्था
C und E; 5) P P नदानेप्र° E; प्रदान fehlt in C; 6) द्वयस्थानं
A und E; ययस्थानं B; द्वयस्थानं C; 7) कण्वो B; कण्वो E; 8) प्रेयः A;
9) विवृत° B und C; 10) वियुत A, B und C; वियुता E;
11) °विचनानि A und C; 12) संहं नाध्या° A und C; संहं ना° B;
सस्यं नध्या° E; 13) Hinter पृच्छन्ति erwartet man इति; °पक्षीयाणां
A pr. man. und E; 14) P; °वान्बु B; 15) वार्च B; 16) सुवन्ति B.

श्वेतवर्णा च व्याख्याता 'द्वौ द्वादशकौ वर्गवितद्वे व्या-
करणां^{१)} धात्वर्थवचनं शैल्यं^{२)} ह्न्दोवचनं चाथोत्तरौ द्वौ
द्वादशकौ^{३)} वर्गौ वेदरहसिकी व्याख्याता 'मन्त्रः कल्पो
ब्राह्मणमृग्यजुःसामाथर्वाण्येषा^{४)} व्याहृतिश्चतुर्णां वेदाना-
मानुपूर्वेणोभूर्भुवः^{५)} स्वरिति व्याहृतयः ॥ २७ ॥

असमीक्ष्यप्रवल्कितानि^{६)} श्रूयन्ते 'द्वापरादावृषीणामेक-
देशो^{७)} दोषपतिरिह^{८)} चित्तामापेदे त्रिभिः सोमः पातव्यः
समाप्तमिव भवति 'तस्माद्ग्यजुःसामान्यपक्रान्ततेजांस्या-
संस्तत्र महर्षयः परिदेवयां चक्रिरे' महच्छोकभयं प्राप्ताः
स्मो' न चैतत्सर्वैः समभिहितं^{९)} ते वयं भगवन्तमेवो-
पधावाम^{१०)} 'सर्वेषामेव शर्म भवानीति^{११)} 'ते तथेत्युक्त्वा
तूष्णीमतिष्ठन्नानुपसन्नेभ्य^{१२)} इत्युपोपसीदामीति^{१३)} नीचैर्ब-
भूवुः^{१४)} 'स एभ्य उपनीय प्रोवाच ' मामिकामेव व्या-
हृतिमादित^{१५)} आदितः कृणुधमित्येवं^{१६)} मामका आधीयन्ते
नर्ते भृवङ्गिरोविद्यः^{१७)} सोमः पातव्य ' ऋत्विजः पराभ-

- 1) व्याकर्षा B; 2) शैल्यं C und E; 3) द्वादशकौ A; द्वादशकौ C;
4) सामाथर्व न्येषां E; 5) वेदानामनुरूपं A, B und C; 6) असमीक्ष्यं A,
प्रवल्किं alle hss.; 7) द्वापदादपावृषीं C; 8) दोषपतीं E; 9) समहितं C;
10) °ध्यावाम B; 11) भवानिति B; भवानिति A; 12) तूष्णीमतिं B;
13) ? man erwartet 1 P. Plur.; 14) °भूवुः E; 15) व्याहृतिर्मादित B;
व्याहृतिरादित E; 16) वृणुध्वं A, C und E; 17) °वद्यः C und E.

वन्ति 'यज्ञमानो रजसापध्वस्यति' श्रुतिश्चापध्वस्ता तिष्ठ-
तीत्येवमेवोत्तरोत्तराद्योगात्तोकं तोकं प्रशाध्वमित्येवं
प्रतापो^{१)} न पराभविष्यतीति 'तथा ह तथा ह भगव-
न्निति प्रतिपेदिर् आप्याययंस्ते तथा वीतशोकभया बभू-
वुस्तस्माद्ब्रह्मवादिन ओंकारमादितः कुर्वन्ति' ॥ २८ ॥

किं देवतमित्यूचामग्निर्देवतं' तदेव ज्योतिर्गायत्रं हृन्दः'
पृथिवी स्थानमग्निमीळे^{२)} पुरोहितं^{३)} यज्ञस्य देवमृत्विजं
होतारं रत्नधातममित्येवमादिं कृत्वा ऋग्वेदमधीयते 'यजुषां
वायुर्देवतं^{४)} 'तदेव ज्योतिस्त्रैष्टुभं हृन्दो' उत्तरिक्षं^{५)} स्था-
नमिषे त्वेर्जिं वा वायव स्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु
श्रेष्ठतमाय कर्मण इत्येवमादिं^{६)} कृत्वा यजुर्वेदमधीयते'
साम्नामादित्यो देवतं' तदेव ज्योतिर्जागतं^{७)} हृन्दो' द्यौः
स्थानमग्निं आयाहि वीतये गृणानो हृव्यदातये नि होता
सत्सि^{८)} बर्हिषीत्येवमादिं^{९)} कृत्वा सामवेदमधीयते 'अथ-
र्वणां चन्द्रमा देवतं^{१०)} 'तदेव ज्योतिः' सर्वाणि हृन्दांस्यापः
स्थानं' शं नो देवीरभिष्टय इत्येवमादिं कृत्वाथर्ववेदमधी-
यते 'ऽद्भ्यः स्थावरजङ्गमो भूतग्रामः^{११)} संभवति' तस्मात्स-

1) मतापो C; 2) °ग्निमिळे E; 3) पुरोहितं E; 4) °वतां E;
5) °उत्तरिक्षं E; 6) °मादि E; 7) ज्योतिर्जातिं B; 8) त्सि B; सत्सिता E;
9) °मादि E; 10) देवतां B und E; 11) °ग्रामं A.

वर्मापोमयं भूतं सर्वं भृग्वङ्गिरोमयमन्तरैते^{१)} त्रयो वेदा
 भृगूनङ्गिरसः श्रिता इत्यबिति^{२)} प्रकृतिरपामोंकारेण^{३)}
 चैतस्माद्वासः पुरोवाच ' भृग्वङ्गिरोविदा^{४)} संस्कृतो^{५)} ज्या-
 न्वेदानधीयीत ' नान्यत्र संस्कृतो^{६)} भृग्वङ्गिरसो ऽधीयीत '
 सामवेदे ऽथ खिलश्रुतिर्ब्रह्मचर्येण^{७)} चैतस्मादथर्वाङ्गिरसो
 हृ यो वेद स^{८)} वेद^{८)} सर्वमिति ब्राह्मणम् ' ॥ २१ ॥

अध्यात्ममात्मभेषज्यमात्मकैवल्यमोंकार^{९)} ' आत्मानं
 निरुध्य सङ्गममात्रीं भूतार्थचिन्तां^{१०)} चिन्तयेदतिक्रम्य^{११)} वेदे-
 भ्यः सर्वपरमध्यात्मफलं प्राप्नोतीत्यर्थः ' सवितर्कं ज्ञानम-
 यमित्येतेः प्रश्नैः प्रतिवचनैश्च यथार्थं पदमनुविचिन्त्य प्रक-
 रणज्ञो हि प्रबलो विषयी स्यात्सर्वास्मिन्वाकोवाक्य
 इति ब्राह्मणम् ' ॥ ३० ॥

एतद्ध स्मितद्विद्वांसमेकादशान्नं^{१२)} मौद्गल्यं ग्लावो^{१३)}
 मैत्रेयो ऽभ्याजगाम ' स तस्मिन्ब्रह्मचर्यं^{१४)} वसतो^{१५)} वि-
 ज्ञायोवाच^{१६)} किं स्विन्मर्या^{१७)} अयं तन्मौद्गल्यो^{१८)} ऽध्येति

1) °न्तरैते E; 2) So Ed. B. Ind. इत्यति A und C; इत्यबिति B;
 इत्यपिति E; 3) प्रकृतिस्यामोंकारेण B; 4) °विदां B; 5) स्तुतो B;
 6) संस्तुतो B; 7) खिलश्रुतिर्ब्रह्म° A und B; 8) Fehlt in B;
 9) °कारं C; 10) °चिन्तां A; 11) °क्राम्य A; °क्रम C; 12) P, viel-
 leicht °दप्राक्तं; 13) ग्लावो B; ग्लावा E; 14) ? vielleicht °चर्ये;
 15) ? C वसन्तो; vielleicht वसद्; 16) विज्ञायोवाचो B; 17) स्विनार्या A;
 18) °द्गल्यो C.

यदस्मिन्ब्रह्मचर्यं¹⁾ वसतीति²⁾ ' तद्धि मौद्गल्यस्यान्तेवासी
 शुश्राव' स आचार्यायात्रज्याचचष्टे³⁾ ' दुरधीयानं⁴⁾ वा अयं
 भवन्तमवोचद्यो ऽयमद्यातिथिर्भवति⁵⁾ ' किं⁶⁾ सौम्य⁷⁾ वि-
 द्धानिति ' त्रीन्वेदान्ब्रूते भो इति ' तस्य सौम्य⁷⁾ यो विप-
 ष्टो⁸⁾ विज्ञिगीषो ऽन्तेवासी तं मे क्लृयेति ' तमानुहाव⁹⁾
 तमभ्युवाचासाविति¹⁰⁾ ' भो इति ' किं सौम्य⁷⁾ त आचार्यो
 ऽध्येतीति ' त्रीन्वेदान्ब्रूते भो इति ' यन्नु खलु सौम्यास्मा-
 भिः¹¹⁾ सर्वे वेदा¹²⁾ मुखतो गृहीताः कथं त एवमाचार्यो
 भाषते ' कथं नु शिष्टाः शिष्टेभ्य एवं भाषेरन्त्यं क्येनमहं¹³⁾
 प्रश्नं¹⁴⁾ पृच्छामि न¹⁵⁾ तं विवक्ष्यति¹⁶⁾ न क्येनमध्येतीति '
 स ह मौद्गल्यः¹⁷⁾ स्वमन्तेवासिनमुवाच¹⁸⁾ परेहि सौम्य¹⁹⁾
 ग्लावं मैत्रेयमुपसीदाधीहि भोः सावित्रीं गायत्रीं चतुर्वि-
 शतियोनिं द्वादशमिथुनां ' यस्या भृग्वङ्गिरसश्चक्षुर्यस्यां सर्व-
 मिदं श्रितं तां भवान्प्रब्रवीत्विति ' स चेत्सौम्य²⁰⁾ दुरधी-
 यानो भविष्यत्याचार्योवाच²¹⁾ ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिणो²²⁾

1) So alle Hss., ed. B. Ind. hat °चर्ये; 2) वसती B; 3) Man erwartet °चक्षते; 4) °यानं C; 5) °वतिर्ब B; 6) कं B; 7) सौम्य A; 8) विपृष्ट C; 9) तस्मानुहाव A und E; 10) °साविति B; °साविति C; 11) सौम्या° A und E; 12) देवा C; 13) हेतमहं A; 14) Fehlt in B; 15) Fehlt in E; 16) व्यवक्षति E; विवक्षति C; 17) मौद्गल्या B; 18) °वासिन उवाच E; 19) सौम्य A und B; 20) चेत्सौम्य A; 21) °त्याचर्योवाच B; hinter भविष्यति scheint इति ausgefallen zu sein; 22) °चारिणो A, C und E.

सावित्रीं प्राहेति वक्ष्यति तच्चं ब्रूयादुरधीयानं तं वै भवान्मौद्गल्यमवोचत्सं वा यं प्रश्नमप्राक्षीन्न^{१)} तं व्यवोचः' पुरा संवत्सरादार्तिमारिष्यसीति^{२)} ' ॥ ३१ ॥

स तत्राज्ञगाम यत्रेतरौ बभूव 'तं ह् प्रच्छ' स ह् न^{३)} प्रतिपेदे ' तं होवाच डुरधीयानं तं वै भवान्मौद्गल्यमवोचत्सं वा यं प्रश्नमप्राक्षीन्न^{४)} तं व्यवोचः' पुरा संवत्सरादार्तिमारिष्यसीति^{५)} ' स ह् मैत्रेयः^{६)} स्वानत्तेवासिन उवाच यथार्थं भवन्तो^{७)} यथागृहं यथामनो विप्रसृज्यन्तां' डुरधीयानं वा अहं मौद्गल्यमवोचं ' स मा यं^{८)} प्रश्नमप्राक्षीन्न^{९)} तं व्यवोचं ' तमुपैष्यामि^{१०)} ' शान्तिं करिष्यामीति ' स ह् मैत्रेयः^{११)} प्रातः समित्याणिमौद्गल्यमुपसादासी^{१२)} वा^{१३)} अहं भो मैत्रेयः^{१३)} ' किमर्थमिति ' डुरधीयानं वा अहं^{१४)} भवन्तमवोचं^{१५)} ' त्वं^{१६)} मा यं प्रश्नमप्राक्षीर्न^{१७)} तं व्यवोचं ' तामुपैष्यामि^{१८)} ' शान्तिं करिष्यामीति '

- 1) °प्राक्षीन्न E; 2) °मार्ष्यसीति A, C und E; 3) नः E; 4) °मप्राक्षीन्न E; 5) °तीति C; 6) मैत्रे B; मौद्गल्यः C und E; 7) भवन्तो B; 8) य B; 9) °मप्राक्षीन्न E; °मप्राक्षीन्न C; °मप्राक्षीन्नं B; 10) So ed. B. Ind.; alle hss. तमुपैष्यामि; 11) मैत्रेयं B; 12) So corr.; °दासीवी A pr. m.; °दासा वा A sec. man. B, C und E; 13) Man erwartet hinter „मैत्रेयः” इति; 14) अ B; अयं E; 15) °मभवोचं B; °मावाचं E; 16) त्वं B; 17) So corr.; A, B und C °प्राक्षीन्न; E °प्राक्षीन्न; 18) So B Ind.; A, C und E °पैष्यामि; B °पैष्यामि.

स होवाचात्र वा उपेतं च सर्वं च कृतं पापकेन त्वा
यानेन ^{१)} चरत्तमाद्गुरथो ज्यं ^{२)} मम कल्याणास्तं ते ददा-
मि ^{३)} 'तेन याहीति स होवाचितदेवात्राविषं ^{४)} चानृशंस्यं
च यथा भवानाहोप्रायामि ^{५)} त्वेव ^{६)} भवत्तमिति ' तं हो-
पेयाय ' तं ह्येपेत्य पप्रच्छ किं स्वदाद्भुर्भोः सवितुर्वरेण्यं
भर्गो देवस्य कवयः किमाद्गुरथो विचक्ष्व यदि ताः
प्रवेत्थ ^{७)} ' प्रचोदयात्सविता ^{८)} याभिरेतीति ' तस्मा एत-
त्प्रोवाच वेदांश्छन्दांसि ^{९)} सवितुर्वरेण्यं ' भर्गो देवस्य
कवयो ज्ञमाद्गुः कर्माणि धियस्तंडु ते ^{१०)} प्रब्रवीमि प्रचो-
दयात्सविता ^{११)} याभिरेतीति ' तमुपसंगृह्य पप्रच्छाधीहि
भोः कः सविता का सावित्री ' ॥ ३२ ॥

मन एव सविता वाक्सावित्री ' यत्र ह्येव मनस्तद्वा-
ग्यत्र ^{१२)} वै वाक्त्तन्मन इत्येते द्वे योनी एकं मिथुनमग्निरेव
सविता पृथिवी सावित्री ' यत्र ह्येवाग्निस्तत्पृथिवी यत्र वै
पृथिवी तदग्निरित्येते द्वे योनी एकं मिथुनं ' वायुरेव
सवितान्तरिक्षं सावित्री ' यत्र ह्येव वायुस्तदन्तरिक्षं यत्र

1) ?? 2) य C; 3) दधामि E; 4) °त्रात्विषं A; °त्राविषं B;
°वान्त्रात्विषं C; 5) °होयामि B; 6) So corr.; alle hss. त्येव; 7) प्रवेकु
B; प्रवेक्ष्व C; 8) °यन्सविता A, B und E; 9) So corr.; die hss.
वेदाच्छ°; 10) वे E; 11) So B. Ind.; die hss. प्रचोदयन्त्स°;
12) °मनस्तद्व्यक्त्यत्र B.

वा¹⁾ अन्तरिक्षं¹⁾ तद्वायुरित्येते द्वे योनी एकं मिथुन-
मादित्य एव सविता द्यौः सावित्री²⁾ 'यत्र क्षेत्रादित्य-
स्तद्द्यूरीयत्र³⁾ वै द्यौस्तदादित्य इत्येते द्वे योनी एकं मि-
थुनं' चन्द्रमा एव सविता नक्षत्राणि सावित्री' यत्र क्षेत्र
चन्द्रमास्तन्नक्षत्राणि यत्र वै नक्षत्राणि तच्चन्द्रमा इत्येते
द्वे योनी एकं⁴⁾ मिथुनमंशुरेव सविता रात्रिः सावित्री'
यत्र क्षेत्रादृस्तद्रात्रिर्यत्र⁵⁾ वै रात्रिस्तदरुदित्येते द्वे योनी
एकं मिथुनमुष्णमेव सविता शीतं सावित्री⁶⁾ 'यत्र क्षेत्र-
वोष्णं तच्छीतं यत्र वै शीतं तदुष्णमित्येते⁷⁾ द्वे योनी
एकं मिथुनमंश्रमेव⁸⁾ सविता वर्षं सावित्री' यत्र क्षेत्राश्रं
तद्वर्षं यत्र वै वर्षं तदश्रमित्येते द्वे योनी एकं⁹⁾ मिथुनं'
विश्वदेव सविता स्तनयित्नुः सावित्री' यत्र क्षेत्र विश्व-
त्तस्तनयित्नुर्यत्र¹⁰⁾ वै स्तनयित्नुस्तद्विश्वदित्येते द्वे योनी
एकं मिथुनं' प्राण¹¹⁾ एव सवितान्नं सावित्री' यत्र क्षेत्र
प्राणस्तदन्नं यत्र वा⁵⁾ अन्नं¹²⁾ तत्प्राण इत्येते द्वे योनी
एकं मिथुनं' वेदा एव सविता हन्दांसि सावित्री यत्र
क्षेत्र वेदास्तच्छन्दांसि यत्र वै हन्दांसि तद्वेदा इत्येते द्वे

1) वान्तरिक्षं A, C und E; 2) सावित्री B; 3) क्षेत्रादित्यस्तत्र यो A;
4) एक E; 5) क्षेत्रायहं C; 6) सवित्रीं C; 7) ष्णामिते B;
8) Von अश्रमेव bis विश्वदेव fehlt in E; 9) एक C; 10) तत् fehlt
in C; 11) प्राणा B; 12) वान्नं C; या अन्नं E.

योनी एकं मिथुनं 'यज्ञ एव सविता दक्षिणाः सावित्री १)'
 यत्र क्लेव यज्ञस्तदक्षिणा यत्र वै दक्षिणास्तद्यज्ञ इत्येते
 द्वे योनी एकं मिथुनमेतद्द स्मैतद्विद्वांसमोपाकारिमासस्तु-
 ब्रह्मचारी २) ते संस्थित इत्यथैत आसस्तुराचित ३) इव
 चितो ४) बभूवाथोत्थाय प्राव्राज्जीदित्येतद्वा ४) अहं वेद
 नैतासु योनिष्वित ५) एतेभ्यो वा मिथुनेभ्यः संभूतो ब्रह्म-
 चारी मम पुरायुषः ६) प्रेयादिति ' ॥ ३३ ॥

ब्रह्म हेदं श्रियं प्रतिष्ठामायतनमैक्षत ७) 'तत्तपस्व'
 यदि तद्वते ध्रियेत तत्सत्ये प्रत्यतिष्ठत्स ८) सविता सा-
 वित्र्या ब्राह्मणं सृष्ट्वा तत्सावित्रीं पर्यदधात्तत्सवितुर्वरे-
 ण्यमिति ९) सवित्र्याः प्रथमः पादः 'पृथिव्यर्च १०) समदधा-
 दृचाग्निमग्निना ११) श्रियं 'श्रिया स्त्रियं' स्त्रिया मिथुनं 'मि-
 थुनेन प्रजां 'प्रजया कर्म १२)' कमणा तपस्तपसा १३) सत्यं
 सत्येन ब्रह्म 'ब्रह्मणा १४) ब्राह्मणं 'ब्राह्मणेन व्रतं' व्रतेन
 वै ब्राह्मणः संशितो १५) भवत्यंशून्यो भवत्यविहिन्नो भव-
 त्यविहिन्नो ऽस्य तत्तुरविहिन्नं १६) जीवनं १७) भवति य एवं

1) सवित्री A; 2) ? ? 3) चिन्तो B; 4) प्रव्राज्जीदि° A, C und E;
 प्राव्राज्जीदि° E; 5) योनिष्ठित C und E; 6) पुरायुषः E; 7) प्रतिष्ठा° E;
 8) स fehlt in B; 9) पर्यदध्यात्तत्सा° B; 10) पृथिव्यर्चुं E;
 11) °चाग्निमग्निना E; 12) Fehlt in E; 13) तपस् fehlt in B;
 14) ब्राह्मणा C; 15) संशितो C; 16) तन्तुमवि° B; 17) जीवन E;
 C hat hinter „जीवन“ „भवनं“ eingefügt.

वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतं सावित्र्याः^{१)} प्रथमं पादं व्याचष्टे' ॥ ३४ ॥

भर्गो देवस्य धीमहीति^{२)} सावित्र्या द्वितीयः पादोऽन्तरिक्षेण यजुः समदधाद्यंजुषा वायुं' वायुनाभ्रमभ्रेण वर्षे' वर्षेणौषधिवनस्पतीनीषधिवनस्पतिभिः^{३)} पशून्यश्रुभिः कर्म^{४)} कर्मणा तपस्तपसा सत्यं' सत्येन ब्रह्म' ब्रह्मणा ब्राह्मणं' ब्राह्मणेन व्रतं' व्रतेन वै ब्राह्मणः संशितो भवत्यंशून्यो भवत्यविहिन्नो भवत्यविहिन्नो ऽस्य तत्तुरविहिन्नं जीवनं भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतं^{५)} सावित्र्या^{६)} द्वितीयं पादं व्याचष्टे' ॥ ३५ ॥

धियो यो नः प्रचोदयादिति सावित्र्यास्तृतीयः पादोऽद्वा साम समदधात्साम्नादित्यमादित्येन^{७)} रश्मींश्शिमिर्वर्षे' वर्षेणौषधिवनस्पतीनीषधिवनस्पतिभिः पशून्यश्रुभिः कर्म' कर्मणा तपस्तपसा सत्यं' सत्येन ब्रह्म' ब्रह्मणा ब्राह्मणं' ब्राह्मणेन व्रतं' व्रतेन वै ब्राह्मणः संशितो^{८)} भवत्यंशून्यो भवत्यविहिन्नो भवत्यविहिन्नो ऽस्य तत्तुरविहिन्नं जीवनं भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतं सावित्र्यास्तृतीयं पादं व्याचष्टे' ॥ ३६ ॥

- 1) सवित्र्याः A und E; 2) धिमहिति E; धीमहिति B; 3) वर्षेणौषधि° A;
 4) Fehlt in B und E; 5) विद्वानेवमेव तं A; 6) सावित्र्यां B;
 7) °दधात्सा° B; °दधात्साम्नामादित्य° A; 8) संशितो C.

तेन ह वा एवंविदुषा ब्राह्मणेन ब्रह्माभिपन्नं ग्रसितं
 परामृष्टं ' ब्रह्मणाकाशमभिपन्नं ग्रसितं परामृष्टमाकाशेन
 वायुरभिपन्नो ग्रसितः^{१)} परामृष्टो ' वायुना ज्योतिरभिपन्नं
 ग्रसितं परामृष्टं ' ज्योतिषाप्यो ऽभिपन्ना ग्रसिताः परामृष्टा '
 अद्भिर्मिर्भिपन्ना ग्रसिता परामृष्टा ' भूम्यान्नमभिपन्नं ग्रसितं
 परामृष्टमन्नेन प्राणो ऽभिपन्नो ग्रसितः परामृष्टः ' प्राणेन
 मनो ऽभिपन्नं ग्रसितं परामृष्टं ' मनसा वागभिपन्ना ग्रसिता
 परामृष्टा ' वाचा वेदा अभिपन्ना ग्रसिताः परामृष्टा ' वेदैर्यज्ञो
 ऽभिपन्नो ग्रसितः परामृष्टस्तानि ह वा एतानि द्वादशम-
 ह्माभूतान्येवंविदि^{२)} प्रतिष्ठितानि ' तेषां यज्ञ^{३)} एव परार्थः^{४)}
 ॥ ३७ ॥

तं ह स्मैतमेवंविद्वांसो मन्यन्ते विद्वैनमिति याथा-
 तथ्यमविद्वांसो^{५)} ' ज्यं यज्ञो वेदेषु प्रतिष्ठितो ' वेदा वाचि^{६)}
 प्रतिष्ठिता ' वाङ्मनसि^{७)} प्रतिष्ठिता ' मनः प्राणे^{८)} प्रति-
 स्थितं^{८)} ' प्राणो^{८)} ज्ञे^{८)} प्रतिष्ठितो ' ज्ञं भूमौ प्रतिष्ठितं '
 भूमिर्प्सु प्रतिष्ठितापो ज्योतिषि^{९)} प्रतिष्ठिता ' ज्योतिर्वा-
 यौ^{१०)} प्रतिष्ठितं ' वायुराकाशे^{११)} प्रतिष्ठित^{१२)} ' आकाशं

1) ग्रसितं A und B; 2) °वन्विधि A pr. man. und C; 3) यज्ञं C;
 4) परार्थः C; 5) यथा° A und B; याता° E; 6) वासि E; 7) वाङ्मनसि A;
 8) Fehlt in E; 9) ज्योतिषि B; 10) °वायो B; 11) °काशो C;
 12) प्रतिष्ठितम् A, B und E.

ब्रह्मणि प्रतिष्ठितं' ब्रह्म ब्राह्मणे ब्रह्मविदि^{१)} प्रतिष्ठितं'
 यो ह वा एवंवित्स^{२)} ब्रह्मवित्युण्यां च कीर्तिं^{३)} लभते
 सुरभींश्च^{४)} गन्धात्सो ऽपकृतपाप्मानतां^{५)} श्रियमश्नुते य
 एवं वेद यश्चैवंविद्वानेवमेतां^{६)} वेदानां मातरं सावित्रीं
 संपदमुपनिषदमुपास्त इति ब्राह्मणम्' ॥ ३८ ॥

आपो गर्भं जनयन्तीरित्युपां^{७)} गर्भः पुरुषः 'स यज्ञो^{८)}
 ऽद्विर्यज्ञः^{९)} प्रणीयमानः^{१०)} प्राङ्गयते^{११)} 'तस्मादाचमनीयं
 पूर्वमाहारयति 'स यदाचामति त्रिराचामति 'द्विः परिश्रु-
 म्भत्यायुरवरुक्ष्य^{१२)} पाप्मानं निर्णुदत्युपसाद्य यजुषोद्धृत्य^{१३)}
 मन्त्रान्प्रयुज्यावसाय प्राचीः शाखाः संधाय^{१४)} निरुद्धुष्टे पा-
 णावमृतमस्यमृतोपस्तरणमस्यमृताय वोपस्तृणामीति पा-
 णावुदकमानीय^{१५)} जीवा स्थिति सूक्तेन त्रिराचामति 'स
 यत्पूर्वमाचामति सप्त प्राणांस्तानितेनास्मिन्नाप्याययति^{१६)}
 या क्येमा बाह्याः शरीरान्मात्रास्तद्यथैतदग्निं^{१७)} वायुमादित्यं
 चन्द्रमसमपः पशूनन्यांश्च प्रजास्तानितेनास्मिन्नाप्याययत्या-

- १) °विधि C; २) एवंविद्वत्सा C; ३) कीर्त्तिं C und E; कीर्त्तिं B;
 ४) सुरभीश्च A und E; ५) So corr.; °नन्त्यां A; °नां व्य B; °नन्त C;
 °नन्त्यं E; ६) So B. Ind.; die hss. °तं; ७) जनयन्ति° A pr. man.
 und B; ८) यज्ञे B; ९) भिर्यज्ञः B; १०) प्रयणीमानः B; प्रसायमानः E;
 ११) प्राङ्गयते B; १२) परिश्रुम्भन्त्या° B; १३) °बोदत्य B; °बोदृत्य C;
 १४) संधाया A, C und E; संधायो B; १५) सप्त प्राणावुदकमानीया B;
 १६) °प्यायति E; १७) °त्रास्तद्येथैतदग्निं B;

पो^{१)} ऽमृतं' स यद्वितीयमाचामति सप्तापानांस्तानितेना-
स्मिन्नाप्याययति^{२)} ' या क्येमा बाक्याः^{३)} शरीरान्मात्रास्त-
द्यथैतत्पौर्णमासीमष्टकाममावास्यां श्रद्धां दीक्षां^{४)} यज्ञं
दक्षिणास्तानितेनास्मिन्नाप्याययत्यापो^{५)} ऽमृतं' स यत्तृती-
यमाचामति सप्त व्यानांस्तानितेनास्मिन्नाप्याययति या क्येमा
बाक्याः शरीरान्मात्रास्तद्यथैतत्पृथिवीमन्तरिक्षं दिवं^{६)} नक्ष-
त्राण्यृतूनार्तवान्संवत्सरांस्तानितेनास्मिन्नाप्याययत्यापो ऽमृ-
तं' पुरुषो ब्रह्माथाप्रीग्निगमो^{७)} भवति तस्माद्वि विद्वा-
न्पुरुषमिदं पुण्डरीकमिति' प्राण एष स पुरि^{८)} शेते संपु-
रि^{९)} शेते^{१०)} इति' पुरिशयं^{११)} सत्तं प्राणं पुरुष इत्याचक्षते
परोक्षेण' परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः^{१२)}
स यत्पूर्वमाचामति पुरस्ताद्धोमांस्तेनास्मिन्नवरुन्दे^{१३)} स^{१४)}
यद्वितीयमाचामत्याज्यभागौ तेनास्मिन्नवरुन्दे^{१३)} स यत्तृ-
तीयमाचामति संस्थितहोमांस्तेनास्मिन्नवरुन्दे^{१३)} स यद्विः
परिशुम्भति^{१५)} तत्संमित्संबर्हिः^{१६)} स यत्सर्वाणि खानि
सर्वं देहमाप्याययति यच्चान्यदातारं^{१७)} मन्त्रकार्यं यज्ञे स्क-

1) प्रतांस्ता° B; 2) °प्याययत्याति B; 3) अक्ष्योः B; 4) दीक्षां B;
5) °नेतेस्मानास्मिन्° A; 6) हि C; 7) ? ? so A und C; °प्यिं निगमो B;
°प्रियं निगमो E; 8) पूरो E; 9) संपुरो B und E; 10) प्रान्त C;
11) पुरीषयं E; 12) प्रत्यक्षद्विषः A; 13) °वरुन्दे A; 14) Von स bis
स यद्विद्वः पर्ति° fehlt in E; 15) °भवति B; 16) ? ?; 17) ?

न्दति सर्वं तेनास्मिन्नवरुन्धे' स यदोपूर्वान्मन्त्रान्प्रयुङ्क्त आ
 सर्वमेधादेते क्रतव एत एवास्य सर्वेषु लोकेषु सर्वेषु
 देवेषु सर्वेषु वेदेषु सर्वेषु भूतेषु सर्वेषु सत्त्वेषु कामचारः
 कामविमोचनं भवत्यर्थे^{१)} च न प्रमीयते य एवं वेद'
 तदप्येतदृचोक्तमापो भृग्वङ्गिरो वृषमापो भृग्वङ्गिरोमयं
 सर्वमापोमयं भूतं सर्वं भृग्वङ्गिरोमयमन्तरैते त्रयो वेदा
 भृगूनङ्गिरसो ऽनुगाः ॥ अपां पुष्यं मूर्तिराकाशं पवित्र-
 मुत्तममित्याचम्याभ्युक्ष्यात्मानमनुमन्त्रयत इन्द्र जीवेति ब्रा-
 ह्मणं' ॥ ३१ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे प्रथमः प्रपाठकः ॥

ओं ब्रह्मचारीष्णांश्चरति^{२)} रोदसी^{३)} उभे इत्याचा-
 र्यमाह^{४)} 'तस्मिन्देवाः संमनसो^{५)} भवतीति वायुमाह' स
 सद्य एति पूर्वस्माडुत्तरं समुद्रमित्यादित्यमाह' दीक्षितो
 दीर्घश्मश्रुरेष^{६)} दीक्षित एष दीर्घश्मश्रुरेष^{७)} एवाचार्यस्थाने
 तिष्ठन्नाचार्य इति स्तूयते' वैद्युतस्थाने तिष्ठन्वायुरिति

1) अर्थे ? ? ; 2) ब्रह्माचा° A pr. m.; ब्रह्मचारीष्ठ° B; 3) रोदसि A
 pr. man.; 4) °चार्यामाह E; 5) मनसो E; 6) °श्रुतेरेष C; °श्मसुरेव
 E; °श्रूरेष B; 7) °श्रूरेष B; °श्रूरेष E.

स्तूयते^{१)} द्यौस्थाने^{२)} तिष्ठन्नादित्य इति स्तूयते 'तदप्येत-
दृचोक्तं ब्रह्मचारीष्णान्निति^{३)} ब्राह्मणम्' ॥ १ ॥

ज्ञायमानो ह वै ब्राह्मणः सप्तेन्द्रियाण्यभिज्ञायते^{४)} ब्र-
ह्मवर्चसं च यशश्च स्वप्नं च क्रोधं च श्लाघां च रूपं च
पुण्यमेव गन्धं सप्तमं' तानि ह वा अस्यैतानि ब्रह्मच-
र्यमुपेत्योपक्रामन्ति^{५)} 'मृगानस्य ब्रह्मवर्चसं गच्छत्याचार्यं^{६)}
यशो' जगर्ं स्वप्नो' वराहं क्रोधो' ऽपः^{७)} श्लाघा^{८)} 'कुमा-
रीं^{९)} रूपमोषधिवनस्पतीन्पुण्यो^{१०)} गन्धः' स यन्मृगाजि-
नानि^{११)} वस्ते तेन तद्ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे यदस्य मृगेषु
भवति' स ह स्नातो ब्रह्मवर्चसी भवति' स यदहरहरा-
चार्याय^{१२)} कर्म करोति तेन तद्यशो ऽवरुन्धे यदस्याचार्ये
भवति' स ह स्नातो यशस्वी^{१३)} भवति' स यत्सुषुप्सुर्निद्रां
निनयति तेन तं स्वप्नमवरुन्धे यो ऽस्याजगरे भवति'
तं ह स्नातं स्वपत्तमाहुः^{१४)} स्वपितु मैत्रं बोबुधेति^{१५)}'
स यत्क्रुद्धो वाचा न कंचन हिनस्ति पुरुषात्पुरुषात्या-

1) Fehlt in A; 2) Fehlt in E; 3) °चारीक्ष्यमिति B; 4) So
corr.; alle hss. °ज्ञायन्ते; 5) So corr.; alle hss. °मुपेतोप°; C °मुपेतो-
पक्रामन्ति; 6) °चार्यं C und E; 7) So corr.; alle hss. ऽपः;
8) श्लाघं B; 9) कुमारी E; 10) रूपमोषधीव° B; °न्पुण्ये E; 11) °जा-
नानि E; 12) यदहराचा° E; 13) यशस्व B; 14) स्वपत्तमाहुः E;
15) बोबुधेति B.

पीयानिव मन्यमानस्तेन तं क्रोधमवरुन्धे यो ऽस्य वराद्धे
 भवति 'तस्य कृ^{१)} स्नातस्य^{१)} क्रोधाः^{२)} श्लाघीयसं विशन्ते'
 ऽथाद्भिः श्लाघमानो न स्नायात्तेन तां^{३)} श्लाघामवरुन्धे या-
 स्याप्सु भवति 'स कृ स्नातः^{४)} श्लाघीयो ऽन्येभ्यः श्लाघ्यते'
 ऽथैतद्ब्रह्मचारिणो व्रपं यत्कुमार्यास्तां^{५)} नग्नां^{६)} नोदी-
 क्षेतेति^{७)} वेति वा मुखं विपरिधापयेत्तेन^{८)} तद्रूपमवरुन्धे
 यदस्य कुमार्यां^{९)} भवति 'तं कृ स्नातं कुमारीमिव निरी-
 क्षते^{१०)} ' ऽथैतद्ब्रह्मचारिणः पुण्यो गन्धो य ओषधिवन-
 स्पतीनां तासां पुण्यं गन्धं प्रच्छिद्य नोपजिघ्रिस्तेन तं पुण्यं
 गन्धमवरुन्धे यो ऽस्यौषधिवनस्पतिषु^{११)} भवति 'स कृ
 स्नातः पुण्यगन्धिर्भवति' ॥ २ ॥

स वा एष उपयञ्चतुर्धो^{१२)} पित्यग्निं^{१२)} पादेनाचार्यं पादेन^{१३)}
 ग्रामं पादेन मृत्युं^{१४)} पादेन 'स यदकूरकृः समिध^{१५)} आकृ-
 त्य^{१५)} सायंप्रातरग्निं^{१६)} परिचरेत्तेन तं पादमवरुन्धे यो^{१७)}

1) Fehlt in B; 2) क्रोधात् C; क्रोधान् E; Der Plural ist nicht deutlich; vielleicht क्रोधः श्लाघीयसं विप्रति zu lesen; 3) So corr.; die hass. तं; B त; 4) स्नातं E; 5) यत् fehlt in C; 6) नग्नान् B; 7) So corr.; A, B und C haben: नोदीक्षेदेति; E नोदीक्षेदेति; 8) वि fehlt in E; 9) कुमार्यां B; 10) °क्षते E; 11) °तीषु B; 12) उपयाञ्च° A, B und C; 13) पादे पादेन B; 14) मृत्यु E; 15) समिधाकृत्य B; समिधा आकृत्य C; 16) प्रातरग्नि E; 17) Von yo bis yo ऽस्याचार्ये fehlt in C.

ऽस्याग्नौ भवति' स यदहुरहुराचार्याय कर्म करोति तेन तं पादमवरुद्धे यो ऽस्याचार्ये भवति' स यदहुरहुर्यामं प्रविश्य¹⁾ भिक्षामिव²⁾ परीक्षति न मैथुनं तेन तं पादमवरुद्धे यो ऽस्य³⁾ ग्रामे⁴⁾ भवति⁵⁾ 'स यत्क्रुद्धो वाचा न कंचन हिनस्ति पुरुषात्पुरुषात्पापीयानिव⁶⁾ मन्यमानस्तेन तं पादमवरुद्धे यो ऽस्य मृत्यौ भवति' ॥ ३ ॥

पञ्च ह वा एते ब्रह्मचारिण्यग्नयो धीयन्ते' द्वौ पृथग्भस्तयोर्मुखे हृदय उपस्थ एव पञ्चमः' स यदक्षिणेन पाणिना स्त्रियं न स्पृशति तेनाहुरहुर्याजिनां लोकमवरुद्धे' यत्सव्येन तेन प्रव्राजिनां' यन्मुखेन तेनाग्निप्रस्कन्दिनां' यद्दृदयेन⁷⁾ तेन श्रूराणां' यदुपस्थेन तेन गृहमेधिनां' तैश्चेत्स्त्रियं पराहुरत्यनग्निरिव⁸⁾ शिष्यते' स यदहुरहुराचार्याय कुले ऽनुतिष्ठते सो ऽनुष्ठाय ब्रूयाद्धर्म गुप्तो⁹⁾ मा गोपायेति' धर्मो ह्येनं गुप्तो गोपायति¹⁰⁾ 'तस्य ह प्रजा¹¹⁾ श्वः श्वः श्रेयसी श्रेयसीह भवति' धायैव¹²⁾ प्रतिधीयते' स्वर्गे लोके पितृन्निदधाति¹³⁾ 'तान्नवं न वसीत'

- 1) प्रविश्यति C; 2) भिक्षामिव A pr. man. und B; 3) सं B;
4) ग्रामे B; 5) भवन्ति E; 6) पुरुषात् steht nur einmal in C;
7) यद्दृदयेन B und C; 8) पराहुरति ?? : man erwartet doch ein Verbum mit der Bedeutung „berühren“; 9) °धर्मगुप्तगुप्ते A, C und E;
10) Diese Stelle ist nicht richtig überliefert; 11) प्रजा A pr. m. प्रजा: B und E; 12) ?, धायैव B, C und E; 13) °दध्यति B.

यस्तान्तवं वस्ते क्षत्रं वर्धते न ब्रह्म^{१)} ' तस्मात्तान्तवं न
 वसीत^{२)} ब्रह्म वर्धतां मा^{३)} क्षत्रमिति ' नोपर्यासीत'
 यदुपर्यास्ते प्राणमेव तदात्मनो ऽधरं कुरुते यद्वातो वह-
 त्यं^{४)} एवासीताधः शयीताधस्तिष्ठेदधो ब्रजेदेवं हृ स्म वै
 तत्पूर्वे ब्राह्मणा ब्रह्मचर्यं चरन्ति ' तं हृ स्म तत्पुत्रं भ्रातरं
 वोपतापिनमाद्भुरूपनयेतेनमित्यां समिद्धारात्स्वरेष्यन्तो
 ऽन्नमद्यादथाहृ जघनमाद्भुः स्नापयेतेनमित्यां समिद्धारात्रं
 क्षेतानि व्रतानि भवन्ति ' तं चेक्ष्यानमाचार्यो ऽभिवदेत्स
 प्रतिसंहाय^{५)} प्रतिश्रृणुयात्तं चेक्ष्यानमुत्थाय तं चेदुत्थि-
 तमभिप्रक्रम्य तं चेदभिप्रक्रान्तमभिप्लायमानमेवं हृ स्म
 वै तत्पूर्वे ब्राह्मणा^{६)} ब्रह्मचर्यं चरन्ति ' तेषां हृ स्म वैषा
 पुण्या कीर्तिर्गच्छत्या हृ वा अयं सो ऽय^{७)} गमिष्यतीति '
 ॥ ४ ॥

जनमेजयो हृ वै पारीक्षितो मृगयां चरिष्यन्हंसाभ्या-
 मसिष्यन्नुपावतस्थ^{८)} इति ' तावूचतुर्जनमेजयं पारीक्षितम-
 भ्याजगाम^{९)} ' स ह्योवाच ' नमो वां भगवन्तौ कौ नु

1) ब्रह्मं B; 2) वसीद् E; 3) म B; 4) वहत्य E;
 5) प्रतिसहाय A; प्रतिहाय E; 6) ब्राह्मणां E; 7) ऽय E; सो ऽय ist
 nicht deutlich; 8) °हंसाभ्यामसिष्यन्° A pr. man. und B; °हंसाभ्यामसिष्यन्°
 E; 9) Man erwartet einen Dual.; इति fehlt; diese ganze Stelle
 ist sehr verdorben.

भगवन्ताविति ' तावूचतुर्दक्षिणाग्निश्चाकृवनीयश्चेति ' स
होवाच नमो वां भगवन्तौ तदाकीयतामितीहोपाराममि-
त्यपि^{१)} किल देवा न रमन्ते न^{२)} हि^{३)} देवा^{३)} न^{२)} रमन्त^{२)}
ऽपि चैकोपारामाद्देवा^{३)} आराममुपसंक्रामन्तीति^{४)} ' स हो-
वाच नमो वां भगवन्तौ किं पुण्यमिति ' ब्रह्मचर्यमिति '
किं लौक्यमिति ' ब्रह्मचर्यमेवेति ' तत्को वेद इति ' दत्ता-
वलो धौमो^{५)} ' ऽथ खलु दत्तावलो धौमो^{५)} यावति
तावति काले पारीक्षितं जनमेजयमभ्याजगाम ' तस्मा
उत्थाय^{७)} स्वयमेव विष्टरं निदधौ^{८)} ' तमुपसंगृह्य पप्र-
च्छाधीहि भो किं पुण्यमिति ' ब्रह्मचर्यमिति ' किं लौक्य-
मिति ' ब्रह्मचर्यमेवेति ' तस्मा एतत्प्रोवाचाष्टाचवारिंश-
द्वर्षं सर्ववेदब्रह्मचर्यं ' तच्चतुर्धा वेदेषु व्युक्त्य द्वादशवर्षं^{९)}
ब्रह्मचर्यं द्वादशवर्षाण्यवरार्धमपि स्नायंश्चरेद्यथाशक्त्यपरं^{१०)}
तस्मा उक्तस्यृषभौ^{११)} सकृसं ददावप्यपकीर्तितमाचार्यो ब्र-
ह्मचारीत्येक आङ्गुराकाशमधिद्वैतमथाध्यात्मं ब्राह्मणो
व्रतवांश्चरणवान्ब्रह्मचारी ' ॥ ५ ॥

1) आकीयताम् P ; °तामितिहोपा° A pr. m. ; 2) Fehlt in E ;
3) चैकोपराद्देवा A ; 4) °क्रामतीति E ; 5) धौमो C und E ; hinter धौमो
erwartet man इति ; 6) धौमो E ; 7) उच्छाय B ; 8) निदधौ B ;
9) °वर्ष E ; 10) °शक्त्यापरं C ; 11) Corrupt ; vielleicht तस्मा उ ह
स ऋषभौ .

ब्रह्म ह वै प्रजा मृत्यवे संप्रायच्छद्ब्रह्मचारिणामिव ¹⁾
 न संप्रददौ ²⁾ स होवाचाश्यामस्मिन्निति ³⁾ 'किमिति' यां
 रात्रीं समिधमनाहृत्य ⁴⁾ वसेत्तामायुषो ⁵⁾ ऽवरुन्धीयेति
 तस्माद्ब्रह्मचार्यं कुरुः समिध आहृत्य ⁶⁾ सायंप्रातरग्निं
 परिचरेन्नोपर्युपसादयेदथ प्रतिष्ठापयेद्यंडुपर्युपसादयेज्जीमूत-
 वर्षी तदहः पर्जन्यो भवति ⁷⁾ 'ते' ⁸⁾ देवा अब्रुवन्ब्राह्मणो
 वा अयं ब्रह्मचर्यं चरिष्यति ⁹⁾ ब्रूतास्मै ¹⁰⁾ भिक्षा इति गृह-
 पतिर्ब्रूत ब्रह्मचारी गृहपत्या इति ¹¹⁾ 'किमस्या' ¹²⁾ वृञ्जीता-
 ददत्या ¹³⁾ इतीष्टापूर्तसुकृतद्रविणामवरुन्ध्यादिति ¹⁴⁾ 'तस्मा-
 द्ब्रह्मचारिणे ¹⁵⁾ ऽकुरुर्हभिक्षां ¹⁶⁾ दद्याद्गृहिणी ¹⁷⁾ मा मा-
 यमिष्टापूर्तसुकृतद्रविणामवरुन्ध्यादिति ¹⁸⁾ 'सप्तमीं ¹⁹⁾ नाति-
 नयेत्सप्तमीमतिनयन्न ²⁰⁾ ब्रह्मचारी भवति ²¹⁾ 'समिद्धेत्ते सप्तरा-
 त्रमचरितवान्ब्रह्मचारी पुनरुपनेयो भवति' ॥ ६ ॥

नोपरिशायी स्यान्न गायनो न नर्तनो ²²⁾ न सर्णो न
 निष्ठीविद्यंडुपरिशायी भवत्यभीक्षां ²³⁾ निवासा ज्ञायते ²⁴⁾

1) So corr.; die hss. संप्रयच्छ°; °रिणामेव E; °रिणामेव A; 2) So
 corr.; die hss. होवाचास्या°; 3) °मानाहृत्य C; 4) °युषा E;
 5) आहृत्य E; 6) Fehlt in E; 7) ब्रूतासौ C; 8) किं मस्या C;
 9) °ताददात्य E; 10) इतीष्टापूर्त° B; 11) °चारिणो E; 12) °ज्ञो E;
 13) So ed. B. Ind. die hss. °गृहिणी; 14) So corr.; die hss. मेयमि°
 ed. B. Ind. var. l. मोयमि°; 15) सप्तमी C; 16) °तिनयन A; °तिनयं नं
 B; °तिनयनं E; 17) नर्तनी E; 18) भवत्याभीक्षां B; 19) ज्ञायते E.

यद्गायनो भवत्यभीक्षाश^{१)} आक्रन्दान्धावन्ते 'यन्नर्तनो भव-
त्यभीक्षाशः^{२)} प्रेतानिर्हृन्ते' यत्सरणो भवत्यभीक्षाशः^{३)}
प्रजाः संविशन्ते' यन्निष्ठीवति मध्य^{४)} एव तदात्मनो^{५)} नि-
ष्ठीवति' स चेन्निष्ठीविद्विवो नु मां यदत्रापि मधोरहं^{६)}
यदत्रापि रसस्य म इत्यात्मानमनुमन्त्रयते' यदत्रापि मधो-
रहं निरष्ठविषमस्मृतमग्निश्च^{७)} तत्सविता च पुनर्म जठरे^{८)}
धत्तां^{९)} ॥ यदत्रापि रसस्य मे परापपातास्मृतं तद्विहोपह्वया-
महे तन्म आप्यायतां पुनरिति' न श्मशानमातिष्ठेत्स चेद-
भितिष्ठेद्दुदकं कृस्ते कृत्वा यदीदमृतुकाम्येत्यभिमन्त्र्य^{१०)} उप-
त्संप्रोक्ष्य परिक्रामेत्समयायोपरिव्रजेद्यदीदमृतुकाम्याद्यं^{११)}
रिप्रमुपेयिम^{१२)} । अन्धः^{१३)} श्लोण इव ह्यीयतां मा नो
ज्वागादधं यत इत्यथ कृतदेवानां परिषूतं यद्ब्रह्मचारी'
तदप्येतदुचोक्तं देवानामितत्परिषूतमनभ्यात्तु^{१४)} चरति
रोचमानं तस्मिन्सर्वे पशवस्तत्र^{१५)} यज्ञास्तस्मिन्नन्नं सह
देवताभिरिति ब्राह्मणम्' ॥ ७ ॥

प्राणापानौ जनयन्निति शङ्खस्य मुखे^{१५)} महर्षेर्वसि-

१) °भीक्षूश B und E; २) भजति भीक्षुः B; °भीक्षूदनः E; ३) °भीक्षुः
प्रः B; °भीक्षूश E; ४) मध्ये C und E; ५) तदात्मानो E; ६) मयोरहं E;
७) °गीश B; ८) जठरे E; ९) धत्तां E; १०) यदीदं मू° A; यदीदमृत्यु° C;
११) °त्समयामोपरि° A sec. m.; समयाय ??; °मृत्युकाम्याद्यं C; १२) °यिमान्धः
A, B und E; १३) °भ्यात्तु B; १४) उपशव° B; १५) So corr.;
alle hss. मूले.

ष्ठस्य^{१)} पुत्र एतां वाचं ससृजे शीतोष्णाविहोत्सौ प्रा-
 दुर्भवेयातामिति^{२)} 'तथा तच्छद्यदनुवर्तते' ऽथ^{३)} खलु
 त्रिपाणमध्ये वसिष्ठशिला^{४)} नाम प्रथम आश्रमो' द्वितीयः
 कृष्णाशिलास्तस्मिन्वसिष्ठः समतपद्विंश्यामित्रजमदग्नी^{५)} ज्ञा-
 मदग्ने तपतो^{६)} 'गौतमभरद्वाजौ^{७)} सिंही^{८)} प्रभवे^{९)} तपतो'
 गुंगुगुवासे^{१०)} तपत्यृषिर्ऋषिद्रोणे^{११)} ऽभ्यतपदंगस्त्यो ऽग-
 स्त्यतीर्थे तपति' दिव्यत्रिर्ह^{१२)} तपति^{१३)} 'स्वयंभूः कश्यपः
 कश्यपतुङ्गे^{१४)} ऽभ्यतपडुलवृकर्तुरनुः^{१५)} श्चा वराहचि-
 ल्वटिबब्रुकाः सर्पदंष्ट्रनः^{१६)} संरुनुकृएवानाः^{१७)} कश्यपतु-
 ङ्गदर्शनात्सर्णावाटात्सिद्धिर्भवति' ब्राह्म्यं वर्षसहस्रमृषि-
 वने^{१८)} ब्रह्मचार्येकपादेनातिष्ठति^{१९)} 'द्वितीयं वर्षसहस्रं
 मूर्धन्येवामृतस्य^{२०)} धारामाधार्यद्वाक्षाण्यष्टाचवारिंशद्वर्ष-
 सहस्राणि^{२१)} सलिलस्य पृष्ठे शिवो ऽभ्यतपत्तस्मात्तप्ता-
 तपसो भूय एवाभ्यतपत्तदप्येता ऋचो ऽभिवदन्ति प्राणा-
 पानौ जनयन्निति ब्राह्मणम्' ॥ ८ ॥

- 1) महर्षिर्व° A und B; महर्षेर्वशि° E; 2) °र्भवेया° B; °भवेत्यायातामिति E;
 3) य B; 4) त्रशि° C; 5) °त्रज्ञामदग्नी B; 6) तापतो B; 7) गौतम°
 B, C und E; 8) सिंही A, C und E; 9) So ed. B. Ind.; die hss. प्रभु; 10)
 गुर्गुगुवासे B; गुर्गुगुवासे E; 11) °षिर्द्रोणे A, C und E; 12) दिव्य-
 त्रिर्ह A, B und E; 13) भवति C; 14) कश्यप° C; 15) Sic. l
 16) P P; 17) कृएवानाः B; 18) वर्ष° A; 19) °तिष्ठ B, C und E;
 20) °वृतस्य C; 21) धारामाधार्या ब्राह्मण° E; धारामाराधयन्ना° C; धारा-
 मधार्यद्ब्रह्मण्य° A.

एकपाद्विपद^{१)} इति 'वायुरेकपातस्याकाशं पादश्चन्द्रमा
द्विपातस्य^{२)} पूर्वपक्षापरपक्षौ पादावादित्यस्त्रिपातस्येमे लो-
काः पादा' अग्निः षट्पादस्तस्य पृथिव्यन्तरिक्षं^{३)} गौराप
ओषधिवनस्पतय इमानि भूतानि पादास्तेषां सर्वेषां वेदा^{४)}
गतिरात्मा प्रतिष्ठिताश्चतस्रो ब्रह्मणः शाखा' अथो अद्भुः
षडिति मूर्तिराकाशश्चेत्यृचा मूर्तिर्याजुषी गतिः' साममयं^{५)}
तेजो' भृग्वङ्गिरसा मथैतद्ब्रह्मैव यज्ञश्चतुष्पाद्विःसंस्थित
इति 'तस्य भृग्वङ्गिरसः^{६)} संस्थे^{७)}' अथो आदुरेकसंस्थित
इति 'यद्भोतर्चा मण्डलैः करोति पृथिवीं^{८)} तेनाप्याययत्यै-
तस्यां^{९)} क्वाग्निश्चरति' तदप्येतदृचोक्तमग्निवासाः पृथिव्यसि-
तन्नूरिति^{१०)} यदध्वर्युर्यजुषा करोत्यन्तरिक्षं तेनाप्याययति'
तस्मिन्वायुर्न निविशते^{११)} कतमच्च^{१२)} नादुरिति' तदप्येत-
दृचोक्तमन्तरिक्षे पथिभिर्हृयिमाणो^{१३)} न नि विशते^{१४)}
कतमच्च^{१५)} नादुः । अपां योनिः प्रथमजा ऋतस्य क्वा^{१६)}
स्त्रिज्ञातः^{१७)} कुत आ बभूवेति' यदुद्गाता साम्ना करोति
दिवं तेनाप्याययति' तत्र क्वादित्यः शुक्रश्चरति' तदप्येत-

- १) एकापा° A; २) द्विपा° B; ३) °रिक्ष C; ४) वेद C;
५) °मय E; ६) भृग्वङ्गिर A; ७) स्थे B; ८) पृथिवी B; ९) तेनास्याय° E;
१०) °तन्नूरिति E; °सिनुतरिति C; ११) निविशान्ते B; १२) कतमच्चा B;
१३) Sic. ! B. Ind. var. l. °हृयिमाणो; १४) विप्रोते B; १५) कतमच्चा B;
१६) यु B; १७) सिज्ञातः C.

दृचोक्तमुच्चा^{१)} पतन्तमरुणं सुपर्णमिति^{२)} 'यद्ब्रह्मर्चा काण्डैः
 करोत्यपस्तेनाथाययति' चन्द्रमा क्यप्सु चरति' तदप्येत-
 दृचोक्तं चन्द्रमा अप्सवन्तरिति^{३)} 'तासामोषधिवनस्पतयः
 काण्डानि' ततो मूलकाण्डपर्णपुष्पफलप्ररोहरसगन्धैर्य-
 ज्ञो^{४)} वर्तते 'जद्भिः कर्णाणि प्रवर्तन्ते' जद्भिः^{५)} सोमो
 जभिषूयते^{६)} 'तद्यद्ब्रह्मणां^{७)} कर्णाणि कर्मण्यामन्त्रयत्यपस्ते-
 नानुज्ञानात्येषो^{८)} क्यस्य भागस्तद्यथा भोक्ष्यमाणो^{९)} ज्य
 एव प्रथममाचामयेदप उपरिष्टादेवं यज्ञो जद्भिरेव प्रवर्तते'
 ज्यसु संस्थाप्यते^{१०)} 'तस्माद्ब्रह्मा^{११)} पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमै-
 र्यज्ञो^{११)} वर्तते' उत्तरा हि पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमैर्यज्ञं^{१२)}
 परिगृह्णात्यन्तरा हि भृग्वङ्गिरसो वेदानाडुक्च^{१३)} भृग्वङ्गिरसः
 सोमपानं मन्यन्ते' सोमात्मको क्ययं वेद' तदप्येतदृचोक्तं
 सोमं मन्यते पपिवानिति' तद्यथेमां^{१४)} पृथिवीमुदीर्णां
 ज्योतिषा धूमायमानां^{१५)} वर्षं शमयत्येवं ब्रह्मा भृग्वङ्गि-
 रोभिर्व्याहृतिभिर्यज्ञस्य विरिष्टं^{१६)} शमयत्यग्निरादित्याय^{१७)}

1) °मुच्चा A pr. m. 2) संपर्णमिति E; 3) So corr.; die hss. अप्सवन्तरिति; 4) °हरसं गन्धैर्यज्ञो E; 5) Fehlt in C; 6) विषूयते B; विषूयते C; 7) °हणां E; 8) °त्रयन्त्य° B und E; 9) भोक्ष्यमाणो A, B und C; 10) °प्याते B; 11) ब्रह्मो oder यज्ञो ist Interpolation; 12) पुरस्ताद्धोमं स° B; °र्यज्ञे A und E; 13) वेदानोदुक्च A, B und E; 14) धतपथेमां B; तदप्येमां E; 15) °यमनां C; 16) विष्टं C; विष्टेरिस्य E; 17) °ग्निरादित्या C und E.

शमयत्येते^{१)} ऽङ्गिरस' एत इदं सर्वं समाप्नुवन्ति' वायुरा-
पश्चन्द्रमा इत्येते भृगव' एत इदं सर्वं समाप्याययन्त्यैक-
मेव^{२)} संस्थं भवतीति ब्राह्मणम्' ॥ १ ॥

विचारी कृ वै काबन्धिः कबन्धस्याथर्वणास्य^{३)} पुत्रो
मेधावी^{४)} मीमांसको^{५)} ऽनूचान आस^{६)} ' स कृ स्वेना-
तिमानेन मानुषं वित्तं नेयाय' तं मातोवाच' त एवै-
तदन्नमवोचंस्त^{७)} इम^{८)} एषु कुरुपञ्चालेष्वङ्गमगधेषु^{९)} का-
शिकौशलेषु^{१०)} शाल्वमत्स्येषु^{११)} सवशोशीनरेषूदीच्येष्व-
न्नमदत्तीत्यथ^{१२)} वयं तवैवातिमानेनानाद्याः^{१३)} स्मो' वत्स
वाकूनमन्विच्छेति' स^{१४)} मान्धातुर्यैवनाश्वस्य^{१४)} सार्वभौ-
मस्य राज्ञः सोमं प्रसूतमाजगाम' स सदो ऽनुप्रविश्यत्विजश्च
यज्ञमानं चामन्नयामास^{१५)}' तद्याः प्राच्यो नद्यो वहन्ति^{१६)}
याश्च दक्षिणाच्यो^{१७)} याश्च^{१८)} प्रतीच्यो^{१९)} याश्चोदीच्यस्ताः
सर्वाः पृथङ्गमधेया^{२०)} इत्याचक्षते^{२१)} तासां समुद्रमभिपद्यमा-

- 1) Von ग्राम° bis इदं fehlt in B; B fügt इत्येव ein; 2) समाप्याप्या° E;
3) कबन्धः स्या° A; 4) मेधवी B; 5) मीमांसको E; 6) आ A;
7) °वोचस्त A und B; 8) इमम् B und E; 9) कुरुपाञ्चा° E; 10) का-
शिकौ° A; काशिकौ° C und E; 11) शाल्वमत्स्येषु C; शाल्वमत्स्येषु E; 12) So
corr.; शवस उग्रोत° A; शवस उग्रोत° B; सवस्व उग्रोत C; सुवस उग्रोत° E;
13) So corr.; °नेनाध्वास्वो A und E; नेनानाद्वास्वो B und C; 14) संतां-
ध्यतुर्यैवनाश्व B; 15) °मस C; 16) वहन्ति B; 17) °णाच्यो B;
°पाच्यो C; 18) याच्वा B; 19) पतीच्यो B; प्रतीच्यो C; 20) °धेयोर्
A und C; °धेयोर् B; °धेरी E; 21) धीतिगचक्षते E.

नानां ह्यिद्यते नामधेयं समुद्र इत्याचक्षते ' एवमिमे सर्वे
वेदा निर्मिताः सकल्पाः सरक्ष्याः सत्राक्षणाः सोपनि-
षत्काः सेतिहासाः सान्वाख्यानाः¹⁾ सपुराणाः सस्वराः
ससंस्काराः²⁾ सनिरुक्ताः सानुशासनाः³⁾ सानुमार्जनाः⁴⁾
सवाकोवाक्यास्तेषां⁵⁾ यज्ञमभिपद्यमानानां⁶⁾ ह्यिद्यते ना-
मधेयं⁷⁾ यज्ञ इत्येवाचक्षते ' ॥ १० ॥

भूमर्ह वा एतद्विच्छिन्नं⁸⁾ देवयजनं⁹⁾ यदप्राक्प्रवणं¹⁰⁾
यदनुदक्प्रवणं यत्कृत्रिमं¹¹⁾ यत्समविषममिदं¹²⁾ हृ त्वेव
देवयजनं यत्समं¹³⁾ समूलमविदग्धं¹³⁾ प्रतिष्ठितं¹³⁾ प्रागु-
दक्प्रवणं¹³⁾ समं समास्तीर्णमिव¹⁴⁾ भवति यत्र ब्राह्मणस्य
ब्राह्मणतां विद्याद्ब्रह्मा ब्रह्मत्वं करोतीति ' वोचे¹⁵⁾ ह-
न्दस्तन्न¹⁵⁾ विन्दामो¹⁶⁾ येनोत्तर्मेमहीति ' तान्हृ पप्रच्छ¹⁷⁾
किं विद्वान्होता ह्यौत्रं¹⁸⁾ करोति किं विद्वानध्वर्युराध्वर्यवं
करोति किं विद्वानुद्गतौद्गात्रं करोति किं विद्वान्ब्रह्मा¹⁹⁾
ब्रह्मत्वं करोतीति ' वोचे²⁰⁾ हन्दस्तन्न²⁰⁾ विन्दामो येनो-

1) सान्वाख्यानाः A; सन्वाख्यानाः C; 2) संसंस्काराः B; संस्काराः C
und E; 3) सानुसशासनः E; 4) सानुमार्जिताः E; 5) सवाकावा-
क्यस्तेषां E; 6) यज्ञमतिं C; 7) मामं E; 8) °ह्यिन्न E; 9) °यजन E;
10) यत्प्रा° A und B; 11) यत्कर्तृमं E; 12) यत्समं वि° B; 13) E
hat यदप्राक्प्रवणं यदनुदक्य; 14) °पामिव A; 15) P P; वोचेः हन्दस्तन्न
B; वोचेः हन्दस्तं न C; वोधे हन्दस्तन्न E; 16) विदामो A; 17) पप्रय E;
18) ह्यौत्रं B und E; 19) ब्रह्मा A; fehlt in B; 20) Vid. 15.

त्तरमेमहीति 'ते ब्रूमो वागेव होता कौत्रं करोति'
 वाचो हि स्तोमाश्च वषट्काराश्चाभिसंपद्यन्ते 'ते ब्रूमो^{१)}
 वागेव होता वाग्ब्रह्म^{२)} वाग्देव^{३)} इति 'प्राणापानाभ्या-
 मेवाध्वर्युराध्वर्यवं करोति 'प्राणाप्रणीतानि^{४)} ह भूतानि
 प्राणाप्रणीताः^{५)} प्रणीतास्ते^{५)} ब्रूमः प्राणापानावेवाध्वर्युः^{६)}
 प्राणापानौ^{७)} ब्रह्म प्राणापानौ देव इति 'चक्षुषैवोद्गा-
 तौद्गात्रं^{८)} करोति 'चक्षुषा हीमानि भूतानि पश्यन्त्यथो
 चक्षुरेवोद्गाता चक्षुर्ब्रह्म^{९)} चक्षुर्देव^{१०)} इति^{११)} 'मनसैव
 ब्रह्मा^{१२)} ब्रह्मत्वं करोति^{१३)} 'मनसा हि तिर्यक्^{१४)} दिश^{१५)}
 ऊर्ध्वं च यच्च किं^{१६)} च मनसैव करोति^{१७)} तद्ब्रह्म^{१८)} '
 ते ब्रूमो^{१९)} मन एव ब्रह्मा मनो ब्रह्म मनो देव इति '
 ॥ ११ ॥

तद्यथा ह वा इदं यजमानश्च याजयितारश्च दिवं
 ब्रूयुः पृथिवीति पृथिवीं^{२०)} वा^{२१)} द्यौरिति ब्रूयुस्तदन्यो^{२२)}
 नानुजानात्येतामेवं^{२३)} नानुजानाति यदेतद्ब्रूयादथ नु कथ-

- 1) ब्रूमो B; 2) वाग्ब्रह्म E; 3) वाग्देव E; 4) प्राणाप्र° E;
 5) Corrupt; प्रणीतास्ते A pr. m.; 6) प्राणाप्र° E; 7) प्राणापानौ E;
 8) चक्षुषैवो° B; चक्षुषैवो° C; 9) चक्षु ब्रह्म C; 10) चक्षु देव B und C;
 11) हीत B; 12) ब्राह्मा E; 13) करोतीति A; 14) तिर्यक् C; तिर्यक E;
 15) दिना E; 16) किं E; 17) करो E; 18) तद्ब्रह्म E; 19) ब्रूमो E;
 20) पृथिवी A pr. m; 21) So corr.; die hss. haben वाग्; 22) ब्रूयु°
 B und E; 23) न्यानुजानात्येतामेव E.

मिति ' कृतेत्येव कृतां ब्रूयाद्वागिति वाचं ब्रह्मेति
 ब्रह्म देव इति देवमध्वर्युरित्येवाध्वर्यु^{१)} ब्रूयात्प्राणापा-
 नाविति^{२)} प्राणापानी ब्रह्मेति ब्रह्म देव इति देवमुद्गा-
 तेत्येवोद्गातारं^{३)} ब्रूयाच्चक्षुरिति चक्षुर्ब्रह्मेति ब्रह्म देव
 इति देवं ब्रह्मेत्येव ब्रह्माणं ब्रूयान्मन इति मनो ब्र-
 ह्मेति ब्रह्म देव इति देवम् ' ॥ १२ ॥

नानाप्रवचनानि कृ वा एतानि भूतानि भवन्ति ' ये
 चैवासोमपं याजयन्ति ये च सुरापं^{४)} ये^{५)} च ब्राह्मणं
 विच्छिन्नं^{६)} सोमयाजिनं तं प्रातः समित्पाणाय उपोदेयुरु-
 पायामो^{७)} भवन्तमिति ' किमर्थमिति ' यानेव^{८)} नो^{९)} भवां-
 स्तान्क्षः^{१०)} प्रश्नानपृच्छतानेव^{११)} नो भवान्व्याचक्षतिति^{१२)}
 तथेति^{१३)} ' तेभ्य एतान्प्रश्नान्व्याचक्षे^{१४)} ' तथेन^{१५)} कृ वा
 इदं विद्यमानं चाविद्यमानं^{१६)} चाभिनिदधाति^{१७)} तद्ब्रह्म ।
 तद्यो वेद स ब्राह्मणो ऽधीयानो ऽधीत्याचक्षत^{१८)} इति
 ब्राह्मणम् ' ॥ १३ ॥

1) इत्येवाध्वर्युम् fehlt in B; 2) ब्रूया° B; 3) देवा उद्गातारं B;
 4) सुरापं B; 5) चे ये C; 6) व्युच्छिन्नं B; व्युच्छिन्नं C und E; 7) उपो-
 देयुरुपायामो C; 8) यानेवम E; 9) B fügt व ein; 10) भवांस्ता कृः
 B und C; भवंस्तान्क्षः E; 11) So corr.; die hss. °पृच्छयानेव; 12) So
 corr.; A, C und E °येति; B °यति; 13) तेथैति B; 14) एतान्प्रश्ना
 व्याच° B; व्याचक्षे !! (sic.) vid. p. २३ z. 2; 15) तथे म C; 16) Zwei-
 mal in B; 17) °निदधति B; 18) ऽधीत्य corrupt.

अथातो देवयजनान्यात्मा देवयजनं' अद्वा देवयजन-
 मृत्वित्जो देवयजनं' भीमं^{१)} देवयजनं' तद्वा एतदात्मा देव-
 यजनं यदुपव्यायच्छमानो वानुपव्यायच्छमानो वा^{२)} शरी-
 रमधिवसत्येष^{३)} यज्ञ' एष^{४)} यज्ञत^{५)} ' एतं^{६)} यज्ञत्त^{७)} ' एत-
 देवयजनमथैतच्छ्रद्धा^{८)} देवयजनं' यदेव कदाचिदाध्याच्छ्रद्धा
 त्वेवेनं नातीयात्तदेवयजनमथैतद्वित्जो^{९)} देवयजनं' यत्र^{१०)}
 क्वचिद्वाक्शणो विद्यावान्मन्त्रेण^{११)} करोति तदेवयजनम-
 थैतद्भीमं देवयजनं' यत्रापस्तिष्ठन्ति यत्र स्यन्दन्ति प्र तद्व-
 कृत्युद्वकृत्ति^{१२)} तदेवयजनं' यत्समं^{१३)} समूलमविदग्धं^{१४)}
 प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणं समं समास्तीर्णमिव भवति यस्य^{१५)}
 अथ उर्मो^{१६)} वृक्षः पर्वतो नदी पन्था वा पुरस्तात्स्यान्नं
 देवयजनमात्रं पुरस्तात्पर्यवशिष्येन्नोत्तरतो^{१७)} ऽग्नेः पर्यु-
 पसीदेरन्निति^{१८)} ब्राह्मणम् ' ॥ १४ ॥

अदितिर्वै प्रजाकामौदनमपचत्तत उच्छिष्टमाश्नात्सा^{१०)}
 गर्भमधत्त^{१७)} ' तत आदित्या अजायन्त^{१८)} ' य एष ओदनः

1) भीम C; 2) Fehlt in B; 3) °वसतो ष B; 4) Fehlt in E;
 5) °च्छ्रद्धो E; 6) मालीयान्नदूदे° E; 7) Von यत्र bis यत्रापस्ति° fehlt
 in B; 8) So B. Ind.; die hss. विद्याविन्म°; 9) तद्वहृत्यु° A sec. man.;
 °द्वहृत्ति B; 10) तयत्समं A; 11) °विदाधं E; 12) यस्यन्दं B;
 13) कुर्मो B; उर्मो C und E; 14) °नरता B und E; 15) पर्यपसी° B;
 16) So corr.; die hss. °मम्नात्सा; 17) °धत्तं E; 18) अजायन्त A pr.
 m.; अजायन्तं E.

पचत आरम्भणमेवैतत्क्रियत आक्रमणमेव ' प्रादेशमात्रीः
 समिधो भवत्येतावान्द्यात्मा प्रजापतिना संमितो ' ऽग्नेर्वै
 या यज्ञिया तनूरश्चत्ये तथा समगच्छतेषास्य ¹⁾ धृत्या ²⁾
 तनूर्यद्धृतं ³⁾ ' यद्धृतेन ⁴⁾ समिधो ऽनक्ति ताभ्यामेवैनं तत्तनूभ्यां
 समर्धयति ⁵⁾ ' यन्निर्मागस्यादधात्यवगूर्त्या ⁶⁾ वै वीर्यं क्रियते '
 यन्निर्मागस्यादधात्यवगूर्त्या ⁶⁾ एव ' संवत्सरो ⁷⁾ वै प्रजनन-
 मग्निः ⁸⁾ प्रजननमेतत्प्रजननं ' यत्संवत्सर ऋचाग्नौ समिध-
 मादधाति प्रजननादेवैनं तत्प्रजनयिता ⁹⁾ प्रजनयत्यंभक्तर्तु- ¹⁰⁾
 वै पुरुषो ' न हि तद्वेद यमृतुमभिजायते ¹¹⁾ ' यन्नक्षत्रं ¹²⁾
 तदाप्नोति ' य एष ओदनः पचते योनिरेवैषा क्रियते '
 यत्समिध आधीयन्ते रेतस्तद्दीयते ¹³⁾ ' संवत्सरे ¹⁴⁾ वै रेतो
 हितं प्रजायते ' यः ¹⁵⁾ संवत्सरे पर्येते ¹⁶⁾ ऽग्निमाधत्ते प्रजा-
 तमेवैनमाधत्ते ¹⁷⁾ ' द्वादशसु रात्रीषु पुरा संवत्सरस्यार्धेया-
 स्ता ¹⁸⁾ हि संवत्सरस्य प्रतिमाथो ¹⁹⁾ तिसृष्वथो ²⁰⁾ द्वयोरथो

- 1) So corr.; die hss. °षास्य; 2) So corr.; धृया A und C; धृत्या B;
 धृत्या E; 3) °दूघत E; 4) यद्धृतेन B; यद्धृतेन C; 5) °यत्ति E;
 6) So corr.; die hss. °वकृत्या; 7) संवत्सरा E; 8) प्रजानमग्निः E;
 9) °नयिसेत B; 10) So corr.; °त्यवन्नर्तु B und C; °त्यवन्नुन A; °त्यावन्नर्तु E;
 11) So corr.; यदत्तु° A, B und E; यदृत्तु° C; 12) यं नस्तं क्षत्रं B;
 13) So corr.; die hss. °स्तद्दीयते; 14) So corr.; die hss. संवत्सरो;
 15) So corr.; die hss. ये; 16) पयेति E; 17) So corr.; प्रजापतिरेवै°
 A pr. m. C und E; प्रजातिरेवै° A sec. m. und B; 18) So corr.; die hss.
 °धेयान्ना; 19) So corr.; die hss. प्रतिमा अथो; 20) तिसृष्वथो B; तिसृष्वथो E.

पूर्वेद्युराधियास्त^{१)} एवाग्निमादधानिनादित्या वा इत उत्त-
मा^{२)} अमुं^{३)} लोकमायंस्ते^{३)} पथिरक्षयस्त^{३)} इयत्तमाणां
प्रतिनुदत्^{४)} ' उच्छेषणभाजा वा आदित्या ' [यदुच्छिष्टं]
यदुच्छिष्टेन समिधो ऽनक्ति तेभ्य एव प्रावोचतेभ्य^{५)} एव
प्रोच्य स्वर्गं लोकं याति^{६)} ' ॥ १५ ॥

प्रजापतिरथर्वा देवः स तपस्तप्वितं^{७)} चातुःप्राश्यं^{८)}
ब्रह्मौदनं निरमिमीत^{९)} चतुर्लोकं^{१०)} चतुर्देवं चतुर्वेदं
चतुर्होत्रमिति ' चवारो वा इमे लोकाः पृथिव्यत्तरिक्तं
द्यौराप इति ' चवारो वा इमे देवा अग्निर्वायुरादित्यश्च-
न्द्रमाश्चवारो वा इमे वेदा ऋग्वेदो^{११)} यजुर्वेदः सामवेदो
ब्रह्मवेद इति ' चतस्रो वा इमा^{१२)} होत्रा होत्रमाध्वर्यव-
मौद्गात्रं ब्रह्मत्वमिति ' तदप्येतदृचोक्तं चवारि शृङ्गा त्रयो
अस्य पादा द्वे शर्षिं सप्त^{१३)} कृस्तासो अस्य^{१४)} । त्रिधा बद्धो
वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या^{१५)} आविवेशेति '
चवारि शृङ्गेति वेदा वा एत उक्तास्त्रयो अस्य^{१६)} पादा

1) So corr.; die hss. °धेयान्ने; B पुपूर्वेद्यु°; 2) So corr.; die hss. उत्ररमेष मे ऽमुष्मिं लोक; 3) So corr.; die hss. °रक्षन्त इयन्त; 4) प्रति-
नुदन् E; 5) So corr.; A, B und C प्रोवाच°, प्रोवाच° E; 6) So corr.;
die hss. यन्ति; 7) तपस्तप्वितं E; 8) चतुः° E; 9) So corr.; die
hss. निरमिमत; 10) Fehlt in E; 11) ऋग्वेदा E; 12) इमे A,
C und E; 13) सप्ता E; 14) Fehlt in B; 15) मर्त्या E; 16) स्य A.

इति सवनान्येव 'द्वे शर्षिं' इति ब्रह्मौदनप्रवर्ग्याविव'
 सप्त कृस्तासो अस्येति हृन्दांस्येव' त्रिधा बद्ध इति मन्त्रः
 कल्पो ब्राह्मणं' वृषभो रोरवीत्येष कृ वै^{१)} वृषभ एष
 तद्रोरवीति यद्यज्ञेषु शस्त्राणि शंसत्यृग्भिर्यजुर्भिः^{२)} सा-
 मभिर्ब्रह्मभिरिति 'महो देवो मर्त्या आविवेशेत्येष^{३)} कृ
 वै महान्देवो यद्यज्ञ' एष मर्त्या आविवेश' यो विद्यात्सप्त
 प्रवत इति प्राणानाह' सप्त विद्यात्परावत इत्ययानानाह'
 शिरो यज्ञस्य यो विद्यादित्येतद्वै यज्ञस्य शिरो यन्मन्त्र-
 वान्ब्रह्मौदनो' यो कृ वा एतममन्त्रवत्तं^{४)} ब्रह्मौदनमुपे-
 यादपशिरसा^{५)} कृ^{५)} वा^{५)} अस्य^{५)} यज्ञमुपेतो^{५)} भवति^{५)} '
 तस्मान्मन्त्रवत्तमेव ब्रह्मौदनमुपेयानामन्त्रवत्तमिति ब्रा-
 ह्मणम्' ॥ १६ ॥

किमुपज्ञ^{६)} अत्रियो^{७)} भवतीत्यादित्यं हि तमो जग्राह'
 तदत्रिरपनुनोद' तदत्रिरन्वपश्यत्तदप्येतदृचोक्तं स्मृताद्यम-
 त्रिर्दिवमुन्निनाय^{८)} 'दिवि त्वात्रिरधारयत्सूर्या^{९)} मासाय
 कर्तव इति' तं^{१०)} कृवाच वरं वृणीष्वेति' स कृवाच

- 1) वा E; 2) शंसन्त्य° A, C und E; 3) °शेत्येव E; 4) एतमन्त्र
 A pr. man.; 5) So die hss.; vielleicht zu lesen: °दपशिरा ह वा अस्य
 यज्ञ उपेतो भवति; 6) So corr.; die hss. किमुपयज्ञ; 7) अत्रियो
 A; अत्रियो B; 8) स्मृताय° A, C und E; 9) त्वात्रिरधारय° E;
 10) त E.

दक्षिणीया मे प्रजा¹⁾ स्यादिति 'तस्मादत्रेयाय प्रथमं द-
क्षिणा²⁾ यज्ञे दीयन्त³⁾ इति ब्राह्मणम्' ॥ १७ ॥

प्रजापतिर्वेदानुवाचाग्नीनादधीयेति 'तान्वागभ्युवाचा-
श्चो⁴⁾ वै संभाराणामिति 'तं⁵⁾ घोरात्क्रूरात्सल्लिलात्सरस⁶⁾
उदानिन्युस्तान्वागभ्युवाचाश्चः⁷⁾ शम्येतेति⁸⁾ 'तथेति 'तमृ-
ज्वेद् एत्योवाचाकृमश्चं शमेयमिति 'तस्मा अभिसृताय⁹⁾
मरुद्भयं¹⁰⁾ ससृजे 'स एतां प्राचीं दिशं भेजे' स होवाचा-
शान्तो न्वयमश्च इति 'तं यजुर्वेद् एत्योवाचाकृमश्चं शमे-
यमिति 'तस्मा अभिसृताय¹¹⁾ मरुद्भयं ससृजे 'स एतां प्रती-
चीं दिशं भेजे' स होवाचाशान्तो न्वयमश्च¹²⁾ इति 'तं
सामवेद् एत्योवाचाकृमश्चं शमेयमिति 'केन नु त्वं शम-
यिष्यसीति 'रथंतरं नाम मे सामाघोरं चाक्रूरं च 'तेनाश्च¹³⁾
अभिष्टूयेतेति¹⁴⁾ 'तस्मा अप्यभिसृताय¹⁴⁾ तदेव मरुद्भयं
ससृजे 'स एतामुदीचीं दिशं भेजे' स होवाचाशान्तो न्व-
यमश्च¹⁵⁾ इति 'तान्वागभ्युवाच शंयुमाथर्वणं¹⁶⁾ गच्छतेति¹⁷⁾

1) प्राजा E; 2) So corr.; प्रथमद° A, C und E; प्रथद° B;

3) दीयन्त A; 4) °वाचाभ्यो B; 5) त A pr. man.; तो E; 6) °घोराक्रू°

B und C; 7) °भ्युवाचा E; 8) संमेतिते B; शमेते C; 9) So corr.;

die hss. ऋवि°; 10) महाद्भयं C; मरुद्भयं E; 11) Vid. 9; 12) न्वा-

यमश्च E; 13) So corr.; A तेनाभ्यमभिष्टूयति; तेनामभिष्टूयते B; तेनाभ्यमभि-

ष्टूयति C; तेनाभ्यमभिष्टूयते E; 14) So corr.; die hss. ऋप्यविसृ°; ऋप्यविसृ°

C; 15) °मभ्यम् E; 16) शंयुमाथर्वणो E; 17) So corr.; die hss. °थेति.

ते शंयुमाथर्वणामासीनं प्राप्योचुर्नमस्ते अस्तु भगवन्नश्चः १) शम्येतेति २) ' तथेति ३) ' स खलु कबन्धस्याथर्वणास्य पुत्र-
मामन्त्रयामास विचारिन्निति ४) ' भगो इति ह्वास्मै ५) प्रति-
श्रुतं प्रतिशुश्रावांश्चः ६) शम्येतेति ७) ' तथेति ८) ' स खलु
शान्त्युदकं चकाराथर्वणीभिश्चाङ्गिरसीभिश्च ९) चातनैर्मातृ-
नामभिर्वास्तोष्पत्यैरिति १०) शमयति ११) ' तस्य १२) ह १३) स्यात्-
स्याश्चस्याभ्युक्षितस्य सर्वेभ्यो रोमसमरेभ्यो ऽङ्गारा १४) आशी-
र्यन्त ' सो ऽश्चस्तुष्टो नमस्कारं चकार ' नमः शंयुमाथर्व-
णाय १५) यो मा यज्ञियमचीकूपदिति १६) ' भविष्यन्ति ह वा
अतो ऽन्ये ब्राह्मणा लघुसंभारतमास्तं १७) आदित्यस्य पद १८)
आधास्यन्धनडुहो १९) वत्सस्याज्ञस्य श्रवणस्य २०) ब्रह्मचारिणो
वैतद्वा २१) आदित्यस्य पदं यद्वृमिस्तस्यैव २२) पद आहितं
भविष्यतीति २३) ' सो ऽग्नौ प्रणीयमाणे ऽथे ऽन्वारब्धं २४)

- 1) °शुं A und E; 2) नामेतेति B; शमेतेति C; 3) तथैतेति E;
4) विचारं निति A und E; 5) ह्वास्मै A pr. man.; 6) °वाशुं A;
7) शमेतेति B; शमेतेति C; 8) तथैति E; 9) च fehlt in A;
10) चातनै° C; 11) corrupt; vielleicht शमयतेति; 12) तस्ये E;
13) Fehlt in E; 14) ङारं B und E; 15) शंयुम आथर्वणाय C; man
erwartet शम्यत् आथर्वणाय; 16) यज्ञियमन्विकृ° B; यज्ञमवीहूपदिति E;
17) लघुसंचार° C; 18) पदम् A, B und C; 19) अधास्यत्य° E;
20) ? Man erwartet den Namen eines Tieres; 21) So B. Ind.; die
has. वा एतद्वा; 22) So B. Ind.; A und B °स्त्यैव, C und E °स्त्यैव;
23) °व्यस्येति E; 24) So B. Ind.; °रुधे A und E; °रुध C; °रुधं B.

ब्रह्मा यज्ञमानं वाचयति यदक्रन्दः प्रथमं ज्ञायमान^{१)} इति
पञ्च 'तं^{२)} ब्राह्मणा^{३)} उपवृत्ति तं ब्रह्मोपाकुरुत' एष
ह वै विद्वान्सर्वविद्ब्रह्मा यद्गवद्भिरोविदिति ब्राह्मणम्'
॥ १८ ॥

देवाश्च ह वा असुराश्चास्यर्धत्^{४)} 'ते^{५)} देवां इन्द्रम-
ब्रुवन्नमं नस्तावद्यज्ञं^{६)} गोपाय यावदसुरैः संयतामहा
इति' स वै नस्तेन^{७)} रूपेण गोपाय येन नो रूपेण
भूयिष्ठं हृदयसि येन शक्यसि^{८)} गोप्तुमिति 'स ऋग्वेदो
भूवा पुरस्तात्परीत्योपातिष्ठत्तं देवा अब्रुवन्नन्यत्तद्रूपं कुरु-
ष्व^{९)} नैतेन^{१०)} नो^{११)} रूपेण^{१२)} भूयिष्ठं^{१३)} हृदयसि^{१४)} नैतेन
शक्यसि^{१५)} गोप्तुमिति 'स यजुर्वेदो भूवा पश्चात्परीत्योपा-
तिष्ठत्तं^{१६)} देवा अब्रुवन्नन्यत्तद्रूपं कुरुष्व नैतेन नो रूपेण
भूयिष्ठं हृदयसि नैतेन शक्यसि^{१७)} गोप्तुमिति 'स साम-
वेदो भूवोत्तरतः परीत्योपातिष्ठत्तं देवा अब्रुवन्नन्यदेव^{१८)}
तद्रूपं कुरुष्व^{१९)} नैतेन^{२०)} नो रूपेण भूयिष्ठं हृदयसि^{२१)}
नैतेन^{२२)} शक्यसि^{२३)} गोप्तुमिति 'स इन्द्र उष्णीषी^{२४)} ब्रह्म-

1) ज्ञायमाना C; 2) Fehlt in E; 3) So ed. B. Ind.; ब्रह्मणा A, C und E; ब्रह्मणा B; 4) ०र्धति E; 5) त E; 6) नस्ताव° B; 7) महेन B; 8) So B. Ind.; A, B und C शिक्तसि, E शिक्तिसि; 9) कुरुष्वी E; 10) So ed. B. Ind.; A, B; E शिक्तसि, C शक्तसि; 11) पश्चात्परीत्यापा° B; 12) Vid. 8; 13) अब्रुवन् देव A; अब्रुवन्ते B; अब्रुवन्नन्यतदेव E; 14) कुरुष्वैतेन E; 15) हृदयस्यैतेन B; 16) उष्णीषी E.

वेदो भूवा दक्षिणतः परीत्योपातिष्ठतं देवा अब्रुवन्ने-
 तत्तद्रूपं¹⁾ कुरुष्वेतेन नो वृषेण भूयिष्ठं हृदयस्येतेन²⁾
 शक्यसि³⁾ गोप्तुमिति' तद्यदिन्द्र⁴⁾ उष्णीषी ब्रह्मवेदो भूवा
 दक्षिणतः परीत्योपातिष्ठत्तद्ब्रह्माभवत्तद्ब्रह्मणो ब्रह्मत्वं'
 तद्वा एतदथर्वणो वृषं यदुष्णीषी ब्रह्मा' तं दक्षिणतो
 विश्वे देवा उपासीदंस्तं⁵⁾ यद्दक्षिणतो विश्वे देवा उपा-
 सीदंस्तत्सदस्यो⁶⁾ ऽभवत्तत्सदस्यस्य⁷⁾ सदस्यत्वं' बलेर्ह वा
 एतद्वल्मुपजायते⁸⁾ यत्सदस्य ' आमयतो⁹⁾ वै⁹⁾ व्रजस्य⁹⁾
 बद्धलतरं⁹⁾ व्रजं⁹⁾ विदन्ति⁹⁾ 'घोरा वा एषा दिग्दक्षिणा
 शान्ता इतरास्तथानि स्तुतानि ब्रह्मानुमन्त्रयते मनसैव
 तानि सदस्यो जनदित्येतां व्याहृतिं¹⁰⁾ जपत्यात्मानं¹¹⁾
 जनयति¹²⁾ नजित्यात्मानमपित्वे¹³⁾ दधाति' तं देवा अब्रु-
 वन्वरं वृषीष्वेति' वृषा इति' स वरमवृषीतांस्यामेव¹⁴⁾
 मां क्रीत्रायामिन्द्रभूतं पुनन्त स्तुवन्तः¹⁵⁾ शंसन्तस्तिस्थेयु-

- 1) ब्रह्मणे° B; 2) हृदयदस्यैतेन°; हृदाय° C; 3) Vid. p. ५३ Note 8.
 4) स इन्द्र B; 5) उपासीरंस्तं A; उपासीरंस्तं E; 6) उपासीरंस्त° A;
 उपासीरंस्त° E; °दस्ये B; 7) °दस्य A, C und E; 8) °मुपजायते E;
 9) ? ? corrupt; व्रजं fehlt in E; statt विदन्ति hat C विन्दन्ति; E विदन्वन्ति;
 10) व्याहृति C; 11) So corr. जपं चेत्या° A und C; जपं चेत्या° B und
 E; Caland zu Vait. 18, 17 schlägt vor hier zu lesen व्याहृतिमनुजपति;
 12) जयति A; 13) Sic; vielleicht zu lesen: जनयित्वात्मानं°; 14) वरम
 fehlt in E; 15) स्तुवन्तः B.

रिति' तं तस्यामेव होत्रायामिन्द्रभूतं पुनत्त स्तुवत्तः¹⁾
 शंसतो ऽतिष्ठंस्तं यत्तस्यामेव होत्रायामिन्द्रभूतं पुनत्त
 स्तुवत्तः शंसतो ऽतिष्ठंस्तद्वाक्क्षणाच्छंस्यभवत्तद्वाक्क्षणाच्छं-
 सिनो ब्राह्मणाच्छंसित्वं²⁾ 'सैषिन्दी³⁾ होत्रा यद्वाक्क्षणा-
 च्छंसीया 'द्वितीयं वरं⁴⁾ वृणीष्वेति 'वृणा इति' स वर-
 मवृणीतास्यामेव मां होत्रायां वायुभूतं पुनत्त⁵⁾ स्तुवत्तः
 शंसत्तस्तिष्ठेयुरिति⁶⁾ ' तं तस्यामेव होत्रायां वायुभूतं
 पुनत्त स्तुवत्तः शंसतो⁷⁾ ऽतिष्ठंस्तं यत्तस्यामेव⁸⁾ होत्रा-
 यां⁹⁾ वायुभूतं¹⁰⁾ पुनत्त¹¹⁾ स्तुवत्तः शंसतो¹²⁾ ऽतिष्ठंस्त-
 त्योताभवत्तत्त्योतुः पौतृत्वं¹³⁾ 'सैषा¹⁴⁾ वायव्या होत्रा¹⁵⁾
 यत्योत्रीया 'तृतीयं वरं¹⁶⁾ वृणीष्वेति 'वृणा इति' स
 वरमवृणीतास्यामेव मां होत्रायामग्निभूतमिन्धानाः¹⁷⁾ पु-
 नत्त स्तुवत्तः शंसत्तस्तिष्ठेयुरिति' तं तस्यामेव होत्राया-
 मग्निभूतमिन्धानाः¹⁷⁾ पुनत्त स्तुवत्तः शंसतो¹⁸⁾ ऽतिस्थंस्तं
 यत्तस्यामेव होत्रायामग्निभूतमिन्धानाः पुनत्त स्तुवत्तः
 शंसतो ऽतिस्थंस्तदाग्नीध्रो¹⁹⁾ ऽभवत्तदाग्नीध्रस्याग्नीध्रत्वं²⁰⁾ '

- 1) स्तुवत्तः B; 2) सित्व E; 3) सैषोद्दी E; 4) Fehlt in C;
 5) पुनत्त E; 6) शंसतस्ति^o B; 7) शंसतो B; शंसता E; 8) यत्तस्यमिन्द्र E;
 9) होत्राय E; 10) वायुभूतं A; 11) पुनत्त E; 12) शंसन्तस् A, B
 und E; 13) पौतृत्वं E; 14) सैषा B; 15) होत्राय E; 16) Fehlt
 in B und C; 17) ^oमिन्धानाः E; 18) शंसतो B und E; 19) ^oग्नीधो
 B; 20) ^oधस्याग्नीध्र E.

सैषाग्नेयी कृत्रा यदाग्नीधीयिति¹⁾ ब्राह्मणम्' ॥ ११ ॥
 ब्राह्मणो कृ वा इममग्निं वैश्वानरं बभार²⁾ 'सो³⁾
 ज्यमग्निर्वैश्वानरो⁴⁾ ब्राह्मणेन भ्रियमाण⁵⁾ इमांल्लोकाञ्ज-
 नयते' ज्यायमीक्षते ऽग्निर्जातवेदा⁶⁾ ब्राह्मणाद्वितीयो कृ वा
 अयमिदमग्निर्वैश्वानरो ज्वलति⁷⁾ कृत्ताहं⁸⁾ यन्मयि तेज⁹⁾
 इन्द्रियं वीर्यं¹⁰⁾ तद्दर्शयाम्युत¹¹⁾ वै मा¹²⁾ बिभृयादिति¹³⁾ 'स
 आत्मानमाप्याय्येतं¹⁴⁾ पयो ऽधोक्तमिमं¹⁵⁾ ब्राह्मणं दर्श-
 यित्वात्मन्यजुहोत्स द्वितीयमात्मानमाप्याय्येतं¹⁶⁾ घृतमधो-
 क्तमिमं¹⁵⁾ ब्राह्मणं¹⁷⁾ दर्शयित्वात्मन्यजुहोत्स तृतीयमात्मा-
 नमाप्याय्येतदिदं¹⁶⁾ विश्वं¹⁸⁾ विकृतमन्नाद्यमधोक्तमिमं¹⁹⁾
 ब्राह्मणं दर्शयित्वात्मन्यजुहोत्स²⁰⁾ चतुर्थमात्मानमाप्याय्ये-
 तेन¹⁶⁾ ब्राह्मणस्य जायां विराजमपश्यत्तामस्मै²¹⁾ प्राय-
 च्क्षत्सात्मा²²⁾ अपित्वमभवत्तत²³⁾ इममग्निं²⁴⁾ वैश्वानरं²⁵⁾

- 1) यदाग्नीधीयिति A; यदाग्नीधीयति E; 2) बभार C; 3) स्वे E;
 4) ज्यमग्निर्वै E; 5) भ्रियमाण C; भ्रियमाण E; 6) ऽग्निर्जात वेदा E;
 7) ज्वलति E; 8) कृत्ताहं B; 9) तेज E; 10) वीर्य E; 11) तद्दर्श-
 याम्युत E; तद्दर्शयां स्युत B; 12) सां E; 13) बिभृयादिति B;
 14) So corr.; °माप्याय्येतं A und E; °माप्याय्येत B; °माप्याय्येतं C;
 15) ? vielleicht verdorben! 16) Vid. 14; 17) ब्रह्मणं E; 18) विश्व
 B; 19) विकृतमन्वन्नाद्यम° B; अधोक्तम् corrupt; 20) °त्मान्यजुहोत्स B;
 जुहोत्स fehlt in E; 21) विराजमपश्य° A; 22) und 23) verdorben;
 22) °त्स आत्मा A und B; 23) °मभवत्तत C; 24) इममग्नि E;
 25) विश्वानरं B.

परास्युर्ब्राह्मणो^{१)} ऽग्निं ज्ञातवेदसमधत्त ' सो ऽयमब्रवीदग्ने
 ज्ञातवेदो ऽभिनिधेहि^{२)} मेहीति ' तस्य द्वैतं नामाधत्ता-
 धोरं^{३)} चाक्रूरं च ' सो ऽश्वो^{४)} भवत्तस्मादश्वो^{५)} वहेन
 रथं^{६)} न भवति^{७)} पृथ्येन सादिनं^{८)} ' स देवानागच्छत्स
 देवेभ्यो ऽन्वातिष्ठत्तस्माद्देवा अबिभयुस्तं ब्रह्मणो प्रायच्छ-
 त्तमेतयर्चाशमयत्^{९)} ॥ २० ॥

अग्निं^{१०)} वाङ्मुर्वैश्वानरं सदनान्प्रदहन्वगाः^{११)} । स नो
 देवत्राधिब्रूहि^{१२)} मा रिषामा वयं तवेति ' तमेताभिः पञ्च-
 भिरग्निरुपाकुरुते^{१३)} यदक्रन्दः प्रतमं ज्ञायमान^{१४)} इति '
 सो ऽशाम्यत्तस्मादश्वः^{१५)} पशूनां जिघत्सुतमो^{१६)} भवति '
 वैश्वानरो^{१७)} क्षेष ' तस्मादग्निपदमश्वं^{१८)} ब्रह्मणो^{१९)} ददाति^{२०)} '
 ब्रह्मणो^{२१)} हि प्रत्तं^{२२)} ' तस्य रसमपीडयत्स रसो ऽभवद्रसो
 ह वा एष ' तं वा एतं रसं सत्तं^{२३)} रथ^{२४)} इत्याचक्षते
 परोक्षेण^{२५)} ' परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति^{२६)} प्रत्य-

1) परास्युर corrupt! ; 2) विमिधेहि B ; ऽभिनिधेहि E ; 3) °नपोरं A und E ; 4) स्त्रो A ; 5) °दस्त्रो A ; 6) रथे A, C und E ; 7) भवन्ति B ; zu erwarten ist वहति ; 8) सादिन B ; 9) °तयच स्तिमयित् E ; 10) अग्नि B ; 11) सयदनान्प्र° B ; सतदनान्प्र° C ; सदनानप्रतह° E ; 12) द्वाप्राधि° E ; 13) पञ्चभि ऋग्भि° B ; पञ्चभिर्ऋग्भि° C ; 14) Von ज्ञायमान bis अश्वं fehlt in E ; 15) °दश्वं B ; 16) So corr. ; die hss. जिघत्सुरतमो ; 17) वैश्वामरो B ; 18) °ग्निः पदमश्वं B ; 19) ब्राह्मणो B ; 20) ददामि E ; 21) ब्रह्मं C ; 22) प्रवृ° A pr. m. ; प्रतन् B ; प्रत्तं C ; प्रया E ; 23) सत्तं A ; 24) रथ E ; 25) परोक्षपो E ; 26) भवन्ती E.

क्षद्विषः' स देवानागच्छत्स देवेभ्यो ज्वातिष्ठत्तस्माद्दे-
 वा^{१)} अबिभयुस्तं ब्रह्मणो प्रायच्छत्तमेतयर्चाज्याहुत्याभ्यजु-
 ह्वोर्दिन्द्रस्यौजो^{२)} मरुतामनीकमिति रथमभिद्धत्य^{३)} तमे-
 तयर्चातिष्ठद्वनस्पते वीडुङ्गो हि भूया इति' तस्मादाग्या-
 धेयिकं^{४)} रथं ब्रह्मणो ददाति' ब्रह्मणो हि प्रत्तं^{५)} ' तस्य
 तक्षाणास्तनूं^{६)} ज्येष्ठां^{७)} दक्षिणां निर्मित^{८)} ' तां पञ्च-
 स्वपश्यदृचि यजुषि साम्नि शान्ते^{९)} ज्य धोरि' तासां^{१०)} द्वे
 ब्रह्मणो^{११)} प्रायच्छद्वाचं च ज्योतिश्च ' वाग्वै धेनुज्योति-
 र्हिरण्यं^{१२)} ' तस्मादाग्याधेयिकां^{१३)} चातुःप्राश्यां धेनुं^{१४)} ब्र-
 ह्मणो ददाति' ब्रह्मणो हि प्रत्ता^{१५)} ' पशुषु शाम्यमानेषु
 चक्षुर्हापयन्ति' चक्षुरेव तदात्मनि धत्ते^{१६)} ' यद्वै^{१७)} चक्षुस्त-
 द्विरण्यं ' तस्मादाग्याधेयिकं हिरण्यं ब्रह्मणो ददाति' ब्रह्मणो
 हि प्रत्तं ' तस्यात्मन्नधत्त^{१८)} ' तेन प्राञ्ज्वलयद्यन्नाधत्त तदा-
 ग्लाभवत्तदाग्ला^{१९)} भूवा सा समुद्रं प्राविशत्सा^{२०)} समुद्र-

- 1) °नस्मादेवा E; 2) °र्चाज्ञाहुत्याभ्यः जुहो° E; 3) So corr.; die
 hass. °हुत्या; B रथ प्रक्रिह्वा; 4) °यीकं A sec. m.; B und C; °हिकं E;
 5) Vid. p. ५७ Note 22; 6) तक्षाणास्तनू B; °पास्तनू C und E;
 7) ज्येष्ठ C; 8) निर्मितं E; 9) प्रात्ये A; 10) तासो E;
 11) ब्राह्मणो A pr. m. und E; 12) °र्हिरण्यां E; 13) °धेयिकां C;
 14) धेनु C und E; 15) So B. Ind.; A, B und C प्रत्ताय, E प्रत्ता;
 16) धत्तं E; 17) Von यद्वै bis तेन प्राञ्ज्वल fehlt in E; 18) So corr.;
 A und E तस्यात्मनि धत्त B und C तस्यात्मनं धत्त; 19) तदालाभव° B;
 20) प्रावीशत्सा E.

मदकृतस्मात्समुद्रो दुर्गिरवपि¹⁾ ' वैश्वानरेण हि²⁾ दग्धः'
 सा पृथिवीमुदैत्सा³⁾ पृथिवीं व्यदकृत्सा⁴⁾ देवानागच्छ-
 त्सा देवानहेउत्ते⁵⁾ देवा ब्रह्माणामुपाधावत्स नैवागा-
 यन्नानृत्यत्सैषाल्लैषा⁶⁾ कारुविदा नम 'तं वा एतमाग्ला-
 कृतं सत्तमाग्लागृध इत्याचक्षते परोक्षेण ' परोक्षप्रिया⁷⁾
 इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषो ' य एष ब्राह्मणो गा-
 यनो नर्तनो वा भवति तमाग्लागृध इत्याचक्षते ' तस्मा-
 द्ब्राह्मणो नैव⁸⁾ गायेन्न नृत्येन्माग्लागृधः स्यात्तस्माद्ब्राह्म्यं⁹⁾
 पूर्वं कृविरपरं प्राजापत्यं ' प्राजापत्याद्ब्राह्म्यमेवोत्तरमिति¹⁰⁾
 ब्राह्मणम् ' ॥ २१ ॥

अथर्वाणाश्च कृ वा अङ्गिरसश्च¹¹⁾ भृगुचक्षुषी तद्ब्रह्मा-
 भिव्यपश्यंस्तदज्ञानन्वयं¹²⁾ वा इदं सर्वं यद्भृग्वङ्गिरस इति '
 ते देवा ब्राह्म्यं¹³⁾ कृविर्यत्सांतपने ऽभावजुकवुरेतद्वै ब्रा-
 ह्म्यं कृविर्यत्सांतपने ऽग्नौ लूयत ' एष कृ वै सांतपनो¹⁴⁾
 ऽग्निर्ब्राह्मणास्तंस्योर्जयोर्जा¹⁵⁾ देवा अभजन्त सुमनस एव

1) Sic. ! दुर्गिरवविर C; दुर्गिरवपि E; 2) Fehlt in E; 3) So B.
 Ind.; °मुदैयीत्सा A und C; °मुदैत्सा B; °मुदैसा E; 4) व्यहृत्सा B;
 व्यहृत्सा E; 5) देवानहिउत्ते A, B und E; 6) °षाल्लैषा B und C;
 7) परोक्षप्रिया E; 8) नैवं B; 9) °द्ब्राह्म्यं A pr. m.; 10) So corr. ;
 die hss. haben °ब्रह्ममिति; 11) अङ्गिर° A pr. m. B und E;
 12) तद्ब्राह्म्या° A pr. m.; 13) ब्राह्म्यं A pr. m.; 14) सांतपनो E;
 15) °स्योर्जयोर्जा A; °स्योर्जयोर्जा E.

स्वधां^{१)} पितरः श्रद्धया स्वर्गं लोकं ब्राह्मणास्तेन
 सुन्वत्यृषयो^{२)} उत्तत स्त्रियः केवल आत्मन्यवारुन्धत^{३)}
 ब्राह्म्या^{४)} उभयेन सुन्वन्ति^{५)} 'यद्वै यज्ञे ब्राह्म्यं^{६)} हविर्न
 निरुष्येतानृजवः प्राजापत्यहविषो^{७)} मनुष्या^{८)} ज्ञायेरन्नसौ
 याल्लोकाञ्छूणिवति^{९)} पिता^{१०)} क्लेष आहवणीयस्य^{११)} गा-
 र्हपत्यस्य^{११)} दक्षिणाग्नेर्योऽग्निहोत्रं जुहोतीति 'देवाः प्रिये
 धामनि मदन्ति^{१२)} 'तेषामेषोऽग्निः सांतपनः श्रेष्ठो^{१३)} भव-
 त्येतस्य वाचि तृप्तायामग्निस्तृप्यति 'प्राणे तृप्ते वायुस्तृ-
 प्यति 'चक्षुषि^{१४)} तृप्त^{१५)} आदित्यस्तृप्यति 'मनसि तृप्ते चन्द्र-
 मास्तृप्यति 'श्रोत्रे तृप्ते दिशश्चान्तर्देशाश्च तृप्यन्ति 'स्रहेषु^{१६)}
 तृप्तेष्वापस्तृप्यन्ति 'लोमेषु^{१७)} तृप्तेष्वोषधिवनस्पतयस्तृप्य-
 न्ति^{१७)} 'शरीरि^{१८)} तृप्ते पृथिवी तृप्यत्येवमेषो^{१९)} ऽग्निः सां-
 तपनः श्रेष्ठस्तृप्तः सर्वास्तृप्तांस्तर्पयतीति^{२०)} ब्राह्मणाम्'

॥ २२ ॥

सांतपना इदं हविरित्येष ह^{२१)} वै^{२२)} सांतपनो ऽग्नि-

- 1) स्वधा E; 2) सुन्वत्यृ C; 3) आत्मन्येवा° A und C; आत्मन्यवारुन्धत E;
 4) ब्राह्म्या B; 5) सुन्वन्ति E; 6) ब्राह्म्यं C; 7) प्रजाप° B; °हविषो C;
 8) मनुष्या C; 9) Sic! 10) पित C; 11) So ed. B. Ind.; die
 hss. °यश्च; 12) मदन्ते C; मदन्ते E; 13) श्रेष्ठयो E; 14) चक्षुषो A
 und E; 15) तृप्या E; 16) स्रहेषु E; 17) °प्यति B; 18) शरी B;
 19) तृप्यत्येव° A; तृप्यत्येवम् fehlt in E; 20) सर्वास्तृ° A, C und E;
 21) हा E; 22) Fehlt in E.

यद्ब्राह्मणो^{१)} ' यस्य गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोन्नयनजातकर्म-
नामकरणानिष्क्रमणान्नप्राशनगोदानचूडाकरणोपनयना-
प्लवनाग्निहोत्रव्रतचर्यादीनि कृतानि भवन्ति स सांतपनो '
अथ यो ऽयमनग्निकः स कुम्भे लोष्टस्तद्यथा कुम्भे^{२)} लोष्टः
प्रक्षितो^{३)} नैव शौचार्थाय कल्पते नैव शस्यं^{४)} निर्व-
र्तयत्येवमेवायं^{५)} ब्राह्मणो ऽनग्निकस्तस्य ब्राह्मणास्यान-
ग्निकस्य नैव दैवं दद्यान्न^{६)} पित्र्यं न चास्य^{७)} स्वाध्याया-
शिषो^{८)} न^{९)} यज्ञाशिषः^{९)} स्वर्गगमा^{१०)} भवन्ति तदप्येत-
दृचोक्तमग्निं^{११)} दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य
यज्ञस्य सुक्रतुमिति ब्राह्मणाम् ' ॥ २३ ॥

अथ ह प्रजापतिः सोमेन यक्ष्यमाणो^{१२)} वेदानुवाच
कं वो होतारं वृणीय^{१३)} कमध्वर्युं^{१४)} कमुद्रातारं कं
ब्रह्मणामिति^{१५)} ' त^{१६)} ऊचुर्ऋग्विदमेव^{१७)} होतारं वृणीष्व
यजुर्विदमध्वर्युं^{१८)} सामविदमुद्रातारमथर्वाङ्गिरोविदं^{१९)} ब्र-
ह्मणां^{२०)} ' तथा हास्य यज्ञश्चतुर्षु^{२१)} लोकेषु चतुर्षु देवेषु

- 1) ऽग्निर्ये ब्रह्मणो B; °ह्रणो E; 2) कुम्भ A; 3) प्रतिपू B;
4) श्रास्यं E; 5) निर्वर्तयन्त्ये° C; निर्वर्तयन्त्ये° E; 6) दद्यात् E; 7) चास्या
E; 8) स्वध्या° B; 9) भवन्त्याशिष E; 10) °गया E; 11) °मग्नि B;
12) यक्ष्यमाणो E; 13) So corr.; die has. वृणीयां; 14) °ध्वर्यु E;
15) ब्राह्मणामिति B; 16) तद् A und C; 17) ऊचुर्ऋवे° A, B und E;
18) यजुर्वे° A, B und E; 19) सामवे° C; 20) ब्रह्मणां B; 21) यत्तः
ist einmal zu viel.

चतुर्षु वेदेषु चतसृषु होत्रासु¹⁾ चतुष्पाद्यज्ञः प्रतितिष्ठति²⁾
 प्रतितिष्ठति³⁾ प्रज्ञया पशुभिर्य एवं वेद ' तस्माद्दृग्विदमेव⁴⁾
 होतारं वृणीष्व स⁵⁾ ह्नि⁵⁾ हौत्रं⁶⁾ वेदाग्निर्वै⁷⁾ होता
 पृथिवी वा ऋचामायतनमग्निर्देवता गायत्रं हृन्दो भूरिति⁸⁾
 शुक्रं⁹⁾ ' तस्मात्तमेव होतारं वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्य
 जितय ' एतस्य लोकस्य विजितय ' एतस्य लोकस्य संजि-
 तय ' एतस्य लोकस्यावरुद्धय ' एतस्य लोकस्य विवृद्धय¹⁰⁾
 एतस्य लोकस्य समृद्धय एतस्य लोकस्योदात्तय¹¹⁾ ' एतस्य¹²⁾
 लोकस्य व्याप्तय¹³⁾ ' एतस्य लोकस्य पर्याप्तय ' एतस्य¹²⁾
 लोकस्य समाप्तये ' ज्य चेन्नैवंविदं¹⁴⁾ होतारं वृणुते¹⁵⁾
 पुरस्तादेवैषां यज्ञो रिच्यते ' यजुर्विदमेवाध्वर्युं वृणीष्व¹⁶⁾
 स ऋध्वर्यवं वेद ' वायुर्वा अध्वर्युरत्तरिन्नं¹⁷⁾ वै यजुषा-
 मायतनं ' वायुर्देवता¹⁸⁾ त्रैष्टुभं हृन्दो भुव इति शुक्रं¹⁹⁾
 तस्मात्तमेवाध्वर्युं²⁰⁾ वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्येत्येवांथ²¹⁾
 चेन्नैवंविदमध्वर्युं²⁰⁾ वृणुते²²⁾ पश्चादेवैषां यज्ञो रिच्यते '

1) होत्रा B; 2) So corr.; die hss. प्रतिष्ठति; 3) प्रतीष्ठति B;
 प्रतिष्ठति E; 4) °निव A und C; 5) तन्ति E; 6) होत्रं E;
 7) वेदग्निं वे E; 8) भूमिति B; 9) शुक्रं B und C; 10) व्यृद्धय A
 sec. m. und C; विगृद्धय E; 11) ?; vielleicht °स्योदात्तय; 12) एतस्या B;
 13) व्याप्तय B; 14) चेन्नैव विदं E; 15) वृणुति E; 16) वृणीष्व C;
 17) °रिन्न E; 18) °वतां E; 19) शुक्र E; 20) °ध्वर्यु E; 21) लो-
 कस्यमाथ B; 22) वृणुत्यते B.

सामविदमेवोद्गातारं^{१)} वृणीष्व 'स ह्यौद्गात्रं^{२)} वेदादित्यो
 वा उद्गाता 'द्यौर्वै सामामायतनमादित्यो देवता जागतं
 हृन्दः स्वरिति शुक्रं^{३)} 'तस्मात्तमेवोद्गातारं वृणीष्वेत्येतस्य
 लोकस्येत्येवाथ चेन्नैवंविदमुद्गातारं वृणुत उत्तरत एवैषां
 यज्ञो रिच्यते 'ज्यर्वाङ्गिरोविदमेव ब्रह्माणं^{४)} वृणीष्व^{५)} '
 'स हि ब्रह्मत्वं वेद' चन्द्रमा वै ब्रह्मपो^{६)} वै भृग्वङ्गि-
 सामायतनं 'चन्द्रमा^{७)} देवता वैद्युतश्चोष्णिक्काकुभे^{८)} ह-
 न्दसी^{९)} ओमित्यथर्वणां शुक्रं जनदित्यङ्गिरसां 'तस्मात्तमेव
 ब्रह्माणं वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्य जितय 'एतस्य लोकस्य
 विजितय^{१०)} 'एतस्य लोकस्य संजितय 'एतस्य लोकस्या-
 वरुद्धय 'एतस्य लोकस्य^{११)} विवृद्धय^{१२)} 'एतस्य लोकस्य
 समृद्धय 'एतस्य लोकस्योदात्तय^{१३)} 'एतस्य लोकस्य व्याप्तय'
 एतस्य लोकस्य पर्याप्तय 'एतस्य लोकस्य समाप्तये 'ज्य
 चेन्नैवंविदं^{१४)} ब्रह्माणं^{१५)} वृणुते दक्षिणात्^{१६)} एवैषां यज्ञो
 रिच्यते दक्षिणात्^{१७)} एवैषां^{१७)} यज्ञो^{१७)} रिच्यते ॥ २४ ॥
 ॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

- 1) सामवे° C; 2) ह्यौद्गात्रं E; 3) शुक्रं B; 4) ब्राह्मण E;
 5) वृणीष्वं E; 6) ब्रह्मा आपो E; 7) चन्द्रं च मा B; 8) °तश्चोष्नि-
 काकुभे E; 9) हृन्दसि A; 10) विजित C; 11) लोकस्या C;
 12) व्युद्धय A sec. m., B und C; 13) ?; °दाप्य ?; 14) चेन्नैवं° C;
 चेन्नैवंविद E; 15) ब्रह्माण E; 16) दक्षित C; 17) Fehlt in C und E.

ओं दक्षिणाप्रवणा भूमिर्दक्षिणत^{१)} आपो वहन्ति^{२)}
 तस्माद्यज्ञास्तद्रूपेणततर्गमिव^{३)} भवति यत्र भृग्वङ्गिरसो
 विष्टास्तंयथाप^{४)} इमांल्लोकानभिवहृत्येवमेव^{५)} भृग्वङ्गि-
 रसः सर्वान्देवानभिवहृत्येवमेवैषा^{६)} व्याकृतिः सर्वान्वे-
 दानभिवहृत्योमिति^{७)} कर्चामोमिति यज्ञुषामोमिति साम्ना-
 मोमिति सर्वस्याह्नाभिवादस्तं ह स्मैतदुत्तरं यज्ञे विद्वांसः
 कुर्वन्ति^{८)} देवा ब्रह्मणा आगच्छतागच्छतेत्येते^{९)} वै देवा
 ब्रह्मणो यद्भृग्वङ्गिरसस्तानेवैतद्गृणानास्तान्वृणाना^{१०)} ह्य-
 यत्तो मन्यन्ते^{११)} नान्यो ऽभृग्वङ्गिरोविदो^{१२)} वृतो यज्ञमाग-
 च्छेन्यंज्ञस्य^{१३)} तेजसा तेज आप्नोत्यूर्जयोर्जा^{१४)} यशसा यशो^{१५)}
 नान्यो ऽभृग्वङ्गिरोविदो^{१६)} वृतो यज्ञमागच्छेन्नेद्यज्ञं^{१७)} परि-
 मुष्णीयादिति^{१८)} तद्यथा पूर्वं वत्सो ऽधीत्य^{१९)} गां^{२०)} धयेदेवं
 ब्रह्मा भृग्वङ्गिरोविदृतो^{२१)} यज्ञमागच्छेन्नेद्यज्ञं^{२२)} परिमुष्णी-
 यादिति^{२३)} तद्यथा गौर्वाश्वो वाश्वतरो वैकपाद्विपात्रिपा-

1) °क्षिणात A pr. m. und E; 2) तस्माद्यज्ञस्तं C P; 3) विष्टाः
 sic.!!; 4) °हृत्येवमेव E; 5) °हृत्येव° E; °मवैष्टा B; 6) °भिवहंस-
 मिति E; 7) आगच्छता आगच्छतेत्येते A sec. m. und C; आगच्छतागच्छतेत्येत
 B; आगच्छतागच्छत्स गच्छतेत्येतेवै E; 8) So corr.; A und B °गृणानांस्ता-
 न्वृणानां; C °गृणानांस्तान्वृणानां; E °गृणानास्तान्वृणानां; 9) °रोविद् A
 und E; 10) यज्ञमागच्छन्त्य° A, B und E; l. °गच्छेय°? 11) °त्यूर्जयाज्ञं B;
 12) °रोविद् A und E; 13) °नेद्यज्ञं E; 14) पत्नी° B; 15) Sic.!!
 °धीत्यं E; 16) गा E; 17) °विदवृतो B und C.

दिति स्यात्किमभिवहेत्किमभ्यश्रुयादिति¹⁾ ' तस्माद्ग्विद-
मेव²⁾ होतारं वृणीष्व³⁾ यजुर्विदमध्वर्युं⁴⁾ सामविदमुद्गा-
तारमथर्वाङ्गिरोविदं ब्रह्माणं' तथा हास्य यज्ञश्चतुर्षु लो-
केषु चतुर्षु देवेषु चतुर्षु वेदेषु चतसृषु होत्रासु चतुष्पा-
द्यज्ञः प्रतितिष्ठति⁵⁾ ' प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं
वेद⁶⁾ यश्चैवमृविज्ञामात्विज्यं वेद यश्च यज्ञे यज्ञनीयं⁷⁾
वेदेति ब्राह्मणम् ' ॥ १ ॥

प्रजापतिर्यज्ञमतनुत⁸⁾ ' स⁹⁾ ऋचैव⁹⁾ ह्यौत्रमकरोद्यजुषा-
ध्वर्यवं¹⁰⁾ साम्नौद्गात्रमथर्वाङ्गिरोभिर्ब्रह्मत्वं¹¹⁾ ' तं वा एतं¹²⁾
महावाद्यं¹³⁾ कुरुते यदृचैव ह्यौत्रमकरोद्यजुषाध्वर्यवं सा-
म्नौद्गात्रमथर्वाङ्गिरोभिर्ब्रह्मत्वं¹⁴⁾ ' स वा एष त्रिभिर्वेदैर्य-
ज्ञस्यान्यतरः पक्षः संस्क्रियते¹⁵⁾ ' मनसैव ब्रह्मा यज्ञस्या-
न्यतरं¹⁶⁾ पक्षं¹⁷⁾ संस्करोत्ययमु वै यः पवते स यज्ञस्तस्य¹⁸⁾
मनश्च वाक्न वर्तनी¹⁹⁾ ' मनसा चैव हि वाचा च²⁰⁾

- 1) °श्रुयादिति C; °भ्यश्रुयादिति E; 2) °ग्विदमिव A und C; °वेदमेव E;
3) वृणीष्व E; 4) यजुर्वे° E; 5) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठति; 6) वेदं
E; 7) यज्ञनेयं E; 8) °नुत E; 9) सपूत्रचै E; 10) होत्र° C
und E; 11) °ब्रह्मा C; °ब्रह्म E; 12) Von एतं bis एष fehlt in E;
13) महावाद्यं; B महावाद्य! sic. cf. Ait. Br. V 33. 1; 14) साम्नौद्गात्र° A;
15) संस्क्रियते E; 16) यज्ञस्यां न्यतरं A; 17) पक्ष E; 18) यज्ञस्तस्या B;
19) So corr.; die hss. वर्तनि; 20) Fehlt in E.

यज्ञो^{१)} वर्तते^{१)} ' ऽद्^{१)} एव मन इयमेव वाक्स यद्द-
 न्नास्ति^{२)} विद्यादर्ध^{३)} मे ऽस्य यज्ञस्यान्तरगादिति^{४)} ' तद्यथै-
 कपात्पुरुषो यन्नेकचक्रो^{५)} वा रथो^{६)} वर्तमानो भ्रेषं^{७)}
 न्येत्येवमेवास्य यज्ञो भ्रेषं^{८)} न्येति ' यज्ञस्य^{९)} भ्रेषमनु यज्ञ-
 मानो भ्रेषं न्येति^{१०)} ' यज्ञमानस्य भ्रेषमन्वृत्विज्ञो^{११)} भ्रेषं^{१२)}
 नियत्यृत्विज्ञां^{१३)} भ्रेषमनु दक्षिणा भ्रेषं^{८)} नियन्ति ' दक्षि-
 णानां भ्रेषमनु यज्ञमानः पुत्रपशुभिर्भ्रेषं न्येति ' पुत्रपशूनां
 भ्रेषमनु यज्ञमानः^{१४)} स्वर्गेण लोकेन भ्रेषं^{८)} न्येति '
 स्वर्गस्य लोकस्य भ्रेषमनु तस्यार्धस्य योगक्षेमो भ्रेषं^{१५)}
 न्येति यस्मिन्नर्धे यज्ञत् इति ब्राह्मणम् ' ॥ २ ॥

तद् ऋ स्माद् श्वेतकेतुरारुणोयो^{१६)} ब्रह्माणां दृष्ट्वा भा-
 षमाणमर्ध^{१७)} मे^{१८)} ऽस्य यज्ञस्यान्तरगादिति ' तस्माद्ब्रह्मा
 स्तुते बहिःपवमाने वाचोयम्यमुपांश्चत्तर्यामाभ्यामथ^{१९)} ये
 पवमाना^{२०)} ओदृचस्तेष्वथ^{२१)} यानि^{२२)} स्तोत्राणि सशस्त्रा-

1) So corr. nach Ait. B. V 33. 3 die hss. यज्ञे वहत्यत; 2) Sic.;
 3) विद्यादर्ध E; 4) यज्ञस्यान्तरग° B; 5) यज्ञने° B; 6) रथो E;
 7) भ्रेष A, C und B; 8) भ्रेष B und C; 9) Von यज्ञस्य bis नियत्यृ°
 fehlt in B; 10) नेति A; 11) भ्रेषमन्वृत्विज्ञो E; 12) भ्रेष E;
 13) °त्विज्ञो E; 14) Von यज्ञमानः bis तस्यार्धस्य fehlt in E; 15) भ्रेष
 C; 16) श्वेतके° A; °रुणोयो B; °रुणो E; 17) °मर्ध E; 18) म E;
 19) वाचोयम्यं?; Ait. B. वाचंयमः; 20) So corr.; °मान alle; 21) A
 und B उदुचुस्ते°; C उद्वुस्ते°; E उदृचुस्ते°; 22) Die hss. fügen
 hier च ein.

एषा¹⁾ वषट्कारात्तेषु²⁾ 'स यदृक्तो श्रेषं न्यच्छेदो³⁾ भूर्जनदिति
 गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि⁴⁾ यजुष्ट⁵⁾ ओं भुवो⁶⁾ जनदिति दक्षि-
 णामौ जुहुयाद्यदि सामत ओं स्वर्जनदित्याहवनीये जुहु-
 याद्यद्यनाज्ञाताद्ब्रह्मतो वीं भूर्भुवः⁷⁾ स्वर्जनदोमित्याहव-
 नीय एव जुहुयात्तद्वाकोवाक्यस्यर्चा यजुषां साम्नामथर्वा-
 ङ्गिरसामथापि⁸⁾ वेदानां रसन यज्ञस्य विरिष्टं⁹⁾ संधीयते '
 तद्यथा लवणेनेत्युक्तं¹⁰⁾ 'तद्यथोभयपात्पुरुषो यन्नुभयचक्रो
 वा रथो वर्तमानो ऽश्रेषं¹¹⁾ न्येत्येवमेवास्य¹²⁾ यज्ञो ऽश्रेषं¹¹⁾
 न्येति 'यज्ञस्याश्रेषमनु यजमानो ऽश्रेषं न्येति 'यज्ञमानस्या-
 श्रेषमन्वृत्विज्ञो ऽश्रेषं नियत्यृत्विज्ञामश्रेषमनु¹³⁾ दक्षिणा
 अश्रेषं¹⁴⁾ नियन्ति 'दक्षिणानामश्रेषमनु यजमानः पुत्रपशु-
 भिरश्रेषं¹⁵⁾ न्येति 'पुत्रपशूनामश्रेषमनु यजमानः स्वर्गेण¹⁶⁾
 लोकेनाश्रेषं न्येति¹⁷⁾ 'स्वर्गस्य लोकस्याश्रेषमनु तस्यार्धस्य
 योगक्षेमो¹⁸⁾ ऽश्रेषं न्येति यस्मिन्नर्थे¹⁹⁾ यजन्त इति ब्रा-
 ह्मणाम् ' ॥ ३ ॥

- 1) Die hss. haben चश्रत्वा°; 2) °रतेषु E; 3) So corr.; die hss. नियङ्गे°; 4) जुहुयादितिपदि E; 5) यष्ट B; यजुष्टं E; 6) भूवो B; 7) भूर्भुवः B; 8) °मयामि E; 9) विष्टं रं विष्टं C; 10) लवणेनेत्युक्तं B; vid. Gop. Br. I 1. 14; 11) ऽश्रेष C; 12) एवं fehlt in C; 13) °त्विज्ञानामश्रे° C und E; 14) श्रेषं A und B; 15) श्रेष C; 16) स्वर्गेणां B; 17) नेति E; 18) योगक्षेमो E; 19) यास्मि° A.

तद्यदौदुम्बर्या^{१)} म आसिष्ट^{२)} हिङ्गुकार्षिन्मि^{३)} प्रास्ता-
वीन्म उदगासीन्मि^{४)} सुब्रह्मणथामाह्वासीदित्युद्गात्रे^{५)} दक्षि-
णा नीयन्ते 'ग्रहान्मे^{६)} अग्रहीत्प्राचारिन्मे^{७)} अश्रुश्रुवन्मे^{८)}
समनसस्कार्षीदियाक्षीन्मे^{९)} ज्वषट्कार्षिन्मि इत्यध्वर्यवे 'हो-
तृषदन आसिष्टायाक्षीन्मे^{१०)} अशांसीन्मे^{११)} ज्वषट्कार्षिन्मि^{१२)}
इति होत्रे 'देवयजनं^{१३)} मे अचीकूपद्ब्रह्मासादं^{१४)} मे असीसृ-
पद्ब्रह्मजपान्मे^{१५)} अजपीत्युरस्ताद्धोमसंस्थितहोमान्मे अहौ-
षीदियाक्षीन्मे अशांसीन्मे ज्वषट्कार्षिन्मि^{१६)} इति ब्रह्मणे^{१७)}
भूयिष्ठेन मा^{१८)} ब्रह्मणाकार्षीदित्येतद्वै^{१९)} भूयिष्ठं ब्रह्म
यद्गृवद्भिरसो 'ये^{२०)} अङ्गिरसः^{२०)} स रसो ये^{२१)} अथर्वाणो^{२१)}
ये अथर्वाणस्तद्द्वेषजं 'यद्द्वेषजं तदमृतं यदमृतं तद्ब्रह्म ' स वा
एष^{२२)} पूर्वेषामृविजामर्धभागस्यार्धमितरेषामर्धं^{२३)} ब्रह्मण
इति ब्राह्मणम् ' ॥ ४ ॥

- 1) So corr. A, B und C °दुम्बर्यान्; E °दुम्बर्य; 2) आसिष्ट C und E;
3) So corr. die hss. हिङ्गुपात्; 4) उदक आसीन्मे A sec. m.; 5) °त्युद्गात्रे
E; 6) ग्रहान्मे B und C; 7) °चीरीन्मे B; 8) अश्रुवन्मे E;
9) समनसस्कार्षीत् ??; 9) A, B und C fügen अशांसीन्मे ein; 10) आ-
सिष्टा° C; 11) अशांसीन्मे C; अशांसीन्मे E; 12) °द्वेषन्मे E; 13) °जनं E;
14) °सादन C; 15) सीदयद्ब्रह्म° C; सीस्वपद्ब्रह्मासादन्ते E; 16) ज्वषट्का-
रिन्मि C; °वान्मे E; 17) ब्रह्मणो E; 18) मा? vielleicht मे;
19) ब्रह्मणाकार्षीदित्येतद्वै B; 20) In A zweimal ये अङ्गिरसः;
21) Wahrscheinlich Dittografie; 22) एषं E; 23) °भागस्यार्ध° B
und C.

देवाश्च¹⁾ हृ वा असुराश्च संग्रामं समयतन्त ' तत्रैता-
 स्तिस्त्रो होत्रा²⁾ जित्कं प्रतिपेदिरे ' तासामिन्द्र उक्थानि³⁾
 सामानि लुलोप ' तानि होत्रे प्रायच्छदाज्यं हृ वै हो-
 तुर्बभूव ' प्रउगं पोतुर्वैश्चदेवं हृ⁴⁾ वै⁴⁾ होतुर्बभूव⁴⁾ '
 निष्केवल्यं नेष्टुर्मरुत्वतीयं हृ वै होतुर्बभूवाग्निमारुतमा-
 ग्नीधस्य ' तस्मादेतदभ्यस्ततरमिव शस्यते यदाग्निमारुतं⁵⁾ '
 तस्मादेते⁶⁾ संशंसुका⁷⁾ इव भवन्ति यद्दोता पोता नेष्टां-
 ग्नीधो मुमुहे⁸⁾ वसीत⁸⁾ ' तद्ब्रह्मेयसामिवास ' तासामर्धं⁹⁾
 प्रतिलुलोप¹⁰⁾ प्रथमारुणं च प्रथमपदं¹¹⁾ चैतद्दक्षिणां¹²⁾
 चैतत्परिशिषेदेदिति¹³⁾ ब्राह्मणम् ' ॥ ५ ॥

उद्दालको हृ वा आरुणिरुदीच्यान्वृतो¹⁴⁾ धावयां
 चकार ' तस्य हृ निष्क¹⁵⁾ उपाहितो बभूवोपवादाद्विभ्य-
 तो¹⁶⁾ यो मा¹⁷⁾ ब्राह्मणो ऽनूचान उपवदिष्यति¹⁸⁾ तस्मा
 एतं प्रदास्यामीति ' तद्दोदीच्यान्ब्राह्मणान्भयं¹⁹⁾ विवेदो-

- 1) देवश्च A; 2) So corr.; die hss. होत्रका; 3) उक्थानि B und C;
 4) ह वै होतुः fehlt in E; 5) यदाग्नीमारुतं E; 6) °देतं C und E;
 7) संशंसुका E; 8) मुमोह A, B und E; besser wäre: मोह एवासोत्;
 9) तासामर्धं E; 10) प्रती° A; 11) प्रथमं पदं C; 11) und 12) प्रथ-
 पदेतद्दक्षणां E; 13) Sic! चैतत्परिशिषेदेदिति C; 14) आरुणिरुदि° E;
 15) निष्क C; 16) °दाद्विभ्यतो B; °दाद्विभ्यतो C; 17) मां A und B;
 18) °दिष्यत B; 19) °ह्यपा भयं E.

तद्यदौदुम्बर्या^{१)} म आसिष्ट^{२)} हिङ्गुकार्षीन्मि^{३)} प्रास्ता-
वीन्म उदगासीन्मि^{४)} सुब्रह्मण्यामाह्वासीदित्युद्गात्रे^{५)} दक्षि-
णा नीयन्ते 'ग्रहान्मे^{६)} अग्रहीत्प्राचारीन्मे^{७)} अशुश्रुवन्मे^{८)}
समनसस्कार्षीर्याक्षीन्मि^{९)} ज्वषट्कार्षीन्मि इत्यध्वर्यवे 'हो-
तृषदन आसिष्टायाक्षीन्मि^{१०)} अशांसीन्मे^{११)} ज्वषट्कार्षीन्मि^{१२)}
इति होत्रे 'देवयजनं^{१३)} मे अचीकूपद्ब्रह्मासादं^{१४)} मे असीसृ-
पद्ब्रह्मजपान्मे^{१५)} अजपीत्युरस्ताद्धोमसंस्थितहोमान्मे अहौ-
षीदयाक्षीन्मि अशांसीन्मे ज्वषट्कार्षीन्मि^{१६)} इति ब्रह्मणे^{१७)}
भूयिष्ठेन मा^{१८)} ब्रह्मणाकार्षीदित्येतद्वै^{१९)} भूयिष्ठं ब्रह्म
यद्गवद्गिरसो 'ये^{२०)} अङ्गिरसः^{२०)} स रसो ये^{२१)} अथर्वाणो^{२१)}
ये अथर्वाणस्तद्वेषजं 'यद्वेषजं तदमृतं यदमृतं तद्ब्रह्म 'स वा
एष^{२२)} पूर्वेषामृत्विजामर्धभागस्यार्धमितरेषामर्धं^{२३)} ब्रह्मण
इति ब्राह्मणम् ' ॥ ४ ॥

- 1) So corr. A, B und C °दुम्बर्यान्; E °दुम्बर्य; 2) आसिष्ट C und E;
3) So corr. die hss. हिङ्गुपोत्; 4) उदक आसीन्मे A sec. m.; 5) ल्युहात्रे
E; 6) ग्रहान्मे B und C; 7) °चीरीन्मे B; 8) शुश्रुवन्मे E;
9) समनसस्कार्षीत् ??; 9) A, B und C fügen अशांसीन्मे ein; 10) आ-
सिष्ट° C; 11) अशांसीन्मे C; अशांसीन्मे E; 12) °द्वार्षीन्मे E; 13) °जनं E;
14) °सादन C; 15) सीदयदुद्व° C; सीदयदुद्वब्रह्मासादन्ते E; 16) ज्वषट्का-
रिणीन्मे C; °षान्मे E; 17) ब्रह्मणो E; 18) मा? vielleicht मे;
19) ब्रह्मणाकार्षीदित्येतद्वै B; 20) In A zweimal ये अङ्गिरसः;
21) Wahrscheinlich Dittografie; 22) एष E; 23) °भागस्यार्ध° B
und C.

देवाश्च¹⁾ हृ वा असुराश्च संग्रामं समयतत्त ' तत्रैता-
 स्तिन्नो होत्रा²⁾ जिह्वं प्रतिपेदिरे ' तासामिन्द्र उक्थानि³⁾
 सामानि लुलोप ' तानि होत्रे प्रायच्छदाज्यं हृ वै हो-
 तुर्बभूव ' प्रउगं पोतुर्वैश्चदेवं हृ⁴⁾ वै⁴⁾ होतुर्बभूव⁴⁾ '
 निष्केवल्यं नेष्टुर्मरुत्वतीयं हृ वै होतुर्बभूवाग्निमारुतमा-
 ग्नीध्रस्य ' तस्मादेतदभ्यस्ततरमिव शस्यते यदाग्निमारुतं⁵⁾ '
 तस्मादेते⁶⁾ संशंसुका⁷⁾ इव भवन्ति यद्धोता पोता नेष्टा-
 ग्नीध्रो मुमुक्षे⁸⁾ वसीत⁹⁾ ' तद्वक्ष्येयसामिवाप्त ' तासामर्धं⁹⁾
 प्रतिलुलोप¹⁰⁾ प्रथमार्हणं च प्रथमपदं¹¹⁾ चैतदक्षिणां¹²⁾
 चैतत्परिशिषेदेदिति¹³⁾ ब्राह्मणाम् ' ॥ ५ ॥

उद्दालको हृ वा आरुणिरुदीच्यान्वृतो¹⁴⁾ धावयां
 चकार ' तस्य हृ निष्क¹⁵⁾ उपाहितो बभूवोपवादाद्विभ्य-
 तो¹⁶⁾ यो मा¹⁷⁾ ब्राह्मणो ऽनूचान उपवदिष्यति¹⁸⁾ तस्मा
 एतं प्रदास्यामीति ' तद्धोदीच्यान्ब्राह्मणान्भयं¹⁹⁾ विवेदो-

- 1) देवश्च A ; 2) So corr.; die hss. होत्रका ; 3) उक्थानि B und C ;
 4) ह वै होतुः fehlt in E ; 5) यदाग्नीमारुतं E ; 6) °देतं C und E ;
 7) संशंसुका E ; 8) मुमोह A, B und E ; besser wäre : मोह एवासीत् ;
 9) तासामर्धं E ; 10) प्रती° A ; 11) प्रथमं पदं C ; 11) und 12) प्रथ-
 पदेतद्दक्षणां E ; 13) Sic ! चैतत्परिशिषेदेदिति C ; 14) आरुणिरुदि° E ;
 15) निष्क C ; 16) °दाद्विभ्यतो B ; °दाद्विभ्यतो C ; 17) मां A und B ;
 18) °दिष्यत B ; 19) °ह्यणा भयं E.

दालको कृ वा अयमायाति¹⁾ कौरुपञ्चालो²⁾ ब्रह्मा³⁾
 ब्रह्मपुत्रः 'स⁴⁾ उर्ध्वं⁴⁾ वृतो⁴⁾ न⁴⁾ पर्यादधीत⁴⁾' केनेमं
 वीरेण प्रतिसंयतामहा इति 'तं यत एव⁵⁾ प्रपन्नं दधे
 तत एवमनुप्रतिपेदिरे⁶⁾ 'ते⁷⁾ कृ स्वैदायनं शौनकमूचुः
 स्वैदायन त्वं वै नो ब्रह्मिष्ठो⁸⁾ ऽसीति 'त्वयेमं वीरेण
 प्रतिसंयतामहा इति 'तं यत एव प्रपन्नं⁹⁾ दधे तत एव-
 मनुप्रतिपेदिरे¹⁰⁾ 'तं कृ स्वैदायना¹¹⁾ इत्यामन्त्रयामास 'स
 भो¹²⁾ गौतमस्य¹³⁾ पुत्रेति¹⁴⁾ हास्मा असूया¹⁵⁾ प्रतिश्रुतं
 प्रतिश्रुश्राव 'स वै गौतमस्य¹⁶⁾ पुत्र उर्ध्वं¹⁷⁾ वृतो धा-
 वेत्¹⁸⁾ ॥ ६ ॥

यस्तद्दर्शपूर्णमासयो¹⁹⁾ द्वयं²⁰⁾ विद्यात्कस्मादिमाः²¹⁾
 प्राजाः शिरस्तः प्रथमं लोमशा जायन्ते कस्मादासामपरमिव
 ष्मश्रूण्युपकक्षाण्यन्यानि²²⁾ लोमानि जायन्ते 'यस्तद्दर्शपूर्ण-
 मासयो द्वयं विद्यात्कस्मादिमाः²³⁾ प्राजाः शिरस्तः²⁴⁾ प्रथमं

1) अययति E; 2) °पाञ्चलो B; 3) ब्राह्मा B; 4) Corrupt.
 5) एवं C; 6) l. एनम° ?; 7) So corr.; तं A, C und E; त B;
 8) ब्रह्मेषु E; 9) प्रपन्न B; 10) l. एनम° ?; 11) स्वैदा° B; 12) So
 corr.; die hss. हो; 13) गौतमस्य A pr. m.; B und C; 14) So corr.;
 पुत्रेतीति A, B und C; पुत्रोतीति E; 15) असूयात् A, C und E;
 16) गौतमस्य A sec. man. B und C; 17) उर्ध्व E; 18) So corr.; A,
 B und C धावीत्; E धावीत; 19) असूदर्शपूर्° E; 20) द्वयं B; 21) कस्मात्
 sic!; 22) °पयनामि E; 23) °स्मादिमां E; 24) Von शिरस्तः bis
 अदन्तिका fehlt in B und C.

पलिता भवन्ति कस्मादन्ततः¹⁾ सर्वा एव पलिता भवन्ति ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादिमाः प्रजा अदन्ति- का जायन्ते कस्मादासामपरमिव²⁾ जायन्ते ' यस्तद्दर्शपूर्णा- मासयो द्वयं विद्यात्कस्मादासां सप्तवर्षाष्टवर्षाणां³⁾ प्रभि- द्यन्ते कस्मादासां⁴⁾ पुनरेव जायन्ते⁵⁾ कस्मादन्ततः सर्व एव प्रभिद्यन्ते ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं⁶⁾ विद्यात्कस्मादधरे दन्ताः पूर्वे⁷⁾ जायन्ते पर उत्तरे ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादधरे दन्ता अणीयांसो ब्रूसीयांसः⁸⁾ प्रथीयांसो वर्षीयांस⁹⁾ उत्तरे ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मा- दिमौ दंष्ट्रौ दीर्घतरौ कस्मात्समे इव¹⁰⁾ जंभे¹¹⁾ ' यस्तद्- दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादिमे श्रोत्रे अन्तरतः समे इव दीर्घे ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मात्पुमांसः श्मश्रुवन्तो¹²⁾ श्मश्रुवः स्त्रियो ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादासां संततमिव शरीरं भवति कस्मादासा- मस्थीनि दृढतराणीव¹³⁾ भवन्ति ' यस्तद्दर्शपूर्णमासयो द्वयं विद्यात्कस्मादासां प्रथमे वयसि रेतः सित्तं न संभवति

1) Fehlt in E; 2) °परिमिव B; 3) °र्षाणा B; °ष्टवर्षा° fehlt in E; 4) °दासा E; 5) जायते B; 6) रूप B; 7) Von पूर्वे bis अणीयांसः fehlt in E; 8) ब्रूसीयांसः B; 9) वर्षीयांस B und E; 10) इमेव A und C; 11) जंभे B; 12) श्मश्रुवतो B; 13) दृढतरा- णी C;

कस्मादासां^{१)} मध्यमे वयसि रेतः सित्तं संभवति कस्मा-
दासामुत्तमे वयसि रेतः सित्तं न संभवति 'यस्तद्दर्शपूर्ण-
मासयो रूपं विद्यात्कस्मादिं शिश्नमुच्चश^{२)} एति नीची^{३)}
पद्यते' कस्मात्सकृदपानम्^{४)} ॥ ७ ॥

अथ^{५)} यः^{५)} पुरस्तादष्टावाज्यभागान्विद्यान्मध्यतः पञ्च
रुविर्भागाः षट्प्राजापत्या उपरिष्टादष्टावाज्यभागान्विद्या-
दथ यो गायत्रीं^{६)} हरिणीं^{७)} ज्योतिष्यक्षां^{८)} सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं
स्वर्गं लोकमभिवृत्तीं^{९)} विद्यादथ यः पङ्क्तिं^{१०)} पञ्चपदां
सप्तदशाक्षरां सर्वैर्यज्ञैर्यज्ञमानं स्वर्गं लोकमभिवृत्तीं^{११)}
विद्यात्तस्मै हृ निष्कं प्रयच्छन्नुवाचानूचानो^{१२)} हृ वै स्वै-
दायनासि^{१३)} सुवर्णां^{१४)} वै^{१४)} सुवर्णाविदे^{१५)} ददामीति 'तडु-
पयम्य निश्चक्राम^{१६)} ' तत्रापवव्राज^{१७)} यत्रेतरो बभूव ' तं
हृ पप्रच्छ^{१८)} किमेष गीतमस्य^{१९)} पुत्र इत्येष ब्रह्मा ब्रह्म-
पुत्र^{२०)} इति होवाच^{२१)} यदेनं कश्चिदुपवदेतोत्^{२२)} मीमां-

1) °दासा E; 2) उच्चश sic!; 3) नीची corrupt; 4) °दपादानम्
C; °दयानम् E; 5) अथयः E; 6) गायत्रीं C; 7) हरिणीं E;
8) ज्योतिष्यं E; ज्योतिष्यक्षा C; 9) °वहन्ती E; °वहन्ति C; 10) पङ्क्तिं A
pr. m. und E; 11) °वहन्ति C; वहन्ती E; 12) प्रयत्नु° E; 13) So
corr. A, C und E °यनास; B स्वेदायनांस; 14) सुवर्णात्वे C; वै fehlt in E;
15) Nur विदे in E; C fügt हृ ein; 16) निश्चक्राम्य A und E; 17) So
corr.; तत्रापवव्राज A sec. man. und B, तत्रपवव्राज C; तत्रापवव्राज E und A pr. m.;
18) प्रयच्छ C; 19) गीत° A sec. m., B, C und E; 20) ब्रह्म B;
21) होवांच B; 22) °देतोत् B; °देतोत् A.

सेत^{१)} हृ^{२)} वा^{३)} मूर्धा वा^{३)} अस्य^{३)} विपतेत्प्राणा वैनं
 ज्ञक्षुरिति^{३)} 'ते मिथ एव चिक्रन्देयुर्विप्रापवव्रज^{४)} यत्रेतरो
 ब्रभूव^{५)} 'ते प्रातः समित्याणाय उपोदियुरुपायामो भवन्त-
 मिति ' किमर्थमिति ' यानेव नो भवांस्तान्क्षः प्रश्नानपृ-
 च्क्षतानेव^{६)} नो भवान्व्याचक्षीतिति^{७)} ' तथेति ' तेभ्य एता-
 न्प्रश्नान्व्याचचष्टे^{८)} ॥ ८ ॥

यत्पुरस्ताद्धेदेः प्रथमं बर्हि स्तृणाति तस्मादिमाः प्रजाः
 शिरस्तः प्रथमं लोमशा जायन्ते ' यदपरमिव प्रस्तरमनु-
 प्रस्तृणाति तस्मादासामपरमिव श्मश्रूपयुपकक्षाण्यन्यानि^{९)}
 लोमानि जायन्ते ' यत्प्राग्बर्हिषः प्रस्तरमनुप्रकुरति तस्मा-
 दिमाः प्रजाः शिरस्तः प्रथमं^{१०)} पलिता भवन्ति ' यदन्ततः
 सर्वमेवानुप्रकुरति तस्मादन्ततः सर्व एव पलिता भवन्ति '
 यत्प्रयाजा^{११)} अपुरोऽनुवाक्यावन्तो^{१२)} भवन्ति तस्मादिमाः
 प्रजा अदन्तिका जायन्ते ' यद्ब्रवीषि^{१३)} पुरोऽनुवाक्यावन्ति
 भवन्ति तस्मादासामपरमिव जायन्ते ' यदनुयाजा अपुरो-

1) मालेति B; 2) Corrupt; 3) So B. Ind.; die hss. ज्ञक्षु°;
 4) चिक्रन्देयुः corrupt °विप्रापवव्रज A und B; °विप्रा अपवव्रज C und E; corrupt;
 5) ब्रभूवः A und E; ब्रभूवुः B und C; 6) So corr.; A und B °पृच्छ्या-
 नेव, C °पृच्छ्यानेव, E °पृच्छ्यायानेव; 7) So corr.; die hss. °येति;
 8) Vgl. I 2. 13; 9) श्मश्रूपयु° B; श्मश्रूपयपक° C; °कक्ष्यापयानि E;
 10) Von प्रथमं bis यत्प्रयाजा fehlt in E; 11) यत्प्रयाजा C; 12) अपुरोऽनु°
 E; 13) यद्ब्रवीषि B.

ऽनुवाक्यावक्तो भवन्ति तस्मादासां सप्तवर्षाष्टवर्षाणां¹⁾
 प्रभिद्यन्ते 'यत्पत्नीसंयाजाः पुरोऽनुवाक्यावक्तो²⁾ भवन्ति
 तस्मादासां पुनरेव जायन्ते 'यत्समिष्टयजुरपुरोऽनुवाक्या-
 वद्भवति³⁾ तस्मादन्ततः सर्व एव प्रभिद्यन्ते⁴⁾ 'यद्गायत्र्या-
 नूच्य⁵⁾ त्रिष्टुभा⁶⁾ यजति तस्मादधरे⁷⁾ दन्ताः⁸⁾ पूर्वे जायन्ते
 पर उत्तरे 'यदृचानूच्य यजुषा⁹⁾ यजति तस्मादधरे दन्ता
 अणीयांसो ह्रसीयांसः¹⁰⁾ प्रथीयांसो वसीयांस¹¹⁾ उत्तरे '
 यदाधारौ दीर्घतरौ प्राञ्चावाधारयति¹²⁾ तस्मादिमौ दंष्ट्रौ
 दीर्घतरौ 'यत्संयाज्ये सच्छन्दसी¹³⁾ तस्मात्समे इव जन्मे '
 यच्चतुर्थे प्रयात्ने¹⁴⁾ समानयति तस्मादिमे श्रोत्रि अन्तरतः
 समे इव दीर्णे 'यज्जपं जपित्वाभिहित्कृणोति तस्मात्पुमांसः
 श्मश्रुवक्तो¹⁵⁾ ऽश्मश्रुव¹⁶⁾ स्त्रियो 'यत्सामिधेनीः संतन्व-
 न्न्वाह¹⁷⁾ तस्मादासां संततमिव शरीरं भवति¹⁸⁾ 'यत्सा-
 मिधेन्यः काष्ठकृविषो भवन्ति तस्मादासामस्थीनि दृढतरा-
 णीव¹⁹⁾ भवन्ति 'यत्प्रयाजा आज्यकृविषो भवन्ति तस्मा-

1) °वर्षाणा C; 2) °वाक्यवन्ति E; 3) अन्तमिष्ट° E; 4) प्रतिभिद्यन्ति
 E; 5) °नूच्य B; 6) C fügt w ein; 7) °दधार C; 8) Von
 दन्ताः bis अणीयांसः fehlt in B; 9) यजुष E; 10) ह्रपीयांसः B;
 11) वसीयांस B; वपीयीयांस E; 12) प्राञ्चावा° C; 13) संछन्दसि A;
 संछन्दसो B und E; 14) प्रतायत्ने B; प्रतात्ने C; 15) Fehlt in E;
 16) ऽश्मश्रुवं B; 17) So corr. संतन्वन्नाह A, C und E; संतन्वन्ता ह B;
 18) भवन्ति B; 19) दृढतणीव B.

दासां प्रथमे वयसि रेतःसिक्तं न संभवति' यन्मध्ये
 हृविषां¹⁾ दधा च पुरोडाशेन च²⁾ प्रचरन्ति तस्मादासां
 मध्यमे वयसि रेतः सिक्तं संभवति³⁾ 'यदनुयाजा आज्य-
 हृविषो⁴⁾ भवन्ति तस्मादासामुत्तमे वयसि रेतः सिक्तं न
 संभवति⁵⁾ 'यदुत्तमे ऽनुयाजे सकृदपानिति तस्मादिदं शि-
 श्नमुच्चश⁶⁾ एति नीचीपद्यते⁷⁾ 'यन्नापानित्सकृच्छूनं स्याद्यन्मु-
 ङ्करपानित्सकृत्पन्नं स्यात्तस्मात्सकृदपानिति नेत्सकृच्छूनं
 स्यात्सकृत्पन्नं वेति' ॥ १ ॥

अथ ये पुरस्तादष्टावाज्यभागाः पञ्च प्रयाजा⁸⁾ द्वावा-
 धारौ⁹⁾ द्वावाज्यभागावाग्नेय¹⁰⁾ आज्यभागानां प्रथमः सौ-
 म्यो¹¹⁾ द्वितीयो¹²⁾ हृविर्भागानां 'हृविर्होव सौम्यमाग्नेयः
 पुरोडाशो' ऽग्नीषोमीय उपांश्रुयाजो¹³⁾ 'ऽग्नीषोमीयः पुरो-
 डाशो ऽग्निः स्विष्टकृदित्येते मध्यतः पञ्च हृविर्भागा' अथ
 ये षट् प्राजापत्या¹⁴⁾ इडा च प्राशित्रं च यच्चाग्नीध्रायावद्यति
 ब्रह्मभागो यज्ञमानभागो ऽन्वाहार्य¹⁵⁾ एव षष्ठो' ऽथ य
 उपरिष्टादष्टावाज्यभागास्त्रयो¹⁶⁾ ऽनुयाजाश्चत्वारः पत्नीसं-

- 1) हृविषो E; 2) च fehlt in A pr. m.; B, C und E;
 3) संभवन्ति B; 4) अज्यहृविषो C; 5) संभवन्ति E; 6) उच्चप्रास्
 corrupt! 7) नीची corrupt; 8) प्रयाजा C; प्रयज्ञि B; 9) हि वाधारौ
 B; 10) हावाज्य° E; 11) सौम्य B; 12) द्वितीयो C; 13) उपांसु° E;
 14) °जापत्या A pr. m.; 15) ऽन्वाहार्य E; 16) उरिष्टावाज्य° B.

याज्ञाः समिष्टयजुरष्टममथ या गायत्री¹⁾ हरिणी²⁾ ज्यो-
तिष्पक्षा³⁾ सर्वैर्यज्ञैर्यजमानं⁴⁾ स्वर्गं लोकमभिवहति वेदि-
रेव सा⁵⁾ 'तस्य ये पुरस्तादष्टावाज्यभागाः स दक्षिणः
पक्षो' ज्य य इपरिष्टादष्टावाज्यभागाः स उत्तरः पक्षो'
हविंष्यात्मा 'गार्हपत्यो जघनमाहवनीयः⁶⁾ शिरः 'सौ-
वर्णराजतौ पक्षौ 'तद्यदादित्यं पुरस्तात्पर्यन्तं न पश्यन्ति
तस्माद्ज्योतिष्क उत्करो⁷⁾ भवत्यथ या पङ्क्तिः पञ्चपदा⁸⁾
सप्तदशाक्षरा सर्वैर्यज्ञैर्यजमानं स्वर्गं⁹⁾ लोकमभिवहति¹⁰⁾
याज्ञैव¹¹⁾ सा 'तस्या श्रीं श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु¹²⁾ श्री-
षदिति चतुरक्षरं 'यज्ञेति¹³⁾ द्वक्षरं¹⁴⁾ 'ये¹⁵⁾ यज्ञामह¹⁵⁾ इति
पञ्चाक्षरं 'द्वक्षरो¹⁶⁾ वै वषट्कारः 'सैषा पङ्क्तिः पञ्चपदा
सप्तदशाक्षरा सर्वैर्यज्ञैर्यजमानं¹⁷⁾ स्वर्गं¹⁸⁾ लोकमभिवहति'
तद्यत्रास्तैश्चर्यं स्याद्यत्र वैनमभिवह्युरेवंविदमेव तत्र ब्र-
ह्मणां वृणीथान्नानेवंविदमिति¹⁹⁾ ब्राह्मणाम्' ॥ १० ॥

अथ हू प्राचीनयोग्य आजगामामिहोत्रं भवन्तं पृच्छा-

- 1) गायत्री B; 2) हरणी B; 3) ज्योतिष्पक्षा E; 4) °जमान C;
5) सां B; 6) °हवनीः E; 7) उत्करो B; उत्करो C; उत्करो E; 8) °पदात् E;
9) स्वर्ग B und C; 10) लोकमभिवहति C; 11) यां येव E; 12) चतुरक्ष-
मस्तु E; 13) यज्ञेति A, B und C; 14) द्वक्षरं C; 15) येः यज्ञामह B;
ये यज्ञामह C; य यज्ञामह E; 16) द्व्यक्षरौ E; 17) यज्ञैः fehlt in A;
18) स्वर्ग E; 19) वृणीथान्ने° E.

मि^{१)} गौतमेति^{२)} ' पृच्छ^{३)} प्राचीनयोग्येति^{४)} ' किंदेवत्यं ते
 गवीडायां^{५)} ' किंदेवत्यमुपप्लूतायां ' किंदेवत्यमुपसृष्टायां '
 किंदेवत्यं^{६)} वत्समुन्नीयमानं^{७)} किंदेवत्यं वत्समुन्नीतं^{७)} '
 किंदेवत्यं डुक्यमानं ' किंदेवत्यं डुग्धं ' किंदेवत्यं प्रक्रम्य-
 माणां ' किंदेवत्यं ह्रियमाणां^{८)} ' किंदेवत्यमधिश्चीयमाणां^{९)} '
 किंदेवत्यमधिश्चितं ' किंदेवत्यमभ्यवज्वात्यमानं^{१०)} ' किंदे-
 वत्यमभ्यवज्वालितं ' किंदेवत्यं समुदान्तं^{११)} ' किंदेवत्यं
 विष्णन्नं ' किंदेवत्यमद्भिः^{१२)} प्रत्यानीतं ' किंदेवत्यमुद्वास्य-
 मानं ' किंदेवत्यमुद्वासितं^{१३)} ' किंदेवत्यमुन्नीयमानं^{१४)} ' किं-
 देवत्यमुन्नीतं^{१५)} ' किंदेवत्यं^{१६)} प्रक्रम्यमाणां^{१७)} ' किंदेवत्यं
 ह्रियमाणां^{१८)} ' किंदेवत्यमुपसाद्यमानं^{१९)} किंदेवत्यमुपसा-
 दितं ' किंदेवत्या^{२०)} समित्किंदेवत्यां^{२१)} प्रथमामाहुतिम-
 ह्वीषीः ' किंदेवत्यं गार्हपत्यमवेक्षिष्ठाः ' किंदेवत्योत्तरा-
 हुतिः ' किंदेवत्यं हुत्वा स्रुचं त्रिरुदञ्चमुदनैषीः^{२२)} ' किंदे-
 वत्यं बर्हिषि स्रुचं^{२३)} निधायोन्मृज्योत्तरतः पाणी निर्-

- 1) So corr. vgl. I 3. 13, die hss. पृच्छेद्; 2) गौतम इति A sec. m. und B; गौतमेति C und E; 3) पृच्छं B; 4) योग्येति A; 5) गवीडायां A; 6) Fehlt in E; 7) Corrupt! 8) ह्रियं A pr. m. und E; 9) °ह्रियमाणां A sec. m. und C; 10) °देवत्यमध्यं B; 11) समुदान्तं C, समुदान्तं E; 12) Von किं° bis उन्नीयमानं fehlt in B; 13) ह्रियमाणां A und E; 14) °पसद्यमानं C; 15) °देवत्यमधिकं किं A; 16) °देवत्या E; 17) So corr.; die hss. °मुनैषीः; 18) स्रुच E.

मार्त्तीः^{१)} ' किंदेवत्यं द्वितीयमुन्मृज्य पित्र्युपवीतं कृत्वा
 दक्षिणातः पितृभ्यः स्वधामकार्षीः ' किंदेवत्यं प्रथमं^{२)}
 प्राशीः ' किंदेवत्यं द्वितीयं ' किंदेवत्यमन्ततः सर्वमेव^{३)}
 प्राशीः ' किंदेवत्यमप्रक्षालितयोदकं सूचा न्यनीषीः ' किं-
 देवत्यं प्रक्षालितया ' किंदेवत्यमपरेणाह्वनीयमुदकं सु-
 चा^{४)} न्यनीषीः^{५)} ' किंदेवत्यं सुवं^{६)} सुचं^{७)} च प्रत्यताप्सीः '
 किंदेवत्यं रात्री सुगण्डमवामार्त्तीः^{८)} ' किंदेवत्यं प्रात-
 रुदमार्त्तीरित्येतच्चेद्वेत्थ^{९)} गौतमं द्रुतं ते^{१०)} यद्यु न वेत्था-
 द्रुतं त^{११)} इति ब्राह्मणम् ' ॥ ११ ॥

स होवाच रौद्रं^{१२)} मे गवीडायां ' मानव्यमुपहृतायां '
 वायव्यमुपसृष्टायां ' वैराजं वत्समुन्नीयमानं ' ज्ञागतमुन्नीत-
 माश्विनं^{१३)} दुक्ष्यमानं ' सौम्यं^{१४)} दुग्धं ' बार्हस्पत्यं प्रक्रम्य-
 माणां ' ग्यावापृथिव्यं^{१५)} द्वियमानमग्नेयमधिश्नीयमाणां^{१६)} '
 वैश्वानरीयमधिश्चितं ' वैष्णावमभ्यवज्वात्यमानं ' मारुतम-

- 1) So corr.; die hss. निर्मात्तीः A; निर्मात्तीः B, C und E; 2) प्रथम E;
 3) सर्वमेवा A, B und E; 4) सूचा B; 5) न्यनीषीः C; 6) सुक् C
 und B; 7) सुवं C; fehlt in E; 8) वमार्त्तीः A, B und C; वमार्त्तीः
 E; 9) So corr.; A und B प्रातरुदमार्त्ती°; C und E प्रातरुदमार्त्ती°;
 10) So corr.; die hss. चेदू; 11) च E; 12) रौद्र B; 13) ज्ञागत-
 मुन्नीत° B; 14) सौम्य B; 15) वाग्निवापृथिव्यां B; °थिव्यां A und C;
 16) द्वीयमा° A und E.

भ्यवज्वालितं^{१)} पौष्णं^{१)} समुद्रान्तं^{१)} वारुणं^{१)} विष्यस्रं^{१)} सार-
 स्वतमद्भिः प्रत्यानीतं^{१)} वाङ्मुद्रास्यमानं^{१)} धात्रमुद्रासितं^{१)}
 वैश्वदेवमुन्नीयमानं^{२)} सावित्रमुन्नीतं^{३)} बार्हस्पत्यं प्रक्रम्य-
 माणां^{१)} द्यावापृथिव्यं^{४)} क्रियमाणमैन्द्रमुपसाध्यमानं^{५)} ब्र-
 ह्मणोपसन्नमग्नेयी^{६)} समिद्यां^{७)} प्रथमामाहुतिमहृषं मामेव
 तत्स्वर्गे लोके ऽधां^{१)} यद्बार्हस्पत्यमवेक्षिषमस्य^{८)} लोकस्य
 संतत्यै^{९)} प्राजापत्योत्तराहुतिस्तस्मात्पूर्णातरा^{१०)} मनसैव
 सा^{१)} यद्ब्रुवा स्रुचं^{११)} त्रिरुदञ्चमुदनैषं^{१२)} रुद्रास्तेनाप्रैषं^{१३)}
 यद्बर्हिषि स्रुचं^{१४)} निधायोन्मृज्योत्तरतः पाणी^{१५)} निर्मा-
 र्क्षमोषाधिवनस्पतीस्तेनाप्रैषं^{१६)} यद्वितीयमुन्मृज्य पित्र्युप-
 वीतं कृत्वा दक्षिणतः पितृभ्यः स्वधामकार्षं^{१७)} पितृस्ते-
 नाप्रैषं^{१८)} यत्प्रथमं प्राशिषं प्राणास्तेनाप्रैषं^{१९)} यद्वितीयं
 गर्भास्तेन^{२०)} तस्मादनञ्जतो गर्भा जीवन्ति^{२१)} यदन्ततः
 सर्वमेव प्राशिषं^{२२)} विश्वान्देवास्तेनाप्रैषं^{२३)} यदप्रक्षालित-

1) पौष्ण E; 2) Fehlt in E; 3) सावित्रम् fehlt in E; 4) °पृथिव्यां
 A pr. m.; B und C; 5) हृष्य° A und E; 6) Sie! 7) समीद्यां E;
 समिद्या B; 8) धा यद्वा° B; 9) संतत्यै C und E; 10) प्राजापत्यो° B;
 11) स्रुचं B; स्रुतं E; 12) So corr.; die hss. °मुनैषं; 13) रुद्रास्ते° B;
 14) स्रुतं E; 15) पाणि E; 16) So corr.; A, B und E निर्मार्षमो°;
 C निर्मार्षमो°; 17) °मकार्ष B; 18) °नाप्रैष E; 19) प्राणास्ते° A;
 20) गर्भस्तेन B; 21) जीवन्ते B; 22) सर्वामवाप्राशिषं C; 23) विश्वा-
 न्द्रवास्ते° E.

योदकं स्रुचा न्यनेषं^{१)} सर्पेतरजनांस्तेनाप्रिषं 'यत्प्रक्षालि-
तया^{२)} सर्पपुण्यजनांस्तेन^{३)} 'यदपरेणाकृवनीयमुदकं स्रुचा
न्यनेषं गन्धर्वाप्सरसस्तेनाप्रिषं 'यत्स्रुवं^{४)} स्रुचं च प्रत्यता-
प्सं^{५)} सप्तर्षीस्तेनाप्रिषं 'यद्रात्रौ स्रुदण्डमवामार्क्षं^{६)} ये रात्रौ
संविशन्ति दक्षिणांस्तानुदनैषं^{७)} 'यत्प्रातरुदमार्क्षं^{८)} ये प्रातः
प्रव्रजन्ति दक्षिणांस्तानुदनैषमिति^{९)} ब्राह्मणम्' ॥ १२ ॥

एवमेवैतद्गो यथा भवानाकृ पृच्छामि त्वेव^{१०)} भव-
त्तमिति 'पृच्छ प्राचीनयोग्येति' यस्य सायमग्रय उपसमा-
हृताः स्युः सर्वे ज्वलयेयुः^{११)} प्रक्षालितानि यज्ञपात्रा-
ण्युपसन्नानि^{१२)} स्युरथ चेद्दक्षिणाग्निरुद्धायात्किं वा ततो
भयमागच्छेदिति 'क्षिप्रमस्य पत्नी प्रैति यो ऽविद्वाञ्जुहोति'
विद्यया त्वेवाकृमभिजुहोमीति^{१३)} 'का ते विद्या का
प्रायश्चित्तिरिति' गार्हपत्यादधि दक्षिणाग्निं प्रणीय प्राचो^{१४)}
ऽङ्गारानुद्धृत्य प्राणापानाभ्यां^{१५)} स्वाहेति जुहुयादथ^{१६)} प्रा-
तर्यथास्थानमग्नीनुपसमाधाय यथापुरं जुहुयात्सा^{१७)} मे

1) न्यनेष E; 2) °लितयो B; 3) °नंस्तेन B; 4) यत्स्रुव E;
5) प्रत्यताप्स B; 6) So corr. °वमार्क्षं A und B; °वमार्क्षं C und E;
7) So corr.; die hss. °नुनैषं; 8) Vgl. 6; 9) Vgl. 7; 10) त्वेव
B; त्वेमी E; 11) ज्वलयेषु E; 12) °सन्तानि E; सन्नानि C; 13) °हो-
मिति C; 14) प्राचो C; 15) प्राणापायात्ताभ्यां E; 16) Statt जुहुयाद्
erwartet man hier und an den folgenden Stellen जुहुयाम्; 17) जुहू° C.

विद्या ' सा प्रायश्चित्तिरित्यथ चेदाकृवनीय उदायात्किं वा ततो भयमागच्छेदिति ¹⁾ ' क्षिप्रमस्य पुत्रः प्रैति ²⁾ यो ऽविद्वाञ्जुहोति ' विद्यया त्वेवाकृमभिजुहोमीति ' का ते विद्या का ³⁾ प्रायश्चित्तिरिति ' गार्हपत्याद्दधाकृवनीयं प्रणीय ⁴⁾ प्रतीचो ऽङ्गारानुद्धृत्य ⁵⁾ समानव्यानाभ्यां स्वहेति जुहुयादथ ⁶⁾ प्रातर्यथास्थानमग्नीनुपसमाधाय ⁷⁾ यथापुरं जुहुयात्सा मे विद्या सा प्रायश्चित्तिरित्यथ चेद्गार्हपत्य उदायात्किं वा ततो भयमागच्छेदिति ' क्षिप्रं गृहपतिः प्रैति यो ऽविद्वाञ्जुहोति ' विद्यया त्वेवाकृमभिजुहोमीति ⁸⁾ ' का ते विद्या का प्रायश्चित्तिरिति ⁹⁾ ' सभस्मकमाकृवनीयं दक्षिणेन दक्षिणाग्निं परिकृत्य गार्हपत्यस्यायतने प्रतिष्ठाप्य तत आकृवनीयं प्रणीय ¹⁰⁾ उदीचो ऽङ्गारानुद्धृत्योदानव्यानाभ्यां ¹¹⁾ स्वहेति जुहुयादथ प्रातर्यथास्थानमग्नीनुपसमाधाय ¹²⁾ यथापुरं जुहुयात्सा मे विद्या सा प्रायश्चित्तिरित्यथ ¹³⁾ चेत्सर्वे ऽग्नय उदायेयुः किं वा ततो भयमागच्छे-

1) भयमा fehlt in B; 2) प्रैति C; 3) Fehlt in E; 4) प्रणीया B; 5) गारानुद्धृत्य B und E; 6) °यादथ B; 7) Von अग्नीन् bis इत्यथ fehlt in A pr. man., B, C und E und diese haben statt इत्यथ, इत्येवाय; 8) तेवाह° E; 9) इति fehlt in E; 10) प्रपायेद् A pr. man.; प्रपायेद् B; प्रपायेद् C; प्रपाये E; 11) गारानु° B und E; 12) Von अग्नीन् bis इत्यथ fehlt in A pr. m., B, C und E; und statt इत्यथ haben die hss. इत्येवाय; 13) Von इत्याय bis त्वेवा° fehlt in E.

दिति' क्षिप्रं गृहपतिः सर्वज्ञानि¹⁾ जीयते यो ऽविद्या-
 ज्ञुहोति' विद्यया त्वेवाहमभिजुहोमीति²⁾ ' का ते विद्या
 का प्रायश्चित्तिरित्यांनडुहेन शकृत्पिण्डेनाध्यायतनानि³⁾
 परिलिप्य ह्योम्यमुपसाद्याग्निं⁴⁾ निर्मथ्य प्राणापानाभ्यां स्वा-
 हा समानव्यानाभ्यां स्वाहोदानद्वयाभ्यां⁵⁾ स्वाहेति जुहु-
 यादथ प्रातर्यथास्थानमग्नीनुपसमाधाय⁶⁾ यथापुरं जुहुयात्सा
 मे विद्या सा प्रायश्चित्तिरित्यथ चेन्नाग्निं जनयितुं⁷⁾
 शक्नुयुर्न⁸⁾ कुतश्चन वातो वायात्किं वा ततो भयमा-
 गच्छेदिति' मोघमस्येष्टं च द्रुतं च भवति यो ऽविद्या-
 ज्ञुहोति' विद्यया त्वेवाहमभिजुहोमीति' का ते विद्या
 का प्रायश्चित्तिरित्यांनडुहेनैव⁹⁾ शकृत्पिण्डेनाध्यायतनानि¹⁰⁾
 परिलिप्य ह्योम्यमुपसाद्य वात¹¹⁾ आ वातु भेषजमिति
 सूक्तेनात्मन्येव जुहुयादथ प्रातरग्निं¹²⁾ निर्मथ्य यथास्था-
 नमग्नीनुपसमाधाय¹³⁾ यथापुरं जुहुयात्सा¹⁴⁾ मे विद्या सा
 प्रायश्चित्तिरिति ब्राह्मणम्' ॥ १३ ॥

एवमेवैतद्भो भगवन्वथा भवानाहोपयामि त्वेव¹⁵⁾

- 1) सर्वज्ञानिं A ; सर्वज्ञानं C ; 2) °होमति B ; 3) सकृत्पिण्डेना° E ;
 4) °पसाद्याग्निं B ; °पसाद्याग्नि C und E ; 5) °द्वयाभ्यां C ; 6) Vgl. Seite
 ८१ Note 12 ; 7) जनयितु E ; 8) शक्नुयुर्न B ; शक्नुयुर्न C ; शक्नुयुर्न E ;
 9) °नुडुहे° A und B ; °त्यान्तडुहे° E ; 10) शकृत्पिण्डेनाध्यायतनानि C ;
 11) वातु C ; 12) °रग्नि E ; 13) °मग्निनुपसमाधाय B ; 14) जुहुया-
 त्तो B ; 15) त्वेव A und E ; त्वे C.

भवन्तमित्येवं^{१)} चेन्नावद्भ्यो^{२)} मूर्धा ते व्यपतिष्यदिति^{३)} 'रुत्त तु ते तद्वद्भ्यामि^{४)} यथा ते न विपतिष्यतीति^{५)} ' यो रु वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च वाक्तेन तृष्यति ' वाचि तृप्तायामग्निस्तृष्यत्यग्नी तृप्ते पृथिवी तृष्यति ' पृथिव्यां तृप्तायां यानि पृथिव्यां भूतान्यन्वायत्तानि^{६)} तानि तृष्यन्ति ' यो रु वा^{७)} एवंविद्वानश्नाति च पिबति च प्राणस्तेन तृष्यति ' प्रणो तृप्ते वायुस्तृष्यति ' वायौ तृप्ते ऽन्तरिक्षं तृष्यत्यन्तरिक्षे^{८)} तृप्ते यान्यन्तरिक्षे भूतान्यन्वायत्तानि तानि तृष्यन्ति ' यो रु वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च चक्षुस्तेन तृष्यति ' चक्षुषि^{९)} तृप्ते^{१०)} आदित्यस्तृष्यत्यादित्ये तृप्ते द्यौस्तृष्यति ' दिवि^{११)} तृप्तायां यानि दिवि भूतान्यन्वायत्तानि^{१२)} तानि^{१२)} तृष्यन्ति^{१३)} ' यो रु वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च मनस्तेन तृष्यति^{१४)} ' मनसि तृप्ते चन्द्रमास्तृष्यति^{१५)} ' चन्द्रमसि तृप्ते आपस्तृष्यत्याप्सु तृप्तासु यान्यप्सु भूतान्यन्वायत्तानि^{१६)} तानि तृष्यन्ति ' यो रु वा एवंवि-

१) °त्येव A ; २) वन्नावद्भ्ये C ; चेन्नावद्भ्ये B ; चेन्नावद्भ्ये E ; ३) °ष्यतीति A und E ; °ष्यदिदिति C ; ४) तद्वद्भ्यामि E ; ५) व्यपति° A pr. m. ; विपतीति E ; ६) °यन्तानि E ; ७) वः E ; ८) तृष्यन्त्येतरिक्षे C ; तृष्यन्त्यन्त° E ; ९) चक्षुषी A pr. m. und E ; १०) तृष्य B ; तृष्य C ; ११) दिविस् B und E ; १२) भूतानि C ; १३) तृष्यन्ति E ; १४) तृष्यन्ति E ; १५) °ष्यन्ति E ; १६) भूतान्वा° B.

द्वानश्नाति च पिबति च श्रोत्रं तेन तृप्यति 'श्रोत्रे तृप्ते
दिशश्चान्तर्देशाश्च तृप्यन्ति' दिक्षु चान्तर्देशेषु च तृप्तेषु यानि
दिक्षु चान्तर्देशेषु च^{१)} भूतान्यन्वायत्तानि^{१)} तानि तृप्यन्ति '
यो ह वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च तस्यायमेव
दक्षिणः पाणिर्जुहूः^{२)} ' सव्य^{३)} उपभृत्कण्ठो ध्रुवान्नं^{४)} हविः '
प्राणा ज्योतीषि^{५)} ' सदेष्टं^{६)} सदा द्रुतं सदाशितं^{७)} पायित-
मग्निहोत्रं^{८)} भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानग्निहोत्रं
जुहोतीति ब्राह्मणम्' ॥ १४ ॥

प्रियमेधा ह वै भरद्वाजा यज्ञविदो मन्यमानास्ते ह
स्म न कञ्चन^{९)} वेदविदमुपयन्ति 'ते सर्वमविदुस्ते सहैवा-
विदुस्ते ऽग्निहोत्र^{१०)} एव न समवदन्त^{११)} ' तेषामेकः
सकृदग्निहोत्रमजुहोद्विरेकस्त्रिरेकस्तेषां^{१२)} यः सकृदग्निहो-
त्रमजुहोत्तमितरावपृच्छतां^{१३)} कस्मै त्वं जुहोषीत्येकधा वा
इदं सर्वं प्रज्ञापतिः ' प्रज्ञापतय एवाहं सायं जुहोमीति
प्रज्ञापतये प्रातरिति ' तेषां यो द्विरजुहोत्तमितरावपृच्छतां

१) चक्षुतान्यन्वा° A; २) °जुहु A pr. man. und B; जुहः E; ३) सन्व्य
E; सव्यं C; ४) ध्रुवान् C; ५) ज्योतीषि B; ज्योतींसो A pr. m.;
६) सदेष्ट C; सदेष्टो E; ७) सदाशितं E; ८) पाहितम° A; पापितम° E;
९) So corr.; die hss. कञ्चना; १०) So corr.; die hss. ऽग्निहोत्रम्;
११) So corr.; die hss. समवदयन्त; १२) त्रिरेकस् fehlt in E; १३) स्म-
कृदग्नि° B.

काभ्यां^{१)} त्वं जुहोषीत्यग्ने प्रजापतय^{२)} इति सायं सूर्याय
 प्रजापतय इति प्रातस्तेषां यस्त्रिजुहोत्तमितरावपृच्छतां
 केभ्यस्त्वं जुहोषीत्यग्ने प्रजापतये अनुमतय इति सायं
 सूर्याय प्रजापतये अग्ने^{३)} स्विष्टकृत इति प्रातस्तेषां यो
 द्विरजुहोत्स आधीत्सि भूयिष्ठो भवत्प्रजया चेतरौ^{४)} श्रिया
 चेतरावत्याक्रामत्तस्य^{५)} ह प्रजामितरयोः प्रजे^{६)} सजात-
 त्वमुपैतां^{७)} 'तस्माद्विहोतव्यं यजुषा चैव मनसा च' यामेव
 स ऋद्धिमाधीत्तामधोति^{७)} य एवं वेद यश्चैवं^{८)} विद्वान-
 ग्निहोत्रं जुहोतीति ब्राह्मणम्' ॥ १५ ॥

स्वाहा वै कुतः संभूता 'केन प्रकृता' किं वास्या
 गोत्रं^{९)} 'कत्यक्षरा' कतिपदा' कति वर्णा^{१०)} 'किंपूर्वाव-
 साना' क्व चित्स्थिता' किमधिष्ठाना' ब्रूहि स्वाहाया यद्दे-
 वतं रूपं च' स्वाहा वै सत्यसंभूता' ब्रह्मणा^{११)} प्रकृता'
 लामगायनसगोत्रा^{१२)} 'द्वे अक्षरे' एकं पदं' त्रयश्च वर्णाः
 शुक्लः पद्मः सुवर्ण इति' सर्वच्छन्दसां^{१३)} वेदेषु समासभु-
 तैकोच्छ्वासा वर्णान्ते चत्वारो वेदाः शरीरे' षडङ्गान्यो-

1) काभ्यः C; 2) प्रजापत C; 3) Fehlt in B; 4) चेतरो ist einmal zu viel; 5) चेतरावत्याक्रा° B; 6) So corr. nach Kaṭhākam; die hss. haben प्रजासु यातस्त्वमुपेयातां; 7) So corr.; die hss. ऋद्धिमाधीत्सि ता°; 8) यश्चैव E; 9) गात्रां B; 10) Fehlt in B und E; 11) ब्रह्मणा: A, C und E; 12) लामकायन° C; 13) °च्छन्दसि E.

द्वानश्नाति च पिबति च श्रोत्रं तेन तृप्यति ' श्रोत्रे तृप्ते
दिशश्चान्तर्देशाश्च तृप्यन्ति ' दिक्षु चान्तर्देशेषु च तृप्तेषु यानि
दिक्षु चान्तर्देशेषु च^{१)} भूतान्यन्वायत्तानि^{१)} तानि तृप्यन्ति '
यो ह वा एवंविद्वानश्नाति च पिबति च तस्यायमेव
दक्षिणः पाणिर्जुहुः^{२)} ' सव्य^{३)} उपभृत्कण्ठो ध्रुवान्नं^{४)} रुविः '
प्राणा ज्योतीषि^{५)} ' सदेष्टं^{६)} सदा द्रुतं सदाशितं^{७)} पायित-
मग्निहोत्रं^{८)} भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानग्निहोत्रं
जुहोतीति ब्राह्मणम् ' ॥ १४ ॥

प्रियमेधा ह वै भरद्वाजा यज्ञविदो मन्यमानास्ते ह
स्म न कञ्चन^{९)} वेदविदमुपयन्ति ' ते सर्वमविदुस्ते सहैवा-
विदुस्ते ऽग्निहोत्र^{१०)} एव न समवदन्त^{११)} ' तेषामेकः
सकृदग्निहोत्रमजुहोद्विरेकस्त्रिरेकस्तेषां^{१२)} यः सकृदग्निहो-
त्रमजुहोत्तमितरावपृच्छतां^{१३)} कस्मै त्वं जुहोषीत्येकधा वा
इदं सर्वं प्रजापतिः ' प्रजापतय एवाहं सायं जुहोमीति
प्रजापतये प्रातरिति ' तेषां यो द्विरजुहोत्तमितरावपृच्छतां

1) चक्षूतान्यन्वा° A; 2) जुहुः A pr. man. und B; जुहुः E; 3) सव्य E; सव्यं C; 4) ध्रुवान् C; 5) ज्योतीषि B; ज्योतीसो A pr. m.; 6) सदेष्ट C; सदेष्टो E; 7) सदाशितं E; 8) पाहितम्° A; पायितम्° E; 9) So corr.; die hss. कञ्चना; 10) So corr.; die hss. ऽग्निहोत्रम्; 11) So corr.; die hss. समवदयन्त; 12) त्रिरेकस् fehlt in E; 13) स्व-कृदग्नि° B.

काभ्यां^{१)} त्वं जुहोषीत्यग्ने प्रजापतय^{२)} इति सायं सूर्याय
 प्रजापतय इति प्रातस्तेषां यस्त्रिजुहोत्तमितरावपृच्छतां
 केभ्यस्त्वं जुहोषीत्यग्ने प्रजापतये ऽनुमतय इति सायं
 सूर्याय प्रजापतये ऽग्ने^{३)} स्विष्टकृत इति प्रातस्तेषां यो
 द्विजुहोत्स आधोत्स भूयिष्ठो ऽभवत्प्रजया चेतरौ^{४)} श्रिया
 चेतरावत्याक्रामत्तस्य^{५)} ह प्रजामितरयोः प्रजे^{६)} सजात-
 त्वमुपैतां^{७)} 'तस्माद्विहोतव्यं यजुषा चैव मनसा च' यामेव
 स ऋद्धिमाधोत्तामधोति^{७)} य एवं वेद यश्चैवं^{८)} विद्वान-
 ग्निहोत्रं जुहोतीति ब्राह्मणम्' ॥ १५ ॥

स्वाहा वै कुतः संभूता 'केन प्रकृता' किं वास्या
 गोत्रं^{९)} 'कत्यक्षरा' कतिपदा' कति वर्णा^{१०)} 'किंपूर्वाव-
 साना' क्व चित्स्थिता 'किमधिष्ठाना' ब्रूहि स्वाहाया यद्दे-
 वतं रूपं च 'स्वाहा वै सत्यसंभूता' ब्रह्मणा^{११)} प्रकृता'
 लामगायनसगोत्रा^{१२)} 'द्वे अक्षरे' एकं पदं 'त्रयश्च वर्णाः
 श्रुक्ताः पद्मः सुवर्ण इति' सर्वच्छन्दसां^{१३)} वेदेषु समासभु-
 तैकोच्छ्वासा वर्णान्ते चत्वारो वेदाः शरीरे' षडङ्गान्यो-

1) काभ्यः C; 2) प्रजापत C; 3) Fehlt in B; 4) चेतरो ist
 einmal zu viel; 5) चेतरावत्याक्रा° B; 6) So corr. nach Kāthakam;
 die hss. haben प्रजासु यातन्वमुपेयातां; 7) So corr.; die hss. ऋद्धिमाधोत्ति
 ता°; 8) यश्चैव E; 9) गात्रं B; 10) Fehlt in B und E;
 11) ब्रह्मणा: A, C und E; 12) लामकायन° C; 13) °च्छन्दसि E.

षधिवनस्पतयो लोमानि 'चक्षुषी सूर्याचन्द्रमसौ' सा स्वा-
हा सा^{१)} स्वधा सैषा यज्ञेषु वषट्कारभूता प्रयुज्यते^{२)} 'तस्या
अग्निर्देवतं' ब्राह्मणो^{३)} रूपमिति ब्राह्मणम्' ॥ १६ ॥

अथापि कारवो ह नाम ऋषयो ऽल्पस्वा आसंस्तं
इममेकगुमग्निष्टोमं ददृश्रुस्तमाहुरंस्तेनायजन्त' ते स्वर्ययुः'
स य^{४)} इच्छेत्स्वरियामिति^{५)} स एतेनैकगुनाग्निष्टोमेन यजे-
तेति ब्राह्मणम्' ॥ १७ ॥

अथातः सवनीयस्य पशोर्विभागं व्याख्यास्याम^{६)} 'उद्धृ-
त्यावदानानि^{७)} हनू सजिह्वे^{८)} प्रस्तोतुः' कण्ठः^{९)} सका-
कुद्रः^{१०)} प्रतिकर्तुः' श्येनं^{११)} वक्ष^{१२)} उदातुर्दक्षिणां पार्श्वं
सांसमध्वर्योः^{१३)} 'सव्यमुपगातृणां' सव्यो ऽसः^{१४)} प्रतिप्र-
स्थातुर्दक्षिणा^{१५)} श्रोणिरथ्यास्त्री^{१६)} ब्रह्मणो 'ऽवरसकथं^{१७)}
ब्राह्मणाच्छंसिन' ऊरुः^{१८)} पोतुः' सव्या श्रोणिर्हीतिरवर-
सकथं^{१९)} मैत्रावरुणास्योर्हरच्छावाकस्य^{२०)} 'दक्षिणा दोर्निष्ठुः'

1) Fehlt in C; 2) प्रयुज्यन्ते B; 3) ब्रह्मणो C; 4) य fehlt in C;
5) So corr.; A und C °स्वर्यामीति; B °स्वर्या यीति; E °स्वर्यामिति; 6) व्या-
ख्यासाम E; 7) °वदानि E; 8) जिह्वे E; 9) कण्ठस्य B; 10) का-
कुद्रस्य B; 11) श्येन B; 12) So corr.; alle hss. पक्ष; 13) सास°
B und E; 14) सः B und E; 15) प्रतिप्रश्नातु° E; 16) P sic;
17) ऽवरसकथं C; °सकथं A und C; °सच्छं B; 18) उद्गः C; 19) Vgl.
17; 20) So corr.; die hss. °स्योर्हरच्छावाकस्य.

सव्या सदस्यस्य¹⁾ सटं¹⁾ चानूकं च गृहपतेर्जाघनी²⁾ पत्न्या-
स्तां³⁾ सा ब्राह्मणेन प्रतिग्राह्यति⁴⁾ वनिष्ठुर्हृदयं वृकूी
चाङ्गुल्यानि⁴⁾ दक्षिणो बाङ्गराप्तीधस्य⁵⁾ सव्य अत्रियस्य⁶⁾
दक्षिणौ पादौ गृहपतेर्व्रतप्रदस्य⁵⁾ सव्यौ पादौ गृहपत्न्याः
व्रतप्रदायाः⁶⁾ सहैवैनयोरोष्ठस्तं गृहपतिरेवानुशिनष्टि⁷⁾
मणिकाश्च⁸⁾ स्कन्धास्तिस्त्रश्च⁹⁾ कीकसा ग्रावस्तुतस्तिस्त्रश्चैव
कीकसा अर्धं चापानस्योन्नितुरंत¹⁰⁾ ऊर्ध्वं चमसाध्वर्यूणां¹¹⁾
क्लोमा¹¹⁾ शमयितुः शिरः सुब्रह्मण्यस्य¹²⁾ यः श्वःसुत्या-
माह्वयते तस्य चर्म¹³⁾ तथा खलु षट्त्रिंशत्संपद्यन्ते¹²⁾
षट्त्रिंशदवदाना गौः षट्त्रिंशदक्षरा बृहती¹³⁾ बार्हतो वै
स्वर्गो लोको बृहत्या वै¹⁴⁾ देवाः स्वर्गे लोके यजन्ते¹⁵⁾
बृहत्या¹⁶⁾ स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठन्ति¹⁷⁾ प्रतितिष्ठन्ति¹⁸⁾
प्रजया¹⁹⁾ पशुभिर्य²⁰⁾ एवं विभजन्ते²¹⁾ ऽथ यदतो ऽन्य-
थाशीलिको²²⁾ वा पापकृतो वा दुतादो वान्यजना²³⁾

- 1) सदां B; 2) °ज्ञीयनी B; 3) पत्न्यास्या C; 4) Sic; B वाङ्गु°;
5) °पदस्य B; 6) व्रतप्रदायाः B; 7) So corr.; die hss. haben
°रेवानुश्रास्ति; 8) मणिकाश्च B, C und E; 9) स्कन्धास्त्रि° B; 10) चापा-
नश्चोन्ने° A pr. m.; चापं नेस्यो E; 11) क्लोमा E; 12) °पद्यते C;
13) बृहतिः B; 14) Fehlt in E; 15) यजन्ते A; 16) बृहत्या C;
17) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठन्ति; 18) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठन्ति;
19) प्रजाया E; 20) य fehlt in A, B und C; 21) विभज्जात C;
22) °शीलिको B; 23) न्यजना C; वान्यजना E.

वा विमथीरन्नेवमेवैषां^{१)} पशुर्विमथितो भवत्यस्वर्गो^{२)} 'देव-
भाजो^{३)} ह वा इमं^{४)} श्रुतऋषिः पशोर्विभगं विदां चकार'
तमु^{५)} गिरिजाय बाम्रव्यायान्यो मनुष्येभ्यः^{६)} प्रोवाच 'ततो
ऽयमर्वाङ्मनुष्येस्वासीदिति^{७)} ब्राह्मणम्^{७)}' ॥ १८ ॥

अथातो दीक्षा 'कस्य स्विद्धेतोर्दीक्षित^{८)} इत्याचक्षते'
श्रेष्ठां धियं क्षियतीति^{९)} 'तं वा एतं धीक्षितं सत्तं^{१०)}
दीक्षित^{११)} इत्याचक्षते परोक्षेण 'परोक्षप्रिया इव हि
देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः 'कस्य स्विद्धेतोर्दीक्षितो ऽप्रत्यु-
त्थायिको^{१२)} भवत्यनभिवादुक्तः प्रत्युत्थेयो^{१३)} ऽभिवाद्यो'
यं प्रत्युत्थेया^{१४)} अभिवाद्यास्त एनमाविष्टा^{१५)} भवत्यथर्वा-
ङ्गिरसस्तस्य किमार्थर्वणमिति 'यदात्मन्येव^{१६)} जुह्वति न
परस्मिन्नेवं ह्यार्थर्वणानामदनसवानामात्मन्येव जुह्वति न
परस्मिन्नेथास्य^{१७)} किमाङ्गिरसमिति 'यदात्मनश्च^{१८)} परेषां
च नामानि^{१९)} न गृह्णात्येवं ह तस्मिन्नासादात्मनश्चैव^{२०)}

- 1) So corr.; die hss. विमथी^०; 2) देवता यो C und E; 3) So
corr.; die hss. इमां; 4) So corr.; die hss. तामु; 5) मनुष्येभ्यः E;
6) So corr.; die hss. इयमं^०; 7) ब्राह्मणम् C; 8) Von दीक्षित bis
धीक्षितं fehlt in B; 9) क्षियन्तीति C; क्षियती E; 10) सत्तं B;
11) दीक्षितं E; 12) So corr.; alle hss. °गुको; 13) प्रत्युत्थेयो B;
14) प्रत्युत्थेया B; प्रत्युत्थेयो E; 15) °विष्टा B und C; 16) °त्मनेव E;
17) यस्मिन्^० B; 18) °त्मनश्चै B; 19) नाम्यति B; 20) आसाद् ? ?.

परेषां¹⁾ च नामानि न गृह्यन्ते²⁾ 'विचक्षणावतीं³⁾ वाचं
भाषन्ते चनसितवतीं 'विचक्षयन्ति⁴⁾ ब्राह्मणां चनसयन्ति⁵⁾
प्राज्ञापत्यं⁶⁾ 'सैषा व्रतधुगथर्वाङ्गिरसस्तां⁷⁾ क्यन्वायत्ताः⁸⁾
कस्य स्विद्धेतोर्दीक्षितो ऽनाश्वन्नो⁹⁾ भवति नास्य नाम
गृह्यन्त्यन्नस्थो¹⁰⁾ नामस्थो¹¹⁾ भवतीत्याहुस्तस्य ये ऽन्नमदन्ति
ते ऽस्य पाप्मानमदत्यंथास्य¹²⁾ ये नाम गृह्णन्ति¹³⁾ ते ऽस्य
नाम्नः पाप्मानमपाधते 'ज्यापि वेदानां गर्भभूतो भवती-
त्याहुस्तस्याज्ञातस्याविज्ञातस्याक्रीतसोमस्याभोजनीयं¹⁴⁾ भ-
वतीत्याहुः 'स दीक्षाणां प्रातर्जायते सोमं क्रीणन्ति तस्य
ज्ञातस्य विज्ञातस्य क्रीतसोमस्य¹⁵⁾ भोजनीयं¹⁶⁾ भवतीत्या-
हुः 'कस्य स्विद्धेतोः संसवाः परिजिहीर्षिता¹⁷⁾ भवन्ति¹⁸⁾ '
यत्तरो वीर्यवत्तरो¹⁹⁾ भवति²⁰⁾ स परस्य यज्ञं²¹⁾ परिमु-
ष्णाति²²⁾ 'कस्य स्विद्धेतोर्द्वे न ध्यायेत्संस्थिते²³⁾ नाधी-
यीतेति²⁴⁾ 'संसवस्यैव हेतोरिति 'विद्योतमाने स्तनयत्यथो

- 1) परेषा B; 2) गृह्यन्तो A; 3) °वती E; 4) विचक्षयेति E;
5) न च सयन्ति B; 6) प्राज्ञापतिं E; 7) Die hss. ता; 8) क्यन्वायताः
B; °यन्ताः E; 9) नाश्वन्नो C; 10) गृह्यन्त्यं C und E; 11) नामस्थो
E; 12) °थास्या A; 13) गृह्णन्ति E; 14) °सोमस्यभोजनीयं E;
15) क्रीतसोम E; 16) भोजनी E; 17) °हीर्षिता C; 18) भवन्ति C;
19) वीर्यवत्तरो C; 20) भव B; भवती E; 21) यज्ञ E; 22) परिमुष्णाति
B; 23) ध्याये संस्थिते C; ध्याये संस्थिते B; 24) नाधीयीतेति C; नाधी-
यीतेति B.

वर्षति वायव्यमभिषुण्वन्ति वै देवाः सोमं^{१)} च भक्षयन्ति ' तदभिषुण्वन्ति ब्राह्मणाः शुश्रुवांसो^{२)} ऽनूचानास्तेषां सर्वसभक्षाः पितृपितामहा भवन्ति ' स दैवे न ध्यायेत्संस्थिते^{३)} नाधीयतिति^{४)} ब्राह्मणम् ' ॥ ११ ॥

समावृत्ता^{५)} आचार्या निषेडुस्तान्ह यज्ञो दीक्षिष्यमाणान्ब्राह्मणद्वयं^{६)} कृत्वोपोदिययित्थं^{७)} चेद्वो ऽपसमवत्सुर्हन्त^{८)} वो ऽहं मध्ये दित्ता इति ' त ऊचुर्नैव^{९)} त्वा विद्वान् ज्ञानीमः^{१०)} ' को ह्रीदविज्ञायमानेन^{११)} सह दीक्षिष्यतीति^{१२)} ' यन्त्रिदं दीक्षिष्यध्वे भूयो न दीक्षिष्यध्वे ' ऽथ वा उ एकं दीक्षयिष्यथ^{१३)} सं वै तर्हि मोक्षिष्यथ ' मोक्षिष्यति^{१४)} वो यज्ञः ' सर्वे ते दीक्षयिष्यथेत्यथ^{१५)} वा उ एकं^{१६)} दीक्षयिष्यथ ते वा अहीनत्विजो गृहपतयो भविष्यथ^{१७)} ' ते तूष्णीं^{१८)} ध्यायन्त^{१९)} आसां चक्रिरे ' स होवाच ' किं नु तूष्णीमाध्वे ' भूयो वः पृच्छामः ' पृच्छतेति^{२०)} ' यन्त्रिदं दीक्षिष्यध्व^{२१)} उपमये^{२२)} एतस्मिन्संवत्सरे मिथुनं

- 1) सोम E; 2) सुश्रु° A und E; शुश्रु° B; 3) ध्याये स° B und C; 4) न धीयतेति A pr. m.; नाधीयतेति C; 5) समावृत्त C; 6) So corr.; die hss. दीक्षिष्यमाणानां ब्रा°; 7) येच्छां B; 8) समवत्सुः P P; 9) ऊचुर्वैव A; 10) ज्ञानीमा B; 11) ह्रीदवि° B; 12) °ष्यतीति A und B; 13) दीक्षिष्य B; दीक्षयिष्यथ E; 14) °ष्यतीति C; 15) दीक्षिष्यथेत्यथ C; 16) एक B; 17) भविष्य B; 18) तूष्णीं B; 19) ध्यायन्त B; 20) पृच्छथेति E; 21) °ष्यध E; 22) P P B. Ind. उपयेम.

चरिष्यथ नोपिष्यथेति 'धिगिति ह्योचुः' कथं नु दीक्षिता
 उपैष्यामो नोपैष्यामहा इति 'ते वै ब्राह्मणानामभिमन्ता-
 रो^{१)} भविष्यथ^{२)} 'रेतो ह वो य एतस्मिन्संवत्सरे ब्रा-
 ह्मणास्तद्भविष्यंस्ते^{३)} बोधिमता भविष्यथेत्यंथ^{४)} वा उपे-
 ष्यामो नोपैष्यामहा इति 'ते वै दीक्षिता अवकीर्णिनो
 भविष्यथ' न ह वै देवयानः^{५)} पन्था प्राडुर्भविष्यतीति '
 तिरो वै^{६)} देवयानः पन्था भविष्यतीति 'ते वयं भगवन्त-
 मेवोपधावाम यथा स्वस्ति संवत्सरस्योदृचं समञ्चवामहा
 इति ब्राह्मणम्' ॥ २० ॥

स होवाच द्वादश ह वै वसूनि दीक्षिताडुत्क्रामन्ति^{७)} '
 न ह वै दीक्षितो ऽग्निहोत्रं जुहुयान्नं पौर्णमासेन^{८)}
 यज्ञेन यजेत 'नामावास्येनास्मिन्वसीत' न पितृयज्ञेन य-
 जेत^{९)} 'न तत्र गच्छेद्यत्र मनसा जिगमिषेन्नैथ्या यजेत' न
 वाचा यथाकथाचिदभिभाषेत^{१०)} 'न मिथुनं चरेन्नान्नस्य^{११)}
 यथाकाममुपयुञ्जीत' न पशुबन्धेन यज्ञेन यजेत' न तत्र
 गच्छेद्यत्र चक्षुषा परापश्येत्कृष्णाजिनं वसीत' कुरीरं
 धारयेन्मुष्टी^{१२)} कुर्याद्दङ्गुष्ठप्रभृतयस्तिष्ठ उच्छयेन्मृगशृङ्गं

१) °भिमन्तारः A und B; २) भविष्यथ E; ३) °भविष्यन्ति ते E;
 ४) भविष्यतेत्यथ E; ५) देवयानः C; ६) वो C; ७) दीक्षिता उक्ता° E;
 ८) पूर्ण° C; ९) यजेत A; १०) °विभाषेत C; ११) So corr.; die hss.
 °चरेन्नान्यस्य; १२) धारयन्मुष्टी E.

गृह्णीयान्तेन कषेताथ यस्य दीक्षितस्य वाग्वायता स्यान्मुष्टी
वा विसृष्टौ^{१)} स एतानि जपेत्' ॥ २१ ॥

अग्निहोत्रं च मा पौर्णमासश्च यज्ञः पुरस्तात्प्रत्यञ्चमुभौ
कामप्रौ भूवाक्षित्या सहाविशतां^{२)} 'वसतिश्च मामावा-
स्यश्च यज्ञः पश्चात्प्राञ्चमुभाविति^{३)} समानं' मनश्च मा
पितृयज्ञश्च यज्ञो दक्षिणात् उदञ्चमुभाविति समानं' वाक्क
मेष्टिश्चोत्तरतो दक्षिणाञ्चमुभाविति समानं' रेतश्च मात्रं
चेत ऊर्ध्वमुभाविति समानं' चक्षुश्च मा पशुबन्धश्च यज्ञो^{४)}
ऽमुतो ऽर्वाञ्चमुभौ कामप्रौ भूवाक्षित्या^{५)} सहाविशतामिति^{६)}
खलु ह वै दीक्षितो य आत्मनि वसूनि धत्ते न चैवास्य
का चनार्तिर्भवति न च यज्ञविष्कन्धमुपयात्यपहन्ति^{७)}
पुनर्मृत्युमंपात्येति^{८)} पुनराजातिं^{९)} 'कामचारो ऽस्य सर्वेषु
लोकेषु भाति य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्दीक्षामुपैतीति
ब्राह्मणम्' ॥ २२ ॥

अथ यस्य^{१०)} दीक्षितस्यर्तुमती ज्ञाया स्यात्प्रतिस्रावा^{११)}
प्रतिस्रावा^{१२)} सत्रपवत्साया^{१३)} गोः^{१४)} पयसि स्थालीपाकं

1) विसृष्टौ A pr. m. und E; 2) माहाविशता B; 3) In A findet man das ganze yajus; 4) यज्ञो C; 5) °क्षित्य E; 6) ? fehlt etwas; 7) यज्ञविष्कन्ध° B; 8) So alle hss. °मत्येति wäre besser; 9) °जाकिं B; °जात्यं O; 10) ऽग्नस्य B; 11) ? ? B स्यात्प्रस्यात्प्रतिस्रावा; 12) ? ?; 13) सारूप° A sec. m. und E; 14) गोः B.

अपयिवाभिधार्योद्वास्योद्भृत्याभिहिकृत्य गर्भवेदनपुंसवनेः
संपातवत्तं^{१)} कृत्वा तं परैव प्राश्नीयाद्रितो वा अन्नं^{२)} ।
वृषा हिकार' एवं हीश्वरा या^{३)} दीक्षिताय^{४)} दीक्षिता^{५)}
जाया पुत्रं लभेतेत्येतेनैव^{६)} प्रक्रमेण^{७)} यजेतेति ब्राह्मणाम्'

॥ २३ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे तृतीयः प्रपाठकः ॥

ओमयं^{४)} वै यज्ञो यो ज्यं पवते' तमेत ईप्सन्ति ये
संवत्सराय दीक्षते^{८)} 'तेषां गृह्यतिः प्रथमो दीक्षते' ज्यं
वै लोको गृह्यतिरस्मिन्वा इदं सर्वं लोके प्रतिष्ठितं'
गृह्यता उ एव सर्वे^{४)} सत्त्रिणः प्रतिष्ठिताः' प्रतिष्ठाया^{९)}
एवेनं^{९)} तत्प्रतिष्ठित्ये^{९)} दीक्षते^{१०)} ॥ १ ॥

अथ ब्रह्माणं^{११)} दीक्षयति' चन्द्रमा वै ब्रह्माधिदेवं
मनो ज्यात्मं' मनसैव तदोषधीः^{१२)} संदधाति' तद्या^{१३)}
ओषधीर्विद स एव ब्रह्मोषधीस्तदनेन लोकेन^{४)} संदधाति'
तस्मादितावन्तरेणान्यो न दीक्षते^{१४)} स यदेतावन्तरेणान्यो

1) °तवन्त E; 2) अन्न C; 3) So corr.; die hss. ष; 4) Fehlt
in E; 5) So corr. die hss. °तो; 6) °त्येतेनैव E; 7) प्रक्रम्येण E;
8) दीक्षन्तो E; 9) ?? 10) दीक्षन्ते E; 11) ब्राह्मणां C;
12) तदोषधीः C; 13) तय E; 14) दीक्षत B.

दीक्षितेभ्यं तं लोकमोषधिभिर्व्यापादयेदुच्छोषुका^{१)} ह^{२)}
स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' ॥ २ ॥

अथोद्गातारं दीक्षयत्यादित्यो^{३)} वा उद्गाताधिदैवं च-
क्षुरध्यात्मं^{४)} पर्जन्य^{५)} आदित्यः^{५)} 'पर्जन्यादधि वृष्टिर्जायते'
वृष्टिरेव^{६)} तदोषधीः^{६)} संधाति^{७)} 'तस्मादेतावत्तरेणान्यो
न दीक्षित' स यदेतावत्तरेणान्यो दीक्षितेभ्यं तं लोकं
वर्षेण व्यापादयेद्वर्षुका^{८)} ह स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो^{७)}
न दीक्षित' ॥ ३ ॥

अथ होतारं दीक्षयत्यग्निर्वै होताधिदैवं वाग्ध्या-
त्ममंत्रं वृष्टिर्वाचं^{८)} चैव तदग्निं चान्नेन संधाति' तस्मा-
देतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' स^{९)} यदेतावत्तरेणान्यो दी-
क्षितेभ्यं तं लोकमन्नेन व्यापादयेदशनायुका ह स्युस्तस्मा-
देतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' ॥ ४ ॥

अथाध्वर्यु^{१०)} प्रतिप्रस्थाता दीक्षयति' वायुर्वा अध्वर्युर-
धिदैवं प्राणो ऽध्यात्ममंत्रं वृष्टिर्वायुं^{११)} चैव^{१२)} तत्प्राणं
चान्नेन संधाति' तस्मादेतावत्तरेणान्यो न दीक्षित' स

1) °व्यापादयेदुच्छो° B; 2) E fügt ja ein; 3) °दीत्यो E;
4) Corrupt; 5) Corrupt; man erwartet वृष्टिं तदोषधिभ्यः संधाति;
6) °वर्षुका B; 7) स्युस्तस्मादेताव° B; 8) °वाच E; 9) Von स
bis I 4. 5 fehlt in E; 10) °ध्वर्यु E; 11) °वायु C und E;
12) चैवं C.

यदेतावत्तरेणान्यो दीक्षितेमं तं लोकं प्राणेन व्यापादये-
त्प्रमायुका¹⁾ हृ स्युस्तस्मादेतावत्तरेणान्यो²⁾ न दीक्षेत'
॥ ५ ॥

अथ ब्रह्मणो ब्राह्मणाच्छंसिनं दीक्षयत्यथोद्गात्रे प्रस्तो-
तारं दीक्षयत्यथ³⁾ ह्योत्रे मैत्रावरुणं दीक्षयत्यथाध्वर्यवे
प्रतिप्रस्थातारं⁴⁾ नेष्टा दीक्षयति 'स ह्येनमन्वेतिषां⁵⁾ वै
नवानां कृप्तिमन्वितरे⁶⁾ कल्पते' नव वै प्राणाः 'प्रा-
णैर्यज्ञस्तायते⁷⁾' अथ ब्रह्मणो पोतारं दीक्षयत्यथोद्गात्रे⁸⁾
प्रतिहृत्तारं दीक्षयत्यथ ह्योत्रे ऽच्छावाकं दीक्षयत्यथाध्वर्यवे
नेष्टारमुन्नेता दीक्षयति 'स ह्येनमन्वथ ब्रह्मण आग्नीध्रं
दीक्षयत्यथोद्गात्रे सुब्रह्मण्यं दीक्षयत्यथ ह्योत्रे ग्रावस्तुतं
दीक्षयत्यथ⁹⁾ तमन्यः स्नातको वा ब्रह्मचारी वा दीक्षयति'
न पूतः¹⁰⁾ पावयेदित्याहुः 'सैषानुपूर्व¹¹⁾ दीक्षा¹²⁾ ' तद्य
एवं दीक्षते दीक्षिष्यमाणा¹³⁾ एव¹⁴⁾ ते¹⁴⁾ सत्रिणां प्रा-
यश्चित्तं न विन्दते¹⁵⁾ ' सत्रिणां प्रायश्चित्तमनु तस्यार्धस्य

- 1) व्यापद° A und C; 2) स्युस्तस्मादेतावत् B; 3) °त्यथा A pr. m.;
°त्यथो C; 4) So corr.; die hss. प्रतिस्थातारं; E प्रतिस्थातारं; 5) So
corr.; die hss. °न्वितरेषां; 6) So corr. die hss. कृप्तिरन्यतरे; 7) °स्ता-
यात B; 8) °थोद्गात्रे B; 9) °त्यथा C; 10) पुनः A; पुतः C;
11) सैषानुपूर्व B; °पूर्व C; 12) दीक्षते C; 13) दक्षिष्य° A pr. m.;
14) एवमेते C; 15) विदंते A; विदंते C.

योगक्षेमः कल्पते यस्मिन्नर्थे दीक्षन्त इति ब्राह्मणम्'
॥ ६ ॥

श्रद्धाया वै देवा दीक्षणीयां¹⁾ निरमिमतादितेः प्रा-
यणीयां²⁾ 'सोमात्क्रयं³⁾ ' विष्णोरातिथ्यमादित्यात्प्रवर्ग्यं⁴⁾ '
स्वधाया उपसदो 'ग्नीषोमाभ्यामौपवसथ्यमहः⁵⁾ ' प्रातर्या-
वद्भ्यो देवेभ्यः प्रातरनुवाकं ' वसुभ्यः प्रातःसवनं ' रुद्रेभ्यो
माध्यंदिनं सवनमादित्येभ्यस्तृतीयसवनं ' वरुणादवभृथमं-
दितिरुदयनीयां⁶⁾ ' मित्रावरुणाभ्यामनूबन्ध्यां⁷⁾ ' वष्टुस्वाष्ट्रं '
देवीभ्यो देविकाभ्यो⁸⁾ ' देवताह्वीषि⁹⁾ ' कामादृशाति-
रात्रं¹⁰⁾ ' स्वर्गाल्लोकादुदवसानीयां ' तद्वा एतदग्निष्टोमस्य
जन्म ' स य एवमेतदग्निष्टोमस्य जन्म वेदाग्निष्टोमिन¹¹⁾
सात्मा¹²⁾ सलोको¹³⁾ भूत्वा देवानप्येतीति¹⁴⁾ ब्राह्मणम् '
॥ ७ ॥

अथ यद्दीक्षणीयया¹⁵⁾ यजन्ते श्रद्धामिव तद्देवीं¹⁶⁾ देव-
तां यजन्ते ' श्रद्धा देवी¹⁷⁾ देवता¹⁸⁾ भवन्ति¹⁹⁾ ' श्रद्धाया

- 1) दीक्षणीया E; दीक्षणीयां B; 2) प्रायणीयां C; 3) सोमात्क्रयं B;
4) °प्रवर्ग्यं B; 5) °थ्यमः E; 6) °नीयं E; 7) °बन्ध्यां B;
°बन्ध्यां C; 8) देकाभ्यो B; देवताकाभ्यो E; 9) Man erwartet
देविकाह्वीषि; 10) Wahrscheinlich कामादृशिरात्रं; 11) देवाग्नि° E;
12) Die hss. स आत्मा; 13) सलोका E; 14) देवानपीतीति E;
15) यस्य दीक्षणीया° B; 16) तद्देवी A und B; तद्देवो E; 17) Fehlt
in B; देव E; 18) देवताय B; 19) भवति A, C und E.

देव्याः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ¹⁾ यत्प्रा-
घणीयया²⁾ यजन्ते ऽदितिमेव तद्देवीं देवतां यजन्ते ' ऽदि-
तिर्देवी देवता भवत्यदित्या³⁾ देव्याः⁴⁾ सायुज्यं⁵⁾ सलो-
कतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ⁶⁾ यत्क्रयमुपयन्ति सोममेव
तद्देवं⁴⁾ देवतां यजन्ते ' सोमो देवो दवता भवन्ति ' सोमस्य
देवस्य⁴⁾ सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ⁷⁾
यदातिथ्यया यजन्ते विष्णुमेव तद्देवं⁸⁾ देवतां⁸⁾ यजन्ते '
विष्णुर्देवो देवता भवन्ति⁹⁾ ' विष्णोर्देवस्य सायुज्यं सलो-
कतां यन्ति¹⁰⁾ य¹¹⁾ एतदुपयन्त्यथ¹¹⁾ यत्प्रवर्ग्यमुपयन्त्या-
दित्यमेव तद्देवं¹²⁾ दवतां यजन्त ' आदित्यो देवो देवता
भवत्यदित्यस्य¹³⁾ देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
एतदुपयन्त्यथ¹⁴⁾ यदुपसदमुपयन्ति¹⁵⁾ स्वधामेव तद्देवीं¹⁶⁾
देवतां यजन्ते ' स्वधा देवी देवता भवन्ति¹⁷⁾ ' स्वधाया
देव्याः सायुज्यं¹⁸⁾ सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ¹⁹⁾
यदौषवसथ्यमरूरूपयन्त्यग्नीषोमाविव तद्देवी देवते यजन्ते²⁰⁾ '

- 1) एतदुभय^o B; 2) यत्प्राणीया B; 3) भवत्यदित्य A, C und E;
4) Fehlt in B; 5) सायुज्य B; 6) एत उपय^o B; 7) एतदुभ^o B;
8) तद्देवतां B; 9) भवन्ति A, C und E; 10) मन्ति B; 11) यदात्त
उप^o B; 12) देवं fehlt in B; 13) Alle hss. haben भवत्यादि^o;
14) एतदुभ^o B; 15) य उपस^o B; 16) तद्देवी B; 17) भवन्ति B;
18) सायुज्य B; 19) एतमुप^o B; 20) यजन्तो A, C und E; यजन्तो B.

ऽग्नीषोमौ देवौ देवते भवन्ति 'ऽग्नीषोमयोर्देवतयोः'^{१)} सा-
युज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यत्प्रातरनुवा-
कमुपयन्ति प्रातर्याव्णा एव तद्देवान्देवता^{२)} यजन्ते 'प्रा-
तर्याव्णाणो देवा देवता भवन्ति'^{३)} प्रातर्याव्णां देवानां
सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यत्प्रातःसवन-
मुपयन्ति वसूनेव तद्देवान्देवता^{४)} यजन्ते 'वसवो देवा
देवता भवन्ति' वसूनां देवानां सायुज्यं सलोकतां यन्ति
य एतदुपयन्त्यथ यन्माध्यंदिनं सवनमुपयन्ति रुद्रानेव तद्दे-
वान्देवता यजन्ते 'रुद्रा देवा देवता भवन्ति' रुद्राणां
देवानां सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यत्तृ-
तीयसवनमुपयन्त्यादित्यानेव तद्देवान्देवता^{५)} यजन्त 'आ-
दित्या देवा^{६)} देवता भवन्त्यादित्यानां देवानां सायुज्यं
सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यद्वभृथमुपयन्ति^{७)}
वरुणमेव तद्देवं देवतां^{८)} यजन्ते 'वरुणो देवो देवता
भवन्ति^{९)} 'वरुणास्य देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
एतदुपयन्त्यथ यदुदयनीयया यजन्ते ऽदितिमेव तद्देवीं
देवतां यजन्ते 'ऽदितिर्देवी देवता भवन्त्यादित्या^{१०)} देव्याः

- 1) °देवयोः B und C; 2) °देवतां C und E; 3) भवन्ति C und E;
4) °देवतां A pr. m., B und C; 5) °देवतां A und B; 6) Fehlt
in E; 7) Von उप° bis यदुदयनीयया fehlt in B; 8) देवता E;
9) भवन्ति A, B und C; 10) °दित्य E.

सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदूनबन्ध्यया¹⁾
यजन्ते मित्रावरुणाविव तद्देवौ देवते यजन्ते²⁾ 'मित्राव-
रुणौ देवौ देवते भवन्ति³⁾ ' मित्रावरुणयोर्देवयोः सायुज्यं
सलोकतां यति य एतदुपयन्त्यथ⁴⁾ यत्त्वाष्ट्रेण⁵⁾ यशुना
यजन्ते त्वष्टारमेव⁶⁾ तद्देवं देवतां यजन्ते 'त्वष्टा देवो देवता
भवन्ति ' त्वष्टुर्देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुप-
यन्त्यथ यद्देविकाकृविभिश्चरन्ति या एता उपसत्सु⁷⁾ भव-
न्त्यग्निः⁸⁾ सोमो विष्णुरिति देव्यो देविका देवता भवन्ति⁹⁾ '
देवीनां देविकानां¹⁰⁾ देवतानां सायुज्यं सलोकतां यन्ति
य एतदुपयन्त्यथ यद्दशातिरात्रमुपयन्ति¹¹⁾ काममेव तद्देवं
देवतां यजन्ते 'कामो देवो देवता भवन्ति ' कामस्य देवस्य
सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदुद्वसानी-
यया यजन्ते स्वर्गमेव¹²⁾ तन्नोकं देवं देवतां यजन्ते ' स्व-
र्गो लोको देवो देवता भवन्ति ' स्वर्गस्य लोकस्य देवस्य
सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति ' तद्वा एतदग्नि-
ष्टोमस्य जन्म ' स य एवमेतदग्निष्टोमस्य¹³⁾ जन्म वेदात्त्रैव¹⁴⁾

1) °अन्ध्याय B und C; 2) So corr.; alle hss. यजन्ते; 3) So corr.;
alle hss. भवतोः; 4) °पयात्यथ B und E; 5) यत्त्वाष्ट्रेण A; 6) त्वा-
ष्टारमेव B; 7) So corr.; die hss. उपसत्सु; 8) भवत्यग्निः A pr. man.
und C; 9) भवन्ति B; 10) देवीकानां E; 11) ? wsohl. यदतिरा-
त्रमुपयन्ति vgl. I 4. 7; 12) स्वर्गमेवं B; 13) एवमेव तदग्नि° E;
14) वेदो क्त्वैव E; वेदात्त्रैव C.

तदग्निष्टोमं स्वर्गे^{१)} लोके^{१)} प्रतितिष्ठति^{२)} ' प्रतितिष्ठति^{३)}
 प्रज्ञया पशुभिर्य एवं वेदाग्निष्टोमेन सात्मा^{४)} सलोको भूवा
 देवानप्येतीति ब्राह्मणम्' ॥ ८ ॥

अहोरात्राभ्यां वै देवाः प्रायणीयमतिरात्रं^{५)} निर्मि-
 मतार्धमासेभ्यश्चतुर्विंशमहर्ब्रह्मणो^{६)} ऽभिप्लवं^{७)} क्षत्रात्पृथ-
 मग्नेरभिजितमंद्मः^{७)} स्वरसाम्नः^{८)} ' सूर्याद्विषुवत्तमुक्ता आ-
 वृत्ताः स्वरसामान ' इन्द्रादिश्चजितमुक्तौ पृथ्वाभिप्लवौ '
 मित्रावरुणाभ्यां गवायुषी ' विश्वेभ्यो देवेभ्यो दशरात्रं^{९)} '
 दिग्भ्यो दशरात्रिकं^{१०)} पृथ्वं^{११)} षडहमेभ्यो लोकेभ्यश्छन्दो-
 मं^{१२)} अहं^{१३)} ' संवत्सराद्दशममहः ' प्रज्ञापतेर्महाव्रतं ' स्व-
 र्गल्लोकादुदयनीयमतिरात्रं^{१४)} ' तद्वा एतत्संवत्सरस्य जन्म '
 स य एवमेतत्संवत्सरस्य^{१५)} जन्म वेद संवत्सरेण^{१६)} सा-
 त्मा^{१७)} सलोको भूवा देवानप्येतीति^{१८)} ब्राह्मणम्' ॥ ९ ॥

अथ यत्प्रायणीयमतिरात्रमुपयन्त्यहोरात्राविव तद्देवौ

- 1) स्वलोक B; स्वर्ग लोके E; 2) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठति;
 3) प्रतितिष्ठति B; fehlt in C; 4) स आत्मा A, B und E; 5) °रात्र E;
 6) C निर्मितताधमा°, E °श्चतुर्विंशतिमहर्ब्रह्मणो; 7) क्षत्रात्पृथ्व्याम्° E;
 8) So corr.; die hss. स्वरसामान:; 9) दशरात्र E; 10) दश-
 रात्रिकं E; 11) पृथ्व्यः B; 12) °श्छन्दाम A, B und E; 13) अहं E;
 14) स्वर्गोल्लोकदु° C; 15) एवमेवतात्स° C; 16) °त्सरेणा A;
 17) स आत्मा A sec. m.; स आत्मा B; 18) देवमप्येतीति B.

देवते यजन्ते^{१)} ' ऽहोरात्रौ देवौ देवते भवन्ति^{२)} ' ऽहोरा-
 त्रयोर्देवयोः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ
 यच्चतुर्विंशमहूरुपयन्त्यर्धमासानिव^{३)} तद्देवान्देवता^{४)} यजन्ते '
 ऽर्धमासा देवा देवता भवन्त्यर्धमासानां देवानां^{५)} सायुज्यं
 सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यद्भिप्लवमुपयन्ति ब्र-
 ह्मणामिव^{६)} तद्देवं देवतां यजन्ते ' ब्रह्मा देवो देवता
 भवन्ति^{७)} ' ब्रह्मणो देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
 एतदुपयन्त्यथ यत्पृथ्वमुपयन्ति क्षत्रमेव तद्देवं देवतां यजन्ते '
 क्षत्रं देवो^{८)} देवता भवन्ति^{९)} ' क्षत्रस्य^{१०)} देवस्य सायुज्यं
 सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यद्भिजितमुपयन्त्यग्नि-
 मेव^{११)} तद्देवं देवतां यजन्ते ' ऽग्निर्देवो देवता भवन्त्यग्नेर्दे-
 वस्य^{१२)} सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यत्स्व-
 रसाम्न^{१३)} उपयन्त्येव तद्देवीर्देवता^{१४)} यजन्त आपो देव्यो
 देवता भवन्त्यपां देवीनां सायुज्यं सलोकतां यन्ति य
 एतदुपयन्त्यथ यद्विषुवन्तमुपयन्ति सूर्यमेव तद्देवं देवतां

1) Alle hss. यजन्ते; 2) Alle hss. भवन्ते; 3) °हृत्प्रय° C und E;
 4) °न्देवतां A pr. m.; B und C; 5) देवतानां E; 6) ब्रह्मा व C;
 7) भवन्ति A, C und E; 8) Fehlt in B; 9) So corr.; alle hss.
 भवन्ति; 10) क्षत्र E; 11) Von यद्भि° bis यत्स्वर्° fehlt in E; 12) So
 corr.; alle hss. भवन्त्य°; 13) °रसान्म E; 14) °र्देवतो A; तद्देविं
 देवतां C; °र्देवतां E.

यज्ञन्ते 'सूर्यो देवो देवता भवन्ति^{१)} 'सूर्यस्य देवस्य सा-
युज्यं सलोकतां यन्ति^{२)} य एतदुपयन्त्युक्ता आवृत्ताः स्व-
रसामानो ' ज्य यद्विश्चजितमुपयन्तीन्द्रमेव^{३)} तदेवं देवतां
यज्ञन्त ' इन्द्रो देवो देवता भवन्तीन्द्रस्य^{४)} देवस्य सायुज्यं
सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्युक्तौ पृथ्वाभिप्लवावथ य-
द्वायुषी उपयन्ति मित्रावरुणाविव तदेवौ देवते यज्ञन्ते^{५)} '
मित्रावरुणौ देवौ^{६)} देवते^{७)} भवन्ति^{८)} ' मित्रावरुणयो-
र्देवयोः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यद्-
शरात्रमुपयन्ति विश्वानेव तदेवान्देवता^{९)} यज्ञन्ते ' विश्वे
देवा देवता^{१०)} भवन्ति ' विश्वेषां देवानां सायुज्यं सलोकतां
यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यद्दाशरात्रिकं पृथ्वं^{११)} षडरुमुपयन्ति
दिश एव तदेवीर्देवता^{१२)} यज्ञन्ते ' दिशो देव्यो^{१३)} देवता
भवन्ति ' दिशां देवीनां सायुज्यं सलोकतां यन्ति^{१४)} य
एतदुपयन्त्यथ यच्छन्दोमं अरुमुपयन्तीमानेव तद्योकान्दे-
वान्देवता^{१५)} यज्ञन्त ' इमे लोका देवा देवता भवन्त्येषां
लोकानां देवानां^{१६)} सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदु-

- 1) Alle hss. भवन्ति; 2) यन्ति A; 3) °यतीन्द्रमेव B; 4) भवती°
A, B und C; 5) So corr.; die hss. यज्ञन्ते; 6) Fehlt in A;
7) देते A; 8) Die hss. भवतो; 9) Die hss. °न्देवतां; 10) देवतां B;
11) पृथ्वः B; 12) तद्देवीं देवतां B; °न्देवतां C; 13) Fehlt in E;
14) यन्ति A; 15) °वतां C und E; 16) Fehlt in B.

पयन्त्यथ^{१)} यद्दशममकरूपयन्ति^{२)} संवत्सरमेव तदेवं देव-
 तां^{३)} यजन्ते 'संवत्सरो देवो देवता भवन्ति^{४)}' संवत्सरस्य
 देवस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यन्म-
 न्हाव्रतमुपयन्ति^{५)} प्रजापतिमेव^{५)} तदेवं^{५)} देवतां^{६)} यजन्ते'
 प्रजापतिर्देवो देवता भवन्ति^{७)}' प्रजापतेर्देवस्य सायुज्यं
 सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्त्यथ यदुदयनीयमतिरात्रमु-
 पयन्ति स्वर्गमेव^{८)} तन्नोकं देवं देवतां यजन्ते 'स्वर्गो
 लोको^{९)} देवो देवता भवन्ति^{१०)}' स्वर्गस्य लोकस्य देवस्य
 सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति 'तद्वा एतत्संव-
 त्सरस्य जन्म' स य^{११)} एवमेतत्संवत्सरस्य जन्म वेदा-
 त्त्रैव^{१२)} तत्संवत्सरं^{१३)} स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति^{१४)}' प्रति-
 तिष्ठति^{१५)} प्रजया पशुभिर्य एवं^{१६)} वेद 'संवत्सरेण सात्मा^{१७)}
 सलोको भूवा देवानप्येतीति ब्राह्मणम्' ॥ १० ॥

स वा एष संवत्सरो ऽधिदेवं^{१८)} चाध्यात्मं च प्रति-
 ष्ठितः 'स य एवमेतत्संवत्सरमधिदेवं^{१९)} चाध्यात्मं च

- 1) एतदुपयन्त्यथ C; 2) °महत्प्रयन्ति C und E; 3) देवतां E; 4) Die
 hss. भवन्ति; 5) Fehlt in E; 6) Fehlt in E; B hat देवतां;
 7) Die hss. भवन्ति; 8) स्वर्गमेव B; 9) लोके E; 10) Die hss.
 भवन्ति; 11) Fehlt in C; 12) वेदात्रैव E; 13) °त्सर E;
 14) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठति; 15) तिष्ठति B; 16) एव E;
 17) स सात्मा A und B; 18) °देव E; 19) एवमेतं सं° C und E.

प्रतिष्ठितं वेद प्रतिष्ठति^{१)} 'प्रतिष्ठति^{२)} प्रजया पशु-
भिर्य एवं वेद^{३)}' ॥ ११ ॥

स वा एष संवत्सरो बृहतीमभिसंपन्नो 'द्वावक्षराव-
क्रां^{४)} षडहौ^{५)} द्वौ पृथ्याभिप्रवौ^{६)} 'गवायुषी दशरात्रस्तंथा
खलु षट्दशत्संपद्यन्ते^{७)} ' षट्दशद्वदाना^{८)} गौः^{९)} ' षट्द-
शदक्षरा बृहती ' बार्हतो वै स्वर्गो लोको ' बृहत्या वै
देवाः स्वर्गे लोके यजन्ते ' बृहत्या स्वर्गे लोके प्रतिष्ठ-
ति^{१)} ' प्रतिष्ठति^{२)} प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ' ॥ १२ ॥

स वा एष संवत्सरस्त्रिमहाव्रतश्चतुर्विंशे^{९)} महाव्रतं
विषुवति महाव्रतं महाव्रत एव महाव्रतं ' तं ह स्मैत-
मेवं विद्वांसः पूर्वे त्रिमहाव्रतमुपयन्ति^{१०)} ' ते तेजस्विन आ-
संत्सत्यवादिनः संशितव्रता^{११)} ' य एनमद्य तथोपेयुर्यथा-
मपात्रमुदक आसित्के^{१२)} निर्मृत्येदेवं^{१३)} यजमाना निर्मृ-
त्येरन्नुपर्युपयन्ति^{१३)} ' तथा हास्य सत्येन तपसा व्रतेन चा-
भिजितमवरुद्धं^{१४)} भवति य एवं वेद ' ॥ १३ ॥

1) So corr.; die hss. प्रतिष्ठति; 2) Fehlt in B; 3) Die hss. स
वा एष संवत्सर in dieser und in sieben folgenden kaṇḍikā's; 4) द्वाव-
क्षरा^० C und E; 5) षडहो B; षडहो C; 6) पृथ्याभि^० A pr. m.;
7) °पद्यते E; 8) Fehlt in E; 9) So corr.; alle hss. °विंशिन;
10) °यन्ते E; von °पयन्ति bis पात्रम् fehlt in B; 11) संशितव्रता A und C;
12) आसित्के A; आग्निासित्के C; 13) So corr.; die hss. निर्मृत्ये^०;
14) याभिन्ति^० C.

अथ यच्चतुर्विंशमरूपेत्यानुपेत्य विषुवत्तं महाव्रत-
मुपेयात्कथमनागूर्त्यै^{१)} भवतीति 'यमेवामुं पुरस्ताद्विषुवतो
ऽतिरात्रमुपयन्ति तेनेति ब्रूयादंभिप्लवात्पृथो निर्मितः'
पृथ्यादभिजिदंभिजितः स्वरसामानः 'स्वरसामभ्यो विषुवा-
न्विषुवतः^{२)} स्वरसामानः 'स्वरसामभ्यो विश्वजिद्विश्वजितः
पृथ्याभिप्लवौ 'पृथ्याभिप्लवाभ्यां गवायुषी 'गवायुर्भ्यां^{३)}
दशरात्रः^{४)} 'दशरात्रान्महाव्रतं^{५)} 'महाव्रताडुदयनीयो^{६)}
ऽतिरात्र^{७)} 'उदयनीयो^{७)} ऽतिरात्रः स्वर्गाय लोकायान्नाद्याय
प्रतिष्ठित्यै' ॥ १४ ॥

अथ यच्चतुर्विंशमरूपेत्यानुपेत्य^{८)} विषुवत्तं महाव्रत-
मुपेयात्कथमनागूर्त्यै^{९)} भवतीति 'यमेवामुं^{१०)} पुरस्ताद्विषु-
वतो ऽतिरात्रमुपयन्ति^{११)} तेनेति ब्रूयादंभिप्लवात्पृथो नि-
र्मितः 'पृथ्यादभिजिदंभिजितः^{१२)} स्वरसामानः 'स्वरसामभ्यो
विषुवान्विषुवतः^{१३)} स्वरसामानः 'स्वरसामभ्यो विश्वजि-
द्विश्वजितः पृथ्याभिप्लवौ^{१४)} 'पृथ्याभिप्लवाभ्यां गवायुषी'

1) So corr.; die hss. °नाकूर्त्यै; 2) Von विषुवान्वि° bis पृथ्या° fehlt in B; 3) गवायुर्भ्यां B; 4) Fehlt in B; 5) So corr.; die hss. दशरात्राय महाव्रतं; E °व्रत; 6) °दयनीयाया A und B; 7) ऽतिरात्रायो-
दनीयो A und B; 8) °त्यनुपेत्य B; 9) So corr.; die hss. °नाकूर्त्यै; 10) यमेवामुं C; 11) ऽतित्रिरात्र° A; त्रिरात्र° E; 12) अभिजित् fehlt in B und E; 13) °षवन्तः E; 14) °भिप्लो E.

गवायुभ्यां दशरात्रो^{१)} 'ज्य कृ देवेभ्यो महाव्रतं न^{२)} तस्ये
 कथमूर्ध्वे^{३)} स्तोमैर्विषुवत्तमुपागातावृत्तैर्मामिति^{४)} 'ते देवा
 इक्ष्सामिवासुरुप^{५)} तं यज्ञक्रतुं^{६)} ज्ञानीमो^{७)} य ऊर्ध्वस्तो-
 मो^{८)} येनैतदकृत्वाप्नुयामेति' तत^{९)} एतं द्वादशरात्रमूर्ध्व-
 स्तोमं ददृश्रुस्तमाकुरंस्तेनायज्ञत्त' तत एभ्यो ऽतिष्ठंस्ति-
 ष्ठति^{१०)} क्वास्मै महाव्रतं' प्रतितिष्ठति^{११)} 'प्रतितिष्ठति
 प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ १५ ॥

अथ यच्चतुर्विंशमरूपेत्यानुपेत्य विषुवत्तं महाव्रतमु-
 पेयात्कथमनागूर्त्यै^{१२)} भवतीति' यमेवामुं पुरस्ताद्विषुवतो
 ऽतिरात्रमुपयन्ति तेनेति ब्रूयात्तदाहुः कति संवत्सरस्य
 पराञ्चयहानि भवन्ति कत्यर्वाञ्चि' तद्यानि सकृत्सकृदुपय-
 न्ति तानि पराञ्चयंथ यानि पुनः पुनरुपयन्ति तान्यर्वाञ्चि-
 त्येवैनान्युपासीरन्ध्रं उरुयोर्द्यावृत्तिमन्वावर्तन्ते^{१३)} ॥ १६ ॥

अथ यच्चतुर्विंशमरूपेत्यानुपेत्य विषुवन्तं^{१४)} महा-
 व्रतमुपेयात्कथमनागूर्त्यै^{१५)} भवतीति' यमेवामुं पुरस्ता-

1) दशरात्रौ C; 2) नु A; 3) °मूर्ध्वे E; 4) So corr.; die hss. °पागातां वृत्तै°; 5) ?; es kommt nog einige Malen in diesem Texte vor; 6) यज्ञक्रतं C und E; 7) ज्ञानीयो E; 8) °स्तोमो A, B und E; 9) तत् C; 10) ऽतिष्ठंस्तिष्ठति B; 11) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठति; 12) So corr.; die hss. °नाकृत्यै; 13) °त्येवैनां न्युपसी° A, B, C; 14) विषुवन्त E; 15) So corr.; die hss. °नाकृत्यै.

द्विषुवतो ऽतिरत्रमुपयन्ति^{१)} तेनेति ब्रूयादंभिप्लवं पुरस्ता-
द्विषुवतः पूर्वमुपयन्ति 'पृथ्वमुपरिष्ठात्पिता वा अभिप्लवः
पृत्रः पृथ्वस्तस्मात्पूर्वे वयसि पुत्राः पितरमुपजीवन्ति'
पृथ्वं^{२)} पश्चाद्विषुवतः पूर्वमुपयन्त्यभिप्लवमुपरिष्ठात्पिता वा
अभिप्लवः 'पुत्रः पृथ्वस्तस्मादुत्तमे वयसि पुत्रान्वितोपजी-
वति^{३)} य एवं वेद 'तदप्येतद्वचोक्तं शतमिन्नु शरदो अन्ति
देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम्^{४)} । पुत्रासो यत्र पितरो
भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोरित्युप रू वा
एनं पूर्वे वयसि पुत्राः पितरमुपजीवत्युत्तमे वयसि
पुत्रान्वितोपजीवति^{५)} य एवं वेद' ॥ १७ ॥

अथ क्लेष मन्वासुपर्णस्तस्य यान्पुरस्ताद्विषुवतः षणमा-
सानुपयन्ति स दक्षिणः^{६)} पक्षो^{७)} 'अथ यानावृत्तानुपरि-
ष्ठात्षडुपयन्ति स उत्तरः पक्ष^{८)} 'आत्मा वै संवत्सरस्य
विषुवानङ्गानि^{९)} पक्षौ 'यत्र वा आत्मा तत्पक्षौ 'यत्र वै
पक्षौ तदात्मा 'न वा आत्मा पक्षावतिरिच्यते^{१०)} 'नो
पक्षावात्मानमतिरिच्येते^{११)} इत्येवमु क्लेष तदपरेषां स्व-

- 1) त्रिरत्र° A; 2) पृष्टं C; 3) °जीवन्ति A und B; 4) तनूनाम् E;
5) °जीवन्ति A, B und E; 6) दक्षिणतः E; 7) पक्षो B; 8) Fehlt
in B; 9) विषुवानाङ्गानि B und C; 10) So corr.; die hss. °च्येते;
11) So corr.; die hss. °रिच्यन्त .

दितमङ्गां^{१)} परेषामित्यपरेषां चैव परेषां चेति ब्रूयात्'
॥ १८ ॥

तदाङ्ग्यद्द्वादश मासाः संवत्सरो ऽथ^{२)} हैतदहर्वा-
ब्रुयामेति^{३)} 'यद्वैषुवतमपरेषां स्वित्दितमङ्गां परेषामित्यप-
रेषां चैव परेषां चेति ब्रूयादात्मा वै संवत्सरस्य विषु-
वानङ्गानि मासा^{४)} 'यत्र वा आत्मा तदङ्गानि' यत्राङ्गानि
तदात्मा 'न वा^{५)} आत्माङ्गान्यतिरिच्यते^{६)} नो ऽङ्गान्या-
त्मानमतिरिच्यन्त इत्येवमु हैव तदपरेषां स्वित्दितमङ्गां^{७)}
परेषामित्यपरेषां चैव परेषां चेति ब्रूयात्स वा एष सं-
वत्सरः' ॥ १९ ॥

तदाङ्गः कथमुभयतोऽज्योतिषो ऽभिप्लवा अन्यतरतोऽज्यो-
तिः^{८)} पृथ्व इत्युभयतोऽज्योतिषो वा इमे लोका^{९)} अग्निनेत
आदित्येनामुत इत्येष कृ वा एतेषां ज्योतिर्य एनं^{१०)}
प्रमृदीव^{११)} तपति 'देवचक्रे कृ वा एते पृथ्वप्रतिष्ठिते^{१२)}
पाप्मानं तृहती^{१३)} परिप्लवेते^{१४)} तद्य एवं विदुषां दी-
क्षितानां पापकं कीर्तयदेते^{१५)} एवास्य तद्देवचक्रे शिर-

1) Corrupt!; 2) ऽथैतदह° A und E; 3) So corr.; die has.
मासी; 4) वात्मा° E; °रिच्येते B und E; 5) स्वित्दितिमङ्गां B;
6) अन्यतरतोऽज्योतिः B, C und E; 7) लोको E; 8) ?; 9) ?? B
प्रमृदीव; 10) पृथ्व्यं प्रति° B; पृष्टः प्रति° C; 11) तृहती B und C;
12) परिप्लवेते A; 13) So corr.; A, B und C °येदेत; E °येदेव.

श्रिच्छन्दतो^{१)} 'दशरात्रमुद्धिः^{२)} ' पृथ्याभिप्लवौ चक्रे 'दशरात्र-
मुद्धिं^{३)} पृथ्याभिप्लवौ चक्रे तन्नं कुर्वीतिति ह् स्माह^{४)}
वास्युस्तयो^{५)} स्तोत्राणि च शस्त्राणि च संचारयेद्यः^{६)}
संचारयेत्तस्मादिमे पुरुषे प्राणा^{७)} नाना सन्त एकोदया-
च्छरीरमधिवसति यत्र संचारयेत्प्रमायुको ह् यज्ञमानः
स्यादेष ह् वै प्रमायुको यो ऽन्धो वा बधिरो वा '
नवाग्निष्टोमा मासि संपद्यन्ते 'नव वै प्राणाः^{८)} 'प्राणैर्य-
ज्ञस्तापत' एकविंशतिरुक्थ्या 'एक^{९)} उक्थ्यः^{९)} षोडशं
वा उक्थ्यो^{१०)} 'वीर्यं षोडशैव^{११)} 'तथा^{१२)} ब्रूवा स्वर्गं
लोकमध्यारोहन्ति^{१३)} ' ॥ २० ॥

अथातो ऽङ्गामध्यारोहः 'प्रायणीयेनातिरत्रेणोदयनी-
यमतिरात्रमध्यारोहन्ति^{१४)} चतुर्विंशेन महाव्रतमभिप्लवेन
परमभिप्लवं 'पृथ्येन परं पृथ्यमभिजिताभिजितं^{१५)} स्वरसा-
मभिः परात्स्वरसामानो 'ज्यैतदह्स्वाप्नुयामेति^{१६)} यद्वैषु-
वतमपरेषां^{१७)} स्वदितमद्गां^{१८)} परेषामित्यपरेषां चैव

- 1) श्रिच्छन्दतो B und E; 2) °मुद्धिं C; 3) °मुद्धि E; 4) Fehlt in E; 5) वास्युस्तयो B; वास्यस्तयो C; 6) संचारयेः A; 7) प्राणान् B; 8) Fehlt in B; 9) एकोक्थ्यः A und B; एकोक्थ्याः C; 10) उक्थ्यं B; 11) षोडशैव A; षोडशैव B; 12) So corr.; die hss. तथा; 13) A, B und C fügen noch zu: यदध्यारोहन्ति; 14) प्राणीयेना° B; 15) पृथ्या-मभि° C; 16) अथ हेतद्° B, C und E; 17) यद्वैषुवतपरेषां C; 18) स्वदितिमद्गां B.

परेषां चेति ब्रूयात्स वा एष संवत्सरः' ॥ २१ ॥

अथातो ङ्गां निवाहः^{१)} 'प्रायणीयो ऽतिरात्रश्चतुर्विं-
शायान्के निवहति ' चतुर्विंशमहूरभिप्लवायाभिप्लवः पृ-
थ्वाय ' पृथो ऽभिजिते ' ऽभिजित्स्वरसामभ्यः ' स्वरसामानो
विषुवते ' विषुवात्स्वरसामभ्यः ' स्वरसामानो विश्वजिते '
विश्वजित्पृथ्वाभिप्लवाभ्यां ' पृथ्वाभिप्लवौ^{२)} गवायुभ्यां ' गवा-
युषी दशरात्राय ' दशरात्रो महाव्रताय ' महाव्रतमुदनीया-
यातिरात्रायोदयनीयो ऽतिरात्रः स्वर्गाय लोकायान्नाद्याय
प्रतिष्ठित्यै ' ॥ २२ ॥

आदित्याश्च कृ वा अङ्गिरसश्च^{३)} स्वर्गे लोके ऽस्पर्धन्त
वयं पूर्वे स्वरेष्यामो^{४)} वयं पूर्वं इति ' त आदित्या लघुभिः
सामभिश्चतुर्भि स्तोमैर्द्वाभ्यां पृथ्वाभ्यां स्वर्गं लोकमभ्यप्ल-
वन्त ' यदभ्यप्लवन्त तस्मादभिप्लवो ' ऽन्वञ्च एवाङ्गिरसो
गुरुभिः सामभिः^{५)} सर्वे स्तोमैः सर्वैः पृथ्वीः स्वर्गं^{६)} लो-
कमभ्यस्पृशन्त ' यदभ्यस्पृशन्त तस्मात्स्पृश्यस्तं^{७)} वा एतं
स्पृश्यं^{८)} सन्तं^{९)} पृथ्वी^{१०)} इत्याचक्षते^{११)} परोक्षेण ' परो-

1) नीवाहः A, C und E; 2) पृथ्वभिः^० A; 3) आङ्गिरसश्च B und E;
4) स्वरेष्यासो E; 5) Fehlt in B; सामभिः E; 6) स्वर्गं B; 7) So
corr. तस्मात्पृश्यस्तं A und C; तस्मात्पृशस्तं E; तस्मात्पृश्यतं B; 8) स्पृशं B;
9) सन्तः C; 10) स्पृश्य A; पृथ्वी E und B; 11) Von इत्याचक्षते bis
निर्मितः fehlt in B.

क्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषो' ऽभिल्लवा-
 त्यृथो निर्मितः' पृथ्यादभिजिदभिजितः^{१)} स्वरसामानः^{२)}
 स्वरसामभ्यो विषुवान्विषुवतः स्वरसामानः' स्वरसाम-
 भ्यो विश्वजिद्विश्वजितः पृथ्याभिल्लवौ' पृथ्याभिल्लवाभ्यां
 गवायुषी' गवायुर्भ्यां दशरत्रस्तानि ह वा एतानि यज्ञा-
 रणानि यज्ञकृन्तन्नाणि^{३)} 'तेषां शतं शतं रथानान्यन्तरं^{४)}
 तद्यथारणान्यात्रा^{५)} अशनापिपासे^{६)} ते पाप्मानं तृहती^{७)}
 परिप्लवेते' एवं^{८)} हैवैते प्रप्लवन्ते ये ऽविद्वांस^{९)} उपय-
 त्यथ^{१०)} ये विद्वांस^{११)} उपयन्ति तद्यथा प्रवाहात्प्रवाहं
 स्थलात्स्थलं समात्समं सुखात्सुखमभयाद्भयमुपसंक्रामन्ती-
 त्येवं^{१२)} हैवैते संवत्सरस्योदचं समभ्रवामहा इति ब्रा-
 ह्मणम्' ॥ २३ ॥

प्रेदिर्ह वै कौशाम्बेयः कौसुरुबिन्दुरुद्दालक^{१३)} आरू-
 णौ^{१४)} ब्रह्मचर्यमुवास^{१५)} 'तमाचार्यः पप्रच्छ^{१६)} कुमार कति

1) अभिजित् fehlt in E; 2) Fehlt in E; 3) ?? A, B und C यज्ञकृन्तन्नाणि; 4) Sie! B रथानां न्यन्तरं; E रथान्यन्तरं; Ś. B. रथाङ्गान्यन्तरेण; 5) तद्यथारण्यां न्या° A; तद्यथारण्या° E; 6) अशनापिपासे A pr. m.; अशनापिसे E; 7) So corr.; die hss. तृहती; 8) एव E; 9) विद्वास B; विद्वांसम् A und C; 10) उपयत्यथ E; 11) विद्वांसम् A und C; 12) कामन्त्येवं C; 13) कौसुरुबिन्दु° E; 14) आरूपो A, C und E; 15) So corr. nach Ś. B. XII 2. 2. 13; die hss. °मुवाच; 16) पप्रच्छ B.

ते पिता संवत्सरस्याहान्यमन्यतेति^{१)} 'कति^{२)} त्वेवेति^{३)} ' दशेति होवाच ' दश वा इति होवाच ' दशाक्षरा वि-
 राड्विराजो यज्ञः ' कति त्वेवेति ' नवेति होवाच ' नव वा
 इति होवाच ' नव वै प्राणाः ' प्राणैर्यज्ञस्तायते^{४)} ' कति
 त्वेवेत्यष्टेति^{५)} होवाचांष्टौ वा इति होवाचांष्टाक्षरा गा-
 यत्री ' गायत्रो यज्ञः ' कति त्वेवेति सप्तेति होवाच ' सप्त
 वा इति होवाच ' सप्त हन्दांसि ' च्छन्दोभिर्यज्ञस्तायते '
 कति त्वेवेति ' षडिति होवाच ' षड्वा इति होवाच ' षड्वा
 ऋतव ' ऋतूनामात्यै ' कति त्वेवेति^{६)} ' पञ्चेति होवाच '
 पञ्च वा इति होवाच ' पञ्चपदा पङ्क्तिः ' पाङ्क्तो यज्ञः ' कति
 त्वेवेति ' चत्वारि^{७)} होवाच ' चत्वारि वा इति हो-
 वाच ' चत्वारो वै वेदा^{८)} ' वैदैर्यज्ञस्तायते ' कति त्वेवेति^{९)} '
 त्रीणीति होवाच ' त्रीणि^{९)} वा^{९)} इति^{९)} होवाच ' त्रि-
 षवणो वै यज्ञः ' सवनैर्यज्ञस्तायते ' कति त्वेवेति ' द्वे इति
 होवाच ' द्वे^{१०)} वा इति होवाच ' द्विपद्वि पुरुषो ' द्विप्र-
 तिष्ठः^{११)} पुरुषः ' पुरुषो^{१२)} वै यज्ञः ' कति त्वेवेत्येकमिति

1) °न्यतेति A, B und C; 2) So alle hss.; man erwartet es hier nicht. Im Ś. Br. fehlt es; 3) प्राणैर्यज्ञे° E; 4) त्वेवेतिष्टेति E; 5) त्वेति B; 6) चत्वारिति B; 7) Fehlt in B; 8) B fügt हो ein; 9) त्रीनिति B; 10) द्वि C und E; 11) द्विप्रतिष्ठितः E; 12) पुरुषो B.

होवाचैकं^{१)} वा इति होवाचाहरहरित्येव सर्वं संवत्सरं'
॥ २४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे चतुर्थः प्रपाठकः ॥

श्रोमभिप्लवः षडहः^{२)} षड्वाहानि^{३)} भवन्ति ज्योतिर्गौ-
रायुर्गौरायुर्ज्योतिर्भिप्लवः^{४)} पञ्चाहः^{५)} पञ्च ह्येवाहानि
भवन्ति 'यद्भवे^{६)} प्रथममहस्तदुत्तममहरभिप्लवश्चतुरहश्च-
त्वारो^{६)} हि स्तोमा भवन्ति त्रिवृत्यश्चदशः^{७)} सप्तदश एक-
विंश^{८)} एवाभिप्लवश्चदह्यवावृत्तिर्ज्योतिर्गौरायुरभिप्लवो^{९)}
द्वयो^{९)} द्वे ह्येव सामनी^{१०)} भवतो बृहद्रथंतरे^{११)} एवाभि-
प्लव^{१२)} एकाह^{१३)} एकाहस्य हि^{१३)} स्तोमैस्तायते 'चतुर्णा-
मुक्थ्यानां^{१४)} द्वादश स्तोत्राण्यतिरिच्यन्ते 'स सप्तमो ऽग्नि-
ष्टोमस्तथा^{१५)} खलु सप्ताग्निष्टोमा मासि संपद्यन्त इति
ब्राह्मणम्' ॥ १ ॥

अथातो गाथप्रतिष्ठा^{१६)} समुद्रं वा एते प्रतरन्ति ये

1) होवाचैकैकं E; 2) षड्वाहानि C; षडहः षड्यहानि E; 3) ज्योति-
गौरायुर्गौ E; 4) Von पञ्चाहः bis चतुरहश्च^० fehlt in E; 5) So corr.;
die hss. यथेव; 6) ^०तुरहत्याश्चत्वारो E; 7) ^०दशा A pr. m.; 8) ^०विं-
शा A, B und C; 9) ^०हृद्यहावृत्ति^० B; 10) सामनी B; सामानी C
und E; 11) ^०थंतर A pr. m.; C und E; 12) ^०भिप्लवं C; 13) Fehlt
in den hss.; 14) ^०मुक्थ्याना E; 15) ऽग्निष्टोमास्तथा A; 16) गाथ-
प्रतिष्ठ C.

संवत्सराय दीक्षन्ते 'तेषां तीर्थमेव प्रायणीयो ऽतिरात्र-
 स्तीर्थेन हि प्रतरन्ति' तद्यथा समुद्रं तीर्थेन प्रतरेयुस्ता-
 दृक्तद्राघं प्रतिष्ठा चतुर्विंशमर्क्यथोपकक्षद्घं वा¹⁾ कण्ठ-
 द्घं²⁾ वा यतो³⁾ विश्रम्य⁴⁾ प्रस्नायियुस्तादृक्तत्प्रस्नयो ऽभि-
 प्लवः 'प्रस्नेयः पृथो' गाधं प्रतिष्ठाभिजिघथोपकक्षद्घं वा
 कण्ठद्घं⁵⁾ वा यतो विश्रम्य प्रस्नायियुस्तादृक्तत्नीविद्घ
 एव प्रथमः स्वरसामा 'जानुद्घो द्वितीयः 'कुल्फद्घस्तृ-
 तीयो⁶⁾ ' द्वीपः⁷⁾ प्रतिष्ठा विषुवान्यथोपकक्षद्घं वा क-
 ण्ठद्घं वा यतो⁸⁾ विश्रम्य⁹⁾ प्रस्नायियुस्तादृक्तत्कुल्फद्घं¹⁰⁾
 एव प्रथमो ऽर्वाक्स्वरसामा¹¹⁾ 'जानुद्घो द्वितीयो ' नी-
 विद्घस्तृतीयो 'गाधं प्रतिष्ठा¹²⁾ विश्रजिघथोपकक्षद्घं वा
 कण्ठद्घं वा यतो विश्रम्य प्रस्नायियुस्तादृक्तत्प्रस्नेयः पृथः
 प्रस्नेयो ऽभिप्लवः¹³⁾ प्रस्नेये¹⁴⁾ गवायुषी प्रस्नेयो दशरात्रो '
 गाधं प्रतिष्ठा महाव्रतं¹⁵⁾ यथोपकक्षद्घं¹⁶⁾ वा कण्ठद्घं
 वा यतो विश्रम्य प्रस्नायियुस्तादृक्तत्तेषां¹⁷⁾ तीर्थमेवोदय-

- 1) वा म B; 2) °द्घं E; 3) यातो E; 4) विश्रम्य E;
 5) कण्ठं द्घं B; 6) कुल्फुद्° A und E; कुल्फुद्° C; 7) So corr. nach
 Ś. Br.; die hss. द्वीपः; 8) युतो C; 9) द्विश्रम्य C; 10) °कुल्फु° A,
 B und E; °कुल्फु° C; 11) Von ऽर्वाक्स्व° bis यथोपक° fehlt in B;
 12) प्रतिष्ठां C; 13) ऽभिः प्लवः A pr. m.; 14) So corr.; die hss.
 प्रस्नेयो; 15) महं व्रतं E; 16) °क्षद्घं E; 17) °क्तत्तेषां B.

नीयो ऽतिरात्रस्तर्षिर्नि क्युच्यन्ति^{१)} 'तद्यथा समुद्रं तीर्थे-
नोदियुस्तादृक्तदंथ कृ स्माकृ श्वेतकेतुरारूपोयः संवत्सराय^{२)}
न्वहं दिक्षा इति' तस्य कृ पिता मुखमुदीक्ष्योवाच^{३)}
वत्य^{४)} नु^{४)} त्वमायुष्मत्संवत्सरस्य^{४)} गाधप्रतिष्ठे^{५)} इति^{५)} '
वेदेत्येतद्द स्मैतद्विद्वानाहेति ब्राह्मणम्' ॥ २ ॥

पुरुषो वाव संवत्सरस्तस्य पादावेव प्रायणीयो ऽति-
रात्रः 'पादाभ्यां क्वि^{६)} प्रयन्ति' तयोर्यच्छुक्लं तदङ्गो द्रुपं'
यत्कृष्णं तद्रात्रेर्नखानि नक्षत्राणां द्रुपं' लोमान्योषधि-
वनस्पतीनामूद्र^{७)} चतुर्विंशमहुरो^{८)} ऽभिप्लवः^{९)} 'पृष्ठं^{१०)}
पृथः' शिर^{११)} एव त्रिवृत्त्रिवृतं क्येव शिरो भवति^{१२)}
त्वगस्थि मज्जा मस्तिष्कं' ग्रीवाः पञ्चदशश्चतुर्दश क्येवैत-
स्यां^{१३)} कर्कराणि^{१४)} भवन्ति' वीर्यं पञ्चदशं^{१५)} 'तस्मादा-
भिरपवीभिः^{१६)} सतीभिर्गुरुं^{१७)} भारं^{१८)} कृरति' तस्माद्ग्रीवाः

1) क्युच्यन्ति B; क्युच्यन्ति: E; 2) So corr.; °संवत्सरस्या A und C; संवत्सरस्यां B und E; 3) °लोवाच C; 4) वेत्तमुत्तममायुष्मान्सं° B; alle hss. °ष्यान्संव°; 5) °तिष्ठेति E; 6) Fehlt in B; 7) लोमान्योषधी° A pr. m.; °न्योषधिं वनस्प° C; °न्योषधेवनस्प° E; 8) °विंशमहुरो E; °श्रमहुरो B; °श्रमहुरो C; 9) भिप्लवं B; 10) पृष्ठं fehlt in alle hss.; 11) शिर्व E; 12) भवत् A, B und E; 13) ग्रीवा wird im Sing. und im Plur. gebraucht; 14) कर्कराणि C; कंकराणि E; 15) पञ्चदश E; 16) Die hss. तस्मादियमाभिरपवीभिः.; 17) °भिर्गुरुं B; 18) भारं B.

पञ्चदश ' उरः सप्तदशो ' ऽष्टावन्ये ¹⁾ जत्रवो ²⁾ ऽष्टावन्य ' उरः सप्तदशं ³⁾ ' तस्मादुरः ⁴⁾ सप्तदश ' उदरमेकविंशो ⁴⁾ ' विंशतिर्क्षेत्रैतस्यान्तर उदरे कुन्तापानि ⁵⁾ भवत्युदरमेकविंशं ⁶⁾ ' तस्मादुदरमेकविंशः ' पार्श्वे त्रिणवस्त्रयोदशान्याः ⁷⁾ पश्चिमस्त्रयोदशान्याः ⁸⁾ पार्श्वे त्रिणवे ³⁾ ' तस्मात्पार्श्वे ³⁾ त्रिणवो ' ऽनूकं त्रयस्त्रिंशो ⁹⁾ ' द्वात्रिंशतिर्क्षेत्रैतस्य पृष्ठीकुण्डीलानि ¹⁰⁾ भवत्यनूकं त्रयस्त्रिंशं ' तस्मादनूकं त्रयस्त्रिंशस्तस्यायमेव ¹¹⁾ दक्षिणो बाहुर्भित्तस्येमे दक्षिणे त्रयः प्राणाः स्वरसामान ' आत्मा विषुवास्तस्येमे सव्ये त्रयः प्राणा अर्वाक्स्वरसामानस्तस्यायं ¹²⁾ सव्यो बाहुर्विश्वजिदुक्तौ पृथ्वाभिप्लवौ ' याववाञ्चौ प्राणौ ते ¹³⁾ गवायुषी ' अङ्गानि दशरात्रो ¹⁴⁾ ' मुखं महाव्रतं ' तस्य हस्तावेवोदयनीयो ऽतिरात्रो ' हस्ताभ्यां क्युच्यन्ति ' ॥ ३ ॥

पुरुषो वाव संवत्सरस्तस्य प्राण एव प्रायणीयो ऽतिरात्रः ' प्राणेन हि प्रयन्ति ' वागारम्भाणियमर्ह्यद्यदर-

- 1) ऽष्टावहे B; 2) यत्रवो A, B und C; 3) Fehlt in B;
 4) उरमेकंविंशो E; 5) कुन्तापानि B; कुतापानि C; 6) भवत्यु° B; Im E fehlt von शं तत्सा° bis °यस्त्रिंशो; 7) °दशान्याः C; 8) पश्चिमन्याः A, B und E; 9) Von त्रयस्त्रिंशो bis त्रयस्त्रिंशस्त° fehlt in B; 10) ? ?;
 11) °शस्तस्यायमेव C; 12) अर्वाक्स्व° B; 13) So corr.; die hss. ता;
 14) दशरात्रा E.

भते¹⁾ वागारभते 'वचिव तदरभते' तस्यायमेव दक्षिणः
पाणिरभिल्लवस्तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं²⁾ सवन-
मिदं तृतीयसवनं 'गायत्र्या आयतने' तस्मादियमस्यै³⁾
ऋषिष्ठा 'तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं
तृतीयसवनं' त्रिष्टुभ⁴⁾ आयतने 'तस्मादियमस्यै⁵⁾ वरिष्ठा⁶⁾
तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं⁷⁾
ज्ञगत्या आयतने⁸⁾ 'तस्मादियमनयोर्वरिष्ठा' तस्येदं प्रातः-
सवनमिदं⁹⁾ माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं 'पञ्चा आ-
यतने¹⁰⁾ 'पृथुरिव वै पङ्क्तिस्तस्मादियमासां¹¹⁾ प्रतिष्ठा¹²⁾ '
तस्येदं प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं'
विराज¹³⁾ आयतने 'ज्त्रं वै श्रीर्विराडन्नाद्यमन्नाद्यस्य¹⁴⁾
श्रियो¹⁵⁾ ज्वरुद्धौ 'तस्मादियमासां¹⁶⁾ वरिष्ठा¹⁷⁾ ' तस्येदं
प्रातःसवनमिदं माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनमतिह-
न्दस¹⁸⁾ आयतने¹⁹⁾ 'ऽतिहन्दो²⁰⁾ वै हन्दसामायतनं'

- 1) °मह्यघटा° C; 2) मध्यंदिनं E; 3) Man erwartet °मासां;
4) त्रिष्टुभा A pr. m.; und B; 5) Vgl. 3; 6) वरिष्ठा B und C;
7) तृतीयं सवनं E; 8) आयतनो A pr. m.; 9) प्रतिःसव° E; 10) आय-
तनो E; 11) पङ्क्तिं तस्मा° E; °वमासां B; 12) Alle hass. प्रतिष्ठा;
13) विराजा A pr. m. und B; 14) So corr.; die hass. श्रीर्विराडन्नाद्यस्य;
15) श्रियो B und E; 16) तस्मादय° C; 17) वरिष्ठः B; 18) °तिह-
न्दसा A pr. m. und B; 19) आयताने C; 20) ऽतिहन्दो B.

तस्मादिदं^{१)} प्रथिष्ठं^{२)} फलकं^{३)} ' तस्येदं प्रातःसवनमिदं
 माध्यंदिनं सवनमिदं तृतीयसवनं ' स^{४)} इतः^{४)} स^{४)} इतो^{४)}
 ऽभिप्लवः स^{५)} इत^{५)} आत्मा पृथः ' प्लवतीवाभिप्लवस्ति-
 ष्टतीव पृथः ' प्लवत इव क्येवमङ्गैस्तिष्ठतीवात्मना^{६)} '
 तस्यायमेव^{७)} दक्षिणः कर्णो ऽभिजित्तस्य यदक्षिणामक्षः^{८)}
 शुक्लं^{९)} स प्रथमः स्वरसामा ' यत्कृष्णं^{१०)} स द्वितीयो '
 यन्मण्डलं^{११)} स^{१२)} तृतीयो^{१२)} ' नासिके विषुवान्मण्डलमेव
 प्रथमो ऽर्वाक्स्वरसामा^{१३)} ' यत्कृष्णं स द्वितीयो^{१४)} ' यच्छु-
 क्तं^{१५)} स तृतीयस्तस्यायं^{१६)} सव्यः कर्णो विश्वजिडुंक्तौ
 पृथ्वाभिप्लवौ ' याववाञ्चौ प्राणौ ते गवायुषी ' अङ्गानि
 दशरात्रो^{१७)} ' मुखं महाव्रतं ' तस्योदान एवोदयनीयो^{१८)}
 ऽतिरात्र ' उदानेन क्युद्यन्ति^{१९)} ' ॥ ४ ॥

पुरुषो वाव संवत्सरः^{२०)} ' पुरुष इत्येकं ' संवत्सर^{२१)}
 इत्येकमंत्र^{२२)} तत्समं ' द्वे अहोरात्रे संवत्सरस्य ' द्वाविमौ

- 1) तस्मादिनं C ; 2) Die hss. प्रतिष्ठं ; 3) फलकं B ; 4) So corr. ;
 die hss. सैतः सैतो ; 5) Die hss. सैत ; 6) °वात्माना C ; 7) तस्याय° E ;
 8) °णामक्षः B ; 9) शुक्लः B ; 10) Die hss. यत्कृष्णं ; 11) यन्मण्डलं
 A ; यन्मण्डं B ; 12) संस्तृतीया B ; 13) ऽर्वाक्स्वर° B, C und E ;
 14) द्वितीयो B ; 15) यच्छुक्लं C ; 16) तृतीयंस्त° E ; 17) दशरात्रौ
 B, C und E ; 18) °यनादयो E ; 19) °स्युद्यन्ति C ; 20) °त्सरा B ;
 21) So corr. ; die hss. संवत्सरं ; 22) So corr. ; die hss. इत्येक इत्यत्र .

पुरुषे प्राणावित्यत्र¹⁾ तत्समं 'त्रयो²⁾ वा ऋतवः संव-
त्सरस्य' त्रय इमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समं 'षड्वा³⁾
ऋतवः संवत्सरस्य' षडिमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समं'
सप्त वा ऋतवः संवत्सरस्य' सप्तमे⁴⁾ पुरुषे प्राणा इत्यत्र
तत्समं' द्वादश मासाः संवत्सरस्य' द्वादशेमे पुरुषे प्राणा
इत्यत्र तत्समं' त्रयोदश मासाः संवत्सरस्य' त्रयोदशेमे
पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समं' चतुर्विंशतिरर्धमासाः संव-
त्सरस्य' चतुर्विंशो ज्यं⁵⁾ पुरुषो' विंशत्यङ्गुलिश्चतुरङ्ग
इत्यत्र तत्समं' षड्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरस्य' षड्विंशो⁶⁾
ज्यं पुरुषः' प्रतिष्ठे षड्विंशे⁷⁾ इत्यत्र तत्समं' त्रीणि च कृ
वै शतानि षष्टिश्च⁸⁾ संवत्सरस्याहोरात्राणीत्येतावन्त एव
पुरुषस्य प्राणा इत्यत्र तत्समं' सप्त च कृ⁹⁾ वै शतानि
विंशतिश्च संवत्सरस्याहानि च रात्रयश्चेत्येतावन्त एव
पुरुषस्यास्थीनि¹⁰⁾ च मज्जानश्चेत्यत्र तत्समं' चतुर्दश च
कृ वै शतानि चत्वारिंशच्च संवत्सरस्यार्धाह्वाश्चार्धरात्रय-
श्चेत्येतावन्त¹¹⁾ एव पुरुषस्य स्थूरा¹²⁾ मांसानीत्यत्र¹³⁾ त-
त्सममंष्टाविंशतिश्च कृ वै शतान्यशीतिश्च संवत्सरस्य

1) So corr.; die hss. प्राणा उत्पन्न; 2) Von त्रयो bis स्वेदायनानि
fehlt in B; 3) षड्वा E; 4) सप्तमे C; 5) मे E; 6) षड्विंशो E;
7) षड्विंशे E; 8) षष्ट्यु E; 9) हे E; 10) पुरुषस्थीनि E;
11) संवत्सरस्यार्धाश्चार्ध^o E; 12) स्थूरा E; 13) मांसानी^o E.

पादाह्वाश्च पादरात्रयश्चेत्येतावन्त^{१)} एव पुरुषस्य स्तावा^{२)}
 बन्धा^{३)} इत्यत्र तत्समं 'दश च कृ वै सहस्राण्यष्टौ च
 शतानि संवत्सरस्य मुहूर्ता^{४)} इत्येतावन्त एव पुरुषस्य
 पेशशमरा^{५)} इत्यत्र तत्समं 'यावन्तो मुहूर्ताः^{६)} पञ्चदश
 कृवस्तावन्तः प्राणा 'यावन्तः प्राणाः पञ्चदश कृवस्ता-
 वन्तो ज्ञाना 'यावन्तो ज्ञानाः पञ्चदश कृवस्तावन्तो^{७)}
 व्याना 'यावन्तो व्यानाः पञ्चदश कृवस्तावन्तः समाना'
 यावन्तः समानाः पञ्चदश कृवस्तावन्त उदाना 'यावन्त
 उदानाः पञ्चदश कृवस्तावत्येतादीनि^{८)} 'यावत्येतादीनि
 तावत्येतर्हीणि 'यावत्येतर्हीणि^{९)} तावन्ति^{९)} स्वेदाय-
 नानि^{१०)} 'यावन्ति स्वेदायनानि तावन्ति क्षिप्रायणानि'
 यावन्ति क्षिप्रायणानि तावन्तो रोमकूपा 'यावन्तो रोम-
 कूपाः पञ्चदश कृवस्तावन्तो^{११)} वर्षतो धारास्तदेतत्क्रो-
 शशतिकं^{१२)} परिमाणं 'तदप्येतदृचोक्तं श्रमादन्यत्र परिव-
 र्तमानश्चरन्वासीनो^{१३)} यदि वा स्वपन्नपि । अहोरात्राभ्यां
 पुरुषः क्षणेन कति कृत्वः^{१४)} प्राणिति^{१५)} चापानिति^{१६)} च'

१) पादारात्र^० E; २) स्तावा C; स्ताव E; ३) बन्धा E; ४) मुहूर्ता
 A; मुहूर्ता C; ५) पेशशमरा E; ६) वन्तो E; ७) तादीनि A pr. m.;
 ८) यावन्तेतर्हीणि A, B und C; ९) B fügt ein सपूवा ऋतवः पितावन्ति;
 १०) स्वेदाय^० B; ११) वन्तो A; वन्तो C und E; १२) देतक्रोशशतिकं कं
 C; १३) न्वासतो E; १४) कृत्वा C; कृत्यः E; १५) प्राणिति B und E;
 १६) चापानिति B; चापानितिति E.

शतं शतानि परिवत्सराणामष्टौ च शतानि संवत्सरस्य¹⁾
मूर्ध्वर्तान्यान्वदत्त्यहोरात्राभ्यां²⁾ पुरुषः समेन कति³⁾ कृत्वः
प्राणिति⁴⁾ चापानिति⁵⁾ चेति ब्राह्मणम्' ॥ ५ ॥

संवत्सरस्य समता वेदितव्येति⁶⁾ ह स्माह वास्युरै-
कमेव पुरस्ताद्विषुवतो ऽतिरात्रमुपयत्येकमुपरिष्ठात्त्रिप-
ञ्चाशतमेव पुरस्ताद्विषुवतो ऽग्निष्टोमानुपयन्ति त्रिपञ्चा-
शतमुपरिष्ठाद्द्विंशतिशतमेव⁷⁾ पुरस्ताद्विषुवत उक्थ्यानु-
पयन्ति विंशतिशतमुपरिष्ठात्षडेव पुरस्ताद्विषुवतः षो-
डशिन⁸⁾ उपयन्ति षडुपरिष्ठात्त्रिंशदेव पुरस्ताद्विषुवतः
षडहानुपयन्ति त्रिंशदुपरिष्ठात्सैषा संवत्सरस्य समता' स
य एवमेतां संवत्सरस्य समतां वेद संवत्सरेण सात्मा⁹⁾
सलोको भूवा देवानप्येतीति ब्राह्मणम्' ॥ ६ ॥

अथातो यज्ञक्रमा' अग्न्याधेयमग्न्याधेयात्पूर्णाहुतिः¹⁰⁾
पूर्णाहुतेर्ग्निकोत्रमग्निकोत्राद्दर्शपूर्णमासौ¹¹⁾ 'दर्शपूर्णमासा-
भ्यामाग्रयणमाग्रयणाच्चातुर्मास्यानि¹²⁾ 'चातुर्मास्येभ्यः¹³⁾ प-

1) Fehlt in C und E; 2) मूर्ध्वर्ता° A und B; मूर्ध्वर्त न्यान्व° C;
3) तति C; 4) प्राणानि B; प्राणानि E; 5) चापानानि A und B;
6) वेदिन्यव्येति C; वेतिदितवेति E; 7) °परिष्ठात्षडेव B; °परिष्ठाद्द्विंशतमेव E;
8) षोडशिनं B; 9) सा आत्मा A; स आत्मा B; 10) °धेव्याः पूर्णाहुतिः B;
°हुतिः C; 11) पूर्णा° C; दर्शपूर्णमासौ fehlt in C; 12) दर्शपूर्णमासौ° B;
आग्रयणम् fehlt in B; °तुर्मास्यानि E; 13) चातुर्मास्येभ्यः B.

शुबन्धः ' पशुबन्धादग्निष्टोमो^{१)} ' अग्निष्टोमाद्वाजसूयो ' राज-
सूयाद्वाजपेयो ' वाजपेयादश्वमेधो ' अश्वमेधात्पुरुषमेधः ' पुरु-
षमेधात्सर्वमेधः ' सर्वमेधादक्षिणावन्तो^{२)} ' दक्षिणावन्द्ध्यो
ऽदक्षिणा ' अदक्षिणाः सरुस्रदक्षिणे प्रत्यतिष्ठन्ते^{३)} वा एते
यज्ञक्रमाः ' स य एवमेतान्यज्ञक्रमान्वेद यज्ञेन सात्मा^{४)}
सलोको भूत्वा देवानप्येतीति^{५)} ब्राह्मणम् ' ॥ ७ ॥

प्रजापतिरकामयतानन्धमश्रुवीथेति^{६)} ' सो अग्नीनाधाय
पूर्णाङ्कृत्यायजत^{७)} ' सो ऽन्तमेवापश्यत्सो^{८)} अग्निहोत्रिणेष्ट्वा-
न्तमेवापश्यत्सं दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वान्तमेवापश्यत्सं अग्र-
यणेनेष्ट्वान्तमेवापश्यत्सं^{९)} चातुर्मास्यैरिष्ट्वान्तमेवापश्यत्सं प-
शुबन्धेनेष्ट्वान्तमेवापश्यत्सो अग्निष्टोमिनेष्ट्वान्तमेवापश्यत्सं^{१०)}
राजसूयेनेष्ट्वा राजेति^{११)} नामाधत्त ' सो ऽन्तमेवापश्यत्सं
वाजपेयेनेष्ट्वा^{१२)} सम्राडिति नामाधत्त^{१३)} ' सो ऽन्तमेवापश्य-
त्सो^{१४)} अश्वमेधेनेष्ट्वा स्वराडिति^{१५)} नामाधत्त ' सो ऽन्तमेवा-
पश्यत्सं^{१६)} पुरुषमेधेनेष्ट्वा विराडिति नामाधत्त ' सो ऽन्तमे-

- 1) अग्निष्टोमो fehlt in B; 2) °पावतो A; 3) °तिष्ठन्ते B; °तिष्ठन्ति E;
4) स आत्मा A, B und E; 5) °नप्येतीति A; देवा अप्येतीति B; 6) So
corr.; A °श्रुयेति; B °श्रुयेति; C °श्रुयेने; E °श्रुयति; 7) So corr.; °ज्ञेत्
A, C und E; °नेते B; 8) तमेवा° C; तमेवा° E; 9) आग्रयणेने° E;
आग्रयणेने स्त्रान्तमेवा° B; 10) °पश्यात्स E; 11) राजेति E; 12) °येनेष्ट्वा° E;
13) °धत्ते C; 14) ऽन्तमेवा° E; 15) स्वराडिति E; 16) ऽन्तमेवापश्यत्सं A.

वापश्यत्स^{१)} सर्वमेधेनेष्ट्वा सर्वराडिति^{२)} नामाधत्त^{३)} सो
 ऽन्तमेवापश्यत्सो ऽहीनिर्दक्षिणावद्विरिष्ट्वान्तमेवापश्यत्सो^{४)}
 ऽहीनिर्दक्षिणावद्विरिष्ट्वान्तमेवापश्यत्स^{५)} सत्त्रेणोभयतो-^{६)}
 ऽतिरत्त्रेणान्ततो ऽयत्त^{७)} 'वाचं^{८)} ह वै होत्रे प्रायच्छ-
 त्प्राणमध्वर्यवे^{९)} चक्षुरुद्गात्रे मनो ब्रह्मणो^{१०)} ऽङ्गानि
 होत्रकेभ्य आत्मानं सदस्येभ्य^{११)} 'एवमानन्त्यमात्मानं दत्त्वा-
 नन्त्यमाश्रुत^{१२)} 'तद्या दक्षिणा आनयत्ताभिरात्मानं^{१३)} नि-
 ष्क्रीणीय^{१४)} 'तस्मादितेन ज्योतिष्टोमेनाग्निष्टोमेनात्मनि-
 ष्क्रीयणेन सहस्रदक्षिणेन^{१५)} पृष्ठशमनीयेन^{१६)} वर्तेत' यो
 ह्यनिष्ट्वा^{१७)} पृष्ठशमनीयेन^{१८)} प्रेत्यात्मानं^{१९)} सो ऽनिष्क्री-
 य^{२०)} प्रैतीति^{२१)} ब्राह्मणाम्' ॥ ८ ॥

यद्वै^{२२)} संवत्सराय संवत्सरसदो^{२३)} दीक्षन्ते कथमेषाम-

- 1) स fehlt in E; 2) सर्वाराडिति B; 3) °धत्त B und C;
 4) ऽहीनिर्दक्षिणावद्वि° B; °न्तमेवापश्यत्सो C; 5) स fehlt in E; 6) °भवतो
 B; सत्त्रेणोभयते C; सत्त्रेणोभयते E; 7) So corr.; यत्त A und C; यत्त B;
 यत्त E; 8) वाच B; 9) °ध्वर्यवे B; °ध्वर्यवे E; 10) ब्रह्मणो E;
 11) सदस्येभ्य B; सदस्येभ्य E; 12) So corr.; दत्त्वानन्त्यमश्रुयेति A; दत्त्वा-
 नन्त्यमश्रुयेति B; दत्त्वानन्त्यमश्रुयेति C; दत्त्वानन्त्यमश्रुयेति E; 13) आनं यं ताभिरा-
 त्मानं E; आनयत्ता° B; 14) ?? 15) सहस्रं दक्षिणेन E; 16) पृष्ठसम° E;
 17) ह्यनिष्ट्वा B; 18) पृष्ठशम° B; 19) प्रेत्यात्मानं B; 20) So corr.;
 निष्क्रीणीय A, B, C; निष्क्रीणीयती E; 21) प्रैति E; 22) यद्वैत्ये B;
 23) संवत्सरदो C; °रसदो E.

ग्रिहोत्रमनन्तरितं^{१)} भवति^{१)} 'व्रतेतेति^{१)} ब्रूयात्कथमेषां^{२)}
 दर्शो ऽनन्तरितो^{३)} भवति 'दद्या च पुरोडाशेन चेति
 ब्रूयात्कथमेषां पौर्णमासमनन्तरितं^{४)} भवत्याज्येन^{५)} च पु-
 रोडाशेन चेति ब्रूयात्कथमेषामाग्रयणमनन्तरितं भवति'
 सौम्येन चरुणेति ब्रूयात्कथमेषां^{६)} चातुर्मास्यान्चनन्तरि-
 तानि^{७)} भवन्ति 'पयस्ययेति^{८)} ब्रूयात्कथमेषां पशुबन्धो^{९)}
 ऽनन्तरितो भवति 'पशुना च पुरोडाशेन चेति ब्रूया-
 त्कथमेषां^{१०)} सौम्यो ऽध्वरो^{११)} ऽनन्तरितो^{१२)} भवति 'ग्रहै-
 रिति ब्रूयात्कथमेषां^{१३)} गृहमेधो^{१३)} ऽनन्तरितो भवति'
 धानाकरम्भैरिति ब्रूयात्कथमेषां पितृयज्ञो ऽनन्तरितो भव-
 त्यौपासनैरिति^{१४)} ब्रूयात्कथमेषां मिथुनमनन्तरितं भवति'
 हिंकारेनेति^{१५)} ब्रूयात्सैषा संवत्सरे यज्ञक्रतूनामपीतिः^{१६)}
 स य एवमेतां संवत्सरे यज्ञक्रतूनामपीतिं^{१७)} वेद^{१८)} यज्ञेन
 सात्मा^{१९)} सलोको^{२०)} भूत्वा देवानप्येतीति ब्राह्मणाम्'
 ॥ १ ॥

- 1) Fehlt in B; 2) ब्रूयात् fehlt in B; 3) ऽनन्तरितो B;
 4) पौषामनन्तरितो B; 5) भवत्याज्येन B; 6) कथमेषां E; 7) चतु E;
 8) पयस्ययेति A, C und E; 9) पशु E; 10) कथमेषां B; 11) अध्वरो E;
 12) ऽनन्तरितो B und E; 13) Fehlt in E; 14) भवत्याज्येन C; ऽसनी-
 रिति E; 15) हिंकारेनेति C; 16) So corr.; die hass. मुपैति:;
 17) So corr.; कृतानामुपैति A; कृतानामुपैते B; कृतानां मुपैति C; कृतानां मुपैति E;
 18) A fügt संवत्सरे ein; 19) स आत्मा A, B und E; 20) संलोको E.

देवा कृ वै सहस्रसंवत्सराय दिदीक्षिरे¹⁾ 'तेषां पञ्च
शतानि संवत्सराणां पर्युपेतान्यासन्नथेदं²⁾ सर्व³⁾ शश्राम⁴⁾
ये स्तोमा यानि पृष्ठानि यानि⁵⁾ शस्त्राणि 'ते देवा
इहसामिवासुरूप⁶⁾ तं यज्ञक्रतुं⁷⁾ जानीमो यः सहस्रसं-
वत्सस्य प्रतिमा 'को हि तस्मै मनुष्यो यः सहस्रसंव-
त्सरेण यजेतेति 'तदयातयाम⁸⁾ मध्ये⁹⁾ यज्ञस्यापश्यंस्तेना-
यातयाम्ना¹⁰⁾ या¹⁰⁾ वेदे¹⁰⁾ व्यष्टिरासीत्तां¹¹⁾ पञ्चस्वपश्यन्-
चि¹²⁾ यज्ञुषि साम्नि¹³⁾ शान्ते ऽथ धोरे 'ता वा¹⁴⁾ एताः
पञ्च व्याकृतयो भवन्त्यो श्रावयास्तु¹⁵⁾ श्रीषड्यज्ञ येयजामहे
वौषडिति 'ते दवा इहसामिवासुरूप¹⁶⁾ तं यज्ञक्रतुं जा-
नीमो यः¹⁷⁾ सहस्रसंवत्सस्य¹⁷⁾ प्रतिमा¹⁷⁾ 'को¹⁷⁾ हि¹⁷⁾
तस्मै¹⁷⁾ मनुष्यो¹⁷⁾ यः सहस्रसंवत्सरेण¹⁸⁾ यजेतेति¹⁹⁾ 'तत
एतं तापश्चितं²⁰⁾ सहस्रसंवत्सस्याज्ञस्यमपश्यंस्ते²⁰⁾ क्वेव

- 1) दीक्षन्ते C; दीक्षरे E; 2) पर्युपेतां न्यास° B und C; 3) सर्व B;
4) So corr. nach Ś. Br., die hss. सुश्रुवुः; 5) B fügt प्रागानि ein;
6) ?? 7) °क्रतु B und E; 8) तदया fehlt in B; 9) मध्ये E;
10) So corr. nach Ś. Br.; °याम्या वेदे A; °याम्या य वेदे B; °याम्या या वेदे
C; °याम्यां या वेदे E; 11) व्यष्टिरा° A, B und E; 12) So corr.; die
hss. °पश्यदृचि; 13) साम्नि A, C und E; साम्ने B; 14) Fehlt in E;
C व; 15) अत्र° A; श्रावया अस्तु B; 16) ??; 17) Fehlt in B;
18) सहस्रं वत्स° B; 19) यजेतेति B; अजनेति C; यजेति E; 20) संवत्सरं
तापश्चितस्याज्ञस्यमपश्यंस्ते E.

स्तोमा भवन्ति तानि पृष्ठानि तानि शस्त्राणि ' स^{१)} खलु
 द्वादश मासान्दीक्षाभिरेति^{२)} द्वादशमासानुपसद्भिर्द्वादशमा-
 सांत्सुत्याभिरथ यद्द्वादश मासान्दीक्षाभिरेति द्वादशमासा-
 नुपसद्भिस्तेनेतावग्यर्कावाप्नोत्यथ^{३)} यद्द्वादश मासांत्सुत्या-
 भिस्तेनेदं मद्दुक्थमवाप्नोति^{४)} ' ते देवा इहसामिवासु-
 रूप^{५)} तं^{६)} यज्ञक्रतुं ज्ञानीमो यः सहस्रसंवत्सरस्य^{७)}
 प्रतिमा ' को हि तस्मै मनुष्यो^{८)} यः सहस्रसंवत्सरेण^{९)}
 यजेतेति ' तत^{१०)} एतं^{११)} संवत्सरं^{१२)} तापश्चितस्याञ्जस्यमप-
 श्यंस्ते^{१२)} क्वेव स्तोमा भवन्ति तानि पृष्ठानि तानि शस्त्रा-
 णि ' ते^{१३)} देवा इहसामिवासुरूप तं यज्ञक्रतुं ज्ञानीमो^{१४)}
 यः सहस्रसंवत्सरस्य^{१५)} प्रतिमा ' को हि तस्मै मनुष्यो
 यः सहस्रसंवत्सरेण^{१५)} यजेतेति^{१६)} ' तत एतं द्वादशाहं
 संवत्सरस्याञ्जस्यमपश्यंस्ते^{१७)} क्वेव स्तोमा भवन्ति तानि
 पृष्ठानि^{१८)} तानि शस्त्राणि ' स खलु द्वादशाहं दीक्षाभिरेति
 द्वादशाहमुपसद्भिर्द्वादशाहं^{१९)} सुत्याभिरथ यद्द्वादशाहं दी-

- 1) Von स bis ते देवा उह^० fehlt in E; 2) मासा दीक्षा^० B; 3) °वर्गि-
 र्कावाप्नोत्यथ B; 4) °मावाप्नोति B; 5) P P °सुत्र्य^० A, C und E;
 6) तां C; 7) सहस्रं^० B; 8) मनुष्या C und E; 9) सहस्रं स^० B und E;
 10) त B; 11) एवं A; 12) द्वादशाहं संवत्सरस्याञ्जस्यमपश्यंस्ते E;
 13) Von ते bis द्वादशाहमुपसद्भि^० fehlt in E; 14) ज्ञानामो A und C;
 15) सहस्रं^० B; 16) यजेति B; 17) °मपश्यंस्ते C; 18) पृष्ठा B;
 19) °द्वादहा C.

क्षाभिरेति द्वादशाहमुपसद्भिस्तेनेतावग्न्यर्कावाप्नोत्यथ¹⁾ य-
द्द्वादशाहं²⁾ सुत्याभिस्तेनेदं महदुक्थमवाप्नोति³⁾ 'ते देवा
इहसमिवासुरूप⁴⁾ तं यज्ञक्रतुं⁵⁾ जानीमो यः सहस्रसंव-
त्सरस्य प्रतिमा' को हि तस्मै मनुष्यो यः सहस्रसंव-
त्सरेण यजेतेति⁶⁾ 'तत एतं पृथं⁷⁾ षडहं⁸⁾ द्वादशाहस्या-
ञ्जस्यमपश्यंस्ते⁹⁾ क्येव स्तोमा भवन्ति तानि पृष्ठानि ता-
नि¹⁰⁾ शस्त्राणि 'ते देवा इहसामिवासुरूप¹¹⁾ तं यज्ञक्रतुं¹²⁾
जानीमो यः सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमा' को हि तस्मै
मनुष्यो यः सहस्रसंवत्सरेण यजेतेति 'तत एतं विश्वजितं
पृथषडहस्याञ्जस्यमपश्यंस्ते¹³⁾ क्येव स्तोमा भवन्ति¹⁴⁾
तानि पृष्ठानि तानि¹⁵⁾ शस्त्राणि 'ते देवा इहसामिवा-
सुरूप¹⁶⁾ तं यज्ञक्रतुं¹⁷⁾ जानीमो यः सहस्रसंवत्सरस्य प्र-
तिमा¹⁸⁾ ' को हि तस्मै मनुष्यो यः सहस्रसंवत्सरेण
यजेतेति ' स वा एष विश्वजिद्यः सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमेष
ह प्रजानां प्रजापतिर्यद्विश्वजिदिति ब्राह्मणम्' ॥ १० ॥

- 1) °न्यर्कापोत्यथ A ; °न्यर्कावाप्नोत्यथ C ; 2) °दशहं C ; 3) महदुक्थं°
A und C ; महदुक्था° B ; 4) P P ; 5) °क्रतु E ; 6) यजेति B ;
7) पृथ्यः B ; पृष्ठ E ; 8) षडह C ; 9) °पश्यस्ते E ; 10) Fehlt in E ;
11) P P ; °सुत्रप E ; 12) °क्रतु E ; 13) °मपश्यस्ते B und C ;
14) भवति B ; 15) E fügt es ein ; 16) P P ; °सुत्रप E ; 17) °क्रतु E ;
18) प्रति E.

पुरुषं कृ वै नारायणं प्रजाप्रतिरुवाच यज्ञस्व^{१)} यज्ञ-
स्वेति 'स ह्योवाच यज्ञस्व यज्ञस्वेत्येवं कृत्वा मा' त्रिरपि^{२)}
क्षत^{३)} मे वसवः प्रातःसवनेनागू रुद्रा माध्यंदिनसवनेना-
दित्यास्तृतीयसवनेन^{४)} 'यज्ञवास्तुन्येव^{५)} पर्यशिषो यज्ञवा-
स्तुमित्येवमाशिषो^{६)} ऽहं वा एतद्वेद यज्ञे^{७)} वसवः प्रातः-
सवनेनागू रुद्रा माध्यंदिनसवनेनादित्यास्तृतीयसवनेन^{८)}
यज्ञवास्तुन्येव पर्यशिषो यज्ञवास्तुमित्येवमाशिषो^{९)} वि-
द्वांसो नूनं वा याज्ञयेयुरेते^{१०)} कृ वा अविद्वांसो यत्रानृ-
ग्विद्धोता भवत्ययनुर्विदध्वर्युरसामविदुद्वाताभृग्वङ्गिरोवि-
द्वक्षा^{११)} 'यज्ञस्वैव कृत तु ते तद्वक्ष्यामि' यथा सूत्रे
मणिरिव सूत्रमेतान्युक्थाकृानि भवन्ति सूत्रमिव वा म-
णाविति 'तस्माद्य एव सर्ववित्स्यात्तं ब्रह्माणं कूर्वीतिष
कृ^{१२)} वै विद्वांसर्वविद्वक्षा यद्ग्वङ्गिरोविदेते^{१३)} कृ वा
अस्य सर्वस्य शमयितारः^{१४)} पालयितारस्तस्माद्ब्रह्मा^{१५)} स्तु-
ते^{१६)} बह्विःपवमाने वाचयति' ॥ ११ ॥

- 1) यस्व E; 2) P, त्रिरयक्ते A und C; त्रिरयक्ते B; त्रिरयक्ते D; Mit
S. Br. XII 3. 4. 1. zu lesen यज्ञस्वेति वाच त्वं मामात्य त्रिरयक्ति वसवः u.s.w.;
3) So corr.; die hss. माध्यंदिने सवने आदित्यास्तृतीयसवने; 4) यज्ञवास्तु-
न्येव B und C; 5) यज्ञवस्तु B; 6) यज्ञे A, E und D; यज्ञे C;
7) Vgl. 3; 8) °माशिषो B; 9) याज्ञयेयुरेते C; 10) भवत्यय B;
भवत्ययनुर्विदध्व° C; भवत्ययनुर्वेदध्व° E; 11) Fehlt in E; 12) व
भृग्वङ्गि B; °रोविदेते C; °रोविद्वेदेते E; 13) समैतारः C; शमयितारः E;
14) °स्तस्माद्ब्रह्मा C; °तार तस्मा E; 15) स्तुते B.

श्येनो ऽसि गायत्रहन्दा 'अनु वारभे' स्वस्ति मा
संपारयेति 'स यदाह^{१)} श्येनो ऽसीति सोमं वा एतदाहैष
ह वा अग्निर्भूवास्मिंल्लोके^{२)} संशाययति^{३)} ' तद्यत्संशा-
ययति^{४)} तस्माच्छेयनस्तच्छेयनस्य श्येनवं^{५)} ' स यदाह गा-
यत्रहन्दा अनुवारभ इति गायत्रेण हन्दा वसुभिर्देवैः^{६)}
प्रातःसवने ऽस्मिंल्लोके ऽग्निं सत्तमन्वारभते^{७)} ' स यदाह
स्वस्ति मा संपारयेति गायत्रेणैव हन्दा वसुभिर्देवैः
प्रातःसवने ऽस्मिंल्लोके ऽग्निना देवेन स्वस्ति मा^{८)} संपा-
रयेति गायत्रेणैवैनं तच्छन्दा^{९)} वसुभिर्देवैः प्रातःसवने
ऽस्मिंल्लोके ऽग्निना देवेन स्वस्ति संपद्यते य एवं वेद '

॥ १२ ॥

अथ माध्यंदिने पवमाने वाचयति सम्राडसि त्रिष्टुह-
न्दा^{१०)} 'अनु वारभे' स्वस्ति मा संपारयेति 'स यदाह
सम्राडसीति^{११)} सोमं वा एतदाहैष ह वै वायुर्भूवान्त-
रिक्षलोके^{१२)} सम्राजति^{१३)} ' तद्यत्सम्राजति^{१४)} तस्मात्सम्रा-
ट्त्सम्राजस्य सम्राट् ' स यदाह त्रिष्टुहन्दा^{१५)} अनु वारभ इति

- 1) यदा E; 2) °त्वा अस्मिंल्लोके A und E; 3) संशाययति A; संपारयेति
सदाश्यायति B; संश्रापयति C; संश्राति E; 4) So corr.; die hss. °श्राययति;
5) प्रयेनधं B; 6) वसुभिर्° A; 7) °रभेते A pr. m.; 8) Fehlt in B,
C und E; 9) तच्छन्दा B; 10) त्रिष्टुहन्दा B; त्रिष्टुपहन्दा C;
11) संयउसीति B; 12) °रिक्त° B; 13) सम्राजति E; 14) तपत्संभ्राजति
E; B fügt ein : तव्यात्सम्राडसीति; 15) त्रिष्टुहन्दा B.

त्रैष्टुभेन^{१)} हृन्दसा रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अत्तरिचलोके वायुं^{२)} सन्तमन्वारभते 'स यदाह^{३)} स्वस्ति मा संपारयेति'^{४)} त्रैष्टुभेनैव हृन्दसा रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अत्तरिचलोके वायुना^{५)} देवेन^{६)} स्वस्ति मा संपारयेति 'त्रैष्टुभेनैवेनं^{६)} तच्छृन्दसा^{६)} रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अत्तरिचलोके वायुना देवेन स्वस्ति^{७)} संपद्यते य एवं वेद' ॥ १३ ॥

अथाभवे पवमाने वाचयति स्वरो ऽसि गयो ऽसि जगच्छृन्दा 'अनु त्वाभे' स्वस्ति मा^{८)} संपारयेति 'स यदाह स्वरो ऽसीति सोमं वा एतदाहैष हृ वै सूर्यो भूवा-मुष्मिंलोके स्वरति^{९)} 'तद्यत्स्वरति तस्मात्स्वरस्तत्स्वरस्य^{१०)} स्वरत्वं^{११)} 'स यदाह गयो ऽसीति सोमं^{१२)} वा एतदाहैष हृ वै चन्द्रमा भूवा^{१३)} सर्वाँल्लोकान्गच्छति^{१४)} 'तद्यद्गच्छति तस्माद्गयस्तद्गयस्य^{१५)} गयत्वं' स यदाह जगच्छृन्दा अनु त्वाभ इति जागतेन हृन्दसादित्यैर्देवैस्तृतीयसवने ऽमुष्मिंलोके सूर्यं सन्तमन्वारभते 'स यदाह स्वस्ति

- 1) त्रैष्टुभेन E; 2) वायु B und C; 3) दाह B; 4) ०रयति B; 5) B hat: वायु सन्तमन्वारभते सदाह; 6) वैनं तच् fehlt in B; 7) B fügt ein संपारयेति त्रैष्टुभेनैवेनं तच्छृन्दसा रुद्रैर्देवैर्माध्यंदिने सवने अत्तरिचलोके वायुना देवेन स्वस्ति; 8) म B; 9) स्वरति B; 10) तस्मात्स्वरस्तत्स्व^० A; तस्मात्स्वरस्तत्स्वरस्य C; 11) स्वरस्यत्वं C; 12) सोम B; 13) भूत्वां B; 14) E fügt y ein; 15) तस्माद्गयास्त^० C; ०स्तद्गयस्त E.

मा संपारयेति जागतेनैव^{१)} हृन्दसादित्यैर्देवैस्तृतीयसवने
ऽमुष्मिंल्लोके सूर्येण देवेन स्वस्ति मा^{२)} संपारयेति जा-
गतेनैवैनं तच्छृन्दसादित्यैर्देवैस्तृतीयसवने ऽमुष्मिंल्लोके
सूर्येण देवेन स्वस्ति संपद्यते य एवं वेद' ॥ १४ ॥

अथ संस्थिते संस्थिते सवने वाचयति^{३)} मयि भर्गो^{४)}
मयि^{५)} महो मयि^{६)} यशो मयि सर्वमिति' पृथिव्येव भर्गो
ऽन्तरिक्ष एव^{७)} महो द्यौरिव यशो ऽप एव सर्वमग्निरेव
भर्गो वायुरेव^{८)} मह आदित्या^{९)} एव यशश्चन्द्रमा एव
सर्व' वसव एव भर्गो रुद्रा एव मह आदित्या^{९)} एव
यशो विश्वेदेवा एव सर्व' गायत्र्येव भर्गस्त्रिष्टुबेव महो
जगत्येव यशो ऽनुष्टुबेव सर्व' प्राच्येव भर्गः प्रतीच्येव
मह उदीच्येव^{१०)} यशो दक्षिणैव सर्व' वसन्त^{११)} एव भर्गो
ग्रीष्म एव महो वर्षा एव यशः शरदेव सर्व' त्रिवृदेव
भर्गः पञ्चदश^{१२)} एव महः सप्तदश एव यश एकविंश
एव सर्वमृगवेद एव भर्गो यजुर्वेद एव महः सामवेद^{१३)}
एव यशो^{१४)} ब्रह्मवेद एव सर्व' कृतैव भर्गो ऽध्वर्युरेव

1) °नैव C; °नैवैत E; 2) मा fehlt in C; von मा bis संपद्यते fehlt in B und E; 3) E fügt मयति ein; 4) भिर्गो A; 5) य E; 6) मात्वे E; 7) E fügt च ein; 8) °रेव B; 9) आदित्य E; 10) उदीच्येव C; 11) वसन्त E; 12) पञ्चदश B; 13) सामावेदा E; 14) E fügt एव ein.

मह उद्गातेव यशो ब्रह्मैव सर्वं ' वागेव भर्गः प्राण
एव महश्चक्षुरेव यशो मन एव सर्वम्' ॥ १५ ॥

स यदाह मयि भर्ग^{१)} इति पृथिवीमेवैतल्लोकानामा-
हाग्निं^{२)} देवानां वसुन्देवान्देवगणानां^{३)} गायत्रं हृन्दसां
प्राचीं दिशां वसन्तमृतूनां^{४)} त्रिवृतं स्तोमानामृगवेदं वेदानां
हौत्रं^{५)} होत्रकाणां^{६)} वाचमिन्द्रियाणाम्^{७)} ॥ १६ ॥

स यदाह मयि मह^{८)} इत्यन्तरिक्षमेवैतल्लोकानामाह
वायुं देवानां रुद्रान्देवान्देवगणानां त्रैष्टुभं हृन्दसां^{९)} प्र-
तीचीं दिशां ग्रीष्ममृतूनां पञ्चदशं^{१०)} स्तोमानां यजुर्वेदं^{११)}
वेदानामाध्वर्यवं होत्रकाणां प्राणमिन्द्रियाणाम्^{१२)} ॥ १७ ॥

स यदाह मयि यश इति दिवमेवैतल्लोकानामाहा-
दित्यं देवानामादित्यान्देवान्देवगणानां^{१३)} ज्ञागतं हृन्द-
सामुदीचीं^{१४)} दिशां वर्षा ऋतूनां^{१५)} सप्तदशं स्तोमानां
सामवेदं वेदानामौद्गात्रं होत्रकाणां चक्षुरिन्द्रियाणाम्'
॥ १८ ॥

स यदाह मयि सर्वमित्यप एवैतल्लोकानामाह^{१६)} च-

- 1) भर्गा A pr. m.; 2) °माहाग्निं E; 3) वासुन्दे° C; वसुन्दे° B;
4) °मृतूनां B; 5) Fehlt in B; 6) होत्रकाणां B; 7) वाचमिन्द्रिया-
णाम् E; 8) महे B; 9) हृन्दसां E; 10) पञ्चदशां C; 11) यजुर् E;
12) प्राणमिन्द्रि° E; 13) °गणाना E; 14) हृन्नां मुदीचीं B;
15) ऋतूना E; 16) °कानां माह C.

न्द्रमसं देवानां विश्वान्देवान्देवगणानामानुष्टुभं^{१)} हृन्दसां
दक्षिणां दिशां शरदमृतूनामेकविंशं^{२)} स्तोमानां ब्रह्मवेदं
वेदानां ब्रह्मत्वं ह्योत्रकाणां मन इन्द्रियाणाम्' ॥ १९ ॥

स वा^{३)} एष दशधा चतुः संपद्यते 'दश च हृ वै
चतुर्विराजो ऽक्षराणि^{४)} ' तं गर्भा उपजीवन्ति^{५)} ' श्रीर्वि
विराजंशो^{६)} ऽन्नाद्यं^{७)} ' श्रियमेव तद्विराजं^{८)} यशस्यन्नाद्ये
प्रतिष्ठापयति ' प्रतिष्ठन्तीरिदं^{९)} सर्वमनुप्रतिष्ठति ' प्रतिति-
ष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ २० ॥

अनर्वाणं^{१०)} हृ वै देवं^{११)} दध्यङ्गाङ्गिरस^{१२)} उपसीदं^{१३)}
हृ यज्ञस्य श्रुष्टिं^{१४)} समभ्रवामहृ इति 'स दध्यङ्गाङ्गिरसो^{१५)}
ऽब्रवीद्यो वै सप्तदशं प्रजापतिं यज्ञे ऽन्वितं वेद नास्य
यज्ञो रिष्यते' न यज्ञपतिं^{१६)} रिष्यन्त^{१६)} इति ' ता वा
एताः पञ्च व्याकृतयो भवन्त्यो श्रावयास्तु श्रीषड्यज्ञ येय-
ज्ञामहे वौषडिति ' स दध्यङ्गाङ्गिरसो^{१७)} ऽब्रवीन्न वयं वि-
द्मो यदि ब्राह्मणाः स्मो यद्यब्राह्मणाः स्मो यदि तस्यर्षेः

1) °नामः नष्टुभं B; °ष्टुभ E; 2) शरदमृत° B; 3) एवा C und E;
4) ऽक्षराणि B; 5) °जीवति E; 6) विराजंशो A, C und E;
7) ऽन्नाद्यां C; 8) तद्विज E; 9) ?? प्रतिष्ठन्तिरिदं B; 10) अयर्वाणां
A pr. m.; 11) वं B; 12) So corr.; दध्यङ्गाङ्गिरसम् die hss.;
13) Corrupt; 14) श्रुष्टि A; श्रुष्टो B; श्रुष्टि E; श्रुष्टि D; 15) So
corr.; die hss. दध्यङ्गाङ्गि°; 16) ??; vielleicht यज्ञपती रिष्यत ?; 17) So
corr.; die hss. दध्यङ्गाङ्गिरसो .

स्मो वान्यस्येत्यंनर्वाणाश्च^{१)} कृ वा ऋतावन्तश्च^{२)} पितरः
 स्वधायामावृषायन्त^{३)} वयं वदामहे वयं वदामहा^{४)} इति'
 सो ऽयात्स्वायंभुवो^{५)} वा^{६)} ऋतावन्तो^{५)} मद्यातां^{५)} न^{५)}
 वयं^{५)} वदामहा^{५)} इति 'तस्मात्प्रवरे प्रत्रियमाणे^{६)} वा-
 चयेद्देवाः पितर इति तिस्रो 'य एति संयजति^{७)} स भवति
 यश्च^{८)} न ब्रूते यश्च^{९)} न ब्रूत इति ब्राह्मणम्' ॥ २१ ॥

सावित्रं कृ स्मैतं^{१०)} पूर्वे पुरस्तात्पशुमालभन्त इत्येत-
 र्हि^{११)} प्राजापत्यं 'यो क्येव सविता स प्रजापतिरिति
 वदन्तस्तस्माद् समुष्याग्नींस्तेन^{१२)} यजेरंस्ते समानधिष्ण्या
 एव स्युरोखासंभरणीयाया^{१३)} उखासंभरणीयायां विन्यु-
 ष्याग्नींस्तया^{१४)} यजेरंस्ते नानाधिष्ण्या एव स्युरा दीक्षणी-
 याया^{१५)} दीक्षणीयायां संन्युष्याग्नींस्तया^{१६)} यजेरंस्ते समा-
 नधिष्ण्या^{१७)} एव स्युरोद्वसानीयाया^{१८)} उद्वसानीयायां
 विन्युष्याग्नींस्तया यजेरंस्ते नानाधिष्ण्या एव स्युरथ यदि
 यजमानस्योपतपेत्यार्श्चतो ऽग्नीनाधाय तावदासीत्^{१९)} या-

- 1) नान्य° ed. B. Ind.; 2) ऋतावन्तश्च B; ऋतावन्तश्च E; 3) °बायन्तं B; 4) वमहां E; 5) P P A und C मद्यातां; E मद्यातां; 6) प्रत्रियः माणे B; 7) संयजति B; 8) यस्य C; यस्त्वव E; 9) यस्य C; यस्य E; 10) स्व वैतं A, C und E; वैतं B; 11) So corr.; die hss. इति मेतर्हि; 12) So corr.; die hss. समोष्या°; 13) स्युसेखासं A; स्सुसेषां सं° B; स्युरेषासं° C; स्युरोषा° E; 14) °स्तेन C; 15) Fehlt in B und E; 16) °स्तेन A, B und E; 17) सामानधिष्ण्या E; 18) स्युरेद° B; 19) तावदासीत् A.

वदगदः¹⁾ स्याद्यदि प्रेयात्स्वैरेव²⁾ तमग्निभिर्दहेदंशवाग्नि-
भिरितरे³⁾ यज्ञमाना⁴⁾ आसत इति वदत्तस्तस्य तदेव
ब्राह्मणं यददः पुरःसवने⁵⁾ पितृमेध⁶⁾ आशिषो व्या-
ख्याताः⁷⁾ ॥ २२ ॥

सायंप्रातर्होमौ स्थालीपाको नवश्च⁸⁾ यः ।

बलिश्च पितृयज्ञश्चाष्टका⁹⁾ सप्तमः पशुः ॥

इत्येते पाकयज्ञाः¹⁰⁾ ।

अग्न्याधेयमग्निहोत्रं पौर्णमास्यमावास्ये ।

नवेष्टिश्चातुर्मास्यानि¹¹⁾ पशुबन्धो ऽत्र सप्तमः ॥

इयेते हविर्यज्ञाः¹²⁾ ।

अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशिमांस्ततः ।

वाजपेयो ऽतिरात्रश्चातोर्योमात्र सप्तमः ॥

इयेते सुत्याः¹³⁾ ।

के स्विद्देवाः प्रवोवाजाः के स्विद्देवा अभिद्यवः ।

के स्विद्देवा हविष्मन्तः किं स्विज्जिगाति सुम्रयुः ॥

ऋतव एव प्रवोवाजा¹⁴⁾ मासा देवा अभिद्यवः ।

1) So corr. ; die hss. वावदग्ध ; 2) प्रेयात्रासीत्स्वैरेव B ; प्रेयात्सैरेव C ;
3) °भिर्देहेद° B ; °भिर्दहेद्दश वा अग्नि° A, C und E ; 4) यज्ञमान A, C
und E ; 5) पितृमेधा B ; 6) नभश्च C ; 7) पित्र्ययज्ञ° A und E ;
पितृयज्ञस्याष्टका C ; 8) पाकयज्ञाः B ; पाकयज्ञः C ; 9) °तुर्मास्यानि A
und E ; 10) °वाजोत्रा A und B.

अर्धमासा कृविष्मन्तस्तज्जिगाति^{१)} सुमयुः ॥

कति स्वित्नात्रयः कत्यहानि कति स्तोत्राणि कति शस्त्रा-
ण्यस्य^{२)} ।

कति स्वित्सवनाः संवत्सरस्य स्तोत्रियाःपदाक्षराणि क-
त्यस्य ॥

द्वावतिरात्रौ षट्सप्तमग्निष्टोमा^{३)} द्वे^{४)} विंशतिशते उक्थ्यानां ।

द्वादश षोडशिनः षष्टिः^{५)} षडह्ना वैषुवतं^{६)} च ॥

अहान्यस्य विंशतिशतानि त्रीण्यहश्चैकं तावदस्य ।

संवत्सरस्य सवनाः सहस्रमसीति त्रीणि च संस्तुतस्य^{७)} ॥

षट्षष्टिश्च द्वे च शते भवत स्तुतशस्त्राणामयुतं^{८)} चैकमस्य ।

स्तोत्रियाश्च नवतिसहस्रा^{९)} द्वे नियुते नवतिश्चाति^{१०)} षट्^{११)} ॥

अष्टौ शतान्ययुतानि त्रिंशच्चतुर्नवतिश्च पदान्यस्य^{१२)} ।

संवत्सरस्य कविभिर्मितस्यैतावती मध्यमा देवमात्रा ॥

अयुतमेकं प्रयुतानि त्रिंशद्धे नियुते तथा^{१३)} क्यनुसृष्टाः^{१३)} ।

अष्टौ शतानि नव चाक्षराण्येतावानात्मा परमः प्रजा-
पतेः ॥

- 1) So corr.; °स्तांस्विज्जिगाति A; °स्ता स्विज्जिगाति C; °स्तां स्विज्जिगाति B;
°स्तांस्विज्जिगाति E; 2) Von प्रह्ना° bis रात्रौ fehlt in B; 3) पदशत° B;
4) द्वा E; 5) षष्टिः A; 6) विषुवतं B; 7) संस्तुतस्य E; 8) °णामयुः
कं B; 9) नवतिसं° C und E; नवतीस° A; 10) °आधि A; °अति C;
11) षट् C; षडे E; 12) पक्षं न्यस E; 13) तस्याभ्यनुसृष्टाः E.

आद्यं वषट्कारः प्रदानान्तमेतमग्निष्टोमे^{१)} पर्वशः^{२)} साधु
कूपम् ।

सौभेषजं हृन्द ईप्सन्यदग्नौ^{३)} चतुःशतं बद्धधा ब्रूयते यत् ॥
प्रातःसवनं स्तुत एकविंशो गायत्रस्तोममित एक एव ।
माध्यंदिनः सप्तदशेन कूपस्रयस्त्रिंशेन सवनं तृतीयम् ॥

॥ २३ ॥

श्रद्धायां रेतस्तपसा तपस्वी वैश्वानरः सिषिचे ऽपत्यमी-
प्सन् ।

ततो जज्ञे^{४)} लोकजित्सोमजम्भा^{५)} ऋषेर्ऋषिरङ्गिराः संबभूव ॥
ऋषेर्यज्ञस्य चतुर्विधस्य^{६)} श्रद्धां^{७)} यः श्रेयसीं लोकममुं जिगाय ।
यस्मै वेदाः प्रसृताः सोमबिन्दु^{८)} युक्ता वहन्ति सुकृतामु
लोकम् ॥

ऋचो ऽस्य भागांश्चतुरो वहन्त्युक्थशस्त्रैः प्रमुदो मोदमानाः ।
ग्रहैर्हविर्भिश्च कृताकृतश्च यज्ञूषि^{९)} भागांश्चतुरो वहन्ति ॥
श्रीदुम्बर्यां सामघोषेण तावत्सविष्टुतिभिश्च स्तोमैः हृन्द-
सा^{१०)} ।

सामानि भागांश्चतुरो वहन्ति गीत्या स्तोमिन् सह प्र-
स्तावेन^{११)} च ॥

1) °ष्टोमेन C; 2) प्रवर्तणः C; 3) इक्षन्त्यचध्मौ B; 4) यज्ञो B;
यज्ञे A und E; 5) °त्सोमलंजभा B; 6) °र्विदस्य C; 7) श्रद्धा C;
8) °बिन्दुः A; 9) यज्ञूषी B; यज्ञूषि E; 10) हृन्द C; 11) प्रस्तावेन C.

प्रायश्चित्तैर्भेषजैः संस्तुवन्तो ज्यर्वाणो जङ्गिरसश्च शान्ताः ।
ब्रह्मा ब्रह्मत्वेन प्रमुदो मोदमाना असंसृष्टान्भागान्श्चतुरो ^{१)}
वहन्ति ॥

यो ब्रह्मवित्सो ^{२)} अभिकरो ऽस्तु वः शिवो धिया ^{३)} धी-
रो ^{४)} रक्षतु धर्ममेतम् ^{५)} ।

मा वः प्रमत्ताममृताच्च यज्ञात्कर्माच्च ^{६)} येनानङ्गिरसो ^{७)} ऽपि-
यासीत् ^{८)} ॥

मायुं ^{९)} दशं ^{१०)} मारुशस्ताः प्रमेष्टा मा मे भूर्युक्ता ^{११)} वि-
दह्याथ लोकान् ।

दिव्यं भयं ^{१२)} रक्षत धर्ममुद्यतं ^{१३)} यज्ञं कालाश स्तुतिगो-
पनायनम् ^{१४)} ॥

होता च मैत्रावरुणाश्च पादमच्छावाकः सह ग्रावस्तुतै-
कम् ^{१५)} ।

ऋग्भि स्तुवन्तो ऽह्वरुः पृथिव्या ^{१६)} अग्निं पादं ब्रह्मणा ^{१७)}
धारयन्ति ॥

- 1) असंसृष्टा प्रागोश्चतुरो E; 2) ब्रह्मभिः सो C; 3) धीया A pr. m.;
4) धीयो C; 5) धर्ममेतां C; 6) P P; °त्कर्मच्च B; 7) °ङ्गिरसा B;
8) ऽपियासीत् C; 9) मायु C; 10) दशं A; दशं B; 11) So
corr.; die hss. भूर्युक्ता; 12) भयां A pr. m. und B; 13) °मुद्यन्त E;
14) °ग्रापतायनं A, C und E; 15) ग्रावस्तुवैकम् C; ग्रावस्तुवैक E;
16) पृथिव्यां B; 17) ब्राह्मणा C.

अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता^{१)} नेष्टोन्नेता निहितं पादमेकम् ।
 समन्तरिद्धं यजुषा स्तुवतो^{२)} वायुं पादं ब्रह्मणा धारयन्ति ॥
 साम्नोद्गाता हृदयन्नप्रमत्त श्रीडुम्बर्या^{३)} स्तोभदेयः^{४)} सगद्गदः ।
 विद्वान्प्रस्तोता विदह्वाथ^{५)} सुष्टुतिं सुब्रह्मण्यः प्रतिकृ-
 र्ताथ^{६)} यज्ञे ॥

साम्ना दिव्येकं निहितं स्तुवतः सूर्यं पादं ब्रह्मणा धा-
 रयन्ति ।
 ब्रह्मा हैकं^{७)} ब्राह्मणाच्छंसिनः सह पोताग्नीध्रो निहितं
 पादमेकम् ॥

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च गुप्तो ऽप्सु^{८)} चन्द्रं पादं ब्रह्मणा धा-
 रयन्ति^{९)} ।

षोडशिकं होत्रका अभिष्टुवन्ति वेदेषु युक्ताः प्रपृथक्चतु-
 र्धा^{१०)} ॥

मनीषिणो दीक्षिताः श्रद्धधाना^{११)} होतारो गुप्ता अभि-
 वृहन्ति^{१२)} यज्ञम् ।

दक्षिणतो ब्रह्मणास्थो^{१३)} जनदित्येतां व्याहृतिं जपन् ॥

1) प्रस्थाता B; 2) स्तुवतो B; 3) °अर्या C; 4) स्तोभदेयः E;
 5) Sic!; 6) °हर्ताच A pr. m., B und E; 7) हैक E; 8) सु E;
 9) धारयति B; 10) पृथक्चतुर्धा B; प्रथक्चतुर्धा C und E; 11) अश्रद्धधाना B;
 12) अभिवृहन्ति A; 13) So corr. nach Bloomfield (Ved. Conc.) ब्रह्मणा-
 स्था A und C; ब्रह्मणोस्थां B; ब्रह्मणास्यात् E.

सप्तदशं सदस्यं तं कीर्तयन्ति पुरा^{१)} विडुः ।

अष्टादशी दीक्षिता दीक्षितानां यज्ञे पत्नी श्रद्धधानेह^{३)}
युक्ता ॥

एकोनविंशः शमिता बभूव विंशो^{३)} यज्ञे गृहपतिरेव^{४)}
सुन्वन् ।

एकविंशतिरेवैषां संस्थायामङ्गिरो वह^{५)} ॥

वेदैरभिष्टुतो लोको नानाविशापराजितः । ॥ २४ ॥

सप्त सुत्याःसप्त च पाकयज्ञाः^{६)} कृविर्यज्ञाः सप्त तथैकविं-
शतिः ।

सर्वे ते यज्ञा अङ्गिरसो ऽपियन्ति^{७)} नूतना यानृषयो सृज-
न्ति^{८)} ये च सृष्टाः पुराणैः ॥

एतेषु वेदेष्वपि चैकमेवापब्रजमृविजां संभरन्ति ।

कृष्टपात्सचते^{९)} तामशस्तिं^{१०)} विष्कन्धमेनं विसृतं प्रजासु ॥

निवर्तन्ते दक्षिणा नीयमानाः सुते सोमि वितते यज्ञतन्त्रे^{११)} ।

मोघाशिषो यन्त्यनिवर्तमाना अनिष्टयज्ञा न तरन्ति लो-
कान् ॥

1) पुराष्टा B; 2) °नेय C; 3) त्रिणो C und E; 4) गृहपतिरिव
A, B und E; 5) ह्य B; 6) यावयज्ञा C; पावययज्ञा E; 7) ऽपी-
यन्ति E; 8) मृत्तति B; 9) Corrupt; कृष्टमिपा° C; कृष्टिपात्सचते E;
10) कामशस्तिं C; °शस्तिं B und E; 11) यज्ञं तन्त्रे E.

द्वादशवर्ष^{१)} ब्रह्मचर्यं पृथग्वेदेषु तत्स्मृतम् ।
 एवं^{२)} व्यवस्थिता वेदाः^{३)} सर्व एव स्वकर्मसु ॥
 सन्ति चैषां समानाः मन्त्राः कल्पाश्च ब्राह्मणानि च ।
 व्यवस्थानं तु तत्सर्वं पृथग्वेदेषु तत्स्मृतम् ॥
 ऋग्वेदस्य पृथिवी स्थानमन्तरिक्षस्थानो ऽध्वरः ।
 द्यौ^{४)} स्थानं सामवेदस्यापो भृग्वङ्गिरसां स्मृतम् ॥
 अग्निर्देवत^{५)} ऋग्वेदस्य यजुर्वेदो वायुदेवतः^{६)} ।
 आदित्यः^{७)} सामवेदस्य चन्द्रमा वैद्युतश्च भृग्वङ्गिरसाम् ॥
 त्रिवृत्स्तोम ऋग्वेदस्य^{८)} यजूंषि पञ्चदशेन सह जज्ञिरे ।
 सप्तदशेन सामवेद एकविंशो ब्रह्मसंमितः ॥
 वाग्धात्ममृग्वेदस्य^{९)} यजुषां प्राणा उच्यते ।
 चक्षुषी सामवेदस्य मनो भृग्वङ्गिरसां स्मृतम् ॥
 ऋग्भिः सह गायत्रं ज्ञागतमाहुर्ग्यजूंषि त्रैष्टुभेन सह जज्ञिरे ।
 उष्णिक्कुक्ष्यां भृग्वङ्गिरसो जगत्या^{१०)} सामानि^{११)} कवयो
 वदन्ति ॥
 ऋग्भिः पृथिवां^{१२)} यजुषान्तरिक्षं^{१३)} साम्ना दिवं लोकजि-
 त्सोमजम्भाः ।

१) °वर्षे B; २) एव E; ३) वेदीः E; ४) द्यौः E; ५) अग्निर्देवता
 A; ६) वायुर्देवता A pr. m. und E; ७) आदित्याः E; ८) ऋग्वेदस E;
 ९) वाग्धा° E; १०) ज्ञागत्य C; ११) सामानि C; १२) पृथिवी B und E;
 १३) °न्तरिक्ष E.

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च^{१)} गुप्तो यज्ञश्चतुष्पाद्विवमुद्वहेत्^{२)} ॥
 ऋग्भिः सुशस्तो यजुषा^{३)} परिष्कृतः सविष्टुतः सामजि-
 त्सोमजम्भाः^{४)} ।

अथर्वभिरङ्गिरोभिश्च गुप्तो यज्ञश्चतुष्पाद्विवमारुरोह ॥
 ऋचो विद्वान्पृथिवीं वेद संप्रति यज्ञूषि विद्वान्बृहदन्त-
 रिक्षम् ।

दिवं वेद सामगो यो^{५)} विपश्चित्सर्वान् लोकान्यद्गृह्वङ्गि-
 रोवित् ॥

यांश्च ग्रामे यांश्चारण्ये^{६)} जपन्ति मन्त्रान्नानार्थान्बद्धधा ज-
 नासः ।

सर्वे ते यज्ञा अङ्गिरसो ऽपियन्ति नूतना सा हि गति-
 ब्रह्मणो^{७)} यावरार्था ॥

त्रिविष्टपं त्रिदिवं नाकमुत्तमं तमेतया त्रय्या विद्यथैति^{८)} ।
 अत उत्तरे ब्रह्मलोका महान्तो ऽथर्वणामङ्गिरसां^{९)} च^{९)}
 सा गतिः ॥

अथर्वणामङ्गिरसां^{९)} च^{९)} सा गतिरिति ब्राह्मणम् ॥ २५ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणपूर्वभागे पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ इति पूर्वब्राह्मणं समाप्तम् ॥

1) अथर्वभिः A, B und C; 2) So corr.; die hss. मुद्वहेत्; 3) यजुषः C;
 4) सामजित्सो C; 5) Ed. B. Ind.; die hss. ज्ञो; 6) यांश्चारण्ये C;
 7) ह्यपो A; 8) So corr.; die hss. विद्यथैति; 9) ऽथर्वणामङ्गिरसांश्च C.

॥ गोपथब्राह्मणोत्तरभागः ॥

अथ यद्ब्रह्मसदनात्तृणां निरस्यति शोधयत्येवैनं तदं-
थोपविशतीदमकृमर्वाग्वसोः सद्ने सीदामीत्यंर्वाग्वसुर्हृ^{१)}
वै देवानां ब्रह्मा पराग्वसुरसुराणां^{२)} ' तमेवैतत्पूर्वं सा-
दयत्यंरिष्टं^{३)} यज्ञं^{४)} तनुतादित्यथोपविश्य^{५)} जपति बृहस्प-
तिर्ब्रह्मेति ' बृहस्पतिर्वा आङ्गिरसो देवानां ब्रह्मा ' तस्मि-
न्नेवैतदनुज्ञामिच्छति ' प्रणीतासु प्रणीयमानासु वाचं यच्छ-
त्या हृविष्कृत उद्वादनादेतद्वै यज्ञस्य द्वारं ' तदेतदशून्यं^{६)}
करोतीष्टि च स्विष्टकृत्यानुयाजानां^{७)} प्रसवादित्येतद्वै^{८)}
यज्ञस्य द्वितीयं द्वारं ' तदेवैतदशून्यं करोति ' यत्परिधयः
परिधीयन्ते^{९)} यज्ञस्य गोपीथाय ' परिधीन्यरिधन्ते यज्ञस्य
सात्मत्वाय ' परिधीत्संमार्षि^{१०)} ' पुनात्येवैनांस्त्रिर्मध्यमं^{११)} '
त्रय इमे प्राणाः ' प्राणानेवाभिज्ञयति ' त्रिर्दक्षिणार्धं^{१२)} '
त्रयो वै लोका^{१३)} ' लोकानेवाभिज्ञयति ' त्रिरुत्तरार्धं^{१४)} '
त्रयो वै देवलोका ' देवलोकानेवाभिज्ञयति^{१५)} ' त्रिरुपवा-

१) °सुर्व D; २) यग्राग्वसु° D; ३) सादयेत्य° A pr. m.; ४) यज्ञ E;
५) तनुनादित्यथोपविश E; ६) तद्वै एतद° D; ७) स्विष्टकृत्य° D;
८) °दित्येतद्व वै E; ९) परिधीयन्ते D; १०) परिधीत्स° B und A sec. m.;
११) पुनात्येवैनंस्त्रि° F; १२) त्रिर्दक्षिणार्धं B, D, E und F; १३) लोका
fehlt in E; १४) °त्तरार्धं B, D und F; त्रिरुत्तरार्धं E; १५) °ज्ञयति A;
°ज्ञयति D; °ज्ञयन्ति F.

जयति^{१)} 'त्रयो वै देवयानाः पन्थानस्तानिवाभिजयति' ते
वै द्वादश भवन्ति' द्वादश ह वै मासाः संवत्सरः' संव-
त्सरमेव तेन प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा^{२)} उपदधाति
स्वर्गस्य लोकस्य समष्टौ^{३)} ' ॥ १ ॥

प्रजापतिर्वै रुद्रं^{४)} यज्ञान्निर्भजत्सो^{५)} ऽकामयत् 'मेय-
मस्मा आकूतिः समर्धि^{६)} यो मा यज्ञान्निर्भाक्षीदिति'
स यज्ञमभ्यायम्याविध्यत्तदाविद्धं^{७)} निरकृतत्तत्प्राशित्रमभ-
वत्तद्दुदयच्छत्तद्भगाय^{८)} पर्यहरंस्तत्प्रत्यैक्षत्^{९)} 'तस्य चक्षुः
परापतत्तस्मादाङ्गुरन्धो वै भग इत्यपि ह^{१०)} तं^{१०)} नेच्छे-
यमिच्छति^{१०)} ' तत्सवित्रे पर्यहरंस्तत्प्रत्यगृह्णात्तस्य^{११)} पाणी
प्रचिच्छेद^{१२)} ' तस्मै हिरण्यमयौ प्रत्यदधुस्तस्माद्धिरण्यपाणि-
रिति^{१३)} स्तुतस्तत्पूष्णे^{१४)} पर्यहरंस्तत्प्राश्नात्तस्य दत्ताः प-
रोष्यन्त' तस्मादाङ्गुरदत्तकः पूषा पिष्टभाजन इति' तदि-
ध्मायाङ्गिरसाय^{१५)} पर्यहरंस्तत्प्राश्नात्तस्य शिरो व्यपतत्^{१६)}

- 1) °जयन्ति F; 2) °वास्मान् F; 3) समष्टौ D; 4) रुद्र D;
5) °भजत्सो A pr. m.; 6) So corr.; A समर्थयोः; die andere hss.
समृद्धयोः; 7) °विध्यं तदाविद्धं E; °विध्यत्तदाविद्धं F; °विध्यं D; 8) °च्छ-
द्भगाय D und F; 9) So corr.; °त्वतीक्ष्यते A, B; °त्वतीक्ष्यत D; °त्वतीक्ष्यत
E; °त्वतीक्ष्यत F; 10) हन्तेच्छेयमिच्छति A; ह तं ते ह्येपति B; 11) So B.
Ind.; die hss. °त्वतिगृह्णात्तस्य; 12) So corr.; प्रतिच्छेद die hss.;
13) प्रत्यदधुस्त° D; प्रत्यदधुस्त° F; 14) स्तुतस्ते पूष्णे B; 15) °तद्भिध्
याङ्गिरसाय B; °य आङ्गिरसाय E; 16) व्यपतत् A.

यज्ञ एवाकल्पयत्स^{१)} एष इध्मः 'समिधो ह पुरातनस्त-
 द्वर्ह्य आङ्गिरसाय पर्यहरंस्तत्प्राश्नात्तस्याङ्गा^{२)} पर्वाणि
 व्यसंसन्त^{३)} ' तं यज्ञ एवाकल्पयत्तदेतद्वर्हिः ' प्रस्तरो ह
 पुरातनस्तद्दृकृस्पतय आङ्गिरसाय पर्यहरंत्सो ऽबिभेदृकृ-
 स्पतिरित्थं वाव^{४)} स्य^{५)} आर्तिमारिष्यतीति^{६)} ' स एतं
 मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य वा चक्षुषा प्रतीक्ष^{७)} इत्यब्रवीन्नं हि
 सूर्यस्य^{८)} चक्षुः किं चन हिनस्ति ' सो ऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्तं
 मा हिसिष्यतीति ' देवस्य वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बा-
 रुभ्यां पूषणो रुस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामीत्य-
 ब्रवीत्सवितृप्रसूत एवैनं तद्देवताभिः प्रत्यगृह्णात्तद्व्यूक्ष^{७)}
 तृणानि प्राग्दण्डं स्थण्डिले निदधाति पृथिव्यास्त्वा नाभौ
 सादयामीति ' पृथिवी वा^{८)} अन्नानां^{९)} शमयित्री^{१०)} ' तथै-
 वैनच्छ्रमयां चकार ' सो ऽबिभेत्प्राश्नन्तं मा हिसिष्यतीत्यं-
 ग्रेष्ट्रास्येन प्राश्नामीत्यब्रवीन्नं क्यग्रेरास्यं किं चन हिनस्ति '
 सो ऽबिभेत्प्राशितं मा हिसिष्यतीतीन्द्रस्य^{११)} वा जठरे
 सादयामीत्यब्रवीन्नं कीन्द्रस्य जठरं किं चन हिनस्ति '

- 1) °ल्पयात्स A pr. m.; 2) ?; 3) So corr.; die hss. व्यस्रं°;
 4) So corr. nach T. S. II 6. 8. 5. वामार्ति° A, B, D, F; वावार्ति° E;
 5) प्रतिक्ष A und B; 6) सूर्य D; 7) प्रतिगृ° A, B und F; 8) वां
 A pr. m. B, C und E; 9) नां B; नानां E; 10) शमयित्री E;
 11) °नितीन्द्रस्य A pr. m. und E.

वरुणस्योदर इति न हि वरुणस्योदरं किं च न हि-
स्तीति' ॥ २ ॥

अथो आद्गुर्ब्राह्मणस्योदर इत्यात्मास्यात्मनात्मानं^{१)}
मे^{२)} मा हिंसीः स्वाहेत्यन्नं वै सर्वेषां भूतानामात्मा'
तेनैवैनच्छमयां चकार' प्राशितमनुमन्त्रयते^{३)} यो ऽग्निर्नृ-
मणा नाम ब्राह्मणेषु प्रविष्टः । तस्मिन्म एतत्सुद्धतमस्तु
प्राशित्रं तन्मा मा^{४)} हिंसीत्यर्मे व्योमन्निति' तत्सर्वेण
ब्रह्मणा प्राश्नात्तं एनं नाहिनत्तस्माद्यो^{५)} ब्रह्मिष्ठः स्यात्तं
ब्रह्मणां कुर्वति^{६)} 'बृहस्पतिर्वै सर्वं ब्रह्म^{७)}' सर्वेण^{८)} ह
वा एतद्ब्रह्मणा यज्ञं दक्षिणात उद्यच्छते' ज्य वा^{९)} एत-
स्मात्प्राणाः^{१०)} क्रामन्ति य आविद्धं^{११)} प्राश्नात्यंद्भिर्माज्जयित्वा
प्राणान्त्संस्पृशते वाङ्म आस्यन्नित्यंमृतं वै प्राणा' अमृत-
मायः' प्राणानेव यथास्थानमुपाक्षयते^{१२)} 'तद् द्वैक आ-
द्गुरिन्द्राय पर्यहरन्निति^{१३)}' ते देवा अब्रुवन्निन्द्रो^{१४)} वै
देवानामोजिष्ठो बलिष्ठस्तस्मा^{१५)} एनत्परिहरतेति^{१६)} 'तत्त-
स्मै^{१७)} पर्यहरंस्तत्स^{१८)} ब्रह्मणा शमयां चकार' तस्मादा-

१) इत्यात्मास्यात्मनात्मान B; °त्मान D; २) Fehlt in F; ३) प्राशित्रम°
B; ४) मां A; ५) °स्याद्यौ A pr. m.; ६) कुर्वति D; ७) ब्रह्मा E;
ब्रह्मणा D; ८) Fehlt in D; ९) एवा F; १०) एतस्मात्प्राणाः A;
११) अविद्धं F; १२) यथास्थानुनमुपा° E; १३) °हरन्तीति A; १४) °निन्द्रो
E; १५) ब्रालि° F; १६) So corr.; die hss. °हरन्तीति; १७) तं
तस्मै E; १८) °रंस्तच्छद् A pr. m.; °रंस्तत्सद् A sec. m. und F.

ङ्गुरिन्द्रो ब्रह्मेति 'यवमात्रं भवति' यवमात्रं वै विषस्य ¹⁾
 न हिनस्ति 'यदधस्तादभिधारयति' ²⁾ तस्मादधस्तात्प्रक्षरणं
 प्रजा अरुर्न हिनस्ति 'यदुपरिष्ठादभिधारयति तस्मादुप-
 रिष्ठात्प्रक्षरणं' ³⁾ प्रजा अरुर्न हिनस्ति 'यदुभयतो ऽभिधा-
 रयत्युभयतो ⁴⁾ ऽभिधारि ⁵⁾ प्रजा अरुर्धातुकं ⁶⁾ स्याद्यत्सम-
 याभिकरेदनभिविद्धं ⁷⁾ यज्ञस्याभिविध्येत् ⁸⁾' ॥ ३ ॥

अग्रेण परिकरति 'तीर्थेनैव परिकरति' वि वा एत-
 द्यज्ञश्चिद्यते यत्प्राशित्रं परिकरति 'यदाह ब्रह्मन्प्रस्था-
 स्यामीति बृहस्पतिर्वै सर्वं ब्रह्म ⁹⁾' सर्वेण ह वा एतद्ब्र-
 ह्मणा यज्ञं दक्षिणतः संधात्यथो अत्र वा एतर्हि यज्ञः
 श्रितो यत्र ब्रह्मा तत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनमालभते'
 यद्वस्तेन प्रमीवेद्वेपनः ¹⁰⁾ स्याद्यच्छीर्णा शीर्षक्तिमात्स्या-
 द्यत्तूष्णीमासीतासंप्रतो ¹¹⁾ यज्ञः स्यात्प्रतिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि
 वै यज्ञः श्रितो 'यत्र ब्रह्मा यत्रैव ¹²⁾ यज्ञः श्रितस्तत एवैनं
 संप्रयच्छत्यग्नीध ¹³⁾ आद्धात्यग्निमुखानेवतूर्न्प्रीणात्यथोत्त-

- 1) Sie!; 2) °भिधारयति E; 3) °ष्टात्प्रत्यक्षरणं A pr. m. und F;
 4) Fehlt in F; 5) P P; 6) अरुधा° A und F; अरुधाह B;
 7) °नुभिविद्धं D; 8) So corr.; die hss. °विद्धेत्; 9) ब्रह्मा E;
 10) प्रमीवेद° die hss.; 11) So corr.; die hss. °सीदासंप्रतो; D °सीदासंप्रतो;
 12) So corr.; die hss. तत्रैव; 13) So corr.; °त्याग्नीध्र A, B, E und F;
 °त्याग्नीध्र D.

रासामाद्भुतीनां^{१)} प्रतिष्ठित्या 'अथो समिद्वत्यव जुहोति'
 परिधीत्संमार्ष्टि' पुनात्येवैनात्सकृत्सकृत्संमार्ष्टि' पराडेव
 क्येतर्हि यज्ञश्चतुः संपद्यते' ज्यो चतुष्पादः पशवः' पशू-
 नामात्यै' देव सवितरेतत्ते प्राकृत्याह प्रसूत्यै' बृहस्पति-
 ब्रह्मेत्याह' स हि ब्रह्मिष्ठः' स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं
 पाहि स मां पाहि स मां कर्मण्यं^{२)} पाहीत्याह' यज्ञाय
 च यज्ञमानाय च पशूनामात्यै' ॥ ४ ॥

न वै पौर्णमास्यां नामावास्यायां^{३)} दक्षिणा दीयन्ते'
 य एष ओदनः पच्यते दक्षिणैषा दीयते यज्ञस्यर्द्धा^{४)}
 इष्टी वा एतेन यद्यजते ज्यो वा एतेन पूर्ती य एष
 ओदनः पच्यत' एष ह वा इष्टापूर्ती^{५)} य एनं पचति'
 ॥ ५ ॥

द्वया^{६)} वै देवा यज्ञमानस्य गृहमागच्छन्ति सोमया
 अन्ये ऽसोमया अन्ये' हुतादो ऽन्ये ऽहुतादो ऽन्य' एते
 वै देवा अहुतादो यद्वाह्मणा' एतद्देवत्य एष यः पुरा-
 नीजान' एते ह वा एतस्य प्रजायाः पशूनामीशते' ते
 ऽस्याप्रीता^{७)} इषमूर्जमादायापक्रामन्ति' यदन्वाहार्यमन्वा-

1) °ग्लिमल इवर्तु° B; 2) Fehlt in D; 3) नामावस्यायां D;
 4) यज्ञस्यारुह्यो A sec. m. und F; 5) इष्टपूर्तो D; 6) द्वयो A; 7) ऽस्याः
 प्रीता E.

कृति तानेव तेन प्रीणाति ' दक्षिणातःसद्भ्यः^{१)} परिकृत्वा
 आह^{२)} ' दक्षिणावतैव^{३)} यज्ञेन यजत ' आहुतिभिरेव देवा-
 न्द्रुताद्ः प्रीणाति दक्षिणाभिर्मनुष्यदेवांस्ते ऽस्मै प्रीता
 इषमूर्जं नियच्छन्ति ' ॥ ६ ॥

देवाश्च कृ वा असुराश्चास्यर्धन्त^{४)} ' ते देवाः प्रजापति-
 मेवाभ्ययजन्तान्यो^{५)} अन्यस्यासन्नसुरा अजुकृवुस्ते देवा एत-
 मोदनमपश्यंस्तं प्रजापतये भागमनुनिर्वपंस्तं^{६)} भागं प-
 श्यन्प्रजापतिर्देवानुपावर्तत ' ततो देवा अभवन्परासुराः ' स
 य^{७)} एवं विद्वानेतमोदनं पचति भवत्यात्मना परास्याप्रियो
 भ्रातृव्यो भवति ' प्रजापतिर्वै देवेभ्यो भागधेयानि व्यक-
 ल्पयत्सो^{८)} ऽमन्यतात्मानमन्तरगामिति^{९)} ' स एतमोदनम-
 भक्तमपश्यत्तमात्मने^{१०)} भागं निर्वपत्प्रजापतेर्वा एष भा-
 गो ' ऽपरिमितः स्यादपरिमितो हि प्रजापतिः ' प्रजापते-
 र्भागो ऽस्यूर्जस्वान्ययस्वानंदितो ऽस्यंदित्यै वा ' मा मे
 क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिंल्लोक इह^{११)} च ' प्राणापनौ मे पाहि '
 समानव्यानौ^{१२)} मे पाच्युदानवूपे मे पाच्यूर्गस्यूर्जं मे धेहि '

1) °सप्यः D; 2) आहा D; 3) So corr.; die hss. दक्षिणावतैव;
 4) असुराश्च° D; 5) प्रजापतिरेवा° A pr. m. und B; 6) °निर्वपैस्तं F;
 7) Fehlt in D; 8) So corr.; die hss. त्सोमं; 9) So corr.; ऽमन्यत
 आत्मा° A sec. m.; B, D, E, F; alle hss. °न्तरगामिति; 10) अभक्तम् fehlt
 in D; 11) उह A; 12) समानौ A.

कुर्वतो मे मा क्षेष्टा' ददतो मे मोपदसः^{१)} 'प्रजापतिमहं
त्रया समक्षमृध्यासमिति^{२)} ' प्रजापतिमेव समक्षमृध्नोति^{३)} य
एवं वेद य एवं वेद' ॥ ७ ॥

ये वा इह यज्ञैरार्धुवंस्तेषामेतानि ज्योतीषि यान्यमूनि
नक्षत्राणि ' तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वं यन्न क्षीयन्ति^{४)} ' दर्शपूर्णा-
मासासौ वै यज्ञस्यावसानदर्शौ' ये वा अनिष्ट्वा दर्शपूर्णा-
मासाभ्यां सोमेन यजन्ते^{५)} तेषामेतानि ज्योतीषि^{६)} या-
न्यमूनि नक्षत्राणि पतन्तीव' तद्यथा ह वा इदमस्पष्टा-
वसाने^{६)} नेहावसास्यसि^{७)} नेहावसास्यसीति नोनुच्यन्ते
एवं हवैते^{८)} ऽमुष्मांल्लोकान्नोनुच्यन्ते' त एते^{९)} प्रच्य-
वन्ते^{१०)} ' ॥ ८ ॥

यस्य^{११)} हविर्निरुप्तं पुरस्ताच्चन्द्रमा अभ्युदियात्तांस्त्रिधा
ताण्डुलान्विभजेद्ये मध्यमास्तानग्नये दात्रे ऽष्टाकपालं नि-
र्वपेद्ये^{१२)} स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रादात्रे दधनि^{१३)} चरुं' ये
क्षोदिस्थास्तान्विष्णावे शिपिविष्टाय^{१४)} ष्रुते चरुं' पशवो
वा एते ऽतिरिच्यन्ते' तानेवाप्नोति' तानवरुन्धे' ऽग्निर्वै

1) मोपदसः B; 2) समक्ष° A, B, E und F; 3) So corr.; die
hss. क्षीयन्ति; 4) यजन्ते A pr. m.; 5) ज्योतीषि D; 6) So corr.;
इदमस्पष्टा° A, E und F; इदमस्याष्टा° B und D; 7) °स्यसौ A, B und F;
8) ते D; 9) एवन्ते D; 10) प्रच्यवन्ते F; 11) यस्या D; 12) निर्वपेद्ये
B; 13) दधति F; 14) शिपिविष्टय D.

मध्यमस्य दत्तेन्द्रो वै ज्येष्ठस्य प्रदाता 'यदेवेदं^{१)} जुद्रं प-
श्रूनां तद्विष्णोः शिपिविष्टं' तदेवाप्नोति 'पश्रूनेवावरुद्धे'
॥ १ ॥

या पूर्वा पौर्णमासी सानुमतिर्योत्तरा सा राका 'या
पूर्वामावास्या सा सिनीवाली^{२)} योत्तरा सा कुहूश्चन्द्रमा^{३)}
एव धाता च^{४)} विधाता च 'यत्पूर्णां^{५)} ऽन्यां वसत्यपूर्णां^{६)}
ऽन्यां^{६)} तन्मिथुनं 'यत्पश्यत्यन्यां नान्यां तन्मिथुनं 'यद्मा-
वास्यायाश्चन्द्रमा अधि प्रजायते तन्मिथुनं 'तस्मादेवास्मै
मिथुनात्यश्रून्प्रजनयति' ॥ १० ॥

न द्वे यजेत 'यत्पूर्वया संप्रति यजेतोत्तरया ह्रस्वदुर्या-
चंडुत्तरया^{७)} संप्रति यजेत पूर्वया ह्रस्वदुर्यात्रिंष्टिर्भवति न
यज्ञस्तदनु स्त्रीतमुख्यपगल्भो^{८)} जायते 'एकामेव यजेत'
प्रगल्भो द्वैव जायते 'ऽनादृत्य^{९)} तद्वे यजेत 'यज्ञमुखमेव
पूर्वयालभते यज्ञत उत्तरया 'देवता एवं पूर्वयाप्नोतीन्द्रि-
यमुत्तर्या 'देवलोकमेव पूर्वयावरुद्धे मनुष्यलोकमुत्तरया
भूयसो यज्ञक्रतून्पैत्येषा^{१०)} ह वै सुमना^{११)} नामेष्टिर्यमद्ये-

१) यदेवेन्द्रं A; २) सिनीवली D; ३) कुहूः चन्द्रमा B; ४) Fehlt
in D; ५) वर्स पूर्णां A; वसत्यपूर्णां B, D und E; ६) ऽन्या F; ७) So
corr.; die hss. ह्रस्वदुर्कु°; ८) °मुख्यमुपगल्भो A; °मुख्यमपगल्भो B und
E; ज्ञातमुख्यमपगल्भो D; ९) So corr. ऽनादृत्यं A und E; ऽनादृत्यं B, D
und F; १०) So corr.; die hss. यज्ञक्रतून्पैत्येषा°; ११) सुमा E.

ज्ञानं^{१)} पञ्चास्रन्द्रमा अभ्युदियादस्मा^{२)} अस्मिंल्लोक^{३)} आ-
र्धुकं भवति' ॥ ११ ॥

अग्नविष्णावमेकादशकपालं निर्वपेद्दर्शपूर्णमासावारि-
प्समाणो^{४)} 'ऽग्निर्वै सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो' देवताश्चैव
यज्ञं चारभत ऋद्ध्या' ऋध्नोत्येवोभौ^{५)} सहारम्भावित्याहु-
रुदिनु^{६)} ऋद्धे सितो^{७)} मुच्यत इति' दर्शो वा एतयोः
पूर्वः पौर्णमास उत्तरो' ज्य यत्परस्तात्पौर्णमास आरभ्यते
तद्यथा पूर्वं क्रियते' तद्यत्पौर्णमासमारभमाणः^{८)} सरस्वत्यै
चरुं निर्वपेत्सरस्वते द्वादशकपालममावास्या वै^{९)} सर-
स्वती पौर्णमासः सरस्वानित्युभावेवैनौ^{१०)} सहारभत
ऋद्ध्या' ऋध्नोत्येव' ॥ १२ ॥

अग्नये पथिकृते ऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य^{११)} प्रज्ञाते-
ष्टिरतिपद्यते^{१२)} 'बहिष्यथं वा एष इति यस्य प्रज्ञातेष्टि-
रतिपद्यते^{१३)} 'ऽग्निर्वै देवानां पथिकृत्तमेव^{१४)} भागधेयेनो-
पासरत्स एनं पन्थानमपिनयत्यनड्वान्दक्षिणा^{१५)} 'स हि
पन्थानमभिवर्कति' ॥ १३ ॥

1) So corr.; die hss. °मध्येयानं; ed. B. I. °मध्येयाने; 2) अभ्युदीया°
A; 3) °ल्लोकं F; 4) °माणा B; 5) °वाभौ D; 6) °रुदिनु
A, B, D und F; °रुदिरं E; 7) सूतो A pr. m.; अत्रितो D; 8) °समा आरभ°
A sec. m.; 9) वर्णा F; 10) सरस्वत्यु° A pr. m.; सरस्वानित्या° A sec. m.;
11) °यसा E; 12) So corr.; die hss. प्रज्ञातेष्टिरिति°; 13) Vgl. 12;
14) पथिकृत्तमेव A und F; 15) पन्थामपि° A pr. m., B und E.

अग्नये व्रतपतये^{१)} ऽष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः
सम्प्रवसेद्वद् वा एष व्रतमतिपातयति य आहिताग्निः
सम्प्रवसति व्रत्ये^{२)} ऽह्नि स्त्रियं वोपैति मांसं वाश्ना-
त्यग्निर्वै^{३)} देवानां व्रतपतिर्ग्निमितस्य व्रतमगात्तस्मादेतस्य
व्रतमालम्भयते' ॥ १४ ॥

अग्नये व्रतभृते^{४)} ऽष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निरा-
र्त्विजमश्रु^{५)} कुर्यादानीतो वा एष देवानां य आहिता-
ग्निस्तस्मादेतेनाश्रु न कर्तव्यं' न हि देवा अश्रु कुर्वन्त्य-
ग्निर्वै देवानां व्रतभृद्ग्निमितस्य व्रतमगात्तस्मादेतस्य व्रत-
मालम्भयते' ॥ १५ ॥

ऐन्द्राग्नमुस्रमनुसृष्टमालभेत^{६)} यस्य पिता पितामहः
सोमं न पिबेद्विन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्यृध्यते^{७)} यस्य
पिता पितामहः सोमं न पिबति' यदैन्द्र^{८)} इन्द्रियेणैवेनं
तद्वीर्येण समर्धयति' देवताभिर्वा एष वीर्येण^{९)} व्यृध्यते^{७)}
यस्य पिता^{१०)} पितामहः सोमं न पिबति' यदाग्नेयो ऽग्निर्वै
सर्वा देवताः' सर्वाभिरेवेनं तदेवताभिः समर्धयत्यनुसृष्टो
भवत्यनुसृष्ट इव क्षेतस्य सोमपीथो यस्य पिता पितामहः

1) Fehlt in E; 2) व्रत्ये A; व्रते E; 3) वाश्नात्य° F; 4) व्रते E;
5) °र्त्विजमश्रु A, B, E und F; 6) So corr.; die hss. °मुस्रम°; 7) So
corr.; die hss. विवृध्यते; 8) A, B, E und F fügen इन्द्र ein;
9) वीर्येणा A; 10) Fehlt in F.

सोमं न पिबति' तस्मादेष एव तस्या देवतायाः पशूनां
समृद्धः' ॥ १६ ॥

देवा वा ओषधीषु पक्वास्वाजिमयुः^{१)} 'स^{२)} इन्द्रो
ज्वेदग्निर्वविमाः^{३)} प्रथम उज्जेष्यतीति' सो ऽब्रवीद्यतरो^{४)}
नौ पूर्वं उज्जयात्तन्नौ सहेति' ता^{५)} अग्निरुदजयत्तंदिन्द्रो
ऽनूदजयत्स^{६)} एष ऐन्द्राग्रः सन्नाग्नेन्द्र^{७)} 'एका वै तर्हि
यवस्य शुष्टिरासीदिका^{८)} व्रीहेरेका^{९)} माषस्यैका^{१०)} तिल-
स्य^{११)} 'तद्विश्वे देवा अब्रुवन्वयं वा एतत्प्रथयिष्यामो भागो
नोऽस्त्विति' तद्धूम एव वैश्वदेवो' ज्यो प्रथयत्येतेनैव'
पयसि स्याद्वैश्वदेवत्वाय' वैश्वदेवं हि पयो^{१२)} 'ज्येमावब्रू-
तां^{१३)} न वा ऋत आवाभ्यामेवैतद्यूयं प्रथयत मयि प्रति-
ष्ठितमसौ वृश्चा पचति नैतदितो^{१४)} ऽभ्युज्जेष्यतीति' भागो
नावस्त्विति' ताभ्यां वा एष भागः क्रियत उज्जित्या
एवाथो प्रतिष्ठित्या एव यो^{१५)} द्यावापृथिवीयः' सौमीर्वा
ओषधीः' सोम ओषधीनामधिराज्ञो' याश्च ग्राम्या याश्चा-

१) °स्वजिमयुः A, B, E und F; °स्वातिषुः D; २) सं D; ३) So
corr.; die hss. ऽवेदाग्नि°; ४) °यतरा B; ५) ना B; ६) ऽनोदत्त°
A pr. m.; ऽनुद° B; ७) °ग्नेन्द्रा E; ८) शुष्टि° D und F; ९) व्रीहेरेका
A und B; १०) माकस्यैका D; ११) तिलस्य A und B; १२) प A;
१३) So corr.; die hss. ऽधेमे अब्रूतां; १४) नैतदित्ता D; १५) So corr.;
die hss. य; ed. B. Ind. ये.

रण्यास्तासामिष उद्धारो यच्छामाको^{१)}' यच्छामाकः सौ-
म्यस्तमेव भागिनं कृणुते ' यदकृत्वाग्रयणं नवस्याश्रीयाद्दे-
वानां भागं प्रतिकूलमद्यात्संवत्सराद्वा एतदधिप्रजायते य-
दाग्रयणं ' संवत्सरं वै ब्रह्मा ' तस्माद्ब्रह्मा^{२)} पुरस्ताद्धोम-
संस्थितहोमेष्वावपेतैकह्वयनी दक्षिणा ' स हि संवत्सरस्य
प्रतिमा ' रेत एव क्षेत्रो ऽप्रजातः^{३)} ' प्रजात्यै ' ॥ १७ ॥

अथ हैतदप्रतिरथमिन्द्रस्य ब्राह्म स्थविरौ वृषाणा-
वित्येतेन ह वा इन्द्रो ऽसुरानप्रत्यजयदप्रति ह भवत्ये-
तेन^{४)} यजमानो भ्रातृव्यं जयति ' संग्रामे जुहुयादप्रति ह
भवत्येतेन^{५)} ह^{६)} वै भरद्वाजः प्रतर्दनं समनक्षत्सं राष्ट्ररूय-
भवयं^{७)} कामयेत राष्ट्री स्यादिति तमेतेन संनक्षेत्राष्ट्री ह
भवत्येतेन ह वा इन्द्रो विराजमभ्यजयद्दशैवान्वाह^{८)} '
दशाक्षरा विराड्विराजं वा एतेन यजमानो भ्रातृव्यं वृद्धे '
तद् ह्येक एकादशान्वाङ्कुरैकादशाक्षरा^{९)} वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभो
वज्रो ' वज्रेणैवैतद्ब्रह्मास्यपसेधति^{१०)} ' दक्षिणातो वै देवानां
यज्ञं रक्षांस्यजिघांसंस्तान्यप्रतिरथेनापाघ्नत^{११)} ' तस्माद्ब्रह्मा-

1) यच्छामाको A pr. m., B, D und E; 2) Fehlt in E; 3) प्रजात्यै: A
pr. m.; 4) भवति interpolation; 5) भवति ? ?; 6) Fehlt in A
sec. m., B und E; 7) वृं ? ?; 8) So corr.; die hss. ऽशैवान्वाह;
9) एकादशान्वाङ्कुर fehlt in E; एकादशाङ्कुर° D; 10) °सेधति E;
11) °पाघ्न F.

प्रतिरथं जपन्नेति 'यद्ब्रह्माप्रतिरथं^{१)} जपन्नेति^{१)} यज्ञस्याभि-
जित्यै रक्षसामपकृत्यै रक्षसामपकृत्यै' ॥ १८ ॥

अथातश्चातुर्मास्यानां^{२)} प्रयोगः 'फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां
चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत' मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यत्फाल्-
गुनी पौर्णमासी मुखमुत्तरे फाल्गुन्यौ^{३)} पुच्छं पूर्व'
तद्यथा^{४)} प्रवृत्तस्यात्तौ समेतौ स्यातामेवमेवैतत्संवत्सर-
स्यात्तौ समेतौ भवतस्तद्यत्फाल्गुन्यां^{५)} पौर्णमास्यां चा-
तुर्मासैर्यजते मुखत एवैतत्संवत्सरं प्रयुङ्क्ते^{६)} 'ज्यो^{७)} भेषज्य-
यज्ञा^{७)} वा एते यच्चातुर्मास्यानि^{८)} 'तस्मादतुसंधिषु प्रयु-
ज्यन्त 'ऋतुसंधिषु^{९)} वै व्याधिर्जायते' तान्येतान्यष्टौ हवीषि
भवत्यष्टौ वै चतसृणां पौर्णमासीनां हवीषि^{१०)} भवन्ति '
चतसृणां वै पौर्णमासीनां वैश्वदेवं समासो^{११)} 'ज्य यद्भिं
मन्यन्ति प्रजापतिर्वै वैश्वदेवं' प्रजात्या^{१२)} एवाथैतं देवं
गर्भं प्रजनयत्यथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सप्तदशो वै प्रजा-
पतिः 'प्रजापतेरात्या' अथ यत्सद्वन्तावाज्यभागावसिसंती-
ति^{१३)} वै सद्वन्तौ भवतो 'ज्य यद्विराजौ संयाज्ये अन्नं वै
श्रीर्विराडन्नायस्य श्रियो ज्वरुद्धा ' ज्य यन्नव प्रयाजा^{१४)}

1) Fehlt in E; 2) Zweimal in A, B, E und F; 3) फाल्गुन्यौ
A sec. m. und B; 4) Fehlt in D; 5) °ल्गुन्या B; 6) श्रो E;
7) भेषज्य° F; 8) °र्मास्यनि B; 9) कृतु° B; 10) हवीषी E; 11) समासो
A pr. m.; 12) प्रजापत्या A pr. m. und B; 13) Sie! 14) प्रयाजा D.

नवानुयाजा अष्टौ हवींषि वाजिनं नवमं तन्नक्षत्रीयां^{१)}
विराजमाप्रोत्यथो आद्भुर्दशनीं विराजमिति प्रयाजानुयाजा
हवींष्याधारावाज्यभागाविति^{२)} ॥ ११ ॥

अथ यद्ग्रीषोमौ^{३)} प्रथमं देवतानां यजत्यग्रीषोमौ वै
देवानां मुखं' मुखत एव तद्देवान्प्रीणात्यथ यत्सवितारं
यजत्यसौ वै सविता यो ऽसौ तपत्येतमेव तेन प्रीणात्यथ
यत्सरस्वतीं यजति वाग्वै सरस्वती' वाचमेतेन प्रीणा-
त्यथ यत्पूषां यजत्यसौ वै पूषा यो ऽसौ तपत्येतमेव
तेन प्रीणात्यथ यन्मरुतः स्वतवसो^{४)} यजति घोरा वै
मरुतः स्वतवसस्तानेव तेन प्रीणात्यथ यद्विश्वान्देवान्य-
जत्येते वै विश्वे देवा यत्सर्वे देवास्तानेव तेन प्रीणात्यथ
यद्द्यावापृथिव्यौ यजति प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिव्यौ ' प्रति-
ष्ठित्या एवाथ यद्वाजिनो यजति पशवो वै वाजिनः'
पशूनेव तेन प्रीणात्यथो ऋतवो वै वाजिन' ऋतूनेव तेन
प्रीणात्यथो हृन्दांसि वै वाजिनश्हृन्दांस्येव तेन प्रीणात्यथो
देवाश्चा वै वाजिनो' ऽत्र देवाः साश्चा अभीष्टाः प्रीता^{५)}
भवन्त्यथ यत्परस्ताप्यौर्णमासेन यजते तथा ह्यस्य पूर्वपक्षे
वैश्वदेवेनेष्टं भवति ॥ २० ॥

1) So corr.; तन्नाक्षत्रीयां A, D, E und F; तन्नाक्षत्रीयां B; 2) हवींस्यां
द्वारा° D; हवीस्याधारा° E; 3) यद्ग्री° A pr. m.; 4) स्वतवसो A pr.
m.; स्वन्तवसो A sec. m.; स्वतवसो F; 5) प्रीत्या D.

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत^१ ताः सृष्टा^१
 अप्रसूता वरुणस्य^२ यवाञ्जनुस्ता^३ वरुणो वरुणपाशैः
 प्रत्यबध्नात्ताः प्रजाः^४ प्रजापतिं पितरमेत्योपावदनुप^५ तं
 यज्ञक्रतुं जानोहि येनेष्टा वरुणामप्रीणात्सं^६ प्रीतो^६ व-
 रूणो^६ 'वरुणपाशेभ्यः^७ सर्वस्माच्च^८ पाप्मनः^९ संप्रमुच्यन्त^{१०}
 इति' तत एतं प्रजापतिर्यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रघासांस्तंमा-
 कूरत्तेनायजत^{११} 'तेनेष्टा वरुणामप्रीणात्सं प्रीतो वरुणो
 वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च^{१२} पाप्मनः प्रजाः प्रामुञ्चत्प्रं कृ^{१३}
 वा एतस्य प्रजा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनो मुच्य-
 न्ते^{१४} 'य एवं वेदाथ यदग्निं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे
 मन्थन्ति^{१५} तमेव तत्प्रणयन्ति^{१६} 'यन्मथ्यते तस्योक्तं ब्रा-
 ह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्दन्तावाज्यभागौ विराजौ
 संयाज्ये तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा
 नवैतानि कृवीषि' समानानि त्वेव पञ्च संचराणि^{१७} कृवीं-
 षि भवन्ति^{१८} पौष्णान्तानि 'तेषामुक्तं ब्राह्मणम्' ॥ २१ ॥

- १) सृष्टा D; २) वरुणस्य B; ३) यवां चनुस्ता A, D, E, F; यवां
 चतनुस्ता B; ४) Fehlt in B; ५) पितरमेत्या^० D; ६) Interpolation !;
 ७) वरुणा fehlt in D; ८) So corr.; die hss. सर्वस्मात्; ९) पाप्मानः
 A pr. m.; १०) Von संप्र^० bis प्रजाः fehlt in B; ११) So corr.; die
 hss. प्रजापतिं यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रघासं तमा^०; १२) सर्वस्मात् E; १३) Fehlt
 in D; १४) मुच्यते B; मुच्यते E; १५) मथति E; १६) तत्प्रयन्ति D;
 १७) संवत्सराणि B; १८) भवति E.

अथ यद्वैन्द्राग्नौ^{१)} द्वादशकपालो^{२)} भवति बलं वै तेज
 इन्द्राग्नी^{३)} बलमेव तत्तेजसि प्रतिष्ठापयत्यथ^{४)} यद्वारुण्या-
 मीक्षेन्द्रो वै वरुणाः^{५)} स उ वै पयोभाजनस्तस्माद्वारुण्य-
 मिक्षाथ^{६)} यन्मारुती पयस्याप्सु वै मरुतः श्रित^{७)} आपो
 हि पयो^{८)} ज्येन्द्रस्य^{९)} वै मरुतः^{१०)} श्रित^{११)} ऐन्द्रं पयस्त-
 स्मान्मारुती पयस्याथ यत्काय एककपालः प्रजापतिर्वै कः^{१२)}
 प्रजापतेरात्या^{१३)} अथो सुखस्य वा एतन्नामधेयं कमिति^{१४)}
 सुखमेव तद्ध्यात्मन्धत्ते^{१५)} ज्य यन्मिथुनौ गावौ ददाति^{१६)}
 तत्प्रजात्यै रूपमुक्थ्या^{१७)} वाजिनो^{१८)} ज्य यदप्सु वरुणां^{१९)}
 यजति^{२०)} स्व एवैनं तदायतने प्रीणात्यथ^{२१)} यत्पुरस्ता-
 त्यौर्णमासेन यजते तथा ह्यस्य पूर्वपक्षे वरुणाप्रधासैरिष्टं
 भवति^{२२)} ॥ २२ ॥

ऐन्द्रो वा एष यज्ञक्रतुर्यत्साकमेधास्तंयथा^{१४)} महाराजः
 पुरस्तात्सैनानीकानि^{१५)} व्युक्ष्याभयं पन्थानमन्विधादेवमे-
 वैतत्पुरस्ताद्देवता यजति^{१६)} तद्यथैवादः सोमस्य महा-
 व्रतमेवमेवैतदिष्टिमह्राव्रतमथ यदग्निमनीकवन्तं प्रथमं दे-

- 1) यद्वैन्द्राग्नौ A sec. m.; यद्वैन्द्राग्नौ D, 2) °पालौ D; 3) °पयस्य D;
 4) पयोभाजि° D und E; 5) यथो D; 6) ज्येन्द्रस्य A; 7) मारुत D;
 8) Interpolation?; 9) दधाति A; 10) Man erwartet °मुक्तो;
 11) वरुणा E; 12) जयति D; 13) प्रीणाथ B; 14) °त्साकमेधा° D;
 15) So corr.; die hss. पुरस्तात्सेना°; 16) So corr.; die hss. यजन्ते.

वतानां यज्ञत्यग्निर्वै देवानां मुखं' मुखत एव तद्देवा-
 न्प्रीणात्यथ यन्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्यज्ञतीन्द्रो^{१)} वै
 मरुतः^{२)} सांतपना^{३)} 'हेन्द्रं माध्यंदिनं^{४)}' तस्मादेतानिन्द्रे-
 णोपसंहितान्यज्ञत्यथ^{५)} यत्सायं गृहमेधीयेन चरन्ति^{६)} पु-
 ष्टिकर्म वै गृहमेधीयः' सायं पोषः पशूनां' तस्मात्सायं
 गृहमेधीयेन चरन्त्यथ यच्छो^{७)} भूते गृहमेधीयस्य निष्का-
 शमिश्रेण पूर्णादर्वेण^{८)} चरन्ति पूर्वग्युः कर्मणैवैतत्प्रातः क-
 र्मोपिसंतन्वत्यथ यत्प्रातर्मरुतः^{९)} क्रीडिनो यज्ञतीन्द्रो^{१०)}
 वै मरुतः क्रीडिनस्तस्मादेतानिन्द्रेणोपसंहितान्यज्ञत्यथ
 यदग्निं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे मन्यन्ति तमेव तत्प्र-
 णयन्ति' यन्मथ्यते तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामि-
 धेन्यः सद्दन्तावाज्यभागौ^{११)} विराज्ञौ संयाज्ये तेषामुक्तं
 ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा अष्टौ क्वींषि
 समानानि^{१२)} त्रैव^{१३)} षट्चराणि क्वींषि भवत्येन्द्राग्ना-
 त्तानि' तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यन्महेन्द्रमत्ततो यज्ञत्यन्तं^{१४)}
 वै श्रेष्ठी भजते' तस्मादेनमत्ततो यज्ञत्यथ यद्वैश्वकर्मण^{१५)}

1) °यज्ञन्तीन्द्रो A, B und E; 2) मरुः E; 3) सान्तपनी F; 4) मध्य°
 D; 5) तस्मादेतानिन्द्रेणासंहिता° D; 6) चरन्ति E; 7) यच्छो B; 8) So
 corr.; पूर्णादर्व्या A sec. m. und B; पूर्स्यादर्व्या D; पूर्णादर्व्या E; पूर्णादर्व्या A
 pr. m. und F; 9) °र्मरुत् F; 10) यज्ञन्तीन्द्रो D; 11) यद्दन्तावा° D;
 12) सामानानि A pr. m.; 13) त्रैव D; 14) यज्ञन्हेत्यन्त B; 15) यद्वैश्व° D.

एककपालो ऽसौ^{१)} वै विश्वकर्मा यो ऽसौ तपत्येतेमेव
तेन प्रीणात्यथ^{२)} यदृषभं^{३)} ददात्यैन्द्रो^{४)} ह यज्ञक्रतुः'
॥ २३ ॥

अथ यदपराह्णे पितृयज्ञेन चरत्यपराह्णभाजो वै पि-
तरस्तस्मादपराह्णे पितृयज्ञेन चरन्ति' तदाहुर्द्यदपरपक्षभा-
जो^{५)} वै पितरः कस्मादेनान्यूर्वपक्षे यजन्तीति 'देवा वा^{६)}
एते पितरस्तस्मादेनान्यूर्वपक्षे^{७)} यजन्तीत्यथ यदेकां सा-
मिधिनीं^{८)} त्रिर्न्वाह सकृड् ह वै पितरस्तस्मादेकां सा-
मिधिनीं त्रिर्न्वाहाथ यद्यज्ञमानस्यर्षियं^{९)} नाह^{९)} नेद्यज्ञ-
मानं प्रवृणजानीत्यथ^{१०)} यत्सोमं पितृमत्तं^{११)} पितृन्वा
सोमवतः पितृन्वर्हिषद्^{१२)} पितृनग्निष्वात्तानित्यावाह्य-
ति^{१३)} न^{१४)} हैके स्वं^{१५)} महिमानमावाह्यन्ति^{१६)} यज्ञमा-
नस्येष महिमेति वदन्त^{१७)} आवाहयेदिति त्वेव स्थितम-
ग्नेर्क्षीष महिमा भवत्यो^{१८)} स्वधेत्याश्रावयत्यंस्तु स्वधेति
प्रत्याश्रावयति' स्वधाकारो^{१९)} हि पितृणामथ यत्प्रयाजा-

- 1) यो D; 2) प्रीणीत्यथ E; 3) यदृषभं गां A und D; यदृषभगां B;
यदृषभगा E; 4) आददात्यैन्द्रो F; 5) तदाहुर्द्यदपर° D; तदाहुर्द्यदपरपक्षभाजो E;
6) या E; 7) °देवान्यूर्वपक्षे B; 8) सामिधिनी D; सामिधेनी B; 9) So
corr.; die hss. °नस्यार्षे ऽन्वाह; 10) So corr.; die hss. प्रमृण°;
11) पितृमत्तं A, B, D und F; 12) पितृन्वर्हिषद्: E; 13) Hier fehlen
einige Worte; 14) ना B; 15) स्वं A pr. m. und B; 16) °ह्यन्ति E;
17) वदन्त E; 18) भवन्त्यो A und F; भवन्त्यो E; 19) स्वधाकारो D.

नृयज्ञेभ्यो बर्हिष्मन्तावुद्धरति^{१)} प्रजा वै बर्हिर्नत्प्रजां^{२)}
 पितृषु दधानीति 'ते वै षट्पद्यन्ते^{३)}' षडा ऋतव 'ऋतवः
 पितरः^{४)}' पितृणामात्यै' ॥ २४ ॥

अथ यज्ञीवनवन्तावाज्यभागौ भवतो यज्ञमानमेव
 तज्जीवयत्यथ^{५)} यदेकैकस्य^{६)} कृषिषस्तिस्त्रस्तिस्त्रो^{७)} याज्या
 भवन्ति^{८)} क्लृयत्येवैनान्प्रथमया 'द्वितीयया गमयति' प्रैव^{९)}
 तृतीयया यच्छत्यथो^{१०)} देवयज्ञमेवैतत्पितृयज्ञेन^{११)} व्यावर्त-
 यत्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदकसंस्थं कुर्व-
 त्यथ यदग्निं कव्यवाकूनमन्ततो यज्ञत्येतत्स्विष्टकृतो वै
 पितरस्तस्मादग्निं कव्यवाकूनमन्ततो यज्ञत्यथ यदिडामु-
 पहृयावघ्राय^{१२)} न प्राञ्जन्ति पशवो वा इडा' नेत्यश्रून्प्र-
 वृणाजानीत्यथ^{१३)} यत्सूक्तवाके यज्ञमानस्याशिषो^{१४)} ऽन्वाकृ
 नेयज्ञमानं प्रवृणाजानीत्यथ^{१५)} यत्यत्नीं न संयाजयन्ति^{१६)}
 नेत्यत्नीं^{१७)} प्रवृणाजानीत्यथ^{१८)} यत्यवित्रवति^{१९)} मार्जयन्ते

- १) °न्तावुद्धरति E; २) °त्प्रजा E; ३) षट्पद्यन्ते fehlt in D; ४) Fehlt in D; ५) So corr.; °व्यते ऽथ A und F; °व्यतो ऽथ B, D und E; ६) यदाकैकस्य D; ७) तिस्रो fehlt in B; ८) भवन्ति D; ९) त्रैव A; १०) गच्छ° A; ११) So corr.; die hss. एवैतं; १२) यदिडां रूप° D; यदिडामुपहृयाया° B; °मुपहृया° D; °मुपहृया° E; १३) So corr.; die hss. °न्प्रमृणाजानी°; १४) °स्यार्षे B; १५) So corr.; die hss. प्रमृणा°; १६) °नयन्तेति F; १७) नेत् fehlt in F; १८) So corr.; die hss. प्रमृणा°; १९) °त्रवती A pr. m.

शान्तिर्वै भेषजमापः¹⁾ ' शान्तिरेवैषा²⁾ भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ' ऽथ यद्ध्वर्युः पितृभ्यो निपृणाति जीवानिव त-
त्पितृननु³⁾ मनुष्याः पितरो ऽनुप्रवृत्त्यथो देवयज्ञमेवैनं⁴⁾
पितृयज्ञेन⁴⁾ व्यावर्तयत्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्त-
मेवैतदुदकसंस्थं⁵⁾ कुर्वत्यथ यत्प्राञ्चो ऽभ्युत्क्रम्यादित्यमुप-
तिष्ठन्ते देवल्लोको वा आदित्यः ' पितृलोकः पितरो '
देवल्लोकमेवैतत्पितृलोकादुपसंक्रामन्तीत्यथ⁶⁾ यद्धिणाञ्चो
ऽभ्युत्क्रम्याग्नीनुपतिष्ठन्ते⁷⁾ प्रीत्यैव तदेवेष्वन्ततो ऽर्धं⁸⁾
चरत्यथ यदुदञ्चो⁹⁾ ऽभ्युत्क्रम्य¹⁰⁾ त्रैयंबकैर्यज्ञते¹¹⁾ रुद्रमेव
तत्स्वायां¹²⁾ दिशि प्रीणत्यथो देवयज्ञमेवैतत्पितृयज्ञेन¹³⁾
व्यावर्तयत्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदकसं-
स्थं¹⁴⁾ कुर्वत्यथ यदन्तत आदित्येष्ट्या यज्ञतीयं¹⁵⁾ वा अदि-
तिरस्यामेवैनमन्ततः¹⁶⁾ प्रतिष्ठापयत्यथ यत्परस्तात्यौर्णा-
मासेन यज्ञते तथा ह्यस्य पूर्वपक्षे साकमेधैरिष्टं भवति '
॥ २५ ॥

त्रयोदशं वा एतं मासमाप्नोति यच्छुनासीर्येण यज्ञत¹⁷⁾

- 1) °ज्ञमायाः B; 2) °वैषा A, B, E und F; 3) तत्पित्रेननु A pr. m.;
4) दवयज्ञेन D; 5) °दुदकसंस्थं A; °दुदकसंस्थं B; 6) So corr.; die
hss. एवैनं; 7) °तिष्ठन्ते E; 8) ऽर्धं D; 9) °दञ्चा F; 10) ऽभ्यु-
त्क्रम्या D; 11) त्रैयंबकैर्यज्ञते D; 12) So corr.; die hss. तत्स्वस्यां;
13) Vid. 8. 14) °दुदकसंस्थं B; 15) यज्ञतीयं B; 16) आदि° D;
17) कृत D.

एतावान्वै संवत्सरो यावानेष^{१)} त्रयोदशो मासो ' ज्य
यदग्निं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे^{२)} मन्थन्ति तमेव तत्प्र-
णयन्ति ' यन्मथ्यते तस्योक्तं ब्राह्मणं ' यद्यु न मथ्यते पौ-
र्णमासमेव तन्नं भवति ' प्रतिष्ठा वै पौर्णमासं ' प्रतिष्ठित्या
एवाथ यद्वायुं यजति प्राणो^{३)} वै वायुः ' प्राणमेव तेन
प्रीणात्यंथ यच्छुनासीरं यजति संवत्सरो वै शुनासीरः '
संवत्सरमेव तेन प्रीणात्यंथ यत्सूर्यं यजत्यसौ वै सूर्यो
यो ऽसौ तपत्येतमेव^{४)} तेन प्रीणात्यंथ^{५)} यच्छेतां^{६)} द-
क्षिणां^{६)} ददात्येतस्यैव^{७)} तद्रूपं क्रियते ' ज्य यत्प्रायश्चित्त-
प्रतिनिधिं^{८)} कुर्वन्ति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वन्ति ' यज्ञस्यैव
शान्तिर्यजमानस्य भेषज्याय ' तैर्वा एतैश्चातुर्मास्यैर्देवाः स-
र्वान्कामानाप्नुवंत्सर्वा इष्टीः सर्वममृतत्वं ' स वा एष
प्रजापतिः^{९)} संवत्सरश्चातुर्विंशो^{९)} यच्चातुर्मास्यानि ' तस्य
मुखमेव वैश्वदेवं ' बार्ह वरुणाप्रधासाः^{१०)} ' प्राणो ऽपानो
व्यान इत्येतास्तिष्ठ इष्टय ' आत्मा महाहृविः ' प्रतिष्ठा
शुनासीरं^{११)} ' स वा एष प्रजापतिरेव संवत्सरो यच्चातु-
र्मास्यानि^{१२)} ' सर्वं वै प्रजापतिः ' सर्वं चातुर्मास्यानि ' तत्स-

1) यावानेष F; 2) विश्वेदेवे D; 3) प्राणा F; 4) तपत्ये° D;
5) प्रीणान्प्रथ E; 6) So corr.; die hss. यच्छेता दक्षिणा; 7) दधात्ये° E;
8) °श्चिन्नं प्रति° A; °श्चिन्नः प्रति° B und E; 9) °पतिश्चातुर्विंशो E; 10) °प्र-
धासाः A pr. m.; °प्रधासाः D; 11) शुसीरं D; 12) याच्चातु° D.

वीणैव सर्वमाप्नोति य एवं वेद^{१)} यश्चैवं विद्वांश्चातुर्मा-
स्यैर्यजते चातुर्मास्यैर्यजते' ॥ २६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे प्रथमः प्रपाठकः ॥

ओं मांसीयन्ति^{२)} वा आहिताग्निर्मयस्तं एनमेवाग्ने
ऽभिधायन्ति यज्ञमानं^{३)} य एतमेन्द्राग्रं पशुं षष्ठे षष्ठे मास
आलभते तेनैवेन्द्राग्निभ्यां ग्रसितमात्मानं निरवदयत'
आयुष्काम^{४)} आलभेत^{४)} प्राणापानौ वा इन्द्राग्नी^{५)} प्रा-
णापानावेवात्मनि धत्त' आयुष्मान्भवति' प्रजाकाम आ-
लभेत^{६)} प्राणापानौ वा इन्द्राग्नी' प्राणापानौ प्रजा अनु-
प्रजायन्ते' प्रजावान्भवति' पशुकाम आलभेत' प्राणापानौ
वा इन्द्राग्नी' प्राणापानौ पशवो ऽनुप्रजायन्ते' पशुमान्भ-
वति' यामं शुकहृरितमालभेत^{७)} शुण्ठं^{८)} वा यः कामये-
तानामयः पितृलोके स्थामित्येतेन हृ वै यमो ऽमुष्मिं-
ल्लोक आधीर्त्पितृलोक एवाधीर्ति' वाष्ट्रं वडवमालभेत
प्रजाकामः' प्रजापतिर्वै प्रजाः सिसृक्समाणाः^{९)} स द्वितीयं

1) वेदे A; 2) °सियन्ति A pr. m.; 3) Hier fehlen einige Worten;
4) आयुष्कामालभेत A und B; 5) इन्द्राग्नी D; 6) आलभते D;
7) So corr.; die hss. शुकं हृरि°; शुकं हस्तिमालभेत D; 8) So corr.; die
hss. शण्ठं; 9) So corr.; die hss. समृक्त°.

मिथुनं^{१)} नाविन्दत्सं^{१)} वाष्ट्रं वडवमपश्यत्त्वष्टा^{२)} हि त्रूपाणां
 प्रजनयिता 'तेन प्रजा असृजत' तेन मिथुनमविन्दत्प्रजा-
 वान्मिथुनवान्भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेतमालभते'
 योनीन्वा एष काम्यान्यश्रूनालभते^{३)} यो ऽनिष्ट्विन्द्राग्नेन
 काम्यं पशुमालभत^{४)} इष्ट्वालम्भः समृद्धौ' ॥ १ ॥

पञ्चधा वै देवा व्युत्क्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो
 मरुद्भिर्वरुणा आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्ते देवा अब्रुवन्न-
 सुरेभ्यो वा इदं भ्रातृव्येभ्यो रूध्यामो^{५)} यन्मिथो विप्रियाः^{६)}
 स्मो' या न इमाः प्रियास्तन्वस्ताः समवद्यामहा इति'
 ताः समवाद्यन्त' ताभ्यः स^{७)} निर्ऋच्छाद्यो नः प्रथमो ज्यो^{८)}
 ज्यस्मै दुक्ष्यादिति' यत्तन्वः समवाद्यन्त तत्तानूनमस्य^{९)}
 तानूनमत्त्वं' ततो देवा अभवन्परासुरास्तस्माद्यः सतानू-
 नमिणां^{१०)} प्रथमो दुक्ष्यति स आर्तिमार्क्षति' यत्तानूनमं
 समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै' भवत्यात्मना^{११)} परास्याप्रियो
 भ्रातृव्यो भवति' ॥ २ ॥

पञ्च कृत्वो ज्वद्यति' पाङ्को यज्ञः' पञ्चधा हि ते ताः

1) So corr.; die hss. °धुनमन्वावि°; 2) वडवप्रपश्य° B; 3) °न्यमुमा-
 लभते A und E; 4) °लभन्त A pr. m., B, D und E; 5) So corr.;
 die hss. रूध्यामो; 6) So corr.; die hss. त्रिप्रिया; 7) सं A, D, E und
 F; सन् B; 8) Fehlt in D; 9) Fehlt in F; 10) So corr.; die
 hss. तानून°; 11) °त्मनो A pr. m.

समवायत्तापतये त्वा^{१)} गृह्णामीत्याह' प्राणो वा आपतिः' प्राणमेव तेन प्रीणाति' परिपतये त्वेत्याह^{२)} 'मनो वै परिपतिर्मन एव^{३)} तेन^{३)} प्रीणाति' तनूनम् इत्याह' तन्वो हि ते ताः समवायत्त' शास्त्ररपित्याह' शक्त्यै^{४)} हि ते ताः समवायत्त' शकमन^{५)} ओजिष्ठायेत्याहौजिष्ठं^{६)} हि ते तदात्मनः समवायत्तानाधृष्टमित्याहानाधृष्टं^{७)} क्येतदनाधृष्टमित्याहानाधृष्टं^{८)} क्येतद्देवानामोज इत्याह' देवानां^{९)} क्येतदोजो' ऽभिशस्तिपा इत्याह' अभिशस्तिपा^{१०)} क्येतदनभिशस्तेन्यमित्याहानभिशस्तेनं^{११)} क्येतदनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु^{१२)} तपस्तपस्पतिरञ्जसा सत्यमुपगेषं^{१३)} स्विते^{१४)} मा^{१५)} धा इत्याह' यथायजुरेवैतत्' ॥ ३ ॥

घृतं वै देवा वज्रं^{१६)} कृत्वा सोममग्रन्त्सुचौ^{१७)} बाहू' तस्मात्सुचौ सौमीमाहुतिं नाशाते^{१८)} 'अवधीयेत सोमस्तस्मात्सुचौ चाज्यं चान्तिकमाहाषीदित्तिकमिव^{१९)} खलु

1) वा D; 2) च त्याह D; 3) एतेन E; 4) So corr.; शक्त्यं A, B, E und F; शक्तिं D; 5) शकमन् F; 6) तिष्ठाये° B; 7) °दृष्टमित्या° A pr. m. und E; 8) °नाधृष्टमित्याहानाधृष्टं E; 8) Von °आधृष्टं bis ऽभिशस्ति° fehlt in B; 9) देवानं E; 10) °स्तिपां A sec. m.; 11) °स्येनं A; 12) दिक्षाप° A pr. m.; 13) Die hss °गेषां; 14) स्विते A pr. m.; स्विते A sec. m.; 15) मां F; 16) वज्रं D; 17) सोममग्रं सुचौ A; सोममग्रंत्सुचौ B; सोममग्रंत्सुचौ E; सोममग्रंत्सुचौ F; 18) So corr.; die hss. नाशाते; 19) चान्तिकमहा° D.

वा अस्यैतत्प्रचरन्ति^{१)} यत्तानूनत्नेण प्रचरन्त्यंशुरंशुष्टे देव
 सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद् इत्याहु' यदेवास्यापवायते
 यन्मीयते^{२)} तदेवास्यैतेनाप्याययत्यां तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा
 वमिन्द्राय^{३)} प्यायस्वेत्याहुोभावेवेन्द्रं च सोमं चाप्यायय-
 त्यांप्याययास्मात्सखीत्सन्त्या मेधया प्रजया धनेनेत्याहुर्विज्ञो
 वा एतस्य^{४)} सखायस्तानेवास्यैतेनाप्याययन्ति ' स्वस्ति
 ते^{५)} देव सोम सुत्यामुदृचमशीयेत्याहुशिषमेवैतामाशा-
 स्ते ' प्र^{६)} वा एतस्मात्सोकाश्च्यवन्ते^{७)} ये सोममाप्यायय-
 ल्यन्तरिक्षदेवत्यो^{८)} हि सोम आप्यायित^{९)} ' एष्टा राय
 एष्टा वामानि प्रेषे^{१०)} भगाय ' ऋतमृतवादिभ्यो^{११)} नमो
 दिवे नमः पृथिव्या इति ' यावापृथिवीभ्यामेव नमस्कृत्या-
 स्मिंछोके प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ' ॥ ४ ॥

माख इत्येतद्यज्ञनामधेयं^{१२)} हिद्रप्रतिषेधसामर्थ्याच्छिद्रं
 खमित्युक्तं^{१३)} ' तस्य मेति प्रतिषेधो ' मा यज्ञं हिद्रं कर्-
 ष्यतीति^{१४)} ' हिद्रो हि यज्ञो भिन्न इवोदधिर्विस्रवति ' तद्वै

- 1) आस्यैत° B und E; 2) Fehlt in F; 3) त्वमिन्द्राय A, E und F;
 4) Von एतस्य bis एतस्मा° fehlt in B; 5) Fehlt in A und F; 6) A
 sec. m., D und F fügen ह ein; 7) °वन्ते A; 8) °न्तरिक्षेदेवत्यो A, D,
 E und F; 9) °यत्त A sec. m., B, D, E und F; 10) प्रेषे A pr.
 m.; प्रेषाय F; 11) तमृतवा° A; ऋतमृतवादिभ्यो D; 12) इत्येतद्यज्ञं नाम° F;
 13) स्वमि° F; 14) °व्यतिति A pr. m.

खलु हिंमं भवत्यृविग्यजमानविमानाद्वापि वैषां व्यपेक्षया
 मन्त्रकल्पब्राह्मणानामप्रयोगाद्यथोक्तानां वा दक्षिणाना-
 मप्रदानाङ्गीनाद्वातिरिक्ताद्दोत्पाताद्भुतेषु प्रायश्चित्तव्यतिक्र-
 मादित्येतद्वै सर्वं ब्रह्मण्यर्पितं^{१)} 'ब्रह्मैव विद्वान्यद्भृग्वङ्गि-
 रोवित्सम्यगधीयानश्चरितब्रह्मचर्यो'^{२)} 'न्यूनानतिरिक्ता-
 ङ्गो'^{३)} 'प्रमत्तो यज्ञं रक्षति' तस्य प्रमादाद्यदि वायसांनि-
 ध्याद्यथा भिन्ना नौरगाधे मृत्युदुके संप्रवेन्मत्स्यकच्छपशिं-
 शुमारनक्रमकरपुरीकयज्ञषरज्ञसपिशाचानां^{४)} भागधेयं भ-
 वत्येवमादीनां चान्येषां विनष्टोपजीविनामेवं खल्वपि
 यज्ञश्चिन्नभिन्नो ऽपध्वस्त उत्पाताद्भुतो बद्धलो ऽथर्व-
 भिरसंस्कृतो ऽसुरगन्धर्वयत्नरक्षसपिशाचानां^{५)} भागधेयं
 भवत्येवमादीनां^{६)} चान्येषां विनष्टोपजीविनां^{७)} ' तदपि
 श्लोकाः '

हिन्नभिन्नो ऽपध्वस्तो विश्रुतो^{८)} बद्धधा मखः ।

इष्टापूर्तद्रविणांगृह्य यज्ञमानस्यावापतत्^{९)} ॥

ऋविजां च विनाशाय राज्ञो जनपदस्य च ।

संवत्सरविरिष्टं तद्यत्र यज्ञो विरथते ॥

- 1) 'र्पित D; 2) 'धीयानश्चरितचर्यो D; 3) नूनान° A, D, E und F;
 4) 'मकरं पुपडरीकतूषरज्ञस B; so corr.; die hss. °तूषरज्ञस°; 5) So corr.;
 die hss. °राक्षसपिशाचानां; 6) °मादीना B; 7) °जीविनां B und D;
 8) विसृतो A und E; वितो F; 9) °स्यवापतत F.

दक्षिणाप्रवणीभूतो यज्ञो दक्षिणातः स्मृतः ।

हीनाङ्गो रक्षसां भागो ब्रह्मवेदादसंस्कृतः ॥

चतुष्पात्सकलो यज्ञश्चातुर्होत्रविनिर्मितः^{१)} ।

चतुर्विधे स्थितो मन्त्रैर्ऋत्विग्भिर्वेदपारगैः ॥

प्रायश्चित्तेरनुधानैरनुज्ञानानुमन्त्रणैः ।

होमिश्च यज्ञविभ्रंशं सर्वं ब्रह्मा प्रपूरयेद्^{२)} ॥

इति 'तस्माद्यज्ञमानो भृग्वङ्गिरोविदमेव तत्र^{३)} ब्रह्माणं
वृणीयात्स हि यज्ञं तारयतीति ब्राह्मणम्' ॥ ५ ॥

यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रमन्न^{४)} वो ऽहमन्नं भविष्यामीति 'नेति^{५)} देवा अब्रुवन्नमेव नो भविष्यसीति 'तं देवा वि-
मेधिरे' स एभ्यो विहृतो^{६)} न प्रबभूव 'ते होचुर्देवा' न
वै न इत्थं विहृतो^{६)} ऽहं भविष्यति 'हृत्तेमं संभरामेति^{७)} '
तं संजन्मुस्तं^{८)} संभृत्योचुरश्चिणाविमं^{९)} भिषज्यतमित्यंश्चि-
नौ^{१०)} वै देवानां भिषजावश्चिनावध्वर्यू' तस्मादध्वर्यू घर्म
संभरतस्तं^{११)} संभृत्योचतुर्ब्रह्मन्धर्मेणा प्रचरिष्यामो होत-
धर्ममभिष्टुक्षुद्गतः सामानि गायेति^{१२)} 'प्रचरत घर्ममित्य-

1) यज्ञश्च^० A pr. m. und F; 2) पूरयेद् E; 3) Fehlt in A, B und F; 4) उक्तामन्न B; 5) तेनेति A und B; 6) विहृतो A und D; 7) °रामीति A, B, E und F; 8) जन्मुस्तं B; 9) संभृत्योचतुर^० B und E; 10) क्षिषज्य^० A; विभज्य^० F; 11) संचरतस्तं D; 12) गायेति D.

नुजानाति' ब्रह्मप्रसूता हि प्रचरन्ति' ब्रह्म हेदं प्रसवा-
नामीशे' सवितृप्रसूततायै^{१)}' धर्मं तपामि ब्रह्म ज्ञानमियं
पित्र्या राष्ट्रैवग्र इति धर्मं ताप्यमानमुपासीत^{२)} शस्त्रव-
दर्धर्चश आह्वावप्रतिगरवर्जं रूपसमृद्धाभिरैतद्वै यज्ञस्य स-
मृद्धं यद्रूपसमृद्धं^{३)}' यत्कर्म क्रियमाणमृग्यजुर्वाभिवदति स्व-
स्ति तस्य यज्ञस्य पारमश्रुते य एवं वेद' देवमिथुनं^{४)}
वा एतद्यद्धर्मस्तस्मादन्तर्धाय^{५)} प्रचरन्त्यन्तर्हिता^{६)} वै मिथुनं
चरन्तीति^{७)}' तदेतदेवमिथुनमित्याचक्षते' तस्य यो धर्मस्त-
च्छिन्नं' यौ शफौ तावाण्ड्यौ' योपयमनी^{८)} ते^{९)} श्रोणि-
कपाले' यत्पयस्तद्रेतस्तद्ग्यौ देवयोन्त्यां रेतो ब्रह्ममयं धत्ते
प्रजननाय' सो ऽग्निर्देवयोनिर्ऋजयो^{९)} यजुर्मयः साममयो
ब्रह्ममयो ऽमृतमय आहुतिमयः सर्वेन्द्रियसंपन्नो यज्ञमान
ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमेति' तदाहुर्न प्रथमयज्ञे प्रवर्ग्यं कुर्वी-
तानुपनामुका^{१०)} ह वा एनमुत्तरे यज्ञक्रतवो भवन्तीति'
कामं तु^{११)} यो^{११)} ऽनूचानः श्रोत्रियः^{१२)} स्यात्तस्य^{१२)} प्रवृ-
ज्यादात्मा^{१३)} वै स यज्ञस्येति विज्ञायते' ऽपशिरसा ह वा

१) °प्रसूतानायै A ; २) °पसीत A, B, E und F ; ३) °समृद्ध D ; ४) So
corr. ; die hss. वेदमिथुनं ; ५) °न्तर्धा हि B, D und E ; ६) A fügt ह
ein ; ७) चरन्तीति D ; ८) So corr. ; die hss. व उपयमनी के ; ९) °यो-
निर्मृगमय B ; °योनिर्ऋजयो E ; °योनी ऋजयो F ; १०) So corr. ; die hss.
°नुपनामका ; ११) रूपो B ; १२) श्रोत्रियान्नस्य F ; १३) प्रवृत्यादात्मा E.

एष यज्ञेन यज्ञते^{१)} यो^{२)} ऽप्रवर्ग्येण^{३)} यज्ञते^{३)} 'शिरो हृ
वा एतद्यज्ञस्य यत्प्रवर्ग्यस्तस्मात्प्रवर्ग्यवतैव^{३)} याज्ञयेना-
प्रवर्ग्येण^{४)} 'तदप्येषाभ्यनूक्ता चत्वारि ऋङ्गति' ॥ ६ ॥

देवाश्च हृ वा ऋषयश्चासुरैः संयन्ता^{५)} आसंस्तेषाम-
सुराणामिमाः पुरः प्रत्यभिजिता आसन्नयस्मयो पृथिवी
रजतान्तरिक्षं हरिणी द्यौस्ते^{६)} देवाः संघातंसंघातं
पराजयन्त' ते ऽविदुरनायतना हि वै स्मस्तंस्मात्पराज-
यामहृ^{७)} इति' त एताः पुरः प्रत्यकुर्वत हृविर्धानं दिव
आग्नीध्रमन्तरिक्षात्सदः पृथिव्यास्ते देवा अब्रुवन्नुपसदमु-
पायामोपसदा वै महापुरं जयन्तीति' त एभ्यो लोकेभ्यो
निरघ्नन्नेकयामुष्माल्लोकादेकघ्नान्तरिक्षादेकया पृथिव्यास्तं-
स्मादाङ्कुरूपसदा वै महापुरं^{८)} जयन्तीति' त एभ्यो लो-
केभ्यो निर्हता ऋतून्प्राविशंस्ते^{९)} षडुपायंस्तानुपसद्विरेव-
र्तुभ्यो^{१०)} निरघ्नन्द्वाभ्याममुष्माल्लोकाद्वाभ्यामन्तरिक्षाद्वाभ्यां
पृथिव्यास्तं ऋतुभ्यो निर्हताः^{११)} संवत्सरं प्राविशंस्ते द्वा-
दशोपायंस्तानुपसद्विरेव संवत्सरान्निरघ्नंश्चतसृभिरमुष्मा-
ल्लोकाच्चतसृभिरन्तरिक्षाच्चतसृभिः पृथिव्यास्ते संवत्सरा-

- 1) यज्ञन्ते B; 2) Fehlt in D; 3) °वर्ग्य वतैव B; °वर्ग्यतयैव F;
4) याज्ञतना° F; 5) संयता D; संयन्ता E; 6) द्यौस्ते A; द्यौस्ते F;
7) So corr.; die hss. ष्यस्तस्मात्पराजयामहृ; 8) महापुरे D; पुरं F;
9) °विशंस्ते B; 10) द्वादशोपायंस्ता° F; 11) निर्हताः D.

त्रिहृता अहोरात्रे प्राविशंस्ते यत्सायमुपायंस्तेनैनात्रात्र्या १)
 अनुदत्त यत्प्रातस्तेनाङ्गस्तस्माद्द्वौः सायं प्रातस्तनमाप्या-
 यते २) प्रातः सायन्तनं ३) 'तानुपसद्भिरेवैभ्यो लोकेभ्यो
 नुदमाना ४) आयंस्ततो देवा अभवन्परासुराः' सर्वेभ्य
 एवैभ्यो लोकेभ्यो ५) भ्रातृव्यं नुदमान एति य एवं वि-
 द्वानुपसदमुपैति' ॥ ७ ॥

न द्वादशामिष्टोमस्योपसदः स्युरंशान्ता निर्मृज्युर्न ६)
 तिस्रो ऽहीनस्योपरिष्टाद्यज्ञक्रतुर्गरीयानभिषीदेद्यथा गु-
 रूर्भारो ग्रीवा निःश्रृणीयादार्तिमार्हेद्द्वादशाहीनस्य ७) कु-
 र्यात्प्रत्युत्तब्धै ८) सयत्वाय ९) 'तिस्रो ऽमिष्टोमस्योपसदः स्युः
 शान्त्या १०) अनिर्मर्गाय १०)' ते देवा असुर्यानिमांस्तोकान्ना-
 न्ववैतुमधृष्णावंस्तानग्निना ११) मुखेनान्ववायन्वदग्निमत्युप-
 सदां १२) प्रतीकानि भवन्ति १३) यथा क्षेत्रपतिः क्षेत्रे ऽन्व-
 वनयत्येवमेवैतदग्निना १४) मुखेनेमांस्तोकानभिनयन्तो यन्ति'
 यो ह वै देवान्साध्यान्वेद सिध्यत्यस्मा' इमे वाव लोका

1) स्तेनैना रात्र्या D; 2) प्रातस्तमाप्या° E; 3) सायन्तनू E; 4) So
 corr.; die hss. नुदमान; B नदमान; 5) Fehlt in F; 6) So corr.
 nach Kāth.; die hss. °ज्येर्न; 7) So corr. nach Kāth. XXIV 10,
 die hss. निश्रीणीयादार्तिमार्हेद्द्वाद°, 8) So corr. nach Kāth., die hss.
 °प्रत्युत्तयै; 9) सयत्वाय E; 10) So corr. nach Kāth.; die hss. प्रान्ता-
 निर्मर्गाय; 11) So corr. nach Kāth. die hss. °कान्नान्ववैतुमधृ°;
 12) °पसदा A und F; 13) भवन्ति D; 14) ऽन्वधनय° B; ऽन्ववय° D.

यत्साध्या^{१)} देवाः ' स य एवमेतात्साध्यान्वेद सिध्यत्यस्मै ' सिध्यत्यमुष्मै सिध्यत्यस्मै^{२)} लोकाय^{३)} य एवंविद्वानुपसदमु-
पैति ' ॥ ८ ॥

अथ यत्राक्षाध्वर्युरग्नीदिवपत्नीर्व्याचक्षत्र^{४)} सुब्रह्मण्य
सुब्रह्मण्यामाक्षयेति तदपरेण गार्हपत्यं प्राञ्जुषस्तिष्ठन्न-
नवानन्नाग्नीध्रो^{५)} देवपत्नीर्व्याचष्टे ' पृथिव्यग्नेः पत्नी ' वा-
ग्वातस्य पत्नी ' सेनेन्द्रस्य^{६)} पत्नी^{७)} ' धेना^{८)} बृहस्पतेः
पत्नी ' पथ्या पूष्णाः पत्नी ' गायत्री वसूनां पत्नी ' त्रिष्टुब्रु-
द्राणां^{९)} पत्नी ' जगत्यादित्यानां पत्न्यनुष्टुम्भित्रस्य^{१०)} पत्नी '
विराड्रुणास्य पत्नी ' पङ्क्तिर्विष्णोः पत्नी ' दीक्षा^{११)} सोमस्य
राज्ञः पत्नीत्यंति भ्रातृव्यानारोहृति नैनं भ्रातृव्या आरो-
हृत्युपरि भ्रातृव्यानारोहृति य एवंविद्वानाग्नीध्रो^{१२)} देव-
पत्नीर्व्याचष्टे ' ॥ ९ ॥

यथा वै रथ एकैकमरमभिप्रतितिष्ठन्वर्तत एवं यज्ञ
एकैकां तन्वमभिप्रतितिष्ठन्नेति ' पुरा प्रचरितोराग्नीधीये
होतव्या ' एतद् वा उवाच वासिष्ठः^{१३)} सात्यकृव्यो^{१४)}
ऽस्कन्सोम^{१५)} इत्युक्ते मा सूर्जत^{१६)} प्रचरत प्रातर्वावाद्याहं

1) य साध्या D; 2) So corr.; die hss. °त्यस्माल्लोकाद्; 3) °चक्षु D
und F; 4) °स्तिष्ठन्नवानन्नाग्नीध्रो A; 5) Fehlt in D; 6) °ब्रुद्रापो D;
7) पत्नानु° D; 8) दक्षा D; 9) °ग्नीध्रा D; 10) वासिष्ठः D;
11) सात्यहृष्या A; 12) स्तं सोम E; 13) सूक्तीत D; सूक्तत F.

सोमं समस्थापयामिति^{१)} 'नास्य सोम स्कन्दति य एवंवि-
 द्वात्सोमं पिबति' स ह स्म वै स आसन्ध्यामासीनः^{२)}
 सक्तुभिरुपमथ्य सोमं पिबत्यंहं^{३)} वाव^{४)} सर्वतो यज्ञं वेद^{५)}
 य एतान्वेद^{६)} 'न मामेष हिसिष्यतीति^{७)} 'नैनं सोमपीथो
 न पेथो हिनस्ति य एवंविद्वात्सोमं पिबति^{८)} 'तं ह स्म
 यदाहुः कस्माच्चमिदमासन्ध्यामासीनः सक्तुभिरुपमथ्य सोमं
 पिबसीति 'देवतास्वेव यज्ञं प्रतिष्ठापयामीत्यब्रवीद्वृक्षणो
 यस्यैवंविदुषो यस्यैवंविद्वान्यज्ञार्त्या^{९)} यज्ञे^{९)} प्रायश्चित्तं^{१०)}
 जुहोति 'देवतास्वेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति 'यज्ञार्तिं प्रति-
 जुहुयात्सयोनित्वाय^{११)} 'त्रयस्त्रिंशद्वै यज्ञस्य तन्व इत्येका-
 न्त्रिंशत्स्तोमभागास्त्रीणि^{१२)} सवनानि 'यज्ञश्चतुर्थ' स्तोम-
 भागैरिवैतत्स्तोमभागान्प्रतिप्रयुङ्क्ते सवनेः सवनानि यज्ञेन
 यज्ञं 'सर्वा ह वा अस्य यज्ञस्य तन्वः प्रयुक्ता भवन्ति सर्वा
 आत्माः सर्वा अवरुद्धा 'देवस्य सवितुः प्रसवे^{१३)} बृहस्पतये
 स्तुतेति 'यद्यद्वै सविता देवेभ्यः प्रासुवत्तेनार्ध्ववत्सवितु-

1) A, B, E und F संस्थापयामोति; D संस्थापयामिति; 2) So corr.;
 die hass. हासन्ध्; 3) पिबन्त्यंहं D; पिबसंहं F; 4) वा F; 5) वद
 D; 6) ? ? एतां वेद A, D und F; 7) ष्यातीति E; 8) पिबन्ती D;
 9) न्यज्ञार्त्यान्यज्ञे A pr. m., B, E und F; न्यज्ञार्त्यान्यज्ञे A sec. man.; न्यज्ञा-
 र्त्याय यज्ञे D; 10) प्रायश्चित्तं A sec. m., D und F; 11) यनित्वाय D;
 12) इत्येतान् D; इत्येकं हूत्रिं E; इत्येतान्त्रिंशत्स्तोमं D; इत्येकान्द्विं F;
 13) सवे D.

प्रसूता एव स्तुवन्त्यध्रुवन्त्यध्वन्ते ह वा अस्य स्तोमा
यज्ञ^{१)} 'ऋध्यते ऋध्यते^{२)} प्रजाया^{३)} 'ऋध्यते पशुभ्य' ऋध्यते^{४)}
ब्रह्मणो यस्यैवंविद्वान्ब्रह्मा भवति^{५)} ' ॥ १० ॥

देवाश्च ह वा असुराश्चास्पर्धन्त' ते देवाः समावदेव^{६)}
यज्ञे कुर्वाणा आसन्न्यदेव दवा अकुर्वन्त^{७)} तदसुरा अकुर्वन्त'
ते न व्यावृतमगच्छन्ति देवा अब्रुवन्नयतेमं^{८)} यज्ञं तिर
उपर्यसुरेभ्यस्तंस्यामह^{९)} इति 'तमेताभिराच्छाद्योदक्रामन्य-
ज्जुषि^{१०)} यज्ञे^{११)} समिधः स्वाहेति' तं तिर उपर्यसुरेभ्यो
यज्ञमतन्वत' तमेषां यज्ञमसुरा नान्ववायंस्ततो देवा अभ-
वन्परासुराः' स य^{१२)} एवंविद्वांस्तिर उपर्यसुरेभ्यो यज्ञं
तनुते भवत्यात्मना परास्याप्रियो भ्रातृव्यो भवत्यैतैरेव
जुहुयात्समृतयज्ञे^{१३)} चतुर्भिश्चतुर्भिरन्वाख्यायं^{१४)} 'पुरस्ता-
त्प्रातरनुवाकस्य जुहुयादेतावान्वै^{१५)} यज्ञो' यावानेष य-
ज्ञस्तं वृडे' सयज्ञो भवत्ययज्ञ इतर' एतैरेव जुहुयात्पुर-
स्ताद्वादशाहस्यैष^{१६)} ह वै प्रत्यक्षं द्वादशाहस्तमेवात्मभ्ये-

1) यज्ञ ist wechl. interpolation; 2) ऋध्यति D; 3) प्रजाया A, B, D und F; 4) Fehlt in F; 5) भवन्ति F; 6) °वदेवा A, B, E und F; 7) अकुर्वन्त D; 8) ययत ist corrupt; man erwartet एत; 9) So corr.; die hss. °स्तेस्यामहा; 10) So corr.; die hss. °क्रामन्ति यजुषि; 11) यज्ञ D; 12) Fehlt in D; 13) So corr.; die hss. °त्सवृतयज्ञे; 14) So corr.; die hss. °ख्यायं; 15) °तावान्वे D; 16) So corr.; die hss. °स्ताद्वादशाहस्यैष.

तैरेव^{१)} जुहुयात्पुरस्ताद्दीक्षाया^{२)} ' एषा^{३)} ह वै प्रत्यक्षं^{४)}
दीक्षा ' तामेवात्म्यैतैरेवातिथ्यमभिमृशेद्यज्ञेन यज्ञमयज्ञत्त
देवा इति ' ॥ ११ ॥

यत्र विज्ञानाति ब्रह्मन्सोमो^{५)} ऽस्कन्निति तमेतया-
लभ्याभिमन्त्रयते^{६)} ऽभूद्देवः सविता^{७)} वन्यो^{८)} नु न इदा-
नीमद्ग उपवाच्यो नृभिः । वि यो रत्ना^{९)} भजति मान-
वेभ्यः^{१०)} श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधदिति ' ये अग्नयो
अप्स्वत्तरिति^{११)} सप्तभिर्भिजुहोति ' यदेवास्यावस्कन्नं भ-
वति तदेवास्यैतदग्नौ स्वगाकरोत्यग्निर्हि^{१२)} सुकृतीनां^{१३)}
हविषां प्रतिष्ठाथ^{१४)} विसृष्य वैप्रुषान्होमाञ्जुहोति^{१५)} द्र-
प्सश्चस्कन्देति ' या एवास्याभिषूयमाणस्य^{१६)} विप्रुष स्क-
न्दत्यंशुर्वा^{१७)} ता एवास्यैतदाहवणायि^{१८)} स्वगाकरोत्या-
हवणीयो ह्याहुतीनां^{१९)} प्रतिष्ठा ' यस्ते द्रप्स स्कन्दतीति'
स्तोको^{२०)} वै द्रप्सो ' यस्ते अंशुर्वाहुच्युतो^{२१)} धिषणाया

1) द्वादशाहस्तामवा° E; 2) °स्ताद्दीक्षा D; 3) एष A, B und E;
4) प्रत्यक्ष B; B fügt वै ein; 5) °न्सोमा B; 6) तमेत्वया° B; 7) सवि-
तां B; 8) वन्ये A pr. m. und E; 9) रत्ना B; 10) मानवेभ्यः D;
11) अप्सन्तरिति E; 12) ऋणा° E; 13) सुकृतीनां B, D und E;
14) प्रतिष्ठाथ A, B und F; 15) °होमान्जु° B und E; °न्जुहति D;
16) एवास्याभिषूय° B; 17) स्कन्दत्यं° E; ? vielleicht °शुर्वात्र; 18) या-
वास्यैतदाह° D; 19) स्वाहुतीनां F; 20) सोको B; 21) अंशुश्च-
हुच्युतो D.

उपस्थादिति' बाहुभिरभिच्युतो ऽंशुरधिषवणाभ्यामधिस्क-
न्दत्यध्वयोर्वि^{१)} परि^{२)} यः^{३)} पवित्रान्तं^{४)} ते जुहोमि मनसा
वषट्कृतमिति' तद्यथा वषट्कृतं स्वाहाकृतं हुतमेवं^{५)} भव-
ति' ॥ १२ ॥

ऋषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षं नापश्यंस्तं^{६)} वसिष्ठ एव
प्रत्यक्षमपश्यत्सो ऽबिभेदितरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोचदिति'
सो ऽब्रवीद्ब्राह्मणं^{७)} ते वक्ष्यामि यथा वत्पुरोहिताः प्रजाः
प्रजनिष्यन्ते^{८)} ज्येतरिभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोच^{९)} इति' तस्मा
एतान्स्तोमभागानुवाच' ततो^{९)} वसिष्ठपुरोहिताः^{१०)} प्रजाः
प्राजायन्त^{११)} 'स्तोमो वा एतेषां भागस्तंस्तोमभागानां
स्तोमभागत्वं' रश्मिरसि क्षयाय वेति' क्षयो वै देवा^{१२)}
देवेभ्य एव यज्ञं प्राह' प्रेतिरसि धर्मणे^{१३)} वेति' धर्मा
मनुष्या' मनुष्येभ्य एव यज्ञं प्राहानितिरसि संधिरसि प्र-
तिधिरसीति' त्रयो वै लोका' लोकेष्वेव यज्ञं प्रतिष्ठा-
पयति' विष्टम्भो ऽसीति' वृष्टिमेवावरुन्दे' प्रावो^{१४)} ऽस्य-

1) So corr.; die hss. °स्कन्दन्त्यध्व°; 2) परीर्यः A pr. m.; पर्यः B, E und F; 3) पवित्रान्तं D und F; पवित्रान्तं E; 4) हुतामेवं A pr. m.; हुतमिवं A sec. m.; हुतामव्यं D; 5) पत्रयस्तं D; 6) °दूब्रह्मणं A pr. m.; 7) प्रजन इष्यन्ते A und F; प्रजनयिष्यन्ते B und D; 8) So corr.; die hss. प्रवोचद्; 9) दातो B; 10) °रोहितं D; 11) So corr.; प्रजायन्त A, B, E und F; प्रजयन्त D; 12) Fehlt in F; 13) धर्मणे A pr. m. und F; धर्मणो B; 14) P P; T. S. III 5. 2. 3 प्रवासि धनुवासीति.

झांसीति^{१)} मिथुनमेव करोत्युंशिगसि प्रकेतो ऽसि सुदि-
 तिरसीत्यंष्टौ^{२)} वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या वाग्धा-
 त्रिंशी स्वरस्त्रयस्त्रिंशस्त्रयस्त्रिंशद्देवा ' देवेभ्य एव^{३)} यज्ञं
 प्राहौजो ऽसि पितृभ्यस्वेति ' बलमेव तत्पितृननुसंतनो-
 ति^{४)} ' तत्तुरसि प्रजाभ्यस्वेति ' प्रजा एव पशूननुसंतनो-
 ति^{५)} ' रेवदस्योषधीभ्यस्वेत्योषधीष्वेव^{६)} यज्ञं प्रतिष्ठापयति '
 पृतनाषाडसि पशुभ्यस्वेति ' प्रजा एव पशूननुसंतनोत्यं-
 भिज्जिदसीति^{७)} ' वज्रो वै षोडशी ' व्यावृत्तो^{७)} ऽसौ वज्रस्तं-
 स्मादेषो ऽन्यैर्व्यावृत्तो^{८)} ' नाभुरसीति ' प्रजापतिर्वै सप्तदशः '
 प्रजापतिमेवावरुन्दे ' ॥ १३ ॥

अधिपतिरसि धरुणो ऽसि संसर्पो^{९)} ऽसि वयोधा अ-
 सीति^{१०)} ' प्राणो ऽपानश्चक्षुः श्रोत्रमित्येतानि वै पुरुषम-
 करन्प्राणानुपैति ' प्रजात्या एव ' त्रिवृदसि प्रवृदसि स्ववृद-
 स्यनुवृदसीति ' मिथुनमेव करोत्यांरोहो ऽसि प्ररोहो ऽसि
 संरोहो ऽस्यनुरोहो ऽसीति ' प्रजापतिरेव ' वसुको ऽसि
 वस्यष्टिरसि वेषश्रीरसीति^{११)} ' प्रतिष्ठितिरेवाक्रमो ऽसि

1) Vid. p. १०८ Note 14; 2) सुदीति° B; 3) एवं D; 4) तात्वि°
 E; 5) पशून° A und B; 6) °षधिष्वेव A pr. m.; 7) °वृत्तो A pr.
 m.; °वृत्त D und F; °वृत्ते E; 8) So corr.; die hss. ऽन्यै व्यावृत्तो; E
 ऽन्यै वावृत्तो; 9) सर्पो E; संसर्प्यात् D; 10) सीति D und F; 11) वेष-
 मश्री° E.

संक्रमो ऽस्युत्क्रमो ऽस्युत्क्रान्तिरसीत्यृद्धिरेव^{१)} 'यद्यद्वै सवि-
 ता देवेभ्यः प्रासुवत्तेनार्ध्ववत्सवितृप्रसूता एव स्तुवत्यृ-
 ध्रुवन्ति' बृहस्पतये स्तुतेति' बृहस्पतिर्वा आङ्गिरसो^{२)}
 देवानां ब्रह्मा' तदनुमत्यैवो^{३)} भूर्जनदिति प्रातःसवन'
 ऋग्भिरेवोभयतो ऽथर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्ते स्तुतेत्यैवो^{४)}
 भुवो जनदिति माध्यंदिने सवने' यजुर्भिरेवोभयतो ऽथ-
 र्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्ते' स्तुतेत्यैवो स्वर्जनदिति तृतीयस-
 वने^{५)} 'सामभिरेवोभयतो ऽथर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्ते स्तुते-
 त्यैवाथ^{६)} यद्यद्वै उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो^{७)} ऽतिरात्रो
 ऽप्तोर्यामा वा स्यात्सर्वाभिः सर्वाभिरुत ऊर्ध्वं व्याकृतिभिर-
 नुजानात्यै^{८)} भूर्भुवः स्वर्जनदृधत्करदुरुन्मरुत्तच्छमोमि-
 न्द्रवत्त^{९)} स्तुतेति सेन्द्रान्मापगायत^{१०)} सेन्द्रान्स्तुतेत्यैवेन्द्रि-
 यवानृद्धिमान्वशीयान्भवति^{११)} य एवं वेद यश्चैवंविद्वा-
 स्स्तोमभागैर्यजते^{१२)}' ॥ १४ ॥

यो ह वा आयतांश्च प्रतियतांश्च^{१३)} स्तोमभागान्वि-
 द्यात्स^{१४)} विष्यर्धमानयोः समृतसोमयोर्ब्रह्मा^{१५)} स्यात्स्तु-

- 1) °सित्यृधित्येव D; °सित्यृधिरैव B; 2) अङ्गिरसो F; आङ्गिरसो E;
 3) °त्यैवा B; 4) °त्यैवो B und E; 5) °सवन D; 6) °वाथ B;
 7) वाजपेयो D; 8) °नात्यो E; 9) °न्द्वं D; 10) ??; 11) सेन्द्रियं
 स्तुते B und D; 12) यश्चैवंवि° D; 13) प्रतियतांश्च D; 14) So corr.;
 A, D, E und F °न्विद्याच्च; B °न्विद्याच्च; 15) So corr.; die has. सवत्°.

तेषे^{१)} स्तुतोर्जे^{२)} स्तुत देवस्य सवितुः सवे बृहस्पतिं^{३)}
 वः प्रजापतिं वो वसून्वो देवानुद्गान्वो^{४)} देवानादित्या-
 न्वो देवान्साध्यान्वो देवानात्यान्वो^{५)} देवान्विश्वान्वो
 देवान्सर्वान्वो देवान्विश्चतस्परिह्वामहे ' जनेभ्यो ऽस्मा-
 कमस्तु केवल ' इतः कृणोतु वीर्यमित्येते^{६)} ह वा आ-
 यताश्च^{७)} प्रतियताश्च^{८)} स्तोमभागास्ताञ्जपन्नुपर्युपरि^{९)} परेषां
 ब्रह्माणामवेक्षेत^{१०)} ' तत एषामधःशिरा ब्रह्मा पतति '
 ततो यज्ञस्ततो यज्ञमानो^{११)} ' यज्ञमाने ऽधःशिरसि पतिते
 स देशो ऽधःशिराः पतति यस्मिन्नर्धे^{१२)} यज्ञन्ते ' देवाश्च ह
 वा असुराश्च समृतसोमौ^{१३)} यज्ञावतनुतामथ^{१४)} बृहस्पति-
 राङ्गिरसो देवानां ब्रह्मा ' स आयतांश्च प्रतियतांश्च स्तो-
 मभागाञ्जपन्नुपर्युपर्यसुराणां ब्रह्माणामवेक्षेत^{१५)} ' तत एषा-
 मधःशिरा ब्रह्मापतत्ततो यज्ञस्ततो ऽसुरा इति ' ॥ १५ ॥

देवा यज्ञं पराजयन्त ' तमाग्नीध्रात्पुनरुपाजयन्त ' तदेत-

- 1) So corr. ; स्तुतोषे A, D, E und F ; स्तुतोमे B ; 2) स्तुतोर्जे D und E ;
 3) बृहस्पतिर् D und E ; 4) देवा हृद्गान्वो D ; 5) Fehlt in F ;
 6) °त्येते D ; °त्येत F ; 7) आयतांश्च A, B und F ; अयतांश्च D ; अयताश्च E ;
 8) प्रतियतांश्च A, B, D und F ; 9) स्तोमभागास्ता° A, D und F ; स्तोमभा-
 गास्ताः ङ° B ; 10) °वेक्षते F ; 11) Fehlt in F ; 12) °र्धे D ;
 13) So corr. ; die hss. संवृतसोमौ ; 14) Man erwartet अतन्वत ; 15) So
 corr. ; °मवेक्षत A und E ; °मवेक्षेत B, D und F .

यज्ञस्यापराजितं^{१)} यदाग्नीध्रं ' यदाग्नीध्राद्भिष्यान्विकूरति^{२)}
 तत एवैनं पुनस्तनुते ' पराजित्या ' अप^{३)} खलु वा एते
 गच्छन्ति ये बहिष्यवमानं^{४)} सर्पन्ति^{५)} ' बहिष्यवमाने^{६)}
 स्तुत आह्नाग्नीदग्नीन्विकूर बर्हि स्तृणीहि पुरोडाशान-
 लंकुर्विति^{७)} ' यज्ञमेवापराजित्य^{८)} पुनस्तन्वाना^{९)} आयन्त्यं-
 झारिर्द्वं सवने विकूरति शलाकाभिस्तृतीयसवनं^{१०)} ' सश्रु-
 क्रवायांथो^{११)} संभवत्येवमेवैतदक्षिणातो वै देवानां यज्ञं
 रक्षांस्यजिधांसंस्तान्याग्नीधिणापाघ्नत^{१२)} ' तस्मादक्षिणामुख-
 स्तिष्ठन्नग्नीत्प्रत्याश्रावयति ' यज्ञस्याभितित्यै ' रक्षसामपकृत्यै
 रक्षसामपकृत्यै ' ॥ १६ ॥

तदाङ्गुरथ कस्मात्सौम्य एवाध्वरे प्रवृताङ्गुतीर्जुह्वति^{१३)}
 न क्विविर्यज्ञ इत्यंकृत्स्ना वा एषा देवयज्ञ्या^{१४)} यद्भविर्यज्ञो^{१५)}
 ऽथ क्वैषैव कृत्स्ना^{१६)} देवयज्ञ्या यत्सौम्यो^{१७)} ऽध्वरस्तस्मा-
 त्सौम्य एवाध्वरे प्रवृताङ्गुतीर्जुह्वति^{१८)} ' जुष्टो वाचे भूयासं
 जुष्टो वाचस्पतये देवि वाग्यद्वाचो मधुमत्तमं^{१९)} तस्मिन्मा

- 1) जित E; 2) So corr.; die hss. यदाग्नीधाधि°; 3) च प E;
 4) °वमाने E; 5) सर्पयन्ति B; 6) °वमानं D; 7) °कुर्विति A pr. m.;
 8) °जित्यं B; 9) °न A, B, E und F; 10) प्रालाका° F; 11) °यथो F;
 12) °संस्तन्याग्नी° B; 13) प्रवृत्ता° A pr. m. und D; 14) देवयज्ञा D;
 15) °यज्ञा D; 16) कृत्स्ना एषा A pr. m., D und E; 17) य सौम्यो D;
 18) प्रवृत्तां हुतो° D; प्रवृत्ता° F; 19) मधुमं E.

धाः स्वाहा वाचे स्वाहा वांचस्पतये स्वाहा सरस्वत्ये
 स्वाहा सरस्वत्या इति पुरस्तात्स्वाहाकरेण जुहोति'
 तस्माद्वागत उर्ध्वमुत्सृष्टा यज्ञं वहति मनसोत्तरां^{१)} 'मन-
 सा हि मनः प्रीतं' तद् कृके सप्ताद्भृतीर्जुह्वति^{२)} सप्त
 हृन्दांसि प्रवृत्तानि^{३)} प्रतिमन्त्रमिति वदन्तो 'यथा मेख-
 ला^{४)} पर्यस्यते मेध्यस्य चामेध्यस्य^{५)} च विकृत्या एवं
 क्वैते न्युप्यन्ते मेध्यस्य चामेध्यस्य^{६)} च विकृत्यै^{७)} यज्ञस्य^{८)}
 विकृत्यै^{८)} 'प्राचीनं हि धिष्णयेभ्यो देवानां लोकाः^{९)}
 प्रतीचीनं मनुष्याणां' तस्मात्सोमं पिबता प्राञ्चो धिष्ण्या
 नोपसर्ष्या^{१०)} 'जनं^{११)} क्येतद्देवलोकं क्यध्यारोहन्ति^{१२)}' ते-
 षामेतदायतनं^{१३)} चोदयनं च यदाग्नीध्रं^{१४)} च सदश्च 'तद्यो
 ऽविद्वात्संचरत्यार्तिमार्हित्यथ यो विद्वत्संचरति^{१५)} न स
 धिष्णीयामार्तिमार्हिति' ॥ १७ ॥

प्रजापतिर्वै यज्ञस्तस्मिन्सर्वे कामाः सर्वा इष्टीः^{१६)}
 सर्वममृतवं^{१७)} 'तस्य क्वैते गोप्तारो यद्विष्ण्यास्तात्सदः^{१८)}

1) मनसोत्तरां D; मनसोतरा E; 2) सप्ताद्भृ° F; 3) प्रवृत्तानि B;
 4) मेखला E; 5) Fehlt in E; 6) Fehlt in den hss.; 7) यद्कृत्यै
 E; 8) Fehlt in F; 9) लोक B; 10) नोपसर्ष्या A, B und E;
 नोपसर्ष्य D; 11) तिनं D; 12) So corr.; die hss. क्युध्या°; 13) °यतन
 A; 14) °ग्नीध्रं D; 15) °चरन्ति D; 16) इष्टाः D; 17) D fügt
 च ein; 18) यद्विष्ण्याया° E.

प्रस्रप्यन्नमस्करोति^{१)} ' नमो नम इति ' न हि नमस्कारमति देवास्ते^{२)} कृ नमसिताः कर्तारमतिसृजन्तीति^{३)} ' तत एतं प्रजापतिं यज्ञं प्रपद्यते^{४)} नमो नम इति ' न हि नमस्कारमति देवाः ' स तत्रैव यज्ञमानः सर्वान्कामान्नाप्नोति सर्वान्कामान्नाप्नोति ' ॥ १८ ॥

यो वै सदस्यान्गन्धर्वान्वेद न^{५)} सदस्यामार्तिमार्हिति ' सदः^{६)} प्रस्रप्यन्ब्रूयादुपद्रष्ट्रे नम इत्यग्निर्वै द्रष्टा तस्मा^{७)} उ एवात्मानं परिददाति^{८)} ' सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद ' सदः प्रसृष्य ब्रूयादुपश्रोत्रे नम इति ' वायुर्वा उपश्रोता ' तस्मा उ एवात्मानं परिददाति^{९)} ' सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद ' सदः प्रसर्पन्ब्रूयादनुष्यात्रे^{१०)} नम इत्यादित्यो वा अनुष्याता ' तस्मा उ एवात्मानं परिददाति^{९)} ' सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद ' सदः प्रसृष्यो ब्रूयादुपद्रष्ट्रे नम इति ' ब्राह्मणो वा उपद्रष्टा ' तस्मा उ^{११)} एवात्मानं परिददाति^{९)} ' सर्वमायुरेति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं

1) °स्कारोति D; 2) देवस्ते D; 3) °भिसृजन्तीति A sec. m. und F; 4) प्रपद्यते A pr. m., B und F; 5) Man erwartet न स सद°; 6) सदा D; 7) तस्माद् F; 8) So corr.; die hss. परिदधाति; परिज्ञि D; 9) So corr.; die hss. °दधाति; 10) प्रसृष्यो ब्रूया° D; 11) So corr.; die hss. उ.

वेद' ते वै^{१)} सदस्या गन्धर्वाः' स^{१)} य एवमेतात्सदस्या-
 न्गन्धर्वानविद्वात्सदः प्रसर्पति स सदस्यामार्तिमार्कित्यंथ
 यो विद्वात्संचरति^{२)} न सदस्यामार्तिमार्कित्येतेन^{३)} हृ स्म
 वा अङ्गिरसः^{४)} सर्वं सदः पर्याङ्गुस्ते न सदस्यामार्तिमा-
 र्कित्यंथ^{५)} यान्कामयेत न सदस्यामार्तिमार्कियुरिति तेभ्य^{६)}
 एतेन सर्वं सदः परिव्रूयात्ते न सदस्यामार्तिमार्कित्यंथ^{७)} यं
 कामयेत प्रमीयतेति तमेतेभ्य आवृश्चेत्प्रमीयते' ॥ ११ ॥

तदाङ्गुर्यदैद्रो यज्ञो ऽथ कस्माद्वावेव^{८)} प्रातःसवने
 प्रस्थितानां प्रत्यक्षदैद्रीभ्यां यज्ञतो होता चैव^{९)} ब्राह्म-
 णाच्छंसी चेदं ते^{१०)} सोम्यं^{११)} मध्विति होता यज्ञतीन्द्र^{१२)}
 वा वृषभं वयमिति ब्राह्मणाच्छंसी' नानादेवत्याभिरितरे'
 कथं तेषामिन्द्रो भवन्ति' मित्रं वयं ह्वामहृ इति मैत्रा-
 वरुणो यज्ञति' वरुणं सोमपीतय इति' यद्वै किं च पी-
 तवत्तदैन्द्रं^{१३)} वृषं' तेनेन्द्रं प्रीणाति' मरुतो यस्य हि क्षय
 इति पोता यज्ञति' स^{१४)} सुगोपतमो जन इतीन्द्रो वै गो-
 पास्तदैन्द्रं वृषं' तेनेन्द्रं प्रीणात्यग्ने पत्नीरिहावहेति नेष्टा

- 1) Fehlt in D; 2) °चरन्ति D; 3) °त्यते E; 4) अङ्गिरसं E;
 5) Vielleicht °तिमार्कित्यंथ; °मार्कित्यथ A, B, D und F; 6) Fehlt in B;
 7) °मार्कित्यथ A, D und F; 8) So corr.; die hss. कस्माद्वावेव; 9) वेव D;
 10) मे E; 11) सोम्यं F; 12) यज्ञन्तीन्द्र D; 13) °तदैद्र D;
 14) च D.

यजति' वष्टारं सोमपीतय इति' यद्वै किं च पीतवत्तद्वैन्द्रं
 रूपं' तेनेन्द्रं प्रीणात्युक्षान्नाय वशान्नायेत्याग्नीधो^{१)} यजति'
 सोमपृष्ठाय वेधस इतीन्द्रो वै वेधास्तद्वैन्द्रं रूपं' तेनेन्द्रं
 प्रीणाति' प्रातर्यावभिरागतं देवेभिर्जेन्यावसू^{२)} इन्द्राग्नी
 सोमपीतय इति' स्वयंसमृद्धा अक्षावाकस्यैवमु हैता ऐ-
 न्द्रो^{३)} भवन्ति' यन्नानादेवत्यास्तेनान्या देवताः प्रीणाति'
 यद्वायत्र्यस्तेनाग्नेय्यस्तस्मादेताभिस्त्रयमवाप्तं भवति' ॥ २० ॥

ते वै खलु सर्व एव माध्यंदिने प्रस्थितानां प्रत्यक्षा-
 दैन्द्रीभिर्यज्ञत्वंभितृषवतीभिरेके^{४)} 'पिबा सोममभि यमुग्र
 तर्द इति होता यजति' स ई पाहि य ऋजीषी तरुत्र
 इति मैत्रावरुण' एवा पाहि प्रबथा^{५)} मन्दतु त्वेति ब्रा-
 क्षणाच्छंस्यर्वाडेहि^{६)} सोमकामं वाङ्गुरिति पोता' तवायं
 सोमस्त्वमेक्ष्यर्वाडिति^{७)} नेष्ट्रेन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदना
 इत्यक्षावाक' आपूर्णी अस्य कलशः स्वहेत्याग्नीध्र' ए-
 वमु हैता अभितृषवत्यो भवन्तीन्द्रो वै प्रातःसवनं ना-
 भ्यजयत्स एताभिर्माध्यंदिनं सवनमभ्यतृणात्तद्यदेताभिर्मा-
 ध्यंदिनं^{८)} सवनमभ्यतृणात्तस्मादेता^{८)} अभितृषवत्यो भव-
 न्ति' ॥ २१ ॥

- 1) °ग्रीध्रा D; 2) °र्जन्यावसू A; °र्जेत्तावसू E; 3) ऐद्विया A pr. m.;
 4) °भिर्यज्ञत्वंभितृ° D; 5) पत्तथा A; प्रत्तथा D; 6) Ed. B. Ind. °श्वार्वाडेहि;
 7) सोमस्त्वमक्ष्य° D; 8) So corr.; die hss. सवनमभ्यतृणावत्तय°.

तदाङ्ग्यदैन्द्रार्भवं तृतीयसवनमथ कस्मादेक एव
 तृतीयसवने प्रस्थितानां प्रत्यक्षादैन्द्रार्भव्या यजतीन्द्र १)
 ऋभुभिर्वाजवद्भिः २) समुक्षितमिति ह्येतैव ' नानादेवत्या-
 भिरितरे ' कथं तेषामैन्द्रार्भव्यो भवन्तीन्द्रावरूपा ३) सुतपा-
 विमं सतमिति मैत्रावरूपा यजति ' युवो रथो अध्वरो
 देववीतय इति ब्रूनि वाहृ ' तद्भूणां रूपमिन्द्रश्च ४) सोमं
 पिबतं बृहस्पत ५) इति ब्राह्मणाच्छंसी यजत्यां वां वि-
 शन्विन्दवः स्वाभुव इति ब्रूनि वाहृ ' तद्भूणां रूप-
 मा ६) वो वहन्तु सप्तयो रघुष्यद् इति पोता यजति '
 रघुपवानः प्र जिगात ७) बाङ्गभिरिति ब्रूनि वाहृ ' तद्-
 भूणां रूपमेव नः सुहृवा आ हि गतनेति नेष्टा य-
 जतिं गतनेति ब्रूनि वाहृ ' तद्भूणां रूपमिन्द्राविष्णू ८)
 पिबतं मध्वो अस्येत्यच्छावाको यजत्यां वामन्धांसि मदि-
 राण्यग्मन्निति ब्रूनि वाहृ ९) ' तद्भूणां रूपमिमं स्तोम-
 मर्हते १०) ज्ञातवेदस इत्याग्नीध्रो यजति ' रथमिव सं महेमा
 मनीषयेति ११) ब्रूनि वाहृ ' तद्भूणां रूपमेवमु हैता १२)
 ऐन्द्रार्भव्यो भवन्ति ' यन्नानादेवत्यास्तेनान्या देवताः प्री-

- 1) यजन्तीन्द्र A sec. m. und B; 2) ऋभुभिर्वा° D; 3) °वरूपा E;
 4) Von इन्द्रश्च bis आ वो वहन्तु fehlt in F; 5) बृहस्पति D; 6) Von
 आ वो वहन्तु bis अमेव नः fehlt in B; 7) जिगातु E; 8) °विष्णुं B;
 °विष्णा E; 9) वा F; 10) स्तोमर्हते E; 11) मनीषिये B; 12) ता D.

णाति 'यद् जगत्प्रासाहा ज्ञागतमु वै तृतीयसवनं' तृती-
यसवनस्य समथै' ॥ २२ ॥

विचक्षणवतीं वाचं भाषन्ते¹⁾ चनसितवतीं²⁾ 'विच-
क्षयन्ति ब्राह्मणं' चनसयन्ति प्राज्ञापत्यं³⁾ 'सत्यं वदत्येतद्वि
मनुष्येषु सत्यं यच्चक्षुस्तस्मादाङ्गुराचक्षणमद्रागिति⁴⁾ ' स
यदाहाराद्राक्षमिति तथाहास्य श्रद्धति 'यद्यु वै स्वयं वै⁵⁾
दृष्टं⁶⁾ भवति न ब्रह्मनां जनानामेष⁶⁾ श्रद्धाति⁷⁾ 'तस्मा-
द्विचक्षणवतीं वाचं⁸⁾ भाषन्ते चनसितवतीं⁹⁾ 'सत्योत्तरा
हैवेषां वागुदिता भवति¹⁰⁾ ॥ २३ ॥

समृतयज्ञो¹¹⁾ वा एष यद्दर्शपूर्णमासौ¹²⁾ 'कस्य वाव
देवा यज्ञमागच्छन्ति कस्य वा न¹³⁾ ब्रह्मनां वा¹⁴⁾ एत-
द्यज्ञमानानां सामान्यमरुस्तस्मात्पूर्वेद्युर्देवताः परिगृह्णी-
याद्यो ह वै पूर्वेद्युर्देवताः परिगृह्णाति तस्य श्यो भूते
यज्ञमागच्छन्ति¹⁵⁾ 'तस्माद्विकृव्यस्य चतस्र ऋचो जपेद्यंज्ञ-
विदो हि मन्यन्ते सोम एव समृत¹⁶⁾ इति यज्ञो यज्ञेन
समृतः¹⁶⁾ ॥ २४ ॥

1) भाषन्ते B; 2) चनसि° B; 3) प्रज्ञापत्यं D; 4) °चक्षपामद्रागिति E;
5) Korrump; B. Ind. वै रिष्टं; 6) जनानामेष E; 7) अद्रद्धति A sec. m.;
अद्रद्धन्ति E; 8) Fehlt in D; 9) °तवती D; 10) भवन्ति D;
11) So corr.; die hss. सकृत°; 12) यद् fehlt in B; 13) Fehlt in F;
14) व D; 15) °गच्छति B; 16) So corr.; die hss. सकृत.

॥ इयथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

ओं देवपात्रं वै वषट्कारो^{१)} ' यद्वषट्करोति^{२)} देवपात्रेणैव तद्देवतास्तर्पयत्यथो यदाभितृष्यन्तीरभिसंस्थं^{३)} तर्पयत्येवमेव तद्देवतास्तर्पयति यदनुवषट्करोति ' तद्यथैवादो ऽथान्वा गा वा पुनरभ्याकारं^{४)} तर्पयत्येवमेव तद्देवतास्तर्पयति यदनुवषट्करोतीमानेवाग्नीनुपासत इत्याहुर्धिष्णयानथ कस्मात्पूर्वस्मिन्नेवाग्नी जुह्वति^{५)} पूर्वस्मिन्वषट्करोति^{६)} ' यदेव सोमस्याग्ने वीहीत्यनुवषट्करोति^{७)} तेनैव वषट्करोति धिष्णयान्प्रीणात्यथ^{७)} संस्थितान्सोमान्भक्षयन्तीत्याहुर्येषां^{८)} नानुवषट्करोति ' तदाहुः को नु सोमस्य स्विष्टकृद्वाग इति ' यदेव^{९)} सोमस्याग्ने^{९)} वीहीत्यनुवषट्करोति^{९)} तेनैव संस्थितान्सोमान्भक्षयन्तीत्याहुः ' स उ एष सोमस्य स्विष्टकृद्वागो^{१०)} यदनुवषट्करोति ' ॥ १ ॥

वन्नो वै वषट्कारः ' स^{११)} यं द्विष्यात्तं^{१२)} मनसा ध्यायन्वषट्करोत्यात्तस्मिंस्तद्वन्नमास्थापयति ' षडिति वषट्करोति^{१३)} '

1) Fehlt in F; 2) यद् fehlt in F; °करोति D; 3) यदाभितृष्यन्तीर° A pr. m.; B und F; 4) So corr. nach Ait Br. III 5; die hss. °भ्याकारं; 5) जुह्वति E; 6) °षट्करोति D; 7) अथ fehlt in D und E; 8) Von येषां bis सोमस्य hat E. स उ एष; 9) एव सोमस्याग्ने वीहीति fehlt in E; 10) °द्वागो A pr. m. und F; 11) स्व D und E; 12) द्विष्यात्तं D; द्विष्यान्त E; 13) वषट्करोति D.

षडा ऋतव ' ऋतूनामात्ये ' वीषडिति वषट्करोत्यंसी^{१)} वा-
 व वावृतवः^{२)} षडेतेमेव तदतुष्वाद्धात्यंतुषु^{३)} प्रतिष्ठा-
 पयति ' तडु हू स्माहू वैद्^{४)} एतानि वा^{५)} एतेन षट्कृति-
 ष्ठापयति^{६)} ' द्यौरत्तरिन्ने प्रतिष्ठितांत्तरिन्ने^{७)} पृथिव्यां '
 पृथिव्यप्स्वापः सत्ये^{८)} ' सत्यं ब्रह्मणि ' ब्रह्म तपसीत्येता
 एव तद्देवताः^{९)} प्रतिस्थान्याः^{१०)} प्रतितिष्ठतीरिदं^{११)} सर्व-
 मनु प्रतितिष्ठति ' प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद् '
 ॥ २ ॥

त्रयो वै वषट्कारा ' वज्रो धामच्छद्रिक्तः^{१२)} ' स यदेवोच्चै-
 र्वलं^{१३)} वषट्करोति स वज्रस्तं तं प्रहुरति द्विषते भ्रातृ-
 व्याय वधं यो ऽस्य स्तृत्यस्तस्मै^{१४)} स्तरीतवे^{१५)} ' तस्मात्स
 भ्रातृव्यवता^{१६)} वषट्कृत्यो ' ऽथ यः^{१७)} समः^{१८)} संततो नि-
 र्हाणाच्छस्व^{१९)} धामच्छत्तं तं प्रजाश्च पशवश्चानूपतिष्ठत्ते^{२०)} '
 तस्मात्स^{२१)} प्रजाकामेन पशुकामेन वषट्कृत्यो ' ऽथ येनैव

- 1) वषट्करो D; 2) वा ऋतवः D; 3) °धात्यनुषु D; 4) So
 corr.; die hss. वैत; 5) व E; 6) वषट्करो प्रति A pr. m.; वषट्करो D
 und E; D fügt न ein; 7) °रिन्ने D; 8) So corr.; die hss. सत्येन;
 9) तद्देवतान्याः D; 10) Fehlt in D; 11) So corr.; die hss. प्रतिष्ठ°;
 12) यमच्छ° D; 13) So corr.; die hss. ब्रह्म; 14) सृत्य° D;
 15) स्तरीतवे F; 16) °व्यवताय D; भ्रातृव्यपा E; 17) यत् A sec. m.;
 यत् A pr. m.; 18) So corr.; die hss. सयः; 19) Korrupt!;
 20) पशवश्चानूप° E; 21) तस्मात्स D.

षडपराधोति^{१)} स रिक्तो^{२)} 'रिणात्तयात्मानं^{३)} रिणाक्ति यज्ञ-
मानं^{४)} ' पापीयान्वषट्कर्ता भवति पापीयान्यस्मै वषट्करोति'
तस्मात्तस्याशां नेयात्किं स्वित्स यज्ञमानस्य पापभद्रमाद्रि-
येतेति कृ स्माकृ यो ऽस्य वषट्कर्ता भवत्यत्रैवेनं^{५)} यथा
कामयेत तथा कुर्याद्यं कामयेत यथैवानीजानो^{६)} ऽभूत्त-
थैवेजानः स्यादिति यथैवास्यर्चं ब्रूयात्तथैवास्य वषट्कुर्यात्स-
मानमेवेनं तत्करोति' यं कामयेत पापीयान्स्यादित्युच्चै-
स्तरामस्यर्चं ब्रूयात्नीचिस्तरां वषट्कुर्यात्पापीयांसमेवेनं तत्क-
रोति' यं कामयेत श्रेयान्स्यादिति नीचिस्तरामस्यर्चं ब्रूया-
त्तुच्चैस्तरां वषट्कुर्याच्छ्रेयांसमेवेनं तत्करोति' श्रिय एवेनं
तच्छ्रियमादधाति' ॥ ३ ॥

यस्यै दवतायै कृविर्गृहीतं स्यातां मनसा ध्यायन्व-
षट्कुर्यात्साक्षादेव तद्देवतां प्रीणाति' प्रत्यक्षादेवतां परि-
गृह्णाति' संततमृचा वषट्कृत्यं' संतत्यै' संधीयते प्रज्ञया पशु-
भिर्य एवं वेद' ॥ ४ ॥

वज्रो वै वषट्कारः' स उ^{७)} एष प्रकृतो^{८)} ऽशान्तो
दीदाय' तस्य कृ न सर्व एव शान्तिं^{९)} वेद नो प्रतिष्ठां'

1) परार्धोति A und F; °पराध्वेति D; °पराध्वेति E; 2) ऋक्तो E und F;
3) रिक्त्यात्मानं A, E und F; 4) So corr.; die hss. यज्ञमानस्य; 5) °त्रैवेन
D; 6) यथैवानीयो F; 7) Fehlt in E; 8) प्रकृत D; प्रकृत F;
9) शान्ति F.

तस्माद्वाप्येतर्हि^{१)} भूयानिव मृत्युस्तस्य केषैव शान्तिरेषा
 प्रतिष्ठा यद्वागिति' वषट्कृत्य वागित्यनुमन्त्रयते' वषट्कार
 मा मां प्रमृत्तो^{२)} मां त्वां प्रमृत्तं बृहता^{३)} मन उपह्वये^{४)}
 व्यानेन शरीरं प्रतिष्ठीसि^{५)} प्रतिष्ठां गच्छ^{६)} प्रतिष्ठां मा
 गमयेदिति' तद्गृहं स्माहृ दीर्घमेवैतत्सदप्रभवोऽजः^{७)} सह
 ओज इत्यनुमन्त्रयेतौजश्च ह वै सहश्च वषट्कारस्य^{८)} प्रियतमे
 तन्वौ' प्रियाभ्यामेव तत्तनूभ्यां समर्धयति^{९)} 'प्रियया तन्वा
 समृध्यते य एवं वेद' ॥ ५ ॥

वाक्क वै प्राणापानौ च वषट्कारस्ते^{१०)} वषट्कृते वष-
 ट्कृते व्युत्क्रामन्ति' ताननुमन्त्रयते वागोऽजः सह ओजो
 मयि प्राणापानाविति' वाचं चैव तत्प्राणापानौ च हो-
 तात्मनि प्रतिष्ठापयति' सर्वमायुरेति' न^{११)} पुरा ङरसः
 प्रमीयते य एवं वेद' शं नो भव हृद् आ पीत इन्द्रो^{१२)}
 पितेव सोम सूनवे सुशेवः । सखेव सख्य उरुशंस धीरः
 प्र ण आयुर्जीविसे सोम तारीरित्यात्मानं प्रत्यभिमृशती-
 श्वरो^{१३)} वा एषो^{१४)} ऽप्रत्यभिमृष्टो यज्ञमानस्यायुः प्रत्यव-

१) तस्माद्वा^० A und F; तस्माद्वाददाप्येतर्हि D; तस्माद्वाप्येतर्हि E; २) प्रमृत्ते
 D; ३) बृहन्ना A; बृहत्या D; ४) उपह्वये D; ५) So corr.; die hss.
 प्रतिष्ठासि; ६) So corr.; die hss. गच्छन्; ७) So corr.; die hss.
 ०त्सदः प्रभवोऽजः; ८) So corr.; die hss. वषट्कारस्य; ९) समर्धयति E;
 १०) वषट्कारश्च D; ११) म A pr. m.; १२) So corr.; die hss. इन्द्रो;
 १३) ०शन्तीश्वरो D; १४) एषा F.

कृत्तुमनर्हन्मा^{१)} भक्षयेदिति 'तद्यदेतेन प्रत्यभिमृशत्यायुरे-
वास्मै तत्प्रतिरत^{२)}' आष्यायस्व सं ते पयांसीति द्वाभ्यां
चमसानाष्याययत्यभिन्नपाभ्यां 'यद्यज्ञे ऽभिन्नपं तत्समृद्धम्'
॥ ६ ॥

प्राणा वा ऋतुयाजास्तद्यदृतुयज्ञैश्चरन्ति प्राणानिव
तद्यजमाने दधति 'षडृतुनेति^{३)} यजन्ति 'प्राणमेव तद्यज-
माने दधति 'चवार ऋतुभिरिति^{४)} यजत्यंपानमेव तद्यज-
माने दधति 'द्विऋतुनेत्युपरिष्ठाद्यानमेव तद्यजमाने दधति'
स^{५)} चासु संभृतस्त्रेधा विकृतः प्राणो ज्याणो व्यान इति'
ततो अन्यत्र^{६)} गुणितस्तथा ह यजमानः सर्वमायुरेत्यं-
स्मिंछ्लोक आर्धोत्यांप्रोत्यमृतवमक्षितं स्वर्गे लोके 'ते वा
एते प्राणा एव यदृतुयाजास्तस्मादनवान्तो^{७)} यजन्ति '
प्राणानां सत्तयै 'सत्तन्ता इव^{८)} कृमि प्राणा 'अथो ऋतवो
वा ऋतुयाजाः 'संस्थानुवषट्कारो 'यो ऽत्रानुवषट्कार्यादसंस्थि-
तानृतूंसंस्थापयेद्यंस्तं तत्र ब्रूयादसंस्थितानृतूंसमतिष्ठिप-
दुःषमं^{९)} भविष्यतीति शश्वत्तथा स्यात्' ॥ ७ ॥

तदाङ्ग्यद्वोता यन्नद्वोता यन्नदिति मैत्रावरुणो कृत्रि

1) So corr.; die hss. प्रत्यविहर्तुर्मनरिहन्मा; 2) °रथ D; 3) षडृतूनेव
D; 4) इति fehlt in den hss.; 5) सा D; 6) अन्यत A pr. m.;
7) °नवानं ततो E; 8) एव D; 9) So corr. nach Ait. Br. II 29. 7;
die hss. °समतिष्ठियो दुःस्वमं; D समतिष्ठियाहुः स्वमं.

प्रेष्यत्यथ कस्मादहोतृभ्यः सद्भ्यो होत्राशंसिभ्यो होता
यज्ञहोता यज्ञदिति प्रेष्यतीति 'वाग्वै होता वाक्सर्व
ऋत्विजो' वाग्यज्ञद्वाग्यज्ञदित्यथो¹⁾ सर्वे वा एते सप्त हो-
तारो ऽपि वा²⁾ ऋचाभ्युदितं सप्त होतार ऋतुथा³⁾ यज्ञ-
क्षीत्यंथ य⁴⁾ उपरिष्ठाद्द्वादशर्चजामितयि⁴⁾ 'ते वै द्वादश
भवन्ति' द्वादश⁵⁾ वै⁶⁾ मासाः संवत्सरः 'संवत्सरः प्रजाप-
तिः' प्रजापतिर्यज्ञः 'स यो ऽत्र भक्षयेद्यस्तं तत्र ब्रूयाद-
शान्तो भक्षो ऽनानुवषट्कृत आत्मानमन्तरगान्न⁷⁾ जीवि-
ष्यतीति तथा ह स्याद्यो वै भक्षयेत्प्राणो भक्षः प्राण
आत्मानमन्तरगादिति तथैव⁸⁾ भवति 'लिम्पेदिवैवावजि-
घ्रेदत्र⁹⁾ च¹⁰⁾ द्विदेवत्येषु¹¹⁾ चेति' तडु तत्र शासनं¹²⁾ वेद-
यत्ते' ऽथ यदमू व्यभिचरतो¹³⁾ नान्योन्यमनुप्रपद्यते¹⁴⁾ अ-
ध्वर्युं तस्मादतुर्ऋतुं¹⁵⁾ नानुप्रपद्यते¹⁶⁾ ॥ ८ ॥

प्रजापतिर्वै यत्प्रजा असृजत ता वै तास्ता असृजत'
ता हिकारेनैवाभ्यजिघ्रताः¹⁷⁾ प्रजा अश्वमारंस्तद्ध्वये⁴⁾

1) वाग्यज्ञा° A pr. m. und F; °यज्ञदित्यथो D; 2) अ D; आ E;
3) ? ?; 4) Korrupt; 5) द्वादश A; 6) ह वे D; 7) °न्तरगान्न D;
8) A, E und F fügen ह ein; 9) So corr.; die hss. लिम्पेदितेवावजि-
घ्रेत्तत्र A, D und F; °घ्रेत्तत्र E; 10) So corr.; die hss. तद्; 11) द्वि-
देवत्येषु A, D und F; 12) प्राः सनं E; 13) °चरितो D; 14) °प्रपा-
द्यते D; 15) °तुर्ऋतुं A, D und E; 16) °द्यते A, E und F; °यत D;
17) °जिघ्रस्ताः D.

वा एतद्यज्ञो यद्दवीषि पच्यन्ते यत्सोमः सूयते¹⁾ यत्प-
 श्रुरालभ्यते²⁾ द्विकारेण वा एतत्प्रजापतिर्हृतमभिजिघ्रति³⁾
 यज्ञस्याकृतताये⁴⁾ यज्ञस्यास्यै यज्ञस्य वीर्यवत्ताया⁴⁾ इति⁵⁾
 तस्माद्⁶⁾ द्विक्रियते⁷⁾ तस्माद् य⁸⁾ एव पिता पुत्राणां
 सूर्त्नति स⁷⁾ श्रेष्ठो भवति⁸⁾ 'प्रजापतिर्हि तमभिजिघ्रति'
 यच्छकुनिराण्डमध्यास्ते⁹⁾ यन्न¹⁰⁾ सूयते¹¹⁾ तद्धि सापि¹²⁾
 द्विकृणोत्यथो खल्व्वाहुर्महर्षिर्वा¹³⁾ एतद्यज्ञस्याग्रे¹⁴⁾ गे-
 यमपश्यन्तदेतद्यज्ञस्याग्रे¹⁵⁾ गेयं यद्विकारस्तं देवाश्च ऋषय-
 श्चाब्रुवन्वसिष्ठो¹⁶⁾ ज्यमस्तु यो नो यज्ञस्याग्रे गेयमद्रागि-
 ति¹⁷⁾ 'तदेतद्यज्ञस्याग्रे¹⁸⁾ गेयं यद्विकारस्ततो वै स देवानां
 श्रेष्ठो भवद्येन वै श्रेष्ठस्तेन वसिष्ठस्तस्माद्यस्मिन्वासि-
 ष्ठो ब्राह्मणः¹⁹⁾ स्यात्तं¹⁹⁾ दक्षिणाया²⁰⁾ नान्तरीयात्तथा
 हास्य प्रीतो द्विकारो भवत्यथ²¹⁾ देवाश्च ह वा ऋषयश्च
 यदृक्सामे अपश्यंस्ते ह स्मैते अपश्यंस्ते यत्रैते अपश्यंस्तत

1) सूयते D; 2) So corr.; die hss. °हितमभि; statt अभिजिघ्रति ist ein Impf. oder Perf. zu erwarten; 3) °हृतायै F; 4) So corr.; die hss. °त्रया; 5) तस्मा D; 6) ? P vielleicht यम्; 7) Fehlt in F; 8) भवन्ति F; 9) °मध्य आस्ते A pr. m.; D und E; 10) यन्नः A pr. m.; 11) सूयते D; 12) ? D स्यापि; 13) °हर्षेर्वा E; 14) य तयज्ञ D; 15) गेयमप° D; 16) ऋषयश्चाब्रु° E; 17) गेयमस्याद्रागिति F; 18) तयदे-
 तय° A pr. m. und F; 19) ब्राह्मणास्यात्तं F; 20) दक्षिणाया A, D und F; 21) °त्यथा D.

एवैनं सर्वं^{१)} दोहमडुहंस्ते वा एते दुग्धे यातयामि ये ऋक्सामे' ते हिकारेणैवाप्यायेते' हिकारेण वा ऋक्सामे आर्षानि यजमानाय दोहं डुहते' तस्माडु हिकृत्याध्वर्यवः सोममभिषुण्वन्ति' हिकृत्योद्गातारः साम्नास्तुवन्ति' हिकृत्योकथश^{२)} ऋचाविज्यं कुर्वन्ति' हिकृत्यार्थाणो ब्रह्मत्वं कुर्वन्ति' तस्माडु हिक्रियते' प्रजापतिर्हि तमभिजिघ्रत्यथो^{३)} खल्वाङ्गरेको वै प्रजापतेर्व्रतं विभर्ति गौरैव' तदुभये पशव उपजीवन्ति ये च ग्राम्या ये^{४)} चारण्या इति' ॥ १ ॥

देवविशः कल्पयितव्या इत्याङ्गुष्कन्दश्कन्दसि प्रतिष्ठाप्यमिति' शंसावोमित्याह्वयते प्रातःसवने अक्षरेण' शंसावो देवेत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पञ्चाक्षरेण^{५)}' तदष्टाक्षरं^{६)} संपद्यते' ऽष्टाक्षरा वै गायत्री' गायत्रीमेवैतत्पुरस्तात्प्रातःसवने ऽचीकूपतामुक्थं वाचीत्याह^{७)} शस्त्वा चतुरक्षरमीमुक्थशा इत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति चतुरक्षरं' तदष्टाक्षरं संपद्यते' ऽष्टाक्षरा वै गायत्री^{८)}' गायत्रीमेवैतदुभयतः प्रातःसवने ऽचीकूपतामध्वर्यो शंसावोमित्या-

1) सर्व D; 2) So corr.; die hss. °प्रस; 3) तमभिजिघ्रत्यथो E;
4) व D; 5) So corr.; die hss. °क्षरं; 6) Fehlt in F; 7) वाची-
न्याह E; 8) Fehlt in A, E und F.

कूपयते माध्यंदिने षडक्षरेण 'शंसावो दैवेत्यध्वर्युः प्रति-
 गृणाति पञ्चाक्षरेण^{१)} 'तदेकादशाक्षरं^{२)} संपद्यत' एका-
 दशाक्षरा^{३)} वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवैतत्पुरस्तान्माध्यंदिने^{४)} ऽची-
 कूपतामुक्थं वाचीन्द्रायेत्याह शस्त्वा षडक्षरमीमुक्थशा
 यजेत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पञ्चाक्षरं 'तदेकादशाक्षरं संप-
 द्यत' एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप्त्रिष्टुभमेवैतदुभयतो माध्यंदिने
 ऽचीकूपतामध्वर्यो शंशंसावोमित्याकूपयते तृतीयसवने स-
 षाक्षरेण 'शंसावो दैवेत्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पञ्चाक्षरं'
 तद्द्वादशाक्षरं संपद्यते 'द्वादशाक्षरा वै जगती^{५)} 'जगती-
 मेवैतत्पुरस्तात्तृतीयसवने ऽचीकूपतामुक्थं^{६)} वाचीन्द्राय
 देवेभ्य इत्याह शस्त्वा नवाक्षरमीमुक्थशा^{७)} इत्यध्वर्युः
 प्रतिगृणाति त्र्यक्षरं 'तद्द्वादशाक्षरं संपद्यते' द्वादशाक्षरा^{८)}
 वै जगती 'जगतीमेवैतदुभयतस्तृतीयसवने ऽचीकूपता-
 मित्येतद्वै तच्छन्दश्चन्दसि प्रतिष्ठापयति 'कल्पयत्येव देव-
 विशो य एवं वेद' तदप्येषाभ्यनूक्ता यद्गायत्रे अधि गा-
 यत्रमाहितमिति' ॥ १० ॥

अथैतन्नाना क्न्दांस्यन्तरेण गर्ता इवाथैते स्थविष्ठे^{९)}

- 1) So corr.; die hss. °क्षरं; 2) °क्षरां A pr. m.; 3) °शाक्षर D;
 4) °त्पुरस्तन्मा° E; 5) Fehlt in D; 6) ऽचीकूपतामुक्थं E; 7) ?, ओमु-
 क्यशा ist viersilbig; Kauş. Br. XIV 3 hat उक्यशा; 8) °क्षरां E;
 9) अविष्ठे A pr. m., D, E und F.

बलिष्ठे नान्तरे^{१)} देवते^{२)} 'ताभ्यां प्रतिपद्यते' तद्भर्तस्का-
 न्दं रोहस्य रूपं स्वर्ग्यं^{३)} 'तदनवानं^{४)} संक्रामेदमृतं वै
 प्रणवो^{५)} 'ऽमृतेनैव तन्मृत्युं तरति' तद्यथा मत्येन^{६)} वा
 वंशेन^{७)} वा गर्तं^{८)} संक्रामेदेवं तत्प्रणवेनोपसंतनोति^{९)} '
 ब्रह्म ह वै प्रणवो' ब्रह्मणैवास्मै तद्ब्रह्मोपसंतनोति '
 शुद्धः^{१०)} प्रणवः स्यात्प्रजाकामानां' मकारान्तः प्रतिष्ठाका-
 मानां' मकारान्तः प्रणवः स्यादिति द्वैक आहुः 'शुद्ध
 इति त्वेव स्थितो' मीमांसितः प्रणवो^{११)} 'ऽथात इह शुद्ध
 इह पूर्ण इति' शुद्धः प्रणवः स्याच्छ्रानुवचनयोर्मध्य^{१२)}
 इति ह स्माह कौषीतकिस्तथा संहितं भवति' मका-
 रान्तो ऽवसानार्थे^{१३)} 'प्रतिष्ठा वा अवसानं' प्रतिष्ठित्या
 एवाथोभयोः कामयोराप्या' एतौ वै हृन्दः प्रवाहाववरं
 हृन्दः परं^{१४)} हृन्दो ऽतिप्रवहृतस्तस्यायुर्न^{१५)} हिनस्ति '
 हृन्दसां हृन्दो ऽतिप्रोढं^{१६)} स्यात्तत्रैव^{१७)} यं द्विष्यात्तं मनसा
 प्रैव विध्येच्छृन्दसां कृत्तत्रे^{१८)} द्रवति वा^{१९)} सं^{१९)} वा शी-

1) ? नान्तरं D; नान्तरेण E; vielleicht अनर्ते; 2) So corr. nach K.
 Br.; die hss. lesen वते; 3) So corr. die hss. स्वर्ग्यं; 4) So
 corr.; die hss. तदनुवानं; 5) प्राणवो D und E; 6) So corr. nach
 Kauś. Br. XI 4; die hss. lesen मन्तेण; 7) वंसेन D und E; 8) गर्तं
 E; 9) प्राणवनो° D; प्राणवैनो° E; 10) शुद्धः A; 11) प्राणवो E;
 12) स्याच्छ्रानु° E; 13) °नार्थं E; 14) परं D; 15) °स्तस्यायुर्न E;
 16) ऽतिप्रोढं A; 17) Die hss. °यतैव; 18) So corr.; die hss. कृत्तत्रे;
 E कृत्तत्रे; 19) So corr.; die hss. वाचं.

र्यत इति' त्रिः प्रथमां त्रिरुत्तमामन्वाह' यज्ञस्यैव तद्व-
 र्हितो¹⁾ नक्षति' स्थेने²⁾ बलायाविसंसाय' यद्यपि हृन्दः
 प्रातःसवने युज्येतार्धर्चश एव³⁾ तस्य शंस्यं⁴⁾ गायत्र्या
 त्रूपेणाथो⁵⁾ प्रातःसवनत्रूपेणेति' न त्रिष्टुब्जगत्यावेतस्मि-
 न्स्थाने ऽर्धर्चशस्ये⁶⁾ यत्किंचिच्छन्दः प्रातःसवने युज्येतां⁷⁾
 पच्छ एवैनयोः शस्यमिति⁸⁾ सा स्थितिः' ॥ ११ ॥

अथात एकाहस्य प्रातःसवनं' प्रजापतिं⁹⁾ ह वै यज्ञं
 तन्वानं बहिष्पवमान एव मृत्युर्मृत्युपाशेन¹⁰⁾ प्रत्युपा-
 क्रामत' स आग्नेय्या गायत्र्याऽयं प्रत्यपद्यत' मृत्युर्वाव¹¹⁾
 तं¹²⁾ पश्यन्प्रजापतिं¹³⁾ पर्यक्रामत्तं¹⁴⁾ सामाज्येष्ठसीदत्स¹⁵⁾
 वायव्या प्रउगं प्रत्यपद्यत' मृत्युर्वाव तं¹⁶⁾ पश्यन्प्रजाप-
 तिं¹⁷⁾ पर्यक्रामत्तं माध्यंदिने पवमाने ऽसीदत्स ऐन्द्रा¹⁸⁾
 त्रिष्टुभा¹⁹⁾ मरुत्वतीयं प्रत्यपद्यत' मृत्युर्वाव तं¹⁶⁾ पश्यन्प्र-
 जापतिं²⁰⁾ पर्यक्रामत्स तेनैव द्रविणे पूर्वो निष्केवल्यस्य
 स्तोत्रियमासीदत्तमस्तृषोत्तस्माद् य एव पूर्वमासीदति

1) Korrupt; Ait. Br. तद्वर्षस्य; 2) स्थेने D; 3) एवं A sec. m.;
 4) शंस्यं E; 5) त्रूपेणार्थो E; 6) °शस्य D; 7) युज्येतां F; 8) शंस्य-
 मिति A pr. m.; P P; 9) °पति E; 10) मृत्युं मृत्यु° A, E und F;
 11) °र्वावा E; 12) दं A pr. m.; D und E; दे F; 13) पश्यन्प्रजा° E;
 14) पर्यक्रमत्तं D; 15) P P vielleicht सामाज्येष्ठसीदत्स; 16) दं A pr. m.
 und D; 17) पश्यन्° E; 18) ऐन्द्रा D; 19) त्र्युभा E; 20) पश्यन्° E.

स तत्स्तृणुते विद्वान्मृत्युरनवकाशमपाद्रवदशंसदितरो
 निष्केवल्यं ' तस्मादेकमेवोक्तं^{१)} होता मरुत्वतीयेन^{२)} प्र-
 तिपद्यते निष्केवल्यमेवात्र हि प्रज्ञापतिं^{३)} मृत्युर्व्यज्जहात्'
 ॥ १२ ॥

मित्रावरूणावब्रवीद्युवं न इमं^{४)} यज्ञस्याङ्गमनुसमा-
 कृतं^{५)} मैत्रावरूणीयां ' तथेत्यब्रूतां ' तौ सयुजौ सबलौ
 भूवा प्रासहा^{६)} मृत्युमत्यैतां^{७)} ' तौ क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनु-
 समाकृतां मैत्रावरूणीयां ' तस्मान्मैत्रावरूणाः प्रातःसवने
 मैत्रावरूणानि शंसति ' तौ क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनुसमाकृतां
 यद्वेव मैत्रावरूणानि शंसति प्रति वां सूर उदिते विधेम
 नमोभिर्मित्रावरूणोत क्व्यैरुत वामुषसो बुधि^{८)} साकं
 सूर्यस्य रश्मिभिरित्यृचाभ्यनूक्तमा नो मित्रावरूणा नो
 गन्तं^{९)} रिशादसेति^{१०)} मैत्रावरूणास्य स्तोत्रियानुवृषौ ' प्र
 वो मित्राय गायतेत्युक्त्यमुखं^{११)} ' प्र मित्रयोर्वरूणयोरिति
 पर्यास ' आ यातं मित्रावरूणोति यज्ञत्येते एव तदेवते
 यथाभागं प्रीणाति ' वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवाभिमृश-
 त्ते^{१२)} ' नाप्याययन्ति ' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ १३ ॥

- 1) तस्मादेका° D; 2) मसचतीयेन D; 3) प्रज्ञापति F; 4) इम E;
 5) So corr.; die hass. °रतां; 6) प्रसहा D; 7) मृत्यम° E; 8) बुधिः E;
 9) गन्त D; 10) रिशादासोति A pr. m.; 11) °त्युक्त्यमुखं E;
 12) प्रत्यवा° D.

इन्द्रमब्रवीच्चं न इमं^{१)} यज्ञस्याङ्गमनुसमाहर^{२)} ब्राह्म-
णाच्छंसीयां ' केन सहेति^{३)} ' सूर्येनेति ' तथेत्यब्रूतां ' तौ
सयुजौ सबलौ भूवा^{४)} प्रासक्त्वा मृत्युमत्येतां ' तौ क्यस्यै-
तद्यज्ञस्याङ्गमनुसमाहरतां^{५)} ब्राह्मणाच्छंसीयां ' तस्माद्ब्रा-
ह्मणाच्छंसी प्रातःसवन ऐन्द्राणि सूर्यन्यङ्गानि शंसति '
तौ क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनुसमाहरतां^{६)} ' यद्वेन्द्राणि सूर्यन्य-
ङ्गानि शंसतीन्द्र पिब प्रतिकामं सुतस्य^{७)} प्रातःसावस्तव
हि पूर्वपीतिरित्यृचाभ्यनूक्त्वा^{७)} याहि सुषुमा हि त आ
नो याहि सुतावत^{८)} इति ब्राह्मणाच्छंसिन स्तोत्रिया-
नुव्रपावयमु त्वा विचर्षण इत्युक्थमुखमुद्धेदभिश्चुतामधमि-
ति^{९)} पर्यास ' इन्द्र क्रतुविदमिति यज्ञत्येते एव तद्देवते
यथाभागं प्रीणाति^{१०)} ' वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवाभि-
मृशन्ते^{११)} ' नाप्याथयन्ति ' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ १४ ॥

इन्द्राग्नी अब्रवीद्युवं न इमं यज्ञस्याङ्गमनुसमाहरत-
मच्छावाकीयां^{१२)} ' तथेत्यब्रूतां ' तौ^{१३)} सयुजौ^{१४)} सबलौ^{१५)}
भूवा प्रासक्त्वा मृत्युमत्येतां ' तौ^{१६)} क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनुस-

- 1) इम D; 2) So corr.; die hss. °समाहरन्; 3) सहीति E;
4) सभूत्वा A und F; 5) °समहार्तां D; 6) सुतस्य A; 7) °नूक्त्वा F;
8) सुतवत A pr. m.; 9) °तामध्यमिति E; 10) प्रीणाते D; 11) °मृशन्त
D; 12) So corr.; die hss. °समाहरताम°; 13) तो D und F;
14) सयुजो D; 15) सबलो D; 16) तो D.

माहृतामच्छावाकीयां^{१)} 'तस्मादच्छावाकः^{२)} प्रातःसवन
 ऐन्द्राग्नीनि शंसति' तौ^{३)} क्यस्यैतद्यज्ञस्याङ्गमनुसमाहृतां^{४)}
 यद्वैन्द्राग्नीनि^{५)} शंसति प्रातर्यावभिरागतं देवेभिर्जेन्यावसू
 इन्द्राग्नी सोमपीतय इत्यृचाभ्यनूक्तमिन्द्राग्नी आगतं' तोषा
 वृत्रकृणा ड्रव इत्यच्छावाकस्य स्तोत्रियानुवृपाविन्द्राग्नी
 अपसस्परीत्युक्थमुखमिन्द्राग्नी^{६)} उपहूय^{७)} इति पर्यास'
 इन्द्राग्नी आगतमिति यज्ञत्येते एव तद्देवते यथाभागं
 प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्येवाभिमृशन्ते^{८)} 'ना-
 व्याययन्ति' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति' ॥ १५ ॥

अथ शंसावोमिति स्तोत्रियायानुवृपायोक्थमुखाय^{९)}
 परिधानीयाया^{१०)} इति चतुश्चतुराह्वयन्ते^{११)} 'चसस्रो वै दि-
 शो^{१२)}' दिक्षु तत्प्रतितिष्ठत्यथो^{१३)} चतुष्यादः पशवः' पशू-
 नामास्या' अथो चतुष्यर्वाणो^{१४)} हि प्रातःसवने कृत्र-
 कास्तस्माच्चतुः सर्वे गायत्राणि शंसन्ति^{१५)} 'गायत्रं हि प्रा-
 तःसवनं' सर्वे समवतीभिः परिदधति' तद्यत्समवतीभिः

- 1) So corr.; die hss. °समहारताम°; 2) °च्छावाकः E; 3) तो D;
 4) °समहारतां D; 5) यद्वैन्द्राग्नी° D; यद्वैन्द्राग्नी° E; 6) °न्द्राग्नी E;
 7) उपहूय E; 8) °मृशन्ते E; 9) स्तोत्रियानु° F; 10) परीधा° E;
 11) °रह्वयन्ते E; 12) Fehlt in D; 13) So corr.; die hss. तत्प्रतिष्ठ°;
 14) °र्वाणो D und E; 15) शंसन्ति D.

परिदधत्यन्तो^{१)} वै पर्याप्तो ' ज्त उदर्को' ज्तेनैवान्तं^{२)} परि-
 दधति^{३)} ' सर्वे मद्धतीभिर्यजन्ति^{४)} ' तद्यन्मद्धतीभिर्यजन्ति^{५)}
 सर्वे सुतवतीभिः^{६)} पीतवतीभिर्भिन्नपाभिर्यजन्ति ' यद्यज्ञे
 ऽभिन्नपं तत्समृद्धं ' सर्वे ऽनुवषट्कुर्वन्ति ' स्विष्टकृत्वानुव-
 षट्कारो^{७)} ' नेत्स्विष्टकृतमन्तरयामेत्यं वै लोकः प्रातःस-
 वनं ' तस्य पञ्च दिशःपञ्चोक्त्यानि प्रातःसवनस्य ' स एतैः
 पञ्चभिरुक्थैरेताः पञ्च दिश आप्रोत्येताः पञ्च दिश आ-
 प्रोति ' ॥ १६ ॥

घ्नन्ति^{८)} वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्ति ' यज्ञं वा एतद्घ्नन्ति
 यदक्षिणा नीयन्ते ' यज्ञं वा एतदक्षयन्ति^{९)} ' तदक्षिणानां
 दक्षिणात्वं ' स्वर्गो वै लोको माध्यंदिनं^{१०)} सवनं ' यन्मा-
 ध्यंदिने सवने दक्षिणा नीयन्ते स्वर्गस्य लोकस्य समथै '
 बद्ध देयं ' सेतुं वा एतद्यजमानः संस्क्रुते ' स्वर्गस्य लो-
 कस्याक्रान्त्यै प्रजाक्रान्त्यै^{११)} ' द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोत्यध्वर्यु-
 रस्याक्रान्तेनाक्रामयत्याग्निष्याग्नीध्रियि^{१२)} ' ज्तरिन्नं तेन ' य-
 न्माध्यंदिने सवने दक्षिणा नीयन्ते स्वर्ग^{१३)} एतेन लोके '

1) परिदधात्यन्तो A pr. m.; 2) °वान्त D; 3) °दधाति A pr. m.;
 4) मद्धिती° F; 5) तद्यन्मध्वती° D; 6) सूतव° A sec. m.; 7) °कृत्वा
 अनु° A, E und F; 8) घ्नन्ति E; 9) So corr.; die hss. एताःसन् क्षयन्ति;
 10) मध्यंदिनं D; 11) Fehlt in D; ? vielleicht प्रत्याक्रान्त्यै; 12) °क्रम-
 गत्या° A, E und F; °ग्नेधीयेत्य F; 13) स्वर्गा F.

हिरण्यं^{१)} कृस्ते भवत्यथ नयति ' सत्यं वै हिरण्यं ' सत्ये-
नैवेनं तन्नयत्यग्रेण गार्हपत्यं जघनेन सदो ऽत्तराग्नीधीयं
च सदश्च ' ता उदीचीरत्तराग्नीधीयं च सदश्च चात्वालं
चोत्सृजत्येतेन कृ स्म वा अङ्गिरसः स्वर्गं लोकमायंस्तां
वा एताः पन्थानमभिवहति ' ॥ १७ ॥

अग्निधि^{२)} ऽग्रे ददाति ' यज्ञमुखं वा अग्नीद्यंज्ञमुखेनैव
तद्यज्ञमुखं समर्धयति ' ब्रह्मणे ददाति ' प्राजापत्यो^{३)} वै
ब्रह्मा ' प्रजापतिमेव तथा^{४)} प्रीणात्यृत्विग्भ्यो ददाति ' ह्यो-
त्रा एव तथा प्रीणाति ' सदस्येभ्यो ददाति ' सोमपीथं^{५)}
तथा निष्क्रीणीति ' न हि तस्मा अर्हति सोमपीथं^{६)} तथा
निष्क्रीणीयाद्यां^{७)} शुश्रुवुष^{८)} अर्षियाय^{९)} ददाति देवलोके
तयाध्वीति ' यामशुश्रुवुषे^{१०)} ऽनर्षियाय ददाति मनुष्यलोके
तयाध्वीति ' यामप्रसृताय^{११)} ददाति वनस्पतयस्तया प्रथ-
क्ते^{१२)} ' यां^{१३)} याचमानाय ददाति भ्रातृव्यं तथा जिन्वीते^{१४)} '
यां भीषा क्षत्रं तथा ब्रह्मातीयाद्यां^{१५)} प्रतिनुदक्ते सा

- 1) हिरण्य D; 2) So corr.; चाग्निधे A, D, E und F; चाग्निधे A sec. m.;
3) प्रजापत्यो A pr. m. und D; 4) So corr.; die hss. तेन; 5) So
corr.; die hss. °पीथस्; 6) °पीथस् A, D und E; 7) याया D;
8) So corr.; शुश्रूषव A, D und F; शुश्रूषवेन् E; 9) चार्षियय E;
10) So corr.; die hss. °शुश्रूषवे; 11) न प्रसृताय D; 12) प्रथते D;
13) Fehlt in D; 14) ?? 15) ब्रह्मानी° A sec. m., D und F.

व्याघ्री दक्षिणा ' यस्तां पुनः प्रतिगृह्णीयाद्याथेनं^{१)} भूत्वा
प्रवृत्नीयादन्यथा सह प्रतिगृह्णीयादथ हैनं न प्रवृत्नीयाति '
॥ १८ ॥

यद्वा ददाति वैश्वदेवी वै गौर्विश्वेषामिव तद्देवानां
तेन प्रियं धामोपिति ' यदज्ञं^{२)} ददात्याग्नेयो वा अज्ञो ' अग्नेरेव
तेन प्रियं धामोपिति ' यदविं ददात्याव्यं तेनावज्ञयति^{३)} '
यत्कृतान्नं ददाति मांसं^{४)} तेन निष्क्रीणति ' यदनो वा
रथो वा ददाति^{५)} शरीरं तेन ' यद्वासो^{६)} ददाति ब्रह्मस्पतिं
तेन ' यद्विरण्यं ददात्यायुस्तेन वर्षीयिः^{७)} कुरुते ' यदश्वं ददाति
सौर्यो वा अश्वः ' सूर्यस्यैव तेन प्रियं धामोपित्यन्ततः प्र-
तिकर्त्रे देयं ' रौद्रो वै प्रतिकर्ता ' रुद्रमेव तन्निरवज्ञयति^{८)} '
यन्मध्यतः प्रतिकर्त्रे दद्यान्मध्यतो रुद्रमन्ववयज्ञेत्स्वर्मानु-
र्वा^{९)} आसुरः^{१०)} सूर्यं तमसाविध्यत्तदत्रिरपनुनोद^{११)} ' तद-
त्रिरन्वपश्यद्यदत्रेयाय^{१२)} क्विरण्यं ददाति तम एव तेना-
पकृते ' ज्यो ज्योतिरूपरिष्टाद्वारयति^{१३)} ' स्वर्गस्य लोकस्य
समथै ' ॥ १९ ॥

1) So corr.; die hss. °व्याघ्रीक्षेत्रं; 2) यदज्ञ A pr. m.; 3) तेनाप°
A pr. m.; E und F; 4) मांस E; 5) Fehlt in den hss.; 6) यद्वा-
ज्ञो D; 7) अश्वः D; 8) °निरवज्ञेयन्ति A pr. m.; 9) रुद्रमन्ववयज्ञेत्स्व° F;
10) So corr.; die hss. आसुरिः; 11) °त्रेरपनुनोद E; 12) °त्रेया D;
13) °द्वारयति D.

अथात एकाहस्यैव माध्यंदिनमृच्छ¹⁾ वा इदमग्रे साम
चास्तां²⁾ 'सैव नामर्गासीदमो³⁾ नाम साम 'सा वा⁴⁾
ऋक्सामोपावदन्मिथुनं⁵⁾ संभवाव प्रजात्या⁶⁾ इति 'नेत्य-
ब्रवीत्साम' ज्यायान्वा अतो मम महिमेति 'ते द्वे भूवो-
पावदतां 'ते न प्रति⁷⁾ चन⁷⁾ समवदत 'तास्तिस्त्रो भूवो-
पावदन्यत्तिस्त्रो भूवोपावदंस्तत्तिसृभिः समभवद्यत्तिसृभिः
समभवत्तस्मात्तिसृभिः स्तुवन्ति 'तिसृभिरुद्गायन्ति 'तिसृभि-
र्हि साम⁸⁾ संमितं भवति 'तस्मादेकस्य बह्वो ज्ञाया भ-
वन्ति 'न⁹⁾ हैकस्या बहवः सह पतयो 'यद्वै¹⁰⁾ तत्सा¹⁰⁾
चामश्च समवदतां तत्सामाभवत्तत्साम्नः¹¹⁾ सामवं 'साम-
न्भवति 'श्रेष्ठतां गच्छति 'यो वै भवति स सामन्भवत्यं-
सामन्य इति ह निन्दन्ते 'ते वै पञ्चान्यदूत्वा पञ्चान्यदू-
त्वाकल्पेतामाहावश्च हिकारश्च प्रस्तावश्च प्रथमा चर्गुद्वी-
थश्च¹²⁾ मध्यमा च प्रतीहारश्चोत्तमा च निधनं च वषट्कारश्च '
ते यत्पञ्चान्यदूत्वा पञ्चान्यदूत्वाकल्पेतां तस्मादाहुः पाङ्को
यज्ञः 'पाङ्कोः¹³⁾ पशव इति 'यद्दु विराजं दशिनीमभिसं-

1) माध्यंदिन सवनमृच्छ D; 2) चास्तां E; वास्तां A und D; 3) ना-
मार्गासीदमो A pr. m., E und F; 4) Fehlt in D; 5) ऋक्सामोपावि^o D;
6) प्रजापत्या A pr. m. und D; प्राजापत्या E; 7) So corr.; die hss.
प्रतिवचनं; 8) सम D; 9) नै E; 10) यद्वैत्तत्सा A; 11) तत्समा^o D;
12) So corr. nach Ait. Br., die hss. चोदीथश्च; 13) Fehlt in D.

पद्येतां^{१)} तस्मादाङ्गविराजि^{२)} यज्ञो दशिन्यां^{३)} प्रतिष्ठित
इति 'यद् बृहत्या^{४)} प्रतिपद्यते बार्हतो वा एष य^{४)}
एष^{४)} तपति 'तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति' द्वे तिस्रः
करोति पुनरादायं' प्रजात्यै^{५)} रूपं 'द्वाविवाग्रे भवतस्तंत^{६)}
उपप्रजायिते' ॥ २० ॥

आत्मा वै स्तोत्रियः 'प्रजा अनुत्तपः' पत्नी धाया^{७)} 'पशवः^{८)} प्रगाथो' गृह्णाः सूक्तं 'यदत्तरात्मंस्तन्निवित्प्रति-
ष्ठा^{९)} परिधानीयान्नं याज्या' सो ऽस्मिंश्च लोके भवत्यमु-
ष्मिंश्च^{१०)} प्रजया च पशुभिश्च गृहेषु भवति य एवं वेद'
॥ २१ ॥

स्तोत्रियं शंसत्यात्मा वै स्तोत्रियः 'स मध्यमया वाचा
शंस्तव्य^{११)}' आत्मानमेवास्य^{१२)} तत्कल्पयत्यनुत्तपं^{१३)} शंसति'
प्रजा वा अनुत्तपस्तस्मात्प्रतिद्वपमनुत्तपं कुर्वन्ति' प्रतिद्वपो
द्वैवास्य प्रजायामाजायते नाप्रतिद्वपस्तस्मात्प्रतिद्वपमनुत्तपं
कुर्वन्ति' स उच्चैस्तरामिव शंस्तव्यः^{१४)} 'प्रजामेवास्य तच्छे-

1) दशनी° A, D und E; °पद्यते याता A pr. m. und F; °पद्ये याता A sec. m. und E; 2) So corr.; die hss. °विराजो; 3) दशिन्यां A, E und F; 4) Fehlt in F; 5) प्रजापत्यौ A pr. m.; 6) भवति तत A pr. m.; तत fehlt in D; 7) धाया E; 8) वयवः D; 9) °प्रतिष्ठां D; A pr. m. fügt वै ein; 10) भवति interpolation; 11) शंस्तव्यं A pr. m.; 12) °वास्य A pr. m.; 13) यत्कल्प° D; 14) शंस्तव्या E.

यसीं करोति' धाव्यां शंसति' पत्नी वै धाव्या' सा नीचि-
 स्तरामिव शंस्तव्याप्रतिवादिनी^{१)} हैवास्य गृहेषु पत्नी
 भवति यत्रैवं विद्वान्नीचिस्तरां धाव्यां शंसति' प्रगाथं शं-
 सति' पशवो वै प्रगाथः' सः स्वरवत्या वाचा शंस्तव्यः^{२)}'
 पशवो^{३)} वै^{४)} प्रगाथः^{५)}' पशवः स्वरः' पशूनामात्यै' सूक्तं
 शंसति^{६)}' गृहा वै सूक्तं' प्रतिवीतं' तत्प्रतिवीततमया^{७)}
 वाचा शंस्तव्यं^{८)}' स यद्यपि ह दूरात्यशूँल्लभते^{७)} गृहा-
 नेवेनानाज्ञिगमिषति^{८)}' गृहा हि पशूनां प्रतिष्ठा' निविदं
 शंसति^{९)}' यदन्तरात्मंस्तन्निवित्तदेवास्य^{९)} तत्कल्पयति' प-
 रिधानीयां शंसति' प्रतिष्ठा वै परिधानीया^{१०)}' प्रतिष्ठा-
 यामेवैनं^{११)} ततः प्रतिष्ठापयति' याज्या यज्ञत्यंत्रं वै
 याज्यान्नाद्यमेवास्य तत्कल्पयति' मूलं वा एतद्यज्ञस्य
 यद्वायाश्च याज्याश्च' तद्यदन्या अन्या धाव्याश्च याज्याश्च
 कुर्युरुन्मूलमेव तद्यज्ञं कुर्युस्तस्मात्ताः समान्य एव स्युः
 ॥ २२ ॥

तदाहुः किंदेवत्यो यज्ञ इत्येन्द्र इति ब्रूयद्विन्द्रे वाव

- 1) °दिना A sec. m.; °दिनि A pr. m.; 2) शंस्तव्या A pr. man. und E;
 3) Fehlt in A; 4) शंसन्ति E; 5) तत्प्रतिवीतं तमया A sec. m. und F;
 6) शंस्तव्यः A sec. m. und F; 7) °ल्लभन्ते D; 8) °मिषति A pr. m.;
 9) °द्देवास्य A, D und F; 10) °नीयां A sec. m.; 11) So corr. nach Kang. Br. XV 4; die hss. प्रतिष्ठाया एवैनं.

यज्ञे सति यथाभागमन्या देवता अन्वायंस्ताः¹⁾ प्रातःस-
वने मरुवतीये तृतीयसवने चाथ हैतत्केवलमेवेन्द्रस्य²⁾
यदूर्ध्वं मरुवतीयात्तस्मात्सर्वे निष्केवल्यानि शंसन्ति³⁾ ।
यदेव निष्केवल्यानि तत्स्वर्गस्य लोकस्य⁴⁾ रूपं ' यद्वेव
निष्केवल्यान्येकं कृ वा अग्रे सवनमासीत्प्रातःसवनमे-
वाथ हैतं⁵⁾ प्रजापतिरिन्द्राय ज्येष्ठाय पुत्रायैतत्सवनं निर्-
मिमीत⁶⁾ यन्माध्यंदिनं सवनं⁷⁾ ' तस्मान्माध्यंदिने सवने
सर्वे निष्केवल्यानि शंसन्ति⁸⁾ ' यदेव निष्केवल्यानि त-
त्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं ' यद्वेव⁵⁾ निष्केवल्यानि या कृ वै
देवताः प्रातःसवने होता शंसति ताः शस्त्वा होत्रा-
शंसिनो ऽनुशंसन्ति⁹⁾ मैत्रावरूपां⁷⁾ तृचं⁷⁾ प्रउगे⁷⁾ होता⁷⁾
शंसति⁷⁾ ' तदुभयं⁷⁾ मैत्रावरूपां⁷⁾ मैत्रावरूपो ऽनुशंसत्यै-
न्द्रं¹⁰⁾ तृचं प्रउगे होता शंसति ' तदुभयमैन्द्रमैन्द्रं¹¹⁾ ब्रा-
ह्मणाच्छंस्यनुशंसत्यैन्द्राम्¹²⁾ तृचं प्रउगे होता शंसति '
तदुभयमैन्द्राम्मैन्द्राम्मच्छावाको ऽनुशंसत्यथ हैतत्केवल-
मेवेन्द्रस्य यदूर्ध्वं मरुवतीयात्तस्मात्सर्वे¹³⁾ निष्केवल्यानि

1) P; vielleicht अन्वायन्ताः; न्वायंस्ताः A, E und F; 2) हैतत्केवलमेवेन्द्रस्य⁰ E;
3) शंसति D und E; 4) रूपस्य F; 5) Korrupt; 6) So corr.; die
hes. निर्मिमत; 7) Fehlt in D; 8) शंसति D; 9) ऽसति D und E;
10) ऽतैन्द्र F; ऽतैन्द्राम् A pr. man.; 11) ऐन्द्रं fehlt in E; 12) ब्रह्म-
णा⁰ E; 13) ऽत्सर्व D.

शंसन्ति^{१)} 'यदेव निष्केवल्यानि तत्स्वर्गस्य लोकस्य वृषं'
 यदेव^{२)} निष्केवल्यानि यदेदेवीरसहिष्ट माया^{३)} अथाभव-
 त्केवलः सोमो अस्येतृचाभ्यनूक्तं 'देवान्कृ यज्ञं तन्वाना-
 नसुररक्षास्यजिघांसंस्ते^{४)} ऽब्रुवन्वामदेवं त्वं न इमं यज्ञं
 दक्षिणतो गोपायेति' मध्यतो वसिष्ठमुत्तरतो^{५)} भरद्वाजं '
 सर्वाननु विश्वामित्रं' तस्मान्मैत्रावरुणो वामदेवान्न प्र-
 च्यवते^{६)} वसिष्ठाद्वाक्क्षणाच्छंसी^{७)} भरद्वाजादच्छावाकः सर्वे
 विश्वामित्रादेत एवास्मै तदृषयो ऽहूरहूर्नमगा^{८)} अप्रमत्ता
 यज्ञं रक्षन्ति^{९)} य एवं वेद य एवं वेद' ॥ २३ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे तृतीयः

प्रपाठकः ॥

ओं कया नश्चित्र आ^{१०)} भुवत्कया त्वं न^{११)} उत्प्रेति^{११)}
 मैत्रावरुणस्य स्तोत्रियानुवृषौ 'कस्तमिन्द्र त्वावसुमिति
 बार्हृतः प्रगाथस्तस्योपरिष्ठाद्वाक्क्षणां^{१२)} 'सद्यो कृ जातो
 वृषभः कनीन इत्युक्थमुखमेवा त्वामिन्द्र वञ्चिन्नत्रेति^{१३)}
 पर्याप्त' उशन्नु षु णाः सुमना उपाक इति यजत्येतामेव

1) शंसन्ति D; 2) यदेव D; 3) यदेवदेवी° E; 4) So corr.; die
 hss. तन्वाना असुर°; 5) वसिष्ठ° D; 6) प्रच्यवते E; 7) वसिष्ठा° D;
 8) ? ? °र्नमगा A sec. m., D und F; 9) रक्षन्ति D; 10) अ D;
 11) नोत्प्रेति D; 12) °द्वाक्क्षणा E; 13) वञ्चिन्नति D.

तद्देवतां यथाभागं प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्ये-
वाभिमृशन्त' नाप्याययन्ति' न क्षनाराशंसाः सीदन्ति' ॥१॥

तं वो दस्ममृतीषहं तत्रा यामि सुवीर्यमिति ब्रा-
ह्मणाच्छंसिन^{१)} स्तोत्रियानुवृषावुडु त्ये मधुमत्तमां गिर
इति बार्हृतः प्रगाथः' पशवो वै प्रगाथः' पशवः स्वरः'
पशूनामास्या' अतो^{२)} मध्यं वै सर्वेषां हृन्दसां बृहती'
मध्यं माध्यंदिनं^{३)} सवनानां' तन्मध्येनैव मध्यं समर्धयती-
न्द्रः^{४)} पूर्भिदातिरद्दासमकैरित्युक्थमुखमुंडु^{५)} ब्रह्माण्यैरत
अवस्येति पर्यास' एवेदिन्द्रं वृषणां वज्रबाहुमिति परिद-
धाति^{६)} 'वसिष्ठासो^{७)} अभ्यर्चन्त्यकैरित्यंत्रं वा अर्को' ज्ञा-
द्यमेवास्मै तत्परिदधाति^{८)} 'स न स्तुतो वीरवद्वातु गो-
मदिति' प्रजां चैवास्मै तत्पशूंश्चाशास्ते' घृयं पात स्वस्तिभिः
सदा न इति स्वस्तिमती वृषसमृद्धा^{९)} 'एतद्वै^{९)} यज्ञस्य
समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणामृग्यजुर्वाभिवदति' स्व-
स्ति तस्य यज्ञस्य पारमश्रुते य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्ब्रा-
ह्मणाच्छंस्येतया परिदधात्यृजिषी^{१०)} वज्री^{११)} वृषभस्तुरा-
षाडिति यज्ञत्येतामेव^{१२)} तद्देवतां यथाभागं प्रीणाति'

- 1) ब्रह्मणा° D; 2) ?, अयो?, अन्तो A sec. m., D und E; 3) मध्यंदिनं D;
4) °यन्तीन्द्रः A; 5) पूर्भिदत्विद्दा° E; 6) परिदध्यति D; 7) वशि-
ष्ठासो D; 8) °दध्यति D; 9) °मृडाव् A und F; man erwartet °मृदैतद्वै;
10) परिदध्य° D; 11) वज्री A pr. m.; fehlt in F; 12) यज्ञत्येषा° E.

वषट्कृत्यानुवषट्करोति 'प्रत्येवाभिमृशन्ते^{१)} नाप्याययन्ति ' न
 क्यनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ २ ॥

तरोभिर्वो^{३)} विदद्वसुं तरणिरित्सिषासतीत्यच्चावाकस्य
 स्तोत्रियानुवृत्तपावुंदिन्वस्य^{३)} रिच्यत इति बार्हतः प्रगाथ-
 स्तस्योक्तं ब्राह्मणं ' भूय इद्वावृधे वीर्यायेत्युक्थमुखमिंमामू
 षु प्रभृतिं^{४)} सातये धा इति पर्यासस्तस्य दशमीमुद्धरति '
 घोरस्य^{५)} वा आङ्गिरसस्यैतदार्षं^{६)} नेद्यज्ञं निर्दहेच्छस्यमानं
 पिबा वर्धस्व^{७)} तव धा^{८)} सुतास^{९)} इति यज्ञत्येतामेव
 तद्देवतां^{१०)} यथाभागं प्रीणाति ' वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्र-
 त्येवाभिमृशन्ते^{११)} ' नाप्याययन्ति ' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति '
 ॥ ३ ॥

अथाध्वर्यो^{१२)} शंसावोमिति स्तोत्रियायानुवृत्तपाय^{१३)} प्र-
 गाथायोक्थमुखाय परिधानीयाया^{१४)} इति पञ्च कृत्व^{१५)}
 आकृष्यन्ते ' पञ्चपदा पङ्क्तिः ' पाङ्क्तो यज्ञः ' सर्व ऐन्द्राणि त्रैष्टु-
 भानि शंसत्यैन्द्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनं ' सर्वे सम-

१) °मृशन्ति A pr. m. und F; °मृशन्त D; २) तरोभिर्वा D; ३) So
 corr.; die has. °वुदिन्वस्य; ४) प्रभृति D; ५) A pr. m. fügt ह ein;
 ६) °तदार्षं E; °तदार्षं F; ७) वर्धस्य स्व A pr. m.; ८) धा E; ९) सुता
 A pr. m.; १०) तद्देवेती E; ११) प्रत्येवाभि° D; १२) °ध्वर्यो A;
 १३) स्तोत्रियायानुवृ° A sec. m. und F; १४) °नीयायां E; १५) कृत्वा A
 sec. m., D und F.

वतीभिः परिद्धति^{१)} 'तद्यत्समवतीभिः परिद्धत्यन्तो वै पर्याप्तो ऽन्त उदर्को' ऽन्तेनैवान्तं परिद्धति 'सर्वे मद्धती-
 भिर्यजन्ति' तद्यन्मद्धतीभिर्यजन्ति सर्वे सुतवतीभिः^{२)} पीत-
 वतीभिर्भित्त्रपाभिर्यजन्ति यद्यज्ञे^{३)} ऽभित्त्रपं तत्समृद्धं 'सर्वे
 ऽनुवषट्कुर्वन्ति' स्विष्टकृत्वानुवषट्कारो^{४)} 'नेत्स्विष्टकृत अ-
 न्तर्यामित्यन्तरिक्षलोको माध्यंदिनं^{५)} सवनं' तस्य पञ्च दि-
 शः 'पञ्चोक्त्यानि माध्यंदिनस्य सवनस्य' स एतैः पञ्चभि-
 र्कथैरेताः पञ्च दिशः आप्नोत्येताः पञ्च दिशः आप्नोति'
 ॥ ४ ॥

अथ यदौपसानं^{६)} तृतीयसवनं^{७)} उपास्यन्ते पितृनेव
 तेन प्रीणात्युपांशु पानीवतस्याग्नीध्रो यजति 'रेतो वै पा-
 नीवत' उपांश्विव वै रेतः सिच्यते 'तन्नानुवषट्करोति^{८)}
 नेद्रेतः सित्तं संस्थापयानीत्यंसंस्थितमिव^{९)} वै रेतः सित्तं
 समृद्धं' संस्था वा एषा यदनुवषट्कारस्तस्मान्नानुवषट्करो-
 ति^{१०)} 'नेष्टुरूपस्ये धिषण्यन्ते वासीनो भक्षयन्ति^{११)} 'पानी-
 भाजनं^{१२)} वै नेष्टाग्नीत्यग्नीषु^{१३)} रेतो धत्ते^{१४)} 'रेतसः सित्ताः

१) °द्धति A pr. m.; २) सूतव° A sec. m.; ३) तद्यज्ञे F; ४) स्वि-
 ष्टकृत्वा घन° E; ५) माध्यंदिनं A; ६) यदौपसानं D; ७) °सवनं
 E; ८) °षट्करोति D und E; ९) So corr.; die hss. संस्थापयामी°;
 १०) °ट्कारान्नस्मान्नु° F; ११) भक्षयन्ति D und E; १२) °भाजन F;
 १३) नेष्टाग्नीत्य° E und F; १४) धत्तं D.

प्रजाः प्रजायन्ते 'प्रजानां प्रजननाय' प्रजावान्प्रजनयिष्णुर्भवति^{१)} 'प्रजात्यै' प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद् ॥ ५ ॥

अथ शाकलाञ्जुहति^{२)} 'तद्यथाह्विर्जीर्णायास्वचो निर्मुच्येतेषीका वा मुञ्जादेवं ह्वैते सर्वस्मात्पाम्नः संप्रमुच्यन्ते^{३)} ये शाकलाञ्जुहति^{४)} 'द्रोणकलशे धाना भवन्ति' तासां हृस्तेरादधति^{५)} 'पशवो वै धानास्ता^{६)} आह्वनीयस्य^{७)} भस्मान्ते निवपन्ति' योनिर्वै पशूनामाह्वनीयः 'स्व एवैनांस्तद्रोष्ठे निरपक्रमे निदधत्यथ सव्यावृतो^{८)} ऽप्सु सोमानाधाययन्ति' तान्हातर्वेद्यां सादयन्ति^{९)} 'तद्धि सोमस्यायतनं' चात्वालादपरेणाध्वर्युश्चमसानद्भिः पूरयित्वादीचः प्रणिधाय^{१०)} हुरितानि तृणानि व्यवदधाति^{११)} 'यदा वा आपश्चौषधयश्च संगच्छन्ते^{१२)} ऽथ कृत्स्नः सोमः संपच्यते' ता वैष्णाव्यर्चा^{१३)} निनयन्ति' यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ^{१४)} एवैनमन्ततः प्रतिष्ठापयत्यथ यद्भक्षः प्रतिनिधिं कुर्वन्ति मानुषेनैवेन^{१५)} तद्भक्षेण देवं भक्षमन्तर्दधति' ॥ ६ ॥

1) प्रजावान् fehlt in D; प्रजयिष्णु° D; 2) प्रमुच्यन्त इति D; संप्रमुच्यन्त इति A; °मुच्यते E; °मुच्यते इति F; 3) शाकलं जुहति E; 4) °दधाति A, D und F; 5) धानास्ताआह्व° E; 6) सव्यावृते A pr. m.; सव्यावृततो E; 7) सादयन्ति D und E; 8) प्रणिधाय A pr. m.; 9) °दधति F; 10) स गच्छन्ते F; 11) वैष्णुव्यर्चा A und E; 12) °यज्ञम् D, E und F; 13) मानुषे° A pr. m.; मानुषेनैवेन E.

पूतिर्वा एषो ऽमुष्मिंल्लोके ऽध्वर्यु^{१)} च यज्ञमानं चा-
 भिवहति^{२)} 'तद्यदेनं दधानभिद्धत्यावभृथमुपहरेयुर्यथा कु-
 णपं वात्येवमेवैनं तत्करोत्यथ यदेनं दधाभिद्धत्यावभृ-
 थमुपहर्त्ति^{३)} सर्वमेवैनं सयोनिं संतनुते 'समृद्धिं^{४)} संभर-
 ल्यंभूदेवः^{५)} सविता वन्द्यो नु^{६)} न इति जुहोति 'सर्व-
 मवैनं सपर्वाणं संभर्त्ति^{७)} 'तिसृभिस्त्रिवृद्धिं^{८)} यज्ञो^{९)} '
 द्रप्सवतीभिरभिजुहोति 'सर्वमेवैनं सर्वाङ्गं संभर्त्ति^{९)} '
 सौमीभिरभिजुहोति 'सर्वमेवैनं सात्मानं^{१०)} संभर्त्ति^{९)} '
 पञ्चभिरभिजुहोति 'पाङ्गो यज्ञो 'यज्ञमेवावरुन्दे 'पाङ्गः
 पुरुषः 'पुरुषमेवाप्नोति 'पाङ्गः पशवः 'पशुष्वेव प्रतिति-
 ष्ठति^{११)} 'प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ ७ ॥

अग्निर्वाव यम^{१२)} इयं^{१३)} यमी^{१४)} कुसीदं वा एतद्यमस्य
 यज्ञमान^{१५)} आदत्ते यदोषधीभिर्वेदिं स्तृणाति 'तां यदनु-
 पोष्य प्रयायाद्यातयेरन्नेनममुष्मिंल्लोके^{१६)} 'यमे यत्कुसीदम-
 पमित्यमप्रतीत्तमिति^{१७)} वेदिमुपोषतीहैव^{१८)} सन्यमं कुसीदं

1) ऽध्वर्यु E; 2) °वहन्ति E; 3) So corr.; die hss. दधानभि°;
 °हर्त्ति E; 4) समृद्धि E; 5) संभर्त्त्य° E und D; 6) नू F;
 7) संभर्त्ति A, D und F; 8) So corr.; die hss. °स्त्रिवृद्धिर्यज्ञो; 9) °र्त्ति
 A, D und F; 10) So corr.; die hss. स चात्मानं; 11) °तिष्ठन्ति F;
 12) यम् A; 13) Fehlt in F; 14) यमी F; 15) यज्ञमानस्य A pr. m.;
 16) प्रयायातेरन्ने° F; alle hss. °न्नेनममुष्मिंल्लोके; 17) So B. Ind.; die hss.
 य कुसीद°; °तीत्तमिति D, E und F; 18) So corr.; °पोषन्तीहैव A pr.
 m.; D und F; वेदिमुपोषधीहैव A sec. m.; वेदिमुपोषधीहैव E.

निरवशयानृणो भूवा स्वर्गं लोकमेति' विश्वलोप वि-
 श्वदावस्य त्वासञ्जुहोमीत्याह होताद्वा^{१)} 'यजमानस्यापरा-
 भावाय' यद् मिश्रमिव चरन्त्यञ्जलिना सक्तून्प्रदाव्ये जुहु-
 यादेष ह वा अग्निर्वैश्वानरो यत्प्रदाव्यः' स्वस्यामेवैनं
 तद्योन्यां सादयति' ॥ ८ ॥

अद्भ्यां विधान्यामेकाष्टकायामपूर्व^{२)} चतुःशरात्रं पक्वा
 प्रातरेतेन कक्षमुपोषेद्यदि दहति पुण्यसमं भवति' यदि
 न दहति पापसमं भवत्येतेन ह स्म वा अङ्गिरसः पुरा
 विज्ञानेन दीर्घसत्त्वमुपयन्ति^{३)} 'यो ह वा उपद्रष्टारमुपश्रो-
 तारमनुष्यातारमेव विद्वान्यजते सममुष्मिंल्लोक इष्टापूर्तेन
 गच्छते' अग्निर्वा उपद्रष्टा' वायुर्वा उपश्रोतादित्यो^{४)} वा
 अनुष्याता' तान्य^{५)} एवं^{६)} विद्वान्यजते सममुष्मिंल्लोक
 इष्टापूर्तेन गच्छते' ज्यं नो नभसस्पतिरित्याह अग्निर्वै नभ-
 सस्पतिरग्निमेव तदाहैतं नो गोपायेति^{७)} 'स त्वं नो नभ-
 सस्पतिरित्याह^{८)} 'वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदाहैतं नो
 गोपायेति^{९)} 'देव संस्फानेत्याह अदित्यो^{९)} वै देवः संस्फान'
 आदित्यमेव तदाहैतं नो गोपायेत्ययं ते योनिरित्यरण्यो-

1) ?? korrupt; 2) विधान्यामेका^० D; 3) दिर्घ^० D; 4) उपश्रोता
 आदि^० A sec. m. und D; 5) तान्येवं D; 6) गोपायेति A, D und E;
 7) नभसं पति^० E; 8) गोपायति D; 9) सस्याने^० F.

रग्निं^{१)} समारोपयेत्तदाङ्घ्र्यदरण्योः समावृत्तो नश्येदुदस्या-
ग्निः^{२)} सीदित्युनराधेयः स्यादिति' या ते अग्ने^{३)} यज्ञिया
तनूस्तया मे क्षारोह^{४)} तथा मे क्षाविशांयं^{५)} ते यो-
निरित्यात्मन्नग्नीन्समारोपयेदेष^{६)} ह वा अग्नेर्योनिः^{७)}
स्वस्यामेवैनं^{८)} तद्योन्यां सादयति' ॥ १ ॥

यो ह वा अग्निष्टोमं^{९)} साङ्गं^{१०)} वेदाग्निष्टोमस्य साङ्गस्य
सायुज्यं सलोकतामश्नुते य एवं^{११)} वेद' यो ह वा एष
तपत्येषो ऽग्निष्टोम एष साङ्गस्तं सहैवाङ्गा संस्थापयेयुः'
साङ्गो वै नामिष' तेनासंवरमाणाश्चर्युर्यद्वा इदं पूर्व-
योः सवनयोरसंवरमाणाश्चरन्ति तस्माद्देदं^{१२)} प्राच्यो ग्रा-
मता बहुलाविष्टा' अथ यद्देदं^{१३)} तृतीयसवने संवरमा-
णाश्चरन्ति तस्माद्देदं^{१४)} प्रत्यञ्चि^{१४)} दीर्घारण्यानि भवन्ति'
यथैव प्रातःसवन एवं माध्यंदिने^{१५)} सवन^{१६)} एवं तृतीय-
सवन' एवमु ह यज्ञमानो ऽप्रमायुको भवति' तेनासंवर-
माणाश्चर्युर्यदा वा एष प्रातरुदेत्यथ मन्द्रतमं तपति'

1) °एयोरग्नीन् A pr. m. und D; 2) °दस्याग्निं D und F; °दस्याग्नी A pr. m.; 3) अग्नेः A, D und F; अग्नि E; 4) त्वारोह A; 5) क्षाविशा अयं D; 6) °ग्नीन्समारो° E; °ग्निन्समारो° A sec. m. F; 7) अग्नेर्योनिः A, E und F; 8) स्वदयामेवैनं E; 9) °ष्टोम F; 10) साङ्ग F; 11) एव E; 12) So corr.; तस्माद्देद तं A, E und F; तस्माद्देदन्नं A sec. m. und D; 13) So corr.; die hss. यद्देदं; 14) So corr.; die hss. प्रत्यञ्चेद; 15) So corr.; die hss. °दिनं; 16) सवनं D.

तस्मान्मन्द्रतमया वाचा प्रातःसवने शंसेदथ यदाभ्येत्यथ
 बलीयस्तपति' तस्माद्बलीयस्या वाचा माध्यंदिने सवने
 शंसेदथो यदाभितरामेत्यथ बलिष्ठतमं^{१)} तपति' तस्माद्ब-
 लिष्ठतमया वाचा तृतीयसवने शंसेद्वं^{२)} शंसेद्यदि वाच
 ईशीत^{३)} 'वाग्धि शस्त्रं' यथा तु^{४)} वचोत्तरिण्योत्तरिण्यो-
 त्सहेत^{५)} समापनाय^{६)} तथा^{७)} प्रतिपद्येतैतत्सुशस्ततरमिव
 भवति' स वा एष न कदाचनास्तमयति नोदयति' त-
 द्यदेनं^{८)} पश्चादस्तमयतीति^{९)} मन्यन्ते ऽङ्ग एव तदन्तं^{१०)}
 गवाथात्मानं विपर्यस्यते' ऽहरेवाधस्तात्कृणुते रात्रीं पर-
 स्तात्स वा एष न कदाचनास्तमयति नोदयति' तद्यदेनं
 पुरस्तादुदयतीति मन्यन्ते रात्रेरेव^{११)} तदन्तं गवाथात्मानं
 विपर्यस्यते' रात्रिमेवाधस्तात्कृणुते ऽहः परस्तात्स वा एष
 न कदाचनास्तमयति नोदयति^{१२)} 'न ह^{१३)} वै कदाचन^{१४)}
 निम्नोचत्येतस्य^{१५)} ह सायुज्यं सलोकतामश्नुते य एवं वेद'

॥ १० ॥

1) बलीष्ठतमं D; 2) Fehlt in A und D; 3) So corr.; ईप्रान्त A pr. m., D, E und F; ईप्रान्त A sec. m.; 4) तु A, D und F; 5) So corr.; die hss. °त्सहेदा; वाचोत्तरिण्योत्तरिण्या° E und D; 6) समापना F; 7) तवा E; 8) तद्यदेन A pr. m. und F; 9) पश्चादस्मम° A; 10) तदङ्ग D; 11) रात्रेरेव D und E; 12) नोदेति E; 13) है A sec. m.; 14) कदाचनं A pr. m. und E; 15) So corr.; die hss. निम्नोचत्येतत्स; ed. B. Ind. निम्नोचत्येतत्स.

अथात एकाहस्यैव तृतीयसवनं ' देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतन्त ' ते^{१)} देवा असुरानभ्यजयन्स्ते जिता अहोरात्रयोः संधिं समभ्यवागुः^{२)} ' स हेन्द्र^{३)} उवाचेमे वा^{४)} असुरा^{४)} अहोरात्रयोः संधिं^{५)} समभ्यवागुः ' कश्चाहं चेमानसुरानभ्युत्थास्यामहा इत्यहं चेत्यग्निरब्रवीदहं चेति वरुणो ' अहं चेति^{६)} बृहस्पतिरहं चेति विष्णुस्तानभ्युत्थायाहोरात्रयोः^{७)} संधेर्निर्जघ्नुर्यदभ्युत्थायाहोरात्रयोः संधेर्निर्जघ्नस्तस्मादुत्था^{८)} ' अभ्युत्थाय^{९)} ह वै द्विषन्तं भ्रातृव्यं^{१०)} निर्हन्ति य एवं वेद ' सो ऽग्निरश्वो भूत्वा प्रथमः प्रजिगाय^{११)} ' यदग्निरश्वो भूत्वा प्रथमः प्रजिगाय^{१२)} तस्मादाग्नेयीभिरुक्थानि प्रणयन्ति ' यदग्निरश्वो भूत्वा प्रथमः प्रजिगाय^{११)} तस्मात्साकमश्चं^{१३)} ' यत्यञ्च देवता अभ्युत्तस्युस्तस्मात्पञ्च^{१४)} देवता उक्थे^{१५)} शस्यन्ते^{१६)} ' या वाक्सो ऽग्निर्यः प्राणः स वरुणो ' यन्मनः स इन्द्रो ' यच्चक्षुः स बृहस्पतिर्यच्छ्रोत्रं स विष्णुरेते ह वा एतान्यञ्चभिः प्राणैः समीर्युदस्थापयन्स्तस्मादु^{१७)} एवेताः पञ्च देवता^{१८)} उक्थे शस्यन्ते ' ॥ ११ ॥

1) ता A pr. m. ; 2) P P ; vielleicht समभ्यवेयुः 3) हेन्द्र E und F ; 4) वासुरा E ; 5) संधि D ; 6) Fehlt in F ; 7) °भ्युत्थाया अहो° D ; 8) P P E °दुक्था ; vielleicht °दुक्था P 9) अभ्युत्थाय E ; 10) भ्रातृव्य A und F ; 11) प्रजिगाय E ; 12) प्रजिगाय D ; प्रजिगाय E ; 13) °कामभ्युं E ; 14) अभ्युत्तस्यु° E ; 15) उक्थे D ; 16) शस्यन्ते A pr. m. ; 17) So corr. ; die hss. समीर्युत्थाप° ; 18) देवतां A sec. m. und D.

प्रजापतिर्क्षीतेभ्यः पञ्चभ्यः प्राणोभ्यो ऽन्यान्देवान्ससृजे¹⁾
 यद्वा चेदं²⁾ किं च पाङ्कं तत्सृष्ट्वा व्याज्वलयते³⁾ क्वोचु-
 र्देवा⁴⁾ ह्यनो ऽयं पितामयो⁵⁾ ऽभूः⁶⁾ 'पुनरिमं समीर्यो-
 त्थापयामिति⁷⁾ ' स ह्वा सत्त्वमाख्यायाभ्युपतिष्ठते⁷⁾ ' यदि ह्वा
 वा अपि निर्णक्तस्यैव कुलस्य संध्युक्षेण⁸⁾ यजते सत्त्वं⁹⁾
 ह्वाख्यायाभ्युपतिष्ठते¹⁰⁾ ' यो वै प्रजापतिः स यज्ञः ' स
 एतैरेव पञ्चभिः प्राणैः समीर्योत्थापितो ' ये ह्वा वा एनं
 पञ्चभिः प्राणैः समीर्योत्थापयंस्ता उ एवैताः पञ्च देवता¹¹⁾
 उक्थे शस्यन्ते ' ॥ १२ ॥

तदाद्भुर्यद्भयोर्देवतयो¹²⁾ स्तुवत इन्द्राग्योरित्यथ क-
 स्माद्भूयिष्ठो¹³⁾ देवता उक्थे शस्यन्त इत्यन्तो वा अग्नि-
 मारुतमत्तह्कथान्यन्त¹⁴⁾ अश्विनं¹⁵⁾ ' कनीयसीषु देवतासु
 स्तुवते¹⁶⁾ तिष्ठेत्यथ¹⁷⁾ कस्माद्भूयिष्ठो¹⁸⁾ देवता उक्थे श-

- 1) ऽन्यान् fehlt in E; °वान्सृजे F; 2) So ed. B. Ind.; die hss. वेदं;
 3) ? ? vielleicht व्यह्वलयते; D व्यालयते; F व्याहलयते; 4) °देवान् A und
 F; 5) ? ? vielleicht पितामहो ऽभूत्; 6) °यामोति A, E und F;
 7) ? ? vielleicht °भ्युपतिष्ठत; F °भुपाम्यति; 8) Corrupt; संध्युक्षेणं A
 und F; संध्युक्षेण D; 9) So ed. B. Ind.; die hss. सत्त्वं; 10) °तिष्ठन्ते
 A pr. m.; 11) देव E; 12) So corr.; die hss. तदाद्भुर्यद्भयो° E;
 13) °यिष्ठा ? ?; 14) अग्निमा° D; ? ? vielleicht °तमन्त उक्थान्यन्त;
 15) अश्विनं D; 16) So corr.; स्तुवन्ते A pr. m. und E; मुवन्ते A sec. m.
 und D; स्तवन्ते E; 17) ? ? vielleicht ऽन्तेष्वित्यथ; 18) ? ? °ष्टा.

स्यत्त इति 'द्वे द्वे उक्थमुखे^{१)} भवतस्तंघद्वे^{२)} द्वे' ॥ १३ ॥

अथ यदैन्द्रावारुणं मैत्रावरुणस्योक्थं भवत्यैन्द्राबार्हस्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसिन^{३)} उक्थं भवत्यैन्द्राविष्णावमच्छावाकस्योक्थं भवति द्वे संशस्यंस्त^{४)} ऐन्द्रं च वारुणं^{५)} चैकमैन्द्रावारुणं^{६)} भवति^{७)} 'द्वे संशस्यंस्त ऐन्द्रं च बार्हस्पत्यं चैकमैन्द्राबार्हस्पत्यं भवति 'द्वे संशस्यंस्त ऐन्द्रं च विष्णावं चैकमैन्द्राविष्णावं भवति 'द्वे द्वे उक्थमुखे भवतस्तंघद्वे द्वे' ॥ १४ ॥

अथ यदैन्द्रावारुणं मैत्रावरुणस्योक्थं भवतीन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मघं^{८)} धृतव्रतावित्यृचाभ्यनूक्तं 'मद्वद्धि तृतीयसवनमेक्षू^{९)} षु ब्रवाणि त^{१०)} आग्निर्गामि^{१०)} भारत इति मैत्रावरुणस्य^{११)} स्तोत्रियानुवृषी 'चर्षणीधृतं मघवानमुक्थमित्युक्थमुखं^{१२)} ' तस्योपरिष्ठाद्ब्राह्मणमंस्तभ्राह्मामसुरो^{१३)} विश्ववेदा^{१४)} इति वारुणं सांशंसिकमंघं चेति वरुणो^{१५)} ऽब्रवीद्वितयोः संशं-

- 1) उक्थे मुखे D; 2) So corr.; die has. °स्तघद्वे; 3) ब्राह्मणाच्छंसिन A, D und F; 4) P P viell. संशस्तव्ये; संशस्यं D; संशस्यं E; 5) वरुणं D; 6) °वरुणं D; 7) भवन्ति D; 8) मघं A sec. m.; मघं A pr. m.; 9) °सवनं मघं D; °मेक्षू F; 10) ताग्निर्गामि A pr. m.; 11) °रुणस्या A pr. m.; 12) मघवानमुक्थमि° A; °मुक्थमि E; 13) So corr.; die has. °भ्राह्मामसुरो; 14) विश्वे देवा E; 15) वरुणो E.

सायानतिशंसायैन्द्रावरुणा^{१)} युवमध्वराय न इति पर्यास
 ऐन्द्रावरुणे ' ऐन्द्रावरुणामस्यैतन्नित्यमुक्थं ' तदेतत्स्वस्मि-
 न्नायतने स्वस्यां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापयति ' द्वन्द्वं वा एता
 देवता भूवा व्यजयन्त ' विजित्या एवांथो द्वन्द्वस्यैव^{२)} मि-
 धुनस्य प्रजात्यै ' सैकपादिनी^{३)} भवत्यैकपादिन्या^{४)} ह्योता
 परिदधाति ' यत्र ह्योतुर्होत्रिकाणां^{५)} युञ्जन्ति तत्समृद्धं ' तद्वै
 खल्लावां राजानावध्वरे^{६)} ववृत्यामित्यैवमेव केवलप-
 र्यासं कुर्यात्केवलसूक्तं ' केवलसूक्तमेवोत्तरयोर्भवतीन्द्रा-
 वरुणा मधुमत्तमस्येति यजत्येते^{७)} एव तद्देवते यथाभागं
 प्रीणाति ' वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवाभिमृशन्ते^{८)} ना-
 प्याययन्ति ' न क्षनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ १५ ॥

अथ यदैन्द्राबार्हस्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसिन उक्थं^{९)} भव-
 तीन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते ऽस्मिन्यज्ञे मन्दसाना^{१०)}
 वृषणवसू इत्यृचाभ्यनूक्तं ' मद्दद्धि तृतीयसवनं ' वयमु त्वा-
 मपूर्व्य यो न इदमिदं पुरेति ब्राह्मणाच्छंसिन^{११)} स्तोत्रि-
 यानुत्रपौ ' प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रथ^{१२)} इत्युक्थमुखमै-

1) संशंसायानिति^० D; 2) द्वन्द्वं स्यैव D; 3) ?? viell. °तिनी;
 4) ?? viell. °तिन्या; D भवत्यैक^०; 5) °त्रिकाया F; 6) राजानामध्वरे A;
 राजानामध्वरे E; राजानामध्वर D; 7) यजत्येत A pr. m.; E und F;
 8) प्रत्येवाभि^० D; 9) उक्थं A pr. m.; 10) मन्दसामाना E; 11) ब्रह्म-
 णाच्छंसिन D; 12) बृहद्रथ F.

न्द्राज्ञागतं^{१)} ' ज्ञागताः पशवः ' पशूनामात्ये ' ज्ञागतमु वै
 तृतीयसवनं ' तृतीयसवनस्य रूपमुदप्रुतो^{२)} न वयो रक्ष-
 माणा इति बार्हस्पत्यं सांशंसिकमहं^{३)} चेति बृहस्पति-
 रब्रवीद्वैतयोः संशंसायानतिशंसायाच्छा^{४)} म इन्द्रं मतयः
 स्वर्विद^{५)} इति पर्यास ऐन्द्राबार्हस्पत्य^{६)} ' ऐन्द्राबार्हस्प-
 त्यमस्यैतन्नित्यमुक्थं^{७)} ' तदेतत्स्वस्मिन्नायतने स्वस्यां प्रति-
 ष्ठायां प्रतिष्ठापयति ' द्वन्द्वं वा एता देवता भूत्वा व्यजय-
 न्त^{८)} ' विजित्या एवाथो द्वन्द्वस्यैव मिथुनस्य प्रजात्यै^{९)} '
 बृहस्पतिर्नः परिपातु पश्चादित्यैन्द्राबार्हस्पत्या परिदधा-
 तीन्द्राबृहस्पत्योरिव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्युतोत्तरस्मादधराद-
 धायोरिन्द्रः^{१०)} पुरस्ताडुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो^{११)}
 वरिवः^{१२)} कृणोविति ' सर्वाभ्य एव दिग्भ्य आशिषमाशा-
 स्ते^{१३)} नात्वी^{१४)} ' यं कामं कामयते सो ऽस्मै कामः समृध्यते
 य एवं वेद यश्चैवंविद्वान्ब्राह्मणाच्छंयेतस्या^{१५)} परिदधाति '
 बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्व^{१६)} इति यजत्येते^{१७)} एव तद्देवते

- 1) 'मैदू' ज्ञागतं D und E; 2) रूपमुदप्रुतो D; 3) 'सिकामहं' F;
 4) संशंसायानिति° D; 5) स्वर्वि E; 6) °बार्हस्पत्यं A und F; 7) °त्य-
 मुक्थ D; 8) °यन्ति A pr. m.; 9) प्रजापत्यै A pr. m.; 10) प्रतिष्ठा-
 पयत्यथोत्तरं° F; प्रतिष्ठापयत्युतोत्तरस्मा° D; °रादधायोरिन्द्रः E; 11) सखिभि A;
 12) वरिणः A; 13) °माशस्ते D; 14) ? ? D नात्वी; 15) याश्चैवं° D;
 16) वस्यु D; 17) यजत्येते A und F.

यथाभागं प्रीणाति' वषट्कृत्यानुवषट्करोति' प्रत्येवाभिमृश-
त्ते^{१)} नाप्याययन्ति^{२)} ' न क्यनाराशंसाः सीदन्ति^{३)} ' ॥ १६ ॥

अथ यदेन्द्रविष्णावमच्छावाकस्योक्तं भवतीन्द्राविष्णू
मदपती^{४)} मदानामा सोमं यातं द्रविणो दधानेत्यृचाभ्य-
नूक्तं' मद्धद्धि तृतीयसवनमंधा^{५)} क्रीन्द्र गिर्वणा इयं त
इन्द्र गिर्वणा इत्यच्छावाकस्य स्तोत्रियानुवृत्तपावृतुर्जनित्री^{६)}
तस्या अपस्परीत्युक्थमुखं^{७)} ' तस्योक्तं ब्राह्मणं' नू मर्तो
दयते सनिष्यन्निति वैष्णावं सांशंसिकंमहं^{८)} चेति वि-
ष्णुरब्रवीद्देवतयोः संशंसायानतिशंसाय^{९)} ' सं वां कर्मणा
समिषा हिनोमीति पर्याप्त ऐन्द्राविष्णाव^{१०)} ' ऐन्द्राविष्णा-
वमस्येतन्नित्यमुखं' तदेतत्स्वस्मिन्नायतने^{११)} ' स्वस्यां प्रति-
ष्ठायां प्रतिष्ठापयति^{१२)} ' द्वन्द्वं वा एता देवता भूवा व्य-
जयन्त' विजित्या एवाथो द्वन्द्वस्यैव मिथुनस्य प्रजात्या'
उभा जिग्यथुर्न पराजयेथे इत्येन्द्रविष्णाव्यर्चा परिदधाती-
न्द्राविष्णोरिव^{१३)} यज्ञं प्रतिष्ठापयतीन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो
अस्येति यज्ञत्येते^{१४)} एव तदेवते यथाभागं प्रीणाति'

1) प्रत्यवाभि° D; 2) नाप्याय° D und E; 3) सीदन्ति E; 4) मदयती E; 5) So corr.; °मधाम A, E und F; °मध्यम D; 6) °तुर्जनेत्री E; 7) अपस्परी° A pr. m.; अपसस्परी° D; अपमस्परी° E; 8) °कमिहं D; 9) प्रांशंसायानिति° D; प्रांशंसा° E; 10) °वैष्णावं A sec. m. und E; 11) °यतेन D; 12) °पयन्ति A pr. m.; 13) परिदधान्ती° A; 14) यज्ञ-
त्येत A und F.

वषट्कृत्यानुवषट्करोति ' प्रत्येवाभिमृशन्ते^{१)} ' नाप्याययन्ति^{२)} '
 न च्यनाराशंसाः सीदन्ति ' ॥ १७ ॥

अथाध्वर्यो शंशंसावोमिति^{३)} स्तोत्रियायानुवृपायोक्थ-
 मुखाय^{४)} परिधानीयाया^{५)} इति चतुश्चतुराक्षयन्ते ' चतस्रो
 वै दिशो^{६)} ' दिक्षु तत्प्रतितिष्ठन्ते ' ज्यो चतुष्पादः^{७)} पशवः '
 पशूनामात्या ' अथो चतुष्पर्वणो हि तृतीयसवने ह्योत्र-
 कास्तंस्माच्चतुः ' सर्वे त्रैष्टुभं जागतानि^{८)} शंसन्ति^{९)} ' जागतं
 हि तृतीयसवनमथ हैतत्रैष्टुभान्यप्रतिभूतमिव^{१०)} हि प्रा-
 तःसवने मरुत्वतयि तृतीयसवने च ह्योत्रकाणां शस्त्रं '
 धीतरसं^{११)} वा एतत्सवनं यत्तृतीयसवनमथ हैतद्धीत-
 रसं^{१२)} शुक्रियं हृन्दो यत्त्रिष्टुबयातयाम^{१३)} ' सवनस्यैव
 तत्सरसतायै^{१४)} ' सर्वे समवतीभिः परिदधति ' तद्यत्समव-
 तीभिः परिदधत्यन्तो वै पर्यासो ज्त उदर्को ज्तः सजा-
 या^{१५)} उ^{१५)} हृ^{१५)} वा^{१५)} अवेनायांत्तेनैवान्तं^{१५)} परिदधति '
 सर्वे मद्वतीभिर्यजन्ति ' तद्यन्मद्वतीभिर्यजन्ति सर्वे सुतवती-
 भिः^{१६)} पीतवतीभिर्भिवृपाभिर्यजन्ति^{१७)} ' यद्यज्ञे^{१८)} ऽभिवृषं '

1) प्रत्येवाभि° D; 2) नाप्याययन्ति D; 3) शंशंसावोमिति A; 4) स्तोत्रिया-
 नुवृ° A und F; 5) परिदधा° A und F; 6) Fehlt in D; 7) चतुष्पदः F;
 8) जागतानि D; 9) शंसन्ति D; 10) ? ? °भूतामिव E; 11) धीतरसं A
 pr. m.; धीतरसं A sec. m. und E; धीतरसं D; 12) °धीतरसं A pr. m.;
 13) So corr.; die hss. यत्त्रिष्टुभाय°; 14) So corr.; die hss. तत्सरस्वतायै;
 15) Korrump; 16) सूतव° A sec. m.; 17) अभिः fehlt in D;
 18) विद्यतसे A pr. m.; यदि F.

तत्समृद्धं' सर्वे ऽनुवषट्कुर्वन्ति' स्विष्टकृतानुवषट्कारो^{१)} ने-
त्स्विष्टकृत अन्तर्यामित्यंसी^{२)} वै लोकस्तृतीयसवनं' तस्य
पञ्च दिशः' पञ्चोक्थानि तृतीयसवनस्य' स एतैः पञ्चभिरु-
क्थैरेताः पञ्च दिश आध्नोति' तद्यद्देषां लोकानां द्रुपं या
मात्रा तेन द्रुपेण तथा मात्रयेमांछोकानृध्नोतीमांछोका-
नृध्नोतीति^{३)}' ॥ १८ ॥

तदाहुः किं षोडशिनः षोडशिवं^{४)} षोडश स्तोत्राणि
षोडश शस्त्राणि षोडशभिरक्षरैरादत्ते^{५)} 'द्वे^{६)} वा अक्षरे
अतिरिच्येते षोडशिनो ऽनुष्टुभमभिसंपन्नस्य' वाचो वा
एतौ स्तनौ' सत्यानृते वाव ते' अवत्येनं^{७)} सत्यं नैन-
मनृतं^{८)} किंनस्ति य एवं वेद् य^{९)} एवं^{१०)} वेद्^{११)} ' ॥ १९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे चतुर्थः

प्रपाठकः ॥

अमरुर्वे देवा आश्रयन्त^{१०)} रात्रीमसुरास्ते^{११)} समावद्दी-
र्या एवासन्नो व्यावर्तन्त' सो ऽब्रवीदिन्द्रः कश्चाहं चेमा-

1) Bibl. Ind. स्विष्टकृत्वा ऋनु^०; 2) die hss. °ष्टवतमन्त^०; 3) So
corr.; die hss. मात्राये^०; 4) षोडशीत्वं A pr. m.; 5) षोडशीभि^० E;
6) So corr.; die hss. ते; 7) So corr.; die hss. अवत्यैनं; 8) नैतमनृतं
A sec. m. und D; 9) Fehlt in E und F; 10) आश्रयन्त E;
11) रात्रीस^० E.

नसुरात्रात्रीमन्ववैष्यामह^{१)} इति 'स देवेषु न^{२)} प्रत्यवि-
 न्ददंविभयू रात्रेस्तमसो मृत्योस्तंम इव^{३)} हि रात्रिर्मृत्युर्वै
 तमस्तंस्माद्वाप्येतर्हि भूयानिव नक्तं स यावन्मात्रमिवा-
 पक्रम्य^{४)} बिभेति' तं वै ह्न्दांस्येवान्ववायंस्तंयच्छ्न्दांस्ये-
 वान्ववायंस्तस्मादिन्द्रश्च^{५)} ह्न्दांसि च रात्रिं वहन्ति' न
 निविच्छस्यते न पुरोरुङ्ग^{६)} धाय्या नान्या देवता' इन्द्रश्च^{७)}
 ह्येव ह्न्दांसि च रात्रिं वहन्ति' तान्वै पर्यायैः पर्यायम-
 नुदत्त' यत्पर्यायैः पर्यायमनुदत्त तस्मात्पर्यायास्तत्पर्याया-
 णां पर्यायत्वं' तान्वै प्रथमैरेव पर्यायैः पूर्वरत्रादनुदत्त
 मध्यमैर्मध्यरात्रादुत्तमैरपररात्रादपि शर्वर्या अपिस्मसीत्य-
 ब्रुवंस्तंयदपि शर्वर्या अपिस्मसीत्यब्रुवंस्तदपिशर्वराणाम-
 पिशर्वरत्वं' शर्वराणि खलु ह वा अस्यैतानि ह्न्दांसीति
 ह स्माहैतानि ह वा इन्द्रं रात्र्यास्तमसो मृत्योरभिपत्या-
 वारयंस्तदपिशर्वराणामपिशर्वरत्वम्' ॥ १ ॥

प्रथमेषु पर्यायेषु स्तुवते प्रथमान्येव पदानि पुनराददते'
 यदेवैषां मनोरथा आसंस्तदेवैषां तेनाददते^{८)}' मध्यमेषु
 पर्यायेषु स्तुवते मध्यमान्येव पदानि पुनराददते' यदेवैषा-

- 1) ँत्ववैष्यामह A sec. m. die hss. °महा; 2) नः D; 3) स व D;
 4) So corr.; die hss. °पक्रम्य; 5) So corr.; die hss. °दिन्द्रस्य;
 6) पुरोरुङ्ग A pr. m.; D, E und F; 7) So corr.; die hss. इन्द्रस्य;
 8) तेनाददते A pr. m. und E.

मथ्या गाव आसंस्तदेवैषां तेनाददत ' उत्तमेषु पर्यायेषु
स्तुवत^{१)} उत्तमान्येव पदानि पुनराददते ' षदेवैषां वासो
हिरण्यं^{२)} मणिरध्यात्ममासीत्तदेवैषां^{३)} तेनाददत ' आ द्वि-
षतो वसु दत्ते निरेवैनमेभ्यः^{४)} सर्वेभ्यो लोकेभ्यो नुदते
य एवं वेद ' ॥ २ ॥

पवमानवदकृरित्याङ्घ्र्ण रात्रिः पवमानवती ' कथमुभे
पवमानवती भवतः ' केन ते समावद्गाजौ भवत^{५)} इति '
षदेवेन्द्राय मद्धने सुतमिदं वसो सुतमन्थ इदं क्यन्वोजसा
सुतमिति स्तुवन्ति च शंसन्ति^{६)} च तेन^{७)} रात्रिः पवमा-
नवती ' तेनोभे पवमानवती भवतस्तेन ते समावद्गाजौ
भवतः ' पञ्चदशस्तोत्रमकृरित्याङ्घ्र्ण रात्रिः पञ्चदशस्तोत्रा '
कथमुभे पञ्चदशस्तोत्रे भवतः ' केन ते समावद्गाजौ भवत
इति ' द्वादश स्तोत्राण्यपिशर्वराणि ' तिसृभिर्देवताभिः सं-
धिना राथंतरेणाश्विनाय स्तुवते ' तेन^{७)} रात्रिः पञ्चदश-
स्तोत्रा^{८)} ' तेनोभे पञ्चदशस्तोत्रे भवतस्तेन ते समावद्गाजौ
भवतः ' परिमितं स्तुवल्यपरिमितमनुशंसन्ति ' परिमितं
भूतमपरिमितं भव्यमपरिमितान्येवावरुन्ध्यादित्यतिशंसन्ति^{९)}

1) स्तुवन्ते A und F; 2) हिरण्य A sec. m. und D; 3) °मासीत्
तदेवैषां D; 4) निरेवैनमेभ्यः A pr. m; 5) भावत E; 6) शंसन्ति D;
7) तेना D; 8) °स्तोत्रां F; 9) °तिशंसन्ति A und F.

स्तोममति वै प्रजास्यात्मानमति पशवस्तंघदेवास्यात्या-
 त्मानं तदेवास्यैतेनाप्याययत्यथो¹⁾ द्वयं वा इदं सर्वं स्ने-
 हश्चैव तेजश्चाथ²⁾ तदहोरात्राभ्यामातं³⁾ 'स्नेहतेजसोरात्यै'
 गायत्रान्स्तोत्रियानुब्रुवाञ्छंसन्ति⁴⁾ 'तेजो वै गायत्री' तमः
 पाप्मा रात्रिस्तैन तेजसा तमः पाप्मानं तरन्ति 'पुनरादायं⁵⁾
 शंसत्येवं⁶⁾ हि सामगा स्तुवते' यथा स्तुतमनुशस्तं⁷⁾ भवति'
 न हि तत्स्तुतं⁸⁾ यन्नानुशस्तं' तदाङ्कुरथ कस्माडुत्तमा-
 त्प्रतीहारादाहूय साम्ना शस्त्रमुपसंतन्वतीति⁹⁾ ॥ ३ ॥

पुरुषो वै यज्ञस्तंस्य शिर एव हृविर्धानं¹⁰⁾ 'मुखमा-
 ह्वनीय' उदरं सदो 'ज्ममुक्थानि¹¹⁾ 'बाहू¹²⁾ मार्जाली-
 यश्चाग्नीधीयश्च¹³⁾ 'या इमा देवतास्ते ज्तःसदसं¹⁴⁾ धिषण्याः'
 प्रतिष्ठे गार्हपत्यव्रतश्रपणावित्यथापरं¹⁵⁾ 'तस्य मन एव
 ब्रह्मा' प्राण उद्गातापानः प्रस्तोता' व्यानः प्रतिहृता'
 वाग्धोता' चक्षुरध्वर्युः' प्रजातिः¹⁶⁾ सदस्यो' ज्ज्ञानि हो-
 त्राशंसिन' आत्मा यज्ञमानस्तंघदध्वर्युः स्तोत्रमुपाकरोति

1) ? ? °यत्यथो ? ; 2) So corr.; die hss. तन्नेजश्च°; 3) So corr.;
 die hss. °यामाप्यं; 4) Die hss. गायत्री; A, D und F स्तोत्रियानुब्रुवं; °सते
 D und E; 5) पुनरादाय A pr. m. und F; 6) शंसति D; 7) श्रांसं
 E; शंसं F; 8) त स्तुतं D; तत स्तुतं E; 9) °तन्वतीति D; °तन्वीति F;
 10) हृविर्धान F; 11) So corr. nach K. Br. XVII 7, Z. 6; die hss.
 ऽन्तमुक्थानि; 12) बाहू D; 13) मार्जालीयश्चा A, E und F; 14) ऽन्स-
 दसं D; 15) °व्रतश्रपणा° A, E und F; 16) So corr. nach K. Br.
 XVII 7, Z. 9; die hss. प्रजापतिः .

सोमः पवत इति चक्षुरेव तत्प्राणीः संधात्यंथ^{१)} यत्प्र-
 स्तोता ब्रह्माणामन्त्रयते ब्रह्मस्तोष्यामः प्रशास्तरिति
 मनो ज्यणीर्भवत्येतेषां^{२)} प्राणानां मनसा हि^{३)} प्रसूता^{४)}
 स्तोमेन स्तुयामेति' प्राणानिव तन्मनसा संधात्यंथ^{५)}
 यद्ब्रह्मा स्तुतित्युच्चैरनुजानाति मनो वै ब्रह्मा' मन एव
 तत्प्राणीः संधात्यंथ यत्प्रस्तोता प्रस्तौत्यपानमेव तत्प्राणीः
 संधात्यंथ यत्प्रतिकूर्ता प्रतिकूरति व्यानमेव तदपानैः
 संधात्यंथ यदुद्गातोद्गायति समानमेव तत्प्राणीः संधात्यंथ
 यद्धोता साम्ना शस्त्रमुपसंतनोति वाग्वै ह्योता वाचमेव
 तत्प्राणीः संधात्यंथ^{६)} यत्सदस्यो ब्रह्माणामुपासीदति प्र-
 ज्ञातिर्वै^{७)} सदस्यः प्रज्ञातिमेवाप्नोत्यंथ^{८)} यद्धोत्राशंसिनः
 सामसंततिं^{९)} कुर्वत्यङ्गानि वै ह्योत्राशंसिनो ऽङ्गान्येवास्य
 तत्प्राणीः संधात्यंथ यद्यजमानः स्तोत्रमुपासीदत्यात्मा
 वै यजमान आत्मानमेवास्य तत्कल्पयति' तस्मान्निनं
 ब्रह्मिर्वेद्यभ्याश्चावयेन्नाभ्युदियान्नाभ्यस्तमियान्नाधिष्ये^{१०)} प्र-
 तपेन्नेत्प्राणेभ्य आत्मानमन्तरगादिति^{१०)} ॥ ४ ॥

1) °संध° D; 2) गुणी° A sec. m.; गृणी° A pr. m.; 3) ?? om. P;
 4) प्रसूता D; 5) संधत्यंथ D; 6) So corr.; die hss. प्रज्ञापतिर्वै;
 7) So corr.; die hss. प्रज्ञापतिमेवा°; 8) So corr.; die hss. सामं संतति; A
 pr. m. सामं संतनी; 9) So corr.; A pr. m. und D ब्रह्मिर्वे°; A sec.
 m., E und F ब्रह्मिर्वे°; 10) °मन्तरगादिति A pr. m.

प्रथमेषु पर्यायेषु स्तुवते प्रथमेषु पदेषु निनर्दयन्ति^{१)}
 प्रथमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति^{२)} ' मध्यमेषु पर्यायेषु स्तुवते
 मध्यमेषु पदेषु^{३)} निनर्दयन्ति ' मध्यमरात्रादेव तदसुरान्नि-
 र्घ्नन्त्युत्तमेषु^{४)} पर्यायेषु स्तुवत उत्तमेषु पदेषु निनर्दयन्त्यु-
 त्तमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति^{५)} ' तद्यथाभ्यागारं^{६)} पुनः पुनः^{७)}
 पाप्मानं निर्हरत्येवमेवैतस्तोत्रियानुब्रूपाभ्यामहोरात्रां-
 भ्यामेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति^{८)} ' गायत्रीं^{७)} शंसन्ति^{८)} ' तेजो वै^{९)}
 ब्रह्मवर्चसं गायत्री ' तेज एवास्मै तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने
 दधति ' गायत्रीः^{१०)} शस्त्वा जगतीः^{११)} शंसन्ति^{१२)} ' ब्रह्म रू
 वै जगती ' ब्रह्मणैवास्मै तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधति '
 व्याह्वयन्ते गायत्रीश्च जगतीश्चान्तरेण ' ह्न्दांस्येव तन्नाना-
 वीर्याणि कुर्वन्ति ' जगतीः शस्त्वा त्रिष्टुभः शंसन्ति ' पशवो
 वै जगती ' पशून्नेव तत्त्रिष्टुभिः^{१३)} परिदधति ' बलं वै वीर्यं
 त्रिष्टुब्बलमेव^{१४)} तद्वीर्यं ऽन्ततः प्रतिष्ठापयत्यन्धस्वत्यो
 मदन्त्यः^{१५)} सुतवत्यः पीतवत्यस्त्रिष्टुभो याज्याः समृद्धाः सु-

1) °यति D; 2) Die hss. °निरघ्नन्ति; 3) Fehlt in D; 4) So
 corr.; die hss. °निरघ्नन्ति; 5) So corr.; die hss. °भ्यागारत्; 6) Die
 hss. °निरघ्नन्ति; 7) गायत्रीः ??; 8) शंसन्ति D; 9) Fehlt in A sec.
 m. und E; 10) गायत्री A pr. m. und F; 11) जगती A, D und F;
 12) शंसन्ति D; 13) So corr.; die hss. त्रिष्टुभः; 14) Korrump, man
 erwartet बल एव E und F; 15) मदन्त्यः E.

लक्षणा^{१)} 'एतद्वै रात्रीद्वयं' ज्ञागृयाद्गात्रिं^{२)} 'यावदु कृ वै न
वा स्तुवते न वा शस्यते^{३)} तावदीश्वरा^{४)} असुरा रक्षांसि
च यज्ञमन्ववनयन्ति ' तस्मादाकृवनीयं समिद्धमाग्नीध्रीयं^{५)}
गार्हपत्यं धिष्ण्यान्समुञ्ज्वलयतेति^{६)} भाषेरन्स्वलयेरन्प्रका-
शमिवैव^{७)} तत्स्यादारेभक्तः^{७)} शयीरंस्तान्ह^{७)} तः^{८)} श्रेष्ठो^{८)}
वा^{८)} इति^{८)} पाप्मा^{८)} नाभिवृक्णोति^{८)} 'ते तमः पाप्मा-
नमपाघ्नते' 'ते तमः पाप्मानमपाघ्नते' ॥ ५ ॥

विश्वद्वयं वै त्वाष्ट्रमिन्द्रो^{९)} ऽकृन्स^{१०)} वृष्टा कृतपुत्रो
ऽभिचरणीयमपेन्द्रं सोममाकृरत्स्येन्द्रो यज्ञवेशसं^{११)} कृ-
त्वा^{११)} प्रासकृा सोममपिबत्स विष्वड्व्यार्हितंस्मात्सोमो^{१२)}
नानुपहूयतेन^{१३)} [न^{१३)}] पातव्यः 'सोमपीथो ऽस्य व्यर्धुको^{१४)}
भवति' तस्य मुखात्प्रणेभ्यः श्रीर्यशांस्यूर्ध्वान्युदक्रामंस्ता-
नि^{१५)} पशून्प्राविशंस्तंस्मात्पशवो यशो' यशो कृ भवति
य एवं वेद' ततो ऽस्मा एतदश्चिनौ च सरस्वती च यज्ञं

1) सुलक्षणा A sec. m.; D, E und F; 2) ज्ञागृयाद्गात्रिं E; 3) शस्यन्ते
F; 4) A und F fügen वा ein; 5) समृद्धमाग्नीध्रियं D; 6) So corr.
die hss. धिष्ण्यं समु°; °समुञ्ज्वलयतेति D; °समुञ्ज्वलयेति E; 7) So corr.; die
hss. भाषयेर°; die hss. शमिव वै तस्यादारेभिन् सुवीरंस्तान्ह; 8) Korrump;
9) त्वाष्ट्र° A und F; 10) die hss. ऽहं स; 11) So corr.; die त्तिरे स
संस्कृत्वा; 12) So corr.; die hss. विष्वद्व्यार्हितं°; 13) Doppelte nega-
tion!; नानुपहूयतेन A; 14) दृदि° A pr. m.; दृदि° A sec. m.; वृदि° D, E
und F; 15) °न्यदक्रामन्तानि A und D.

समभर्त्ससौत्रामणिं भेषज्याय ' तयेन्द्रमभ्यषिञ्चंस्ततो¹⁾ वै
स²⁾ देवानां श्रेष्ठो³⁾ ऽभवच्छ्रेष्ठः स्वानां चान्येषां च भवति
य एवं वेद यश्चैवं विद्वांत्सौत्रामण्याभिषिच्यते' ॥ ६ ॥

अथ साम गायति ब्रह्मा ' क्षत्रं वै साम' क्षत्रेणैवेनं
तदभिषिञ्चत्यथो साम्राज्यं⁴⁾ वै साम' साम्राज्येनैवेनं त-
त्साम्राज्यं गमयत्यथो सर्वेषां वा एष वेदानां⁵⁾ रसो
यत्साम' सर्वेषामेव तद्वेदानां रसेनाभिषिञ्चति' बृहत्यां⁶⁾
गायति⁷⁾ ' बृहत्यां वा असावादित्यः श्रियां प्रतिष्ठायां
प्रतिष्ठितस्तपत्यैन्द्र्यां बृहत्यां गायत्यैन्द्रो वा एष यज्ञक्र-
तुर्यत्सौत्रामणिरिन्द्रायतन⁸⁾ एष एतर्हि यो यजते' स्व
एवैनं तदायतने प्रीणात्यथ कस्मात्संशानानि⁹⁾ नामैतैर्वै
सामभिर्देवा इन्द्रमिन्द्रियेण वीर्येण¹⁰⁾ समश्यंस्तथैवैतद्यज-
माना¹⁰⁾ एतैरेव सामभिरिन्द्रियेणैव वीर्येन संश्यन्ति'
संश्रवसे¹¹⁾ विश्रवसे सत्यश्रवसे श्रवस इति सामानि
भवत्येषेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठापयति' चतुर्निधनं भवति'
चतस्रो वै दिशो' दिक्षु तत्प्रतितिष्ठन्ते' ऽथो चतुष्पादः
पशवः' पशूनामात्यै' तदाङ्कुर्यदेतत्साम गीयते ऽथ क्वैतस्य

1) तयन्दु^o F; 2) Fehlt in D und F; 3) Fehlt in D;

4) सामराज्यं E; 5) देवानां D; 6) बृहत्या E; 7) गयन्ति A pr. m.;

8) So corr.; die hass. °रैन्द्रायतन; 9) °संश्रानानि A, E und F;

10) °जमान E; 11) संश्रवासे A pr. m.

साम्न^{१)} उक्थं^{१)} का प्रतिष्ठा^{२)} त्रया^{३)} देवा एकादशेत्या-
 ऊरेतद्वा एतस्य साम्न^{१)} उक्थमेषा^{१)} प्रतिष्ठा^{१)} त्रयस्त्रिंशं^{३)}
 ग्रहं गृह्णाति^{१)} साम्नः प्रतिष्ठायै प्रतिष्ठायै^{४)} ॥ ७ ॥

प्रजापतिर्कामयत वाजमाप्नुयां^{५)} स्वर्गं लोकमिति^{६)}
 स एतं वाजपेयमपश्यद्वाजपेयो वा^{७)} एष य एष तपति^{१)}
 वाजमेतेन यजमानः स्वर्गं^{८)} लोकमाप्नोति^{१)} शुक्रवत्यो^{९)}
 ज्योतिष्मत्यः प्रातःसवने भवन्ति^{१०)} ब्रह्मवर्चसं
 ताभिराप्नोति^{१)} वाजवत्यो माध्यंदिने सवने^{४)} स्वर्गस्य लो-
 कस्त समध्या^{१)} अन्नवत्यो गणावत्यः पशुमत्यस्तृतीयसवने
 भवन्ति^{१)} भूमानं ताभिराप्नोति^{१)} सर्वः सप्तदशो भवति^{११)}
 प्रजापतिर्वै सप्तदशः^{१)} प्रजापतिमेवाप्नोति^{१२)} हिरण्यस्रज
 ऋविजो भवन्ति^{१)} महत्स^{१३)} एव तद्रूपं क्रियत^{१)} एष मे
 ऽमुष्मिंस्तोके प्रकाशो^{१४)} ऽसदिति^{१)} ज्योतिर्वै हिरण्यं^{१५)}
 ज्योतिषैवेनमन्तर्दधत्याजिं^{१६)} धावन्ति^{१)} यजमानमुज्जापय-
 त्ति^{१७)} नाकं^{१८)} रोहति समहसे^{१९)} रोहति^{२०)} विश्वमहसे

1) So corr.; die hss. साम्मुक्थं; 2) त्रयो A pr. m.; 3) त्रयस्त्रिंश E;
 4) Fehlt in D; 5) So corr.; die hss. °पुयात्; 6) So corr.; die
 hss. लोकमेति; 7) Fehlt in F; 8) स्वर्गे E; 9) °वत्यो E;
 10) Von तेजो bis भूमा° fehlt in F; 11) So corr.; die hss. भवन्ति;
 12) प्राजाप° D; 13) महत्स A sec. m.; महत्य F; 14) प्रशाको F;
 15) हिरण्य D; 16) °दधात्याजिं F; 17) °पयति D; 18) So corr.
 नाके A, E und F; नाक D; 19) Fehlt in E und F; P. Br. सर्जसे;
 20) Fehlt in E und F.

रोहति सर्वमरुते रोहति 'मनुष्यलोकादेवैनमन्तर्दधति'
 देवस्य सवितुः सवे^{१)} स्वर्गं लोकं वर्षिष्ठं नाकं रोह्य-
 मिति^{२)} ब्रह्मा रथचक्रं सर्पति^{३)} 'सवितृप्रसूत एवेनं त-
 त्सर्पत्यथो^{४)} प्रजापतिर्वै ब्रह्मा 'प्रजापतिमेवेनं वज्राधि-
 प्रसुवति^{५)} 'नाकस्योज्जित्यै' वाजिनां संतत्यै 'वाजिसामा-
 भिगायति' वाजिमान्भवति 'वाजो वै स्वर्गो'^{६)} लोकः'
 स्वर्गमेव तल्लोकं रोहति^{७)} 'विष्णोः शिपिविष्टवतीषु
 बृहदुत्तमं भवति' स्वर्गमेव तल्लोकं ब्रूढा ब्रध्नस्य वि-
 ष्टपतिक्रामत्यतिक्रामति' ॥ ८ ॥

अथातो ऽतोर्यामा 'प्रजापतिर्वै यत्प्रजा असृजत ता
 वै तान्ता^{८)} असृजत' ताः सृष्टाः पराच्य एवासन्नोपाव-
 र्तन्त^{९)} 'ता एकेन स्तोमेनोपागृह्णाता अत्यरिच्यन्त^{१०)} 'ता
 द्वाभ्यां' ताः सर्वैस्तंस्मात्सर्वस्तोमस्ता एकेन पृष्ठेनोपागृ-
 ह्णाता अत्यरिच्यन्त' ता द्वाभ्यां' ताः सर्वैस्तंस्मात्सर्वपृष्ठ-
 स्ता^{११)} अतिरिक्तोक्थे वारवन्तीयेनावारयंस्तंस्मादिषो^{१२)}

1) So corr.; सर्वं A, D und F; सर्व E; 2) रोह्यमिति A pr. m.;
 रोह्यमिति F; 3) समर्पयति A sec. m. und E; 4) तत्समर्पयत्यथो A, E
 und F; 5) °सूवति A pr. m.; E und F; °स्रुवति D; 6) D fügt वै
 ein; 7) Von रोहति bis ब्रूढा fehlt in F; 8) ताता F; 9) °न्नोव्या-
 वर्तन्त D; 10) अतिरिच्यन्त D; 11) So corr.; die hss. °वस्पृष्टस्ता;
 12) ? wschl. °वारयन्तस्मादिषो.

ऽतिरिक्तोक्त्यवान्भवति^{१)} 'तस्माद्द्वारवत्तीयं' ता यदात्वा-
यच्छदतो^{२)} वा अतोर्यामाथो^{३)} प्रजा वा^{४)} अपुरित्याहुः^{४)} '
प्रजानां यमन^{५)} इति^{६)} द्वैवैतदुक्तं^{७)} ता^{८)} बर्हिः^{८)} प्रजा-
आयिरंस्तर्हि^{९)} द्वैतेन यजते 'स एषो ऽष्टापृष्ठो भवति '
तद्यथान्यस्मिन्यज्ञे विश्वजितः^{९)} पृष्ठमनु^{१०)} संचरं भवति
कथमेतदेवमत्रेति^{११)} 'पितृष^{९)} यज्ञानां ' तद्यथा श्रेष्ठिनि^{१२)}
संवश्रेयुरपि विद्विषाणा एवमेवैतच्छ्रेष्ठिनो वशेयान्नमन्न-
स्थानुचर्याय^{१३)} क्षमते ' ॥ १ ॥

तद्यथैवादो ऽह उक्त्यानामग्नेयं^{१४)} प्रथमं भवत्येवमे-
वैतदत्राथाग्नेयं प्रथमं भवत्येद्रे वाव तत्रोत्तरे^{१५)} ' ऐन्द्रे
वा एते ' ऐन्द्रावैष्णावमच्छावाकस्योक्त्यं^{१६)} भवति ' चतु-
राहावान्यतिरिक्तोक्त्यानि^{१७)} भवन्ति ' पशवो वा उक्त्यानि '
चतुष्टया वै पशवो ' ऽथो चतुष्पादः पशवः ' पशूनामात्यै '
त एते स्तोत्रियानुब्रूपास्तृचा अर्धर्चशस्याः^{१८)} ' प्रतिष्ठा वा
अर्धर्चः^{१९)} ' प्रतिष्ठित्या एवाथैतेषामेवाश्विनानां सूक्तानां

1) °वन्ति E; 2) So corr.; die hss. यदाप्ता°; 3) So corr.; die
hss. °र्यामा मथो; 4) So corr.; वापुरिति A; वापुरिति E; वापुरिति F;
5) यत्तामन F; 6) इति A und E; 7) °तदुक्तं A und F; 8) ? ?;
9) द्विसृजति E; 10) पृष्ठमनु E; 11) °वमित्रेति D; 12) श्रेष्ठिनि D;
13) ? ? संश्रेयान्° D; 14) उक्त्यानामग्नेयं D; 15) तत्रोत्तरं A und F;
16) °स्योक्तं D; 17) °क्तोक्त्यानि D; 18) °र्चशस्य E; 19) So corr.;
die hss. वार्धर्चः .

द्वे द्वे समाह्वावमेकैकमहूरुः शंसत्यश्विनौ^{१)} वै देवानां
 भिषज्ञौ ' तस्मादाश्विनानि सूक्तानि शंसति^{२)} ' तदश्विभ्यां
 प्रदडुरिदं भिषज्यतमिति ' क्षेत्रपत्याः^{३)} परिधानीया भवन्ति'
 यत्र ह तस्तत्प्रजा^{४)} अशनायन्तीः पिपासन्तीः^{५)} संरुद्धा
 स्थिता आसंस्ता दीना एताभिर्यथाक्षेत्रं^{६)} पाययां चकार
 तर्पयां चकाराथो इयं वै क्षेत्रं पृथिव्यस्यामदीनायामन्ततः
 प्रतिष्ठास्यामह इति ' त्रिष्टुभो याज्या भवन्ति^{७)} ' यत्र ह
 तस्तत्प्रजा^{४)} अशनायन्तीः पिपासन्तीः^{५)} संरुद्धा स्थिता ब्र-
 भूवुस्ता हैवैना एताभिर्यथैकसं व्यवसाययां^{८)} चकार '
 तस्मादेता याज्या भवन्ति तस्मादेता^{१०)} याज्या^{१०)} भवन्ति^{१०)}
 ॥ १० ॥

अथतो ऽनैकाहिकं ' अस्तोत्रियमद्यस्तोत्रियस्यानुवृषं
 कुर्वन्ति प्रातःसवने ' ऽह्नीमेव तत्संतन्वत्यह्नीनस्य संत-
 त्यै ' तद्यथा ह वा एकाहः सुत^{११)} एवमह्नीनः सुतस्तद्य-
 थैकाहस्य सुतस्य सवनानि संतिष्ठमानानि यत्येवमह्नी-
 नस्य^{१२)} सुतस्याहानि संतिष्ठमानानि यन्ति ' तद्यच्छूस्तो-

- 1) शंसत्या^० F; 2) शंसन्ति A und F; 3) So corr.; die hss. क्षेत्रवत्यः;
 4) ??; 5) पिपासन्ती A, D und F; पिपासन्तीः E; 6) °क्षेत्रं D;
 7) भवन्ति F; 8) So corr.; die hss. पिपा^०; 9) व्यवसायां D;
 10) Fehlt in A sec. m., D und F; 11) सुत A sec. m., D und F;
 12) यत्येव^० D.

. त्रियमद्यस्तोत्रियस्यानुवृपं कुर्वन्ति प्रातःसवने' ऽहरेवं तदङ्गो ऽनुवृपं कुर्वन्त्यपरेणैव^{१)} तदङ्गापरमहूरभ्यारभते^{२)} तत्तथा न माध्यंदिने सवने' श्रीर्वै पृष्ठानि' तानि तस्मिन्नेवावस्थितानि भवन्त्येतेनैव विधिना तृतीयसवने^{३)} ' न ष्यस्तोत्रियमद्यस्तोत्रियस्यानुवृपं^{४)} कुर्वन्ति' ॥ ११ ॥

अथात आरम्भणीया एव ' ऋजुनीती^{५)} नो वरुण इति मैत्रावरुणस्य मित्रो नयतु विद्वानिति' प्रणोता वा एष होत्रकाणां यन्मैत्रावरुणास्तस्मादिषा प्रणोत्रिमती^{६)} भवतीन्द्रं^{७)} वो विश्वतस्पर्तीति ब्राह्मणाच्छंसिनो' हवामहे जनेभ्य इतीन्द्रमेवैतयाहूरहूर्निर्ह्वयन्ते' न ह्वैषां^{८)} विह्वे ऽन्य इन्द्रं^{९)} वृद्धे यत्रैवं विद्वान्ब्राह्मणाच्छंस्येतामहूरहः शंसति' यत्सोम आ सुते^{१०)} नर^{११)} इत्यच्चावाकस्येन्द्राग्नी अजोरुवुरितीन्द्राग्नी एवैतयाहूरहूर्निर्ह्वयन्ते^{१२)} ' न ह्वैषां^{१३)} विह्वे ऽन्य^{१४)} इन्द्राग्नी^{१४)} वृद्धे यत्रैवंविद्वानच्चावाक^{१५)} एतामहूरहः^{१६)} शंसति' ता वा एताः स्वर्गस्य

1) कुर्वन्त्यवरेणैव D; 2) °रभते A sec. m.; 3) °सवने E; 4) ष्यस्तोत्रियमद्यस्तोत्रि° F; 5) ऋजुनीति D; ऋजुनीती E; 6) प्रणोत्रिमती D; 7) भवन्तीन्द्रं D und E; 8) ह्वैषां A pr. m.; 9) इन्द्राग्नी E; 10) सते A sec. m., und D; 11) Fehlt in F; 12) °निर्ह्वयन्ति D; 13) ह्वैषां D; 14) ऽन्येन्द्राग्नी D; अन्य इन्द्राग्नी E; 15) Die hss. °च्चावाकस्येता°; 16) अहः nur einmal in E.

लोकस्य नावः संतारण्यः 'स्वर्गमेवैताभिलोकिमनुसंतर-
न्ति^{१)}' ॥ १२ ॥

अथातः परिधानीया एव 'ते स्याम देव वरुणेति
मैत्रावरुणास्येषं स्वञ्च^{२)} धीमहीत्ययं^{३)} वै लोक इषमि-
त्यसौ लोकः स्वरित्युभावेवैनौ तौ लोकावारभते' व्य-
त्तरिक्तमतिरदिति ब्राह्मणाच्छंसिनो 'विवत्तृचं^{४)}' स्वर्ग-
मेवैताभिलोकं विवृणोति 'मदे सोमस्य रोचनेन्द्रो यदभि-
नद्वलमिति^{५)}' सिषासवो^{६)} ह वा एते यदीक्षितास्तस्मा-
देषा वलवती भवत्युंद्गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृवन्गुहा
सतीः । अर्वाञ्चं नुनुदे वलमिति 'सनिमेतेभ्य एतयावरु-
न्द' इन्द्रेण रोचना दिवो दृढानि दृढितानि च । स्थि-
राणि न पराणुद् इति 'स्वर्गमेवैतयाहूरुर्लोकमव-
रुन्द' आहं स्वरस्वतीवतोरित्यच्छावाकस्येन्द्राग्न्योर्वो
वृण इत्येतद् वा इन्द्राग्नयोः प्रियं धामो यद्वागिति'
प्रियेणैवैनौ^{७)} तद्वाग्ना समर्थयति 'प्रियेणैव धाम्ना समृध्यते
य एवं वेद' ॥ १३ ॥

उभयो^{८)} होत्रकाणां परिधानीया भवत्यहीनपरि-

1) °संचरन्ति A, D und F; °संचरति E; 2) अस्व A, D und E;

3) °हित्ययं F; 4) विवृचं E; 5) °द्वलमिति A pr. m. und F;

6) सिषिसवो A pr. m.; 7) प्रियेणैव D; 8) उभयो A, D und E.

धानीयाश्चैकाहिनस्य^{१)} 'तत एकाहिकीभिरेव मैत्रावरुणः
 परिदधाति ' तेनास्माल्लोकान्न प्रच्यवत ' आहिनीकीभिर-
 च्छावाकः ' स्वर्गस्य लोकस्याप्या ' उभयीभिर्ब्राह्मणाच्छं-
 स्येवमसावुभौ^{२)} व्यन्वारभमाण एतीमं च^{३)} लोकममुं
 चाथो ऽह्नीनं चैकाहं चाथो^{४)} संवत्सरं चाग्निष्टोमं चाथो
 मैत्रावरुणां चाच्छावाकं चैवमसावुभौ व्यन्वारभमाण ए-
 त्यथ तत एकाहिकीभिरेव तृतीयसवने ह्योत्रकाः परि-
 दधति^{५)} 'तेनास्माल्लोकान्न प्रच्यवत ' आहिनीकीभिरच्छा-
 वाकः ' स्वर्गस्य लोकस्य समथ्यै ' कामं तद्धोता शंसिद्य-
 द्योत्रकाः^{६)} पूर्व्युः शंसियुर्द्यद्वै होता तद्धोत्रकाः^{६)} ' प्राणो
 वै होताङ्गानि ह्योत्रकाः ' समानो वा अयं प्राणो ऽङ्ग-
 न्यनुसंचरति ' तस्मात्तत्कामं होता शंसिद्यद्योत्रकाः पूर्व्युः
 शंसियुर्द्यद्वै होता तद्धोत्रका ' आत्मा वै होताङ्गानि ह्यो-
 त्रकाः ' समाना वा इमे ऽङ्गानामन्तास्तस्मात्तत्कामं^{७)}
 होता शंसिद्यद्योत्रकाः पूर्व्युः शंसियुर्द्यद्वै होता तद्धो-
 त्रकाः ' सूक्तात्तैर्होता परिदधात्यथ सामान्य^{८)} एव ह्योत्र-
 काणां परिधानीया भवन्ति ' ॥ १४ ॥

1) भवत्य° D und E; 2) उभायी° E; 3) च F; 4) चाथो D;
 5) So corr.; die hss. °दधाति; 6) °त्रकः D; 7) ऽङ्गानामन्तास्त° D;
 8) सामान्य A pr. m.; D und E.

यः श्वस्तोत्रियस्तमद्यस्तोत्रियस्यानुद्वयं कुर्वन्ति प्रातः-
 सवने ' ऽहीनमेव तत्संतन्वन्त्यहीनस्य^{१)} संतत्यै ' त^{२)} एते
 होत्रकाः प्रातःसवने षडहस्तोत्रियं शस्त्वा^{३)} माध्यंदिने
 ऽहीनसूक्तानि शंसत्यां^{४)} सत्यो यातु मघवां ऋजीषीति '
 सत्यवन्मैत्रावरुणो^{५)} ' ऽस्मा इडु प्र तवसे तुरायेति ब्राह्म-
 णाच्छंसी ' शासद्वह्निर्दुहितुर्नस्यं गादित्याच्छावाकस्तदाहुः
 कस्मादच्छावाको वह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्र^{६)} शंसति स^{७)} प-
 रान्तु चैवाहुःस्वर्वाहु^{८)} चेति ' वीर्यवान्वा एष बहूचो यद-
 छावाको ' वहति ह वै वह्निरुरो यासु युज्यते ' तस्मा-
 दच्छावाको वह्निवदेतत्सूक्तमुभयत्र^{९)} शंसति स^{७)} परान्तु
 चैवाहुःस्वर्वाहु^{१०)} चेति ' तानि पञ्चस्वरुःसु शस्यन्ते च-
 तुर्विंशे ऽभिजिति विषुवति विश्वजिति महाव्रते ' तान्ये-
 तान्यहीनसूक्तानीत्याचक्षते ' न क्षेषु किं चन क्षीयते '
 पराञ्चि ह वा एतान्यहान्यनभ्यावतीनि^{११)} भवन्ति ' त-
 स्मादेतान्येतेष्वरुःसु शस्यन्ते ' यदेतानि शंसन्ति^{१२)} तस्त्व-
 र्गस्य लोकस्य द्वयं ' यद्वैतानि शंसन्तीन्द्रमेवैतेर्निर्ह्वयन्ते^{१३)}

1) तत्संतन्वत्य^० D; 2) Fehlt in D; 3) शंसा F; 4) शंसत्या^० D
 und E; 5) सत्यवन्मै^० A pr. m.; 6) ^०मुत्तयत्र D; ^०मुभयति F;
 7) ? ?; 8) So corr.; चैवाहस्वर्वाहु A, E und F; चैवाद्: सर्वाहु D;
 9) वह्निवदेत्सू^० A; 10) So corr.; die hss. चैवाहस्वर्वाहु; 11) So
 corr.; die hss. एतान्यहान्यभ्या^०; 12) शंसति D; 13) शंसती^० A.

यथर्षभं वाशितयि' ते वै देवाश्चर्षयश्चाब्रुवंत्समानेन यज्ञं
 संतन्वामहा इति' तदेतद्यज्ञस्य समानमपश्यंत्समानान्प्र-
 गाथांत्समानीः प्रतिपदः समानानि सूक्तान्यौकःसारी वा
 इन्द्रो' यत्र वा इन्द्रः पूर्वं^{१)} गच्छति^{२)} गच्छत्येव तत्रापरं'
 यज्ञस्यैव सेन्द्रतयि' ॥ १५ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे पञ्चमः
 प्रपाठकः ॥

ओं तान्वा एतान्संपातान्विश्वामित्रः प्रथममपश्यदेवा
 त्वामिन्द्र वस्त्रिन्नत्र यन्न इन्द्रो जुजुषे^{३)} यच्च वष्टि कथा
 महामवधत्कस्य^{४)} ह्योतुरिति' तान्विश्वामित्रेण दृष्टान्वा-
 मदेवो^{५)} ऽसृजत' स हेक्षां चक्रे विश्वामित्रो यान्वा^{६)} अहं^{७)}
 संपातानदर्शं तान्वामदेवो^{७)} ऽसृजत' कानि न्वहं^{८)} हि^{९)}
 सूक्तानि संपातांस्तत्प्रतिमान्सृजेयमिति^{१०)} स एतानि सूक्ता-
 नि संपातांस्तत्प्रतिमानसृजत^{११)}' सद्यो ह जातो वृषभः
 कनीन उडु ब्रह्माण्यैरत^{१२)} श्रवस्याभि तष्टेव दीधया मनी-

- 1) पूर्वे F; 2) गच्छति fehlt in F; 3) जुषे D; 4) माहा° A pr. m.;
 5) दृष्टा° A sec. m. und E; 6) यान्वाहं A und F; यावान्वाहं D;
 7) °दर्शोस्तान्वामदेवो E; 8) So corr.; die has. त्वं; 9) Korrapt!;
 10) °प्रतिमानसृजेतेयमिति E; °प्रतिमानसृजेयमिति D; 11) °सृजते A pr. m.;
 12) ब्रह्मण्यै° D.

षामिति विश्वमित्र' इन्द्रः पूर्भिदातिरदासमर्कैर्य^{१)} एक
 इद्व्यश्चर्षणीनां^{२)} यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम इति
 वसिष्ठ' इमामू षु प्रभृतिं सातये धा इच्छन्ति^{३)} त्वा सो-
 म्यासः सखायः^{४)} शासद्वद्भिर्दुहितुर्नस्यं^{५)} गादिति भरद्वाज'
 एतैर्वै संपतेरेत^{६)} ऋषय इमांश्लोकांत्समपतंस्तंघत्समप-
 तंस्तस्मात्संपातास्तंत्संपातानां संपातत्वं' ततो वा एतां-
 स्त्रीन्संपातान्मैत्रावरुणो विपर्यासमेकैकमहरुहः^{७)} शंस-
 त्येवा त्वामिन्द्र वञ्चिन्नत्रेति प्रथमे ऽह्नि' यन्न इन्द्रो
 जुजुषे यच्च वष्टीति^{८)} द्वितीये' कथा महामवृधत्कस्य ह्यो-
 तुरिति तृतीये' त्रीनिव संपातान्ब्राह्मणाच्छंसी विपर्या-
 समेकैकमहरुहः शंसतीन्द्रः पूर्भिदातिरदासमर्कैरिति प्र-
 थमे ऽह्नि' य एक इद्व्यश्चर्षणीनामिति द्वितीये^{९)} '
 यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम इति तृतीये' त्रीनिव सं-
 पातानच्छावाको विपर्यासमेकैकमहरुहः शंसतीमामू षु
 प्रभृतिं सातये धा इति प्रथमे ऽह्नीच्छन्ति त्वा सोम्यासः
 सखाय इति द्वितीये' शासद्वद्भिर्दुहितुर्नस्यं गादिति तृ-
 तीये' तानि वा एतानि नव त्रीणि चाहरुहःशंस्यानि^{१०)}

1) पूर्भिदति° A pr. m.; 2) मूर्त्तणीनां E; 3) इच्छन्ते A; 4) खायः E;
 5) प्रासद° E; 6) संपतेरेत D; 7) °कमहः A sec. m.; 8) वष्टीति A
 pr. m.; 9) द्वे F; 10) वाहरुहः° E.

तानि द्वादश भवन्ति' द्वादश कृ वै मासाः संवत्सरः'
 संवत्सरः^{१)} प्रजापतिः' प्रजापतिर्यज्ञस्तंसंवत्सरं^{२)} प्रजा-
 पतिं यज्ञमाप्नोति^{३)} ' तस्मिंसंवत्सरे प्रजापतौ^{४)} यज्ञे ऽह-
 ररुः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति' प्रतितिष्ठत^{५)} ' इदं सर्वमनु प्र-
 तितिष्ठति^{६)} ' प्रतितिष्ठति^{६)} प्रजया पशुभिर्य एवं वेद'
 तान्यन्तरेणावापमावपेरन्नन्यूङ्गा^{७)} विराजश्चतुर्थे ऽहनि वै-
 मदीश्च^{८)} पङ्कीः पञ्चमे पारुक्षेपीः^{९)} षष्ठे ' ऽथ यान्यन्यानि
 महास्तोत्राण्यष्टर्चान्यावपेरन् ॥ १ ॥

को अग्न्य^{१०)} नर्षो देवकाम इति मैत्रावरुणो^{११)} ' वने
 न वा यो न्यधायि चाकन्निति ब्राह्मणाच्छंस्यां याक्य-
 र्वाडुपवन्धुरेष्ठा^{१२)} इत्यच्छावाक' एतानि वा आवपना-
 न्येतिरेवावपनेर्देवाश्चर्षयश्च^{१३)} स्वर्गं लोकमार्यस्तथैवैतद्य-
 जमाना एतिरेवावपनेः^{१४)} स्वर्गं लोकं यन्ति' सद्यो कृ
 ज्ञातो वृषभः कनीन^{१५)} इति मैत्रावरुणः पुरस्तात्संपाता-
 नामहररुः शंसति' तदेतत्सूक्तं स्वर्ग्यमेतेन^{१६)} सूक्तेन

1) Fehlt in D; 2) °स्तं संवत्सरं D; 3) °प्नोति Sing. und Plur. durch einander gebraucht; Ait. Br. VI 19, 7; अयुवन्ति; 4) प्रजापतौ A pr. m. und D; प्रजापतिः E; 5) So corr.; die hss. प्रतिष्ठन्त; 6) °तष्ठन्ति D; 7) °न्यूङ्गा A; 8) So corr.; die hss. वैपदीश्च; 9) So corr.; die hss. पारुक्षेपीः; 10) अग्न्यं E; 11) °रुणो F; 12) °पवन्धुरेष्ठा D und F; 13) अवायमानान्ये° E; °पनेदेवाश्च D; 14) °वपनेः D; 15) वतीन E; 16) स्वर्ग्ये° A pr. m., D, E und F.

देवाश्चर्षयश्च स्वर्गं¹⁾ लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना²⁾ एते-
 नैव सूक्तेन स्वर्गं¹⁾ लोकं यन्ति 'तदृषभवत्यश्रुमद्भवति'
 पशूनामात्यै 'तत्पञ्चर्षं भवत्यन्नं वै पङ्क्तिर्नाद्यस्यावरु-
 द्धा³⁾ ' अरिष्टैर्नः पथिभिः पारयन्तेति⁴⁾ स्वर्गताया⁵⁾ ए-
 वैतदहूरहः शंसत्युडु ब्रह्माण्यैरत⁶⁾ श्रवस्येति⁷⁾ ब्राह्म-
 णाच्छंसी ' ब्रह्मणवदेतसूक्तं समृद्धमेतेन सूक्तेन देवाश्चर्ष-
 यश्च स्वर्गं⁸⁾ लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना एतेनैव सूक्तेन
 स्वर्गं⁹⁾ लोकं यन्ति ' तडु वै षडृचं¹⁰⁾ ' षड्वा ऋतव ' ऋ-
 तूनामात्यै ' तडुपरिष्ठात्संपातानामहूरहः शंसत्यभि तष्टेव
 दीधया मनीषामित्यच्छावको¹¹⁾ अहूरहः शंसत्यभिवदति¹²⁾
 तत्तै¹³⁾ रूपमभि प्रियाणि मर्मशत्पराणीति ' यान्येव प-
 राण्यहानि तानि प्रियाणि ' तान्येव तदभिमर्मशन्तो यत्त्य-
 भ्यारभमाणाः ' परो वा अस्माल्लोकात्स्वर्गो¹⁴⁾ लोकः '
 स्वर्गमेव तल्लोकमभिमृशन्ति ' कवीरिच्छामि¹⁵⁾ संदृशे¹⁶⁾
 सुमेधा इति ' ये ह वा अनेन पूर्वे प्रेतास्ते¹⁷⁾ वै कव-

- 1) स्वर्गं A, E und F; 2) °जमानां A pr. m.; 3) °यस्यवरुन्ध्या D;
 4) पारयन्तिवति A pr. m. D, E und F; 5) स्वर्गताया A und F;
 6) °पयैरेत A pr. m. und F; 7) श्रवस्येति D; 8) स्वर्गं A und F;
 9) स्वर्गं A; 10) षडृचं A und F; 11) °त्याच्छावको A; 12) °भि-
 वदभि A, D, E; 13) तत्तै A und D; 14) So corr.; °ल्लोको स्वर्गो A
 pr. m.; °ल्लोकाः स्वर्गो A sec. m. D, E und F; 15) कावां° E;
 16) संदृशे A; 17) So corr.; die hss. प्रेतास्ते .

यस्तानिव^{१)} तदभ्यतिवदति 'यद् वै दशर्चं^{२)} दश वै प्राणाः ' प्रणानिव तदाप्नोति ' प्राणानां संतत्यै ' यद् वै दशर्चं ' दश वै पुरुषे प्राणा ' दश स्वर्गा^{३)} लोकाः ' प्राणांश्चैव तत्स्वर्गाश्च लोकानाप्नोति ' प्राणेषु चैवैतत्स्वर्गेषु च^{४)} लोकेषु प्रतितिष्ठन्तो^{५)} यन्ति ' यद् वै दशर्चं ' दशाक्षरा विराडियं वै स्वर्गस्य लोकस्य^{६)} प्रतिष्ठा ' तदेतदस्यां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापयति^{७)} ' सकृदिन्द्रं निराह ' तेनेन्द्राद्रूपान्न प्रच्यवते ' तदुपरिष्ठात्संपातानामहरहः शंसति ' ॥ २ ॥

कस्तमिन्द्र त्वावसुं कन्नव्यो अतसीनां कद् न्वस्या-कृतमिति^{८)} कदन्तः प्रगाथा अहरहः शस्यन्ते ' को^{९)} वै प्रजापतिः ' प्रजापतेरायै ' यदेव कदन्तस्तत्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं ' यदेव कदन्तो ' ज्यो अन्नं वै कमथो अन्नस्यावरुद्धौ^{१०)} ' यदेव कदन्तो ' ज्यो सुखं वै कमथो सुखस्यावरुद्धौ ' यदेव कदन्तो ' ज्यो ऽहरहर्वा एते शान्तान्यहीनसूक्तान्युपयु-ज्जाना^{११)} यन्ति ' तानि कदद्भिः प्रगाथैः शमयन्ति ' तान्येभ्यः शान्तानि कं भवन्ति^{१२)} ' तान्येताञ्छान्तानि^{१३)} स्वर्गं^{१४)}

1) So corr.; die hss. तान्येव; 2) दशर्चं E; 3) So corr.; die hss. स्वर्गो; 4) Fehlt in E; 5) °जन्ति D; 6) Fehlt in A, D und F; 7) °पयन्ति A pr. m.; 8) न्वास्याक्° A pr. m. D und F; 9) So corr.; die hss. प्रंसत्येको; 10) अन्नस्यावरुद्धौ D; 11) °पयुज्जाना D; 12) भवति D und E; 13) ताञ्छान्तानि E; 14) स्वर्गा A, स्वर्ग D.

लोकमभिवृत्ति' त्रिष्टुभः सूक्तप्रतिपदः^{१)} शसियुस्तां ह्येके
 पुरस्तात्प्रगाथानां^{२)} शंसन्ति धाय्या इति वदन्तस्तंडु तथा
 न कुर्यात्क्षत्रं वै होता विशो होत्राशंसिनः' क्षत्रयैव^{३)}
 तद्विशं^{४)} प्रत्युद्यामिनीं कुर्युः' पापवस्यसं^{५)} ' त्रिष्टुभो^{६)} वा^{७)}
 इमाः सूक्तप्रतिपद^{८)} इत्येवं विद्याद्यथा वै समुद्रं प्रतरेयुरेवं
 ह्येते प्रप्लवन्ते^{९)} ये संवत्सरं द्वादशाहं वोपासते^{१०)} ' त-
 द्यथा सैरावती^{११)} नावं पारकामाः समारोह्येयुरेवं ह्ये-
 वैतास्त्रिष्टुभः स्वर्गकामाः^{१२)} समारोहन्ति' न ह वा एत-
 च्छन्दो गमयित्वा^{१३)} स्वर्गं^{१४)} लोकमुपावर्तते^{१५)} ' वीर्यव-
 त्तमं^{१६)} हि' ताभ्यो न व्याह्वयीत^{१७)} ' समानं हि ह्यन्दो'
 ऽथो नेद्वाय्याः^{१८)} कर्वाणीति' यदेनाः शंसन्ति^{१९)} तत्स्व-
 र्गस्य लोकस्य रूपं' यदेवैनाः शंसन्तीन्द्रमेवैताभिर्निर्ह्वय-
 न्ते^{२०)} यथर्षभं^{२१)} वाशितयै^{२२)} ' ॥ ३ ॥

१) सूक्तः प्रति° A sec. m., E und F; २) °गायाना A sec. m. und F;
 ३) So corr.; die hss. क्षत्रस्यैव; ४) So corr.; die hss. तद्विशं; ५) So
 corr.; A und F पापमनस्यसं; D und E पावनस्यसं; ६) त्रिष्टुभो F; ७) ? ?
 मा D; vielleicht म ?; ८) °तिपाद् D; ९) प्रप्लवन्ते F; १०) वोपासन्ते A,
 D und E; ११) सैरावती D, E und F; १२) स्वर्गकामाः A und F;
 १३) गामयित्वा D; १४) स्वर्गं A; १५) °वर्तते A pr. m.; °वर्तन्ते D
 und E; १६) वीर्यवन्तं मं D, E und F; १७) यो ह्वयीत A pr. m.; °वा-
 ह्वयीत E und F; १८) So corr.; die hss. ये धाय्याः; १९) शंसन्ति D
 und E; २०) शंसन्तीन्द्र° E; २१) °षभे D; २२) So corr.; die hss.
 वाशितयै .

अपेन्द प्राचो मघवन्नमित्रानिति मैत्रावरुणः पुर-
स्तात्संपातानामरुहः शंसत्यंपापाचो^{१)} अभिभूते^{२)} नुद-
स्वापोदीचो^{३)} अप श्रूराधराच^{४)} उरौ यथा तत्र शर्मन्म-
देमेत्यंभयस्य रूपमंभयमिव^{५)} क्यन्विच्छति^{६)} ब्रह्मणा^{७)}
ते^{८)} ब्रह्मयुजा^{९)} युनज्मीति ब्राह्मणाच्छंस्येतामरुहः
शंसति^{१०)} युक्तवतीं 'युक्त इव^{११)} क्यहीनो' ऽहीनस्य वृ-
पमुरुं नो लोकमनुनेषीत्यच्छावाको ऽरुहः शंसत्यनुने-
षीत्येत इव^{१२)} क्यहीनो' ऽहीनस्य वृपं 'नेषीति सत्ता-
यणावृपमोकःसारी^{१३)} हैवैषामिन्द्रो भवति ' यथा गौः
प्रज्ञातं^{१४)} गोष्ठं^{१५)} यथर्षभो^{१६)} वाशिताया^{१७)} एवं^{१७)} है-
वैषामिन्द्रो यज्ञमागच्छति^{१८)} ' न श्रुनंरूययाहीनस्य^{१९)}
परिदध्यात्क्षत्रियो^{२०)} ह राष्ट्राम्यवते ' यो हैव परो भवति
तमभिह्वयति^{२१)} ' ॥ ४ ॥

अथातो ऽहीनस्य^{२२)} युक्तिश्च विमुक्तिश्च ' व्यन्तरिक्षम-

- 1) °पापाचो E; 2) अभिभूतं D; 3) °पोदेवो E; 4) श्रूराध° A pr. m. und D; 5) अंभयम् fehlt in D; 6) So corr.; die hss. °च्छेति;
7) ब्राह्मणा D; 8) ते A; 9) ब्राह्मणायुजा D; 10) शंसन्ति A sec. m.; D, E und F; 11) इवा A pr. m., D, E und F; 12) So corr.; सौत्रायण° D; सत्रायण A, E und F; 13) प्रज्ञातं A, D und E; 14) गोष्ठ D; 15) So corr.; die hss. यथर्षभं; 16) So corr.; die hss. वाशिताया;
17) एवं A sec. m. und F; 18) °गच्छन्ति A pr. m., D, E und F; 19) ह्वयया° A pr. m.; 20) परिदध्यात्क्ष° D; परिदध्या क्षत्रियो E; 21) तम-
पिह्वयति E; 22) So corr.; die hss. ऽहीनश्च.

तिरदित्यहीनं^{१)} युङ्क्ते^{२)} ' एवेदिन्द्रमिति विमुञ्चति ' नूनं सा
 त इत्यहीनं^{३)} युङ्क्ते^{४)} ' नू ष्टुत इति विमुञ्चत्येष ह^{५)} वा
 अहीनं तत्तुमर्हति य एनं योक्तं^{६)} च विमोक्तं च वेद '
 तस्य द्वेषैव युक्तिरेषा विमुक्तिस्तं ग्यत्प्रथमे ऽहनि चतु-
 र्विंश^{७)} एकाहिकीभिः^{८)} परिदध्युः प्रथम एवाहनि यज्ञं
 संस्थापयेयुर्नाहीनकर्म कुर्युरथ यदहीनपरिधानीयाभिः^{९)}
 परिदध्युस्तद्यथा युक्तो ऽविमुच्यमान^{१०)} उत्कृत्येतैवं यज्ञ-
 माना उत्कृत्येरन्नाहीनकर्म कुर्युरथ यदुभयीभिः परिद-
 ध्युस्तद्यथा दीर्घाध्व उपविमोक्तं^{११)} यायात्तादृक्तसमानी-
 भिः^{१२)} परिदध्युस्तंदाङ्गरेकया द्वाभ्यां वा स्तोममतिशंसे-
 दीर्घारणानि^{१३)} भवन्ति ' यत्र बह्वीभि स्तोमो ऽतिशस्यते
 ऽथो क्षिप्रं देवेभ्यो ऽन्नाद्यं संप्रयच्छामीत्यंपरिमिताभिरु-
 त्तरयोः^{१४)} सवनयोर्परिमितो^{१५)} वै स्वर्गा लोकः^{१६)} '
 स्वर्गस्य^{१६)} लोकस्य समथै ' तद्यथाभिद्वेषते^{१७)} पिपासते
 क्षिप्रं प्रयच्छेत्तादृक्तसमानीभिः परिदध्युः ' संततो द्वै-

1) °रदित्यहीनं A, D und F; 2) युङ्क्ते A pr. m., D und E; 3) °हीन
 E; 4) युङ्क्ते A pr. m. und D; 5) Fehlt in D; 6) योक्तं F;
 7) °र्विंशति D; 8) एकाहिकीभिः F; 9) Die hss. यदहीनः परि°;
 10) So corr.; die hss. °माना; 11) °मोक्तं A sec. m.; 12) यायात्तादृ°
 A pr. m., E und F; यायात्तादृ° D; 13) °रपयनि A pr. m.; 14) संप्र-
 यच्छमीत्य° A und E; 15) सवनेयोर्° A pr. m.; 16) Fehlt in D;
 17) यथाभिसहैते F.

षामारब्धो ऽविस्रस्तो यज्ञो भवति 'संततमृचा^{१)} वषट्कृत्यं'
संतत्यै^{२)}' संधीयते प्रज्ञया पशुभिर्य एवं वेद' ॥ ५ ॥

तदाहुः कथं द्युक्थो^{३)} होतिकसूक्त एकोक्था होत्रा
द्विसूक्ता^{४)} इत्यंसी वै होता यो ऽसौ तपति' स वा एक
एव' तस्मादेकसूक्तः' स यद्विधातो द्वाविवाभवति' तेज
एव मण्डलं भा अपरं शुक्लमपरं कृष्णं' तस्माद् द्युक्थो'
रश्मयो वाव होत्रास्ते^{५)} वा एकैकं^{६)}' तस्मादेकोक्था-
स्तंघदेकैकस्य^{७)} रश्मेर्द्वौ^{८)} द्वौ वर्णौ भवतस्तस्माद्विसू-
क्ताः^{९)}' संवत्सरो वाव होता' स वा एक एव' तस्मा-
देकसूक्तस्तंस्य^{१०)} घट्टयान्यहानि भवन्ति शीतान्यन्यान्युष्णा-
न्यन्यानि तस्माद् द्युक्थ^{११)}' ऋतवो वाव होत्रास्ते वा
एकैकं' तस्मादेकोक्थास्तंघदेकैकस्यर्तो^{१२)} द्वौ^{१३)} द्वौ मासौ
भवतस्तस्माद्विसूक्ताः' पुरुषो वाव होता' स वा एक
एव' तस्मादेकसूक्तः' स यत्पुरुषो भवत्यन्यथैव प्रत्यङ्गव-
त्यन्यथा प्राङ्गस्माद् द्युक्थो' ऽङ्गानि वाव होत्रास्तंनि वा
एकैकं' तस्मादेकोक्थास्तंघदेकैकमङ्गं द्युतिर्भवति तस्माद्

1) ततमृचा D; 2) तत्यै E; 3) द्युक्त्वं F; 4) द्विसूत्रा F;
5) होत्रका D; 6) Hier endet E; 7) तस्मादेकाच्छस्त° D; 8) So
corr.; die hss. रश्मे द्वौ; 9) भवन्तस्त° A pr. m.; °सूक्तः A pr. m. und D;
10) सूक्तस्य F; 11) °द्वद्वयुकया F; 12) So die hss.; wschl. °स्तघदे-
कैकस्यर्तोर्द्वौ.

द्विसूक्तास्तंदाङ्ग्यद् द्युक्थो कृतिकसूक्त एकोक्था क्रीत्रा
द्विसूक्ताः कथं तत्समं भवति 'यदेव द्विदेवत्याभिर्यज्ञत्य-
थो^{१)} यद्विसूक्ता क्रीत्रा इति ब्रूयात्तंदाङ्ग्यदग्निष्टोम^{२)} एव
सति यज्ञे द्वे क्रीतुरुक्थे अतिरिच्येते कथं ततो क्रीत्रा न
व्यवच्छिद्यन्त इति 'यदेव द्विदेवत्याभिर्यज्ञत्यथो यद्विसू-
क्ता क्रीत्रा इति ब्रूयात्तंदाङ्ग्यदग्निष्टोम^{३)} एव^{४)} सति^{५)}
यज्ञे सर्वा देवताः सर्वाणि हन्दांस्याप्याययत्यथ कतमेन
हन्दसायातयामान्युक्थानि प्रणयन्ति कया देवतयेति 'गा-
यत्रेण हन्दसाग्निना देवतयेति ब्रूयाद्देवान्ह यज्ञं तन्वा-
नानसुररक्षांस्यभिचेरि^{६)} यज्ञपर्वाणि^{७)} यज्ञमेषां हनिष्या-
मस्तृतीयसवनं^{८)} प्रति 'तृतीयसवने ह यज्ञस्वरिष्टो^{९)}
बलिष्ठः 'प्रतनुमेषां^{१०)} यज्ञं हनिष्याम^{११)} इति 'ते वरुणां
दक्षिणातो ज्योत्सयन्मध्यतो^{१०)} बृहस्पतिमुत्तरतो विष्णुं
ते ऽब्रुवन्नेकैकाः स्मो 'नेदमुत्सहामह इति 'स्तुतो द्वितीयो
येनेदं सह^{११)} व्यभ्रवामह^{११)} इति 'तानिन्द्रो ऽब्रवीत्सर्वे
मद्वितीया स्येति 'ते सर्व^{१२)} इन्द्रद्वितीयास्तंस्मादिन्द्रा-^{१३)}

१) °भिर्यज्ञत्यथो D; २) °दाग्निष्टोम A sec. m. und F; ३) Fehlt
in F; ४) So corr.; die hss. तन्वाना असुर°; ५) Fehlt in D;
६) हविष्या° F; ७) P P vielleicht °हिष्टो; ८) P P; ९) हविष्याम
A pr. m. und F; १०) स्योत्सयान्म° A pr. m., D und E; ११) समम्प्रा°
D; १२) सर्व A pr. m.; १३) So corr.; die hss. इन्द्रं हि°.

वारुणमैन्द्राबार्हस्पत्यमैन्द्राविष्णावमनुशस्यते^{१)} द्वितीयव-
त्तो ह वा एतेन स्वा भवन्ति^{२)} द्वितीयवत्तो मन्यन्ते^{३)}
य^{४)} एवं^{५)} वेद^{६)} ॥ ६ ॥

अग्नेयीषु मैत्रावरुणास्योक्त्यं प्रणयन्ति^{७)} वीर्यं वा अग्नि-
वीर्येणैवास्मै^{८)} तत्प्रणयत्यैन्द्रावारुणामनुशस्यते^{९)} वीर्यं
वा इन्द्रोः क्षत्रं वरुणाः पशव उक्त्यानि वीर्येणैव त-
त्क्षत्रेण चोभयतः पशून्परिगृह्णाति^{१०)} स्थित्या अनपक्रा-
त्या ऐन्द्रीषु ब्राह्मणाच्छंसिन उक्त्यं प्रणयन्ति^{११)} वीर्यं वा
इन्द्रो वीर्येणैवास्मै तत्प्रणयत्यैन्द्राबार्हस्पत्यमनुशस्यते^{१२)}
वीर्यं वा इन्द्रो ब्रह्म बृहस्पतिः पशव उक्त्यानि वी-
र्येणैव तद्ब्रह्मणा^{१३)} चोभयतः पशून्परिगृह्णाति^{१४)} स्थित्या
अनपक्रात्या ऐन्द्रीषुक्त्वावाकस्योक्त्यं^{१५)} प्रणयन्ति^{१६)} वीर्यं
वा इन्द्रो वीर्येणैवास्मै तत्प्रणयत्यैन्द्राविष्णावमनुशस्य-
ते^{१७)} वीर्यं वा इन्द्रो यज्ञो विष्णुः पशव उक्त्यानि^{१८)}
वीर्येणैव तद्यज्ञेन चोभयतः पशून्परिगृह्णाति^{१९)} क्षत्रे^{२०)} उत्ततः^{२१)}
प्रतिष्ठापयति^{२२)} तस्मात् क्षत्रियो^{२३)} भुयिष्ठं हि^{२४)} पशूना-

1) ऐन्द्रावारुणम् fehlt in F; 2) मन्यते F; 3) य एवं वेद ist ge-
dankenlos zugefügt; 4) अग्निर्वीर्येणैव तद्ब्रह्मणा चोभयतः पशून्परिगृ-
ह्णाति F; 5) तस्मात्प्रणा^० F; ^०नुशिष्यते D; 6) तद्ब्रह्मणा D;
7) ^०कस्योक्त्य D; 8) तत्प्रणयत्यैन्द्रा^० F; 9) क्षत्रन्ततः A pr. m., D
und E; 10) P P क्षत्रिया P; 11) Korrump.

मीशते^{१)} 'याधिष्ठाता^{२)} प्रदाता यस्मै प्रप्ता वेदा अवरुद्धा-
स्तान्येतान्यैन्द्राणि ज्ञागतानि शंसत्यथो^{३)} एतैरेव सेन्द्रं
तृतीयसवनमेतैर्जागतं सवनं' धराणि ह वा अस्यैतान्यु-
क्त्यानि भवन्ति यन्नाभानेदिष्ठो वालखिल्यो वृषाकपिरे-
वयामरुत्तस्मात्तानि^{४)} सार्धमेवोपियुः' सार्धमिदं रेतः सि-
क्तं^{५)} समृद्धमेकधा प्रजनयामेति' ये ह वा एतानि ना-
नूपेयुर्यथा रेतः सिक्तं^{६)} विलुम्पेत्कुमारं^{७)} वा ज्ञातमङ्गशो
विभजेत्तादृक्तस्मात्तानि^{८)} सार्धमेवोपियुः^{९)} 'सार्धमिदं रे-
तः सिक्तं समृद्धमेकधा प्रजनयामेति' शिल्पानि शंसति
देवशिल्पान्येतेषां वै शिल्पानामनुकृतीह^{१०)} शिल्पम-
धिगम्यते' हृस्ती कंसो वासो हिरण्यमश्चतरीरथः शि-
ल्पं' शिल्पं ह्यस्य समधिगम्यते य एवं वेद' यदेव शि-
ल्पानि शंसति तत्स्वर्गस्य लोकस्य त्र्यं' यदेव शिल्पा-
न्यात्मसंस्कृतिर्वै शिल्पान्यात्मानमेवास्य तत्संस्कुर्वन्ति'
॥ ७ ॥

नाभानेदिष्ठं शंसति' रेतो वै नाभानेदिष्ठो' रेत ए-
वास्य तत्कल्पयति' तद्रेतोमिश्रं भवति^{११)} 'क्षया^{१२)} रेतः

- १) °मिश्रन्ते F; २) P P यो ऽधि°; ३) शंसत्यथो D; ४) वृषाकपा-
पिरेव° D; ५) सिक्ता D; ६) सिक्त D; सिक्तुं F; ७) विलुम्पेत कु° F;
८) °नस्मान्नानि D; ९) °वोपेयः D; १०) So corr.; die has. °नुकृतिर्हि;
११) भवन्ति A und D; १२) क्षया D.

संज्ञमानो निषिञ्चदिति^{१)} 'रैतसः समृद्ध्या एव' तं सना-
 रशंसं^{२)} शंसति 'प्रजा वै नरो' वाक्शंसः 'प्रजासु तद्वाचं^{३)}
 दधाति^{४)} 'तस्मादिमाः प्रजा वदत्यो जायन्ते' तं द्वैके
 पुरस्तात्प्रगाथानां शंसन्ति पुरुस्तादायतना वागिति वदन्त'
 उपरिष्ठादेक उपरिष्ठादायतना वागिति वदन्तो' मध्य एव
 शंसेन्मध्यायतना^{५)} वा इयं वागुपरिष्ठान्नेदीयसीव' तं
 होता रेतोभूतं शस्वा मैत्रावरुणाय संप्रयच्छत्येतस्य^{६)}
 वं प्राणान्कल्पयेति^{७)} 'वाल्खिल्याः शंसति^{८)} 'प्राणा वै
 वाल्खिल्याः 'प्राणानिवास्य तत्कल्पयति' ता^{९)} विहृ-
 ताः^{१०)} शंसति 'विहृता^{१०)} वै प्राणाः 'प्राणेनापानो'
 ऽपानेन व्यानः 'स पच्छः प्रथमे सूक्ते विहृरत्यर्धर्चशो
 द्वितिय^{११)} 'ऋक्शः तृतीये' स यत्प्रथमे सूक्ते विहृरति
 वाचं^{१२)} चैव तन्मनश्च विहृरति' यद्वितीये^{१३)} चक्षुश्चैव
 तच्छ्रोत्रं च विहृरति' यत्तृतीये प्राणं चैव तदात्मानं च
 विहृरति' तदुपाप्तो^{१४)} विहृरेत्कामो^{१४)} 'नेतुर्वै^{१४)} प्रगा-

- 1) ऽभिषि° D; 2) संनाराशंसं F; 3) तद्वाच A pr. m. und F;
 4) दधामि D; 5) °न्मध्यायतना D; 6) संप्रयच्छत्येतस्य D; 7) So corr.;
 die hss. °ल्पयति; 8) शंसन्ति F; 9) वा F; 10) विहृताः D;
 11) द्वितीय A; 12) वाचं D; 13) °तीय A pr. m. und E; 14) Kor-
 rupt. Ait. Br. विहारे कामो नेतु वै D °न्येतुः वै.

थाः कल्पन्ते^{१)} 'ऽतिमर्शमेव^{२)} विहरेत्तथा वै प्रगाथाः
 कल्पन्ते^{३)} 'यदेवातिमर्शं तत्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं' यदेवा-
 तिमर्शमात्मा वै बृहती' प्राणाः सतोबृहती' स बृहती-
 मशंसीत्स आत्माथ^{४)} सतोबृहती^{५)} 'ते प्राणा' अथ
 बृहतीमथ सतोबृहतीं' तदात्मानं प्राणैः परिवृहन्नेति'
 यदेवातिमर्शमात्मा वै बृहती' प्रजाः सतोबृहती' स
 बृहतीमशंसीत्स आत्माथ सतोबृहतीं' ते प्रजा' अथ बृह-
 तीमथ सतोबृहतीं' तदात्मानं प्रजया परिवृहन्नेति' यदे-
 वातिमर्शमात्मा वै बृहती^{६)} 'पशवः सतोबृहती' स
 बृहतीमशंसीत्स आत्माथ सतोबृहतीं' ते पशवो' ज्य
 बृहतीमथ सतोबृहतीं^{७)} 'तदात्मानं पशुभिः परिवृहन्नेति'
 तस्य मैत्रावरूपाः प्राणात्कल्पयित्वा ब्राह्मणाच्छंसिने संप्र-
 यच्छत्येतस्य त्वं प्रजनयेति' सुकीर्तिं शंसति' देवयोनिर्वै
 सुकीर्तिस्तंघ्नशियायां देवयोन्यां यजमानं प्रजनयति^{८)} 'वृ-
 षाकपिं शंसत्यात्मा वै वृषाकपिरात्मानमेवास्य तत्क-
 ल्पयति' तं न्यूङ्घयत्यन्नं^{९)} वै न्यूङ्घो' ज्ञाद्यमेवास्मै तत्सं-

1) So corr.; कल्पयन्ते A und F; कल्पयन्त D; 2) So corr.; ऽतिमर्शं
 समेव A und F; ऽतिमर्शं समेव D; 3) कल्पयन्ते D; 4) आत्मा F;
 5) °बृहती A sec. m. und F; 6) बृहती A; 7) °बृहती F; 8) प्रजनयेति
 A und F; 9) So corr.; तन्यूङ्घ इत्यन्नं A und D; तन्यूङ्घमित्यन्नं F.

प्रयच्छति यथा^{१)} कुमाराय ज्ञाताय स्तनं 'स पाङ्गो^{२)} भव-
ति^{३)} ' पाङ्गो क्यं पुरुषः पञ्चधा विहितो ' लोमानि व-
गस्थि मज्जा मस्तिष्कं 'स यावानेव पुरुषस्तावत्तं यजमानं
संस्कृत्याच्चावाकाय संप्रयच्छत्येतस्य त्वं प्रतिष्ठां कल्पये-
त्येवयामरुतं^{४)} शंसति ' प्रतिष्ठा वा एवयामरुत्प्रतिष्ठाया-
मेवैनमततः प्रतिष्ठापयति ' याज्यया यजत्यन्नं वै याज्या-
न्नाद्यमेवास्मै तत्संप्रयच्छति ' ॥ ८ ॥

तानि वा एतानि सहचराणीत्याचक्षते यन्नाभानेदिष्ठो
वालखिल्यो वृषाकपिरेवयामरुतानि सह वा^{५)} शंसे-
त्सह^{६)} वा न शंसेद्यदिषामन्तरीयात्तद्यजमानस्यान्तरीया-
द्यंदि^{७)} नाभानेदिष्ठं^{८)} रेतो ऽस्यान्तरीयाद्यंदि वालखिल्याः
प्राणानस्यान्तरीयाद्यंदि वृषाकपिमात्मानमस्यान्तरीयाद्यं-
द्येवयामरुतं प्रतिष्ठा वा एवयामरुत्प्रतिष्ठाया एवैनं तं
श्रावयेद्वैव्याश्च मानुष्याश्च ' तानि सह वा शंसेत्सह वा
न शंसेत्स ह बुडिल आश्वितरास्युर्विश्चजितो^{९)} होता
सत्रीक्षां^{१०)} चक्र एतेषां वा एषां^{११)} शिल्पानां विश्वजिति
सांवत्सरिके द्वे होतुरुक्थे माध्यंदिनमभिप्रच्यवेते ' कृत्वा-

1) कथा F; 2) Fehlt in D; 3) कल्पयेत्य° D und F; 4) वांप्रोत्सह
D; 5) °तरीयाद्यदि A; 6) °नेदिष्ठे F; 7) ? ?; अश्वितरा° A pr.
m.; wachl. आश्वितराश्विर्विश्वजितो; 8) So corr.; die hss. सं दीक्षां;
9) एषा F.

कृमिस्थमेवयामरुतं शंसयानीति¹⁾ ' तद्ध²⁾ तथा शंसयां³⁾
 चक्रे ' तद्ध तथा शस्यमाने गोश्ल आज्ञगाम ' स होवाच
 होतः⁴⁾ कथा ते शस्त्रं विचक्रं⁵⁾ प्लवत इति ' किं क्यभू-
 दित्येवयामरुदयमुत्तरतः शस्यत इति ' स होवाचैन्द्रो वै
 माध्यंदिनः ' कथेन्द्रं माध्यंदिनान्निनीषसीति⁶⁾ ' नेन्द्रं मा-
 ध्यंदिनान्निनीषामीति⁷⁾ स होवाच ' हृन्दस्त्वदममाध्यंदि-
 नंसाचि⁸⁾ ' जागतं वातिजागतं वा ' स उ मारुतो ' मैवं
 संमृष्टेति ' स होवाचारमाच्छावाकेत्यथास्मिन्ननुशासनमी-
 षे ' स होवाचैन्द्रमेष विष्णुन्यङ्गानि शंसत्यथ त्वं होतुरुप-
 रिष्टाद्रौद्रिया धाय्यायाः पुरस्तान्मारुतस्य सूक्तस्याप्यस्यथा⁹⁾
 इति ' तथेति ' तदप्येतर्हि तथैव शस्यते ' यथा षष्ठे पृथ्या-
 कृनि¹⁰⁾ कल्पत एव यज्ञः कल्पते यज्ञमानस्य प्रजातिः¹¹⁾
 कथमत्राशस्त एव नाभानेदिष्ठो भवत्यथ वालखिल्याः
 शंसति ' रेतो वा अग्रे ऽथ प्राणा ' एवं ब्राह्मणाच्छंस्यंशस्त
 एव नाभानेदिष्ठो भवत्यथ वृषाकर्षिं¹²⁾ शंसति ' रेतो वा

1) So corr. ; शंसयानीति A, D und F ; 2) तद्धत् A, तद्धत् D ; 3) So
 corr. ; die hss. शंसयां ; 4) तयः F ; 5) विचक्र F ; 6) So corr.
 nach Ait. Br. ; die hss. °दिनान्यनीकसीति ; 7) So corr. ; माध्यंदिनान्यनी-
 षामीति A ; °दिन्यं नीषामिति D ; माध्यंदिनान्यकीकसीतिमिति F ; 8) So corr. ;
 die hss. °त्वदमु माध्यंदिनं साति ; 9) So corr. ; die hss. °व्यस्वथा A und
 F ; °व्यस्वथ D ; 10) °हानि A pr. m. und F ; 11) प्रजापतिः A pr.
 m. und F ; 12) वृषाकर्षिं D.

अग्रे ज्यात्मा कथमत्र यज्ञमानस्य प्रजातिः^{१)} कथं प्राणा
 अवरूढा भवतीति^{२)} 'यज्ञमानं वा एतेन सर्वेण यज्ञक्र-
 तुना संस्कुर्वन्ति' स यथा गर्भो योन्यामन्तरेव प्राणान-
 स्यान्तरियाद्यदि वृषाकपिमात्मानमस्यान्तरियाद्यद्येव^{३)} या
 संभवज्ज्ञेते 'न ह वै सकृद्देवाग्रे सर्वं संभवत्येकैकं वा
 अद्भं संभवतः^{४)} संभवति' सर्वाणि चेत्समाने ऽह्नि क्रि-
 यन्कल्पत एव यज्ञः कल्पते यज्ञमानस्य प्रजातिर्यथ^{५)}
 द्वैवैवयामरुतं होता शंसेतस्यास्य^{६)} प्रतिष्ठा 'तस्यामेवै-
 नमन्ततः^{७)} प्रतिस्थापयति प्रतिस्थापयति' ॥ १ ॥

देवज्ञेत्रं^{८)} वै षष्ठमहर्देवज्ञेत्रं^{९)} वा एत^{१०)} आगच्छन्ति
 ये षष्ठमहरागच्छन्ति 'न वै देवा अन्यो ऽन्यस्य गृहे
 वसन्ति^{११)} नर्तुर्ऋतोर्गृहे^{१२)} वसतीत्याहुस्तद्यथायथमृत्विज
 ऋतुयाज्ञान्यज्ञन्त्यसंप्रदायं' तद्यदृतून्कल्पयन्ति^{१३)} यथायथं ज-
 निता^{१४)} 'तदाहुर्नर्तुर्ऋतेः^{१५)} प्रेषेयुर्नर्तुर्ऋतेर्वषट्पुर्वगवा^{१६)}

1) प्रजापतिः A pr. m. und F; 2) भवतीति D; 3) °यापद्दो व A sec. m. und D; °यापद्दो व A pr. m.; 4) So corr.; die hss. संभवति; fehlt in ed. B. Ind.; 5) प्रजापतिर्यथ A pr. m. und D; 6) ? ? Ait. Br. °तयास्य; 7) So corr.; die hss. तस्या एवैनमन्तत; 8) देवज्ञेत्रं D und F; 9) °ज्ञेत्रं D und F; 10) एव A pr. m.; 11) सन्ति D; 12) So corr.; नर्तुर्ऋतोर्गृहे A; नर्तुर्ऋतोर्गृहे D; नर्तुर्ऋतोर्गृहे F; 13) °ल्पयन्ति D und F; 14) Sic!; 15) So corr.; die hss. °ऋतेः; 16) So corr.; die hss. °ऋतेर्वषट्पुर्वगवा.

ऋतुप्रैषा^{१)} 'आप्यते^{२)} वै वाक्षष्टे ऽहनीति^{३)} ' यदु-
 प्रैषैः^{४)} प्रेष्येयुर्यदुतुप्रैषैर्वषट्कुर्युर्वाचमेव^{५)} तदासां शान्ता-
 मृक्तवतीं^{६)} वहरावणीमृच्छेयुरच्युताद्यज्ञस्य^{६)} चवेरन्यज्ञा-
 त्प्राणान्प्रजायाः^{७)} पशुभ्यो जिह्वा ईयुस्तस्माद्गमेभ्य^{८)} एव
 प्रेषितव्यमृग्मेभ्यो ऽधि वषट्कृत्यं' तन्न वाचमासां शान्ता-
 मृक्तवतीं^{९)} वहरावणीमृच्छति^{९)} ' नाच्युताद्यज्ञस्य चवेर-
 न्नं^{१०)} यज्ञात्प्राणान्प्रजायाः^{११)} पशुभ्यो जिह्वा यन्ति ' पारुच्छे-
 पीरुपदधति^{१२)} द्वयोः सवनयोः पुरस्तात्प्रस्थितयाड्यानां'
 रोहितं^{१३)} वै नामैतच्छन्दो यत्पारुच्छेपमेतेन ह वा इन्द्रः
 सप्त स्वर्गालोकानारोहदारोहति^{१४)} सप्त स्वर्गालोकान्य^{१५)}
 एवं^{१६)} वेद' तदाङ्कुर्यत्पञ्चपदा एव पञ्चमस्याङ्को रूपं षट्-
 पदाः^{१७)} षष्ठस्याथ कस्मात्सप्तपदाः^{१८)} षष्टे ऽहनि शस्यन्त^{१९)}
 इति ' षड्ङ्गिरेव पदैः षष्ठमहर्वाप्तुवत्यवक्षियेवैतदङ्कुर्यत्स-

- 1) ऋतुं प्रेष F; ऋतुप्रैष; 2) So corr.; A und F आप्यायते; D आयायते;
 3) So corr.; die hss. ऽहनीते; 4) So corr.; die hss. °प्रैषी; 5) So
 corr.; die hss. °प्रैषीर्व°; 6) So alle hss. sic. ! Ait. Br. आन्तामृक्पावर्ही
 वहरावणीमृच्छे°; 7) Korrupt; 8) So corr.; die hss. येयुस्त°;
 9) Vid. 6; 10) न fehlt in den hss.; 11) Vid. 7; 12) पारुच्छेपी°
 D; °धत्ते A pr. m. und F; D fügt व ein; 13) रोहन्ति D; 14) °रोहन्ति
 A sec. m., D und F; 15) So corr.; die hss. °ल्लोकाय; 16) एव
 F; 17) So corr.; die hss. षट्पदात्; 18) So corr.; die hss. °षट्पदात्;
 19) शस्यन्ते F.

सप्त^{१)} 'तदेव सप्तमेन पदेनाभ्यारूढ्य वसन्ति' संततैस्त्र्य-
हैरव्यवहिनैर्यन्ति य एवं विद्वांस उपयन्ति' ॥ १० ॥

देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतन्त 'ते वै देवाः
षष्ठेनाङ्गैभ्यो लोकेभ्यो ऽसुरान्पराणुदन्त^{२)}' तेषां यान्यन्त-
र्हस्तानि वसून्यासंस्तान्यादाय^{३)} समुद्रं प्रावृष्यन्त^{४)} 'तेषां
वै देवा^{५)} अनुकृषितेनैव इन्दसान्तर्हस्तानि^{६)} वसून्याददत्'
तदेवैतत्पदं पुनःपदं 'स एवाङ्कुश^{७)} आकुञ्चनायां द्विषतो
वसु दत्ते निरेवैनमेभ्यः^{८)} सर्वेभ्यो लोकेभ्यो नुदते य एवं
वेद' द्यौर्वै देवता षष्ठमर्हवर्हति 'त्रयस्त्रिंश स्तोमो' रै-
वतं सामांतिच्छन्दश्छन्दो' यथादेवतमेनेन^{९)} यथास्तोमं
यथासाम यथाछन्दसमृध्नोति य एवं वेद' यद्वै समानोदर्कं
तत्षष्ठस्याङ्को रूपं' यद्येव प्रथममर्हस्तदुत्तममर्हस्तदेवै-
तत्पदं पुनर्यत्षष्ठं' यदश्ववद्यद्रथवद्यत्पुनरावृत्तं^{१०)} यत्पुन-
र्निवृत्तं^{११)} यदन्तरूपं यदसौ लोको ऽभ्युदितो यत्राभानेदिष्टं
यत्यारूच्छेपं यन्नाराशंसं यद्वैपदा यत्सप्तपदा यत्कृतं यद्वैवतं
तत्तृतीयस्याङ्को रूपमेतानि वै षष्ठस्याङ्को रूपाणि' इन्द-

1) षष्ठमहरहर्वापु° A und F; 2) °राणुदन् A; 3) So corr.; die
hss. °दायन्त्; 4) Korrupt; Ait. Br. प्रोष्यन्त; 5) F fügt षष्ठे ein;
6) D °र्हस्तानि; ?? wschl. °हस्तीनानि; 7) So corr.; die hss. वाङ्कुश;
8) A pr. m. fügt स ein; 9) °मेनेन न F; 10) °रावृत्तं D;
11) °निवृत्तं D.

सामु ह षष्ठेनाह्लाक्तानां रसो ज्यनेदत्तं^{१)} प्रजापतिरुदा-
 नान्नाराशंस्या गयत्र्या रैभ्या त्रिष्टुभा परिक्षित्या जगत्या
 गाथयानुष्टुभैतानि^{२)} वै ह्न्दांसि षष्ठे ऽह्नि शस्तानि
 भवत्ययातयामानि ' ह्न्दसामिव तत्सरसताया अयातयाम-
 तायि^{३)} ' सरसानि ह्वास्य^{४)} ह्न्दांसि षष्ठे ऽह्नि शस्तानि
 भवन्ति ' सरसैश्ह्न्दोभिरिष्टं भवति सरसैश्ह्न्दोभिर्यज्ञं
 तनुते य एवं वेद ' ॥ ११ ॥

अथ यद्वैपदौ स्तोत्रियानुब्रुवौ^{५)} भवत इमा नु कं
 भुवना सीषधामेति ' द्विपाद्वि पुरुषो ' द्विप्रतिष्ठः पुरुषः '
 पुरुषो वै यज्ञस्तस्माद्वैपदौ स्तोत्रियानुब्रुवौ भवतो ' ज्य
 सुकीर्तिं शंसत्यपेन्द्र प्राचो^{६)} मघवन्न मित्रानिति^{७)} ' देव-
 योनिर्वै सुकीर्तिः ' स य^{८)} एवमेतां देवयोऽन्यां सुकीर्तिं
 वेद कीर्तिं प्रतिष्ठापयति भूतानां कीर्तिमान्स्वर्गे लोके
 प्रतितिष्ठति ' प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेदाथ
 वृषाकपिं^{९)} शंसति वि हि सोतोरसृजतेत्यादित्यो^{१०)} वै
 वृषाकपिस्तद्यत्कम्पयमानो^{११)} रेतो वर्षति^{१२)} तस्माद्वृषाक-
 पिस्तद्वृषाकपेर्वृषाकपिवं ' वृषाकपिर्वि वै स सर्वेषु लो-

1) ऽनिनेदत्तं F; 2) So corr.; die has. गाथाया°; 3) आयात° F;
 4) ह F; 5) स्तोत्रियानि° A und F; 6) प्राचो A pr. m.; 7) मित्रानिति F;
 8) Fehlt A pr. m. und D; 9) वृषाकपि A pr. m. und D; 10) सोतर्°
 D; 11) वृषाकपिं त° F; 12) वर्षति A; वसति D.

केषु भाति य एवं वेद् 'तस्य तृतीयेषु पादिघ्राद्यन्तयो-
 न्युङ्घनिर्दान्करोत्यंत्रं^{१)} वै न्युङ्घो^{२)} ' बलं^{३)} निनर्दो^{४)} '
 ऽन्नाद्यमेवास्मै तद्वले निदधात्यथ कुत्तापं शंसति ' कुयं^{५)}
 कृ^{६)} वै नाम कुत्सितं भवति ' तद्यत्तपति तस्मात्कुत्ता-
 पास्तत्कुत्तापानां^{७)} कुत्तापवं ' तप्यन्ते ऽस्मै कुयानिति^{८)}
 तप्तकुयः^{९)} स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति ' प्रतितिष्ठति प्रजया^{९)}
 पशुभिर्य एवं वेद् ' तस्य चतुर्दश प्रथमा^{१०)} भवत्तीदं जना
 उप श्रुतेति ' ताः प्रग्राहं शंसति यथा वृषाकपिं^{११)} ' वार्ष-
 द्रुपं^{१२)} हि ' वृषाकपेस्तन्यायमेत्येवाथ^{१३)} रैभीः शंसति व-
 च्यस्व रेभवच्यस्वेति ' रेभन्तो वै देवाश्चर्षयश्च स्वर्गं लोक-
 मायंस्तथैवेतद्यजमाना रेभन्त एव स्वर्गं लोकं यन्ति ' ताः
 प्रग्राहमेत्येवाथ पारिक्षिताः^{१४)} शंसति राज्ञो विश्वजनी-
 नस्येति^{१५)} ' संवत्सरो वै पारिक्षित्संवत्सरो ह्रीदं सर्वं
 पारिक्षियतीत्यथो खल्वाद्गर्गिर्वै पारिक्षिदग्निर्ह्रीदं सर्वं
 पारिक्षियतीत्यथो खल्वाद्गर्गाथा^{१६)} एवेताः कारव्या राज्ञः

- 1) °निनर्दान्करो° D; 2) न्युंसो D; 3) बले D; 4) निनर्दो D;
 5) P P; 6) है F; 7) तस्मात्कुत° A; 8) P P कुया इति P;
 9) प्रजाया A; प्रजा D; 10) प्रथमानि D; 11) वृषाकपि D; 12) So
 corr.; die hss. वार्षद्रुपं; 13) So corr. nach Ait. Br.; die hss. वृषाकपेस्त-
 न्याय°; 14) So corr.; die hss. पारिक्षितोः; 15) °नस्येति A und F;
 16) °गर्गाया A.

परिहित इति स नस्तद्यथा¹⁾ कुर्याद्गाथा²⁾ एवैताः³⁾
 शस्ता भवन्ति 'यद्यु वै गाथा अग्निरेव गाथाः संवत्सरस्य
 वेति ब्रूयाद्यु वै मन्त्रो ऽग्निरेव मन्त्रः संवत्सरस्य वेति
 ब्रूयात्ताः प्रग्राहमेत्येवाथ कारव्याः शंसतीन्द्रः⁴⁾ का-
 रुमब्रूधदिति 'यदेव देवाः कल्याणं कर्माकुर्वंस्तत्कार-
 व्याभिरवाप्नुवंस्तथैवेतद्यजमाना⁵⁾ यदेव देवाः कल्याणं
 कर्म कुर्वन्ति तत्कारव्याभिरवाप्नुवन्ति 'ताः प्रग्राहमित्ये-
 वाथ दिशां क्लृप्तीः⁶⁾ पूर्वं शस्त्वा यः सभेयो विदथ्य इति
 जनकल्या उत्तराः शंसति यो⁷⁾ ऽनाक्ताक्षो अनभ्यक्त
 इत्यृतवो वै दिशः प्रजननस्तद्यदिशां⁸⁾ क्लृप्तीः पूर्वं शस्त्वा
 यः सभेयो⁹⁾ विदथ्य¹⁰⁾ इति जनकल्या उत्तराः शंसत्यृ-
 तूनेव तत्कल्पयत्यृतुषु प्रतिष्ठापयति 'प्रतिष्ठन्तीरिदं सर्व-
 मनुप्रतितिष्ठति¹¹⁾ 'प्रतितिष्ठति प्रजया¹²⁾ पशुभिर्य एवं
 वेद् 'ता अर्धर्चशः शंसति' प्रतिष्ठित्या एवाथेन्द्रगाथाः
 शंसति यदिन्द्रादो दशराज्ञ इतीन्द्रगाथाभिर्ह वै देवा
 असुरानागाथाथेनानत्यायंस्तथैवेतद्यजमाना¹³⁾ इन्द्रगाथा-

1) P P F नेद्यस्तद्यथा F; 2) कुर्याद्यथाकुर्याद्गाथा D; 3) एवैतास्य A
 und D; 4) शंसन्तीन्द्रः A pr. m.; 5) So corr.; die hss. कर्मकु°;
 6) क्लृप्तिः A pr. m. und D; 7) Fehlt in D; 8) P P प्रजननस्तथ° A
 pr. m.; प्रजननस्त° F; 9) सभेयो D; 10) विदथ्य D; 11) °प्रतिष्ठन्ति
 F; 12) प्रजया A und F; 13) असुरानां ज्ञाया° A pr. m. und D;
 असुरानाज्ञायैना° A sec. m. und F.

भिरेवाप्रियं भ्रातृव्यमागायथेनमतियन्ति ' ता अर्धर्चशः
शंसति ' प्रतिष्ठित्या एव ' ॥ १२ ॥

अथैतशप्रलापं शंसत्येता अश्वा^{१)} आप्लवन्त^{२)} इत्यैतशो
ह मुनिर्यज्ञस्यायुर्ददर्श ' स ह पुत्रानुवाच पुत्रका^{३)} यज्ञ-
स्यायुरभिददर्श^{४)} ' तदभिलपिष्यामि मा मा दृप्तं^{५)} मन्यध्व-
मिति ' तथेति ' तदभिललाप ' तस्य ह्यभ्यग्निरेतशायनो^{६)}
ज्येष्ठः^{७)} पुत्रो ऽभिद्रुत्य^{८)} मुखमपिज्ञग्राह ब्रुवन्दृप्तो^{९)} नः
पितेति^{१०)} ' स ह्येवाच धिक्का^{११)} ज्ञाल्मापरस्य पापिष्ठांति
प्रजां करिष्यामीति यो मे मुखं प्राग्रहीर्यदि^{१२)} ज्ञाल्म^{१३)}
मुखं न प्राग्रहीष्यः शतायुषं गामकरिष्यं^{१४)} सहस्रायुषं
पुरुषमिति ' तस्माद्भ्यग्नय ऐतशायना^{१५)} आजानियाः^{१६)} स-
न्तः पापिष्ठा अन्येषां^{१७)} बलिकृतः^{१८)} पितायच्छताः^{१९)} स्वेन
प्रजापतिना स्वया देवतया ' यदैतशप्रलापस्तत्स्वर्गस्य

1) अश्वानां A pr. m.; 2) अप्लवन्त A pr. m.; आप्लवन्त A sec. m. und F; अप्लवन्त D; 3) पुत्रका A pr. m.; 4) P, wachl. °युरदर्श; °युरददृश्यं D; °युरददृक्तं A pr. m. und F; 5) तृप्तं A und F; 6) So corr. A und F ह इत्यग्नि°; D हत्यग्नि°; 7) ज्येष्ठा D; 8) So corr.; ऽभिद्रुदृत्वा A und F, ऽत्तिद्रुदृत्वा D; 9) ब्रुवन्तृप्तो A pr. m.; ब्रुवन्तृप्तो D; 10) मितेति F; 11) धिक्का A und F; 12) So corr.; die has. प्राग्रहीस्यो यदि; 13) ज्ञाल्मे A sec. m. und F; 14) ग्रामक° A und F; ग्रामंकरि° A sec. m.; 15) ऐतशायना A pr. m. und F; ऐताशायना D; 16) °नयाः F; 17) So corr.; die has. मन्येषां; 18) बालि° A; बलित्वतः F; 19) P; wachl. पित्रा यच्छताः.

लोकस्य द्वयं' यद्वैतशप्रलापो ज्यातयामा वा^{१)} अक्षिति-
 रैतशैतशप्रलापो^{१)} 'ज्यातयामा मे यज्ञो ऽसदक्षितिर्मे यज्ञो
 ऽसदिति' तं वा ऐतशैतशप्रलापं^{२)} शंसति पदावग्राहं'
 तासामुत्तमेन पदेन प्राणौति यथा निवेदो^{३)} 'ज्य प्रव-
 ल्लिकाः पूर्वं शस्त्वा विततौ किरणौ द्वाविति प्रतिरा-
 धानुत्तरान्: शंसति भुगित्यभिगत इति' प्रवल्हिकाभिर्ह
 वै देवा असुराणां रसान्^{४)} प्रववृद्धस्तंयथाभिर्ह^{५)} वै देवा
 असुराणां रसान् प्रववृद्धस्तस्मात्प्रवल्हिकास्तंप्रवल्ह-
 कानां प्रवल्हिकावं' ता वै प्रतिरधिः प्रत्यराधुवंस्तंयत्प्र-
 तिरधिः प्रत्यराधुवंस्तस्मात्प्रतिराधास्तंप्रतिराधानां प्रतिरा-
 धवं^{६)} 'प्रवल्हिकाभिरेव द्विषतां^{७)} भ्रातृव्याणां रसान् प्रव-
 ल्लिकास्ता^{८)} वै^{८)} प्रतिरधिः^{९)} प्रतिराधुवन्ति' ताः प्रग्राह-
 मित्येवाथाजिज्ञासेन्याः^{१०)} शंसतीहेत्य प्रागपागुदागधरागि-
 त्याजिज्ञासेन्याभिर्ह वै देवा असुरानाज्ञायथैनानत्यायंस्तं-
 थैवैतद्यज्ञमाना आजिज्ञासेन्याभिरेवाप्रियं^{११)} भ्रातृव्यमाज्ञा-
 यथैनमतियन्ति^{१२)} 'ता अर्धर्चशः शंसति' प्रतिष्ठित्या एवा-

1) So corr.; die hss. वाक्षिति°; 2) एतशःप्रलापं F; 3) निवेदो D;
 4) चसां D; 5) प्राव° D; °यथभिर्ह F; 6) प्रतिरोधत्वं A sec. m. und D;
 7) द्विषन्तां D; 8) ?; wschl. प्रवल्हिकाथैनं; 9) प्रतिरोधाः D;
 10) °यत्तिज्ञासेन्याः A sec. m.; 11) So corr.; die hss. अक्षिता°; 12) So
 corr.; die hss. भ्रातृव्यमागायाथै°.

थातिवादं शंसति वीमे देवा अक्रंसतेति ' श्रीर्वा अतिवा-
दस्तमिकर्चं शंसत्येकस्ता वै श्रीस्तां वै विरेभं शंसति '
विरेभैः^{१)} श्रियं पुरुषो वरुतीति^{२)} ' तामर्धर्चशः^{३)} शंसति '
प्रतिष्ठित्या एव' ॥ १३ ॥

अथादित्याश्चाङ्गिरसीश्च^{४)} शंसत्यादित्या कृ जरितरङ्गि-
रोभ्यो दक्षिणामनयन्निति ' तद्देवनीथमित्याचक्षत ' आदि-
त्याश्च कृ वा अङ्गिरसश्च^{५)} स्वर्गे लोके ऽस्पर्धन्त वयं पूर्वं
स्वरेष्यामो वयं पूर्वं इति ' ते क्वाङ्गिरसः श्वःसुत्यां दद-
शुस्ते^{६)} क्वाग्निमूचुः^{७)} परेक्षादित्येभ्यः^{७)} श्वःसुत्यां प्रब्रूही-
त्यथादित्या अद्यसुत्यां ददशुस्ते क्वाग्निमूचुरद्यसुत्यास्माकं^{८)} '
तेषां नस्त्वं होतासीत्युपेमस्वामिति^{९)} ' स एत्याग्निरुवाचा-
थादित्या अद्यसुत्यामीक्षते कं वो होतारमवोचन्वाक्क्षयत्ते
युष्माकं वयमिति ' ते क्वाङ्गिरसश्चक्रुधुर्मा^{१०)} त्वं गमो नु
वयमिति ' नेति क्वाग्निरुवाचानिन्या^{११)} वै माक्क्षयत्ते ' कि-
त्त्विषं^{१२)} हि तद्यो ऽनिन्यस्य^{१३)} क्वं^{१४)} नेति^{१५)} ' तस्मा-

1) P P; 2) वहन्तीति A pr. m.; 3) तमर्ध° A pr. m.; 4) °ङ्गिरसश्च
A pr. m.; 5) So corr.; die hss. अङ्गिर°; 6) Fehlt in D; A und
F ददशुस्ते; 7) So corr.; die hss. हाग्निमूचुः पुरे°; 8) हाग्निमू° A
pr. m., D und F; 9) So corr.; होतासीं दुपेम° A; होतासीदुपेम° D und F;
10) So corr.; die hss. हाङ्गिरसश्च°; 11) °चानिया A sec. m., D und F;
12) किल्विष D; 13) नियस्य A sec. m.; नियस्य F; निन्यंता D; 14) हवन्
A und F; 15) So corr.; die hss. न इति .

दतिद्वरमत्यल्पमिति ¹⁾ यज्ञमानस्य ह्वमियादेव ²⁾ ' कि-
 ल्विषं हि तद्यो ऽनिन्यस्य ह्वं नैति ³⁾ ' तान्हादित्या-
 नङ्गिरसो याजयां चक्रुस्तेभ्यो ह्रीमां पृथिवीं दक्षिणां ⁴⁾
 निन्युस्तां ⁵⁾ ह न प्रतिज्ञगृहुः ' सा ह्रीयं ⁶⁾ निवृत्तोभयतः-
 शीर्ष्णां ⁷⁾ दक्षिणाः शुचा ⁸⁾ विद्धाः शोचमाना व्यचरत्कु-
 पिता ⁹⁾ मां ¹⁰⁾ न प्रत्यग्रहीषुरिति ' तस्या एते निर्दीर्यन्त
 य एते प्रदरा ¹⁰⁾ अधिगम्यन्ते ' तस्मान्निवृत्तदक्षिणां ¹¹⁾ नो-
 पाकुर्यन्निनां ¹²⁾ प्रमृजेन्नैदक्षिणां ¹³⁾ प्रमृणाजानीति ¹⁴⁾ ' त-
 स्माद्य एवास्य समानजन्मा भ्रातृव्यः स्याद्दृणाह्वयुस्तस्मा ¹⁵⁾
 एनां ¹⁶⁾ दद्यात्तन्न ¹⁷⁾ पराची दक्षिणा विवृणक्ति ' द्विषति
 भ्रातृव्ये ऽन्ततः शुचं ¹⁸⁾ प्रतिष्ठापयति यो ¹⁹⁾ ऽसौ ¹⁹⁾ तपति ¹⁹⁾ '
 स वै शंसत्यादित्या ह जरितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामनयंस्तां
 ह जरितः प्रत्यायन्निति ' न ह्रीमां पृथिवीं प्रत्यायंस्तांमु

1) So corr.; °मत्ल्पमिति A und F; °मन्नल्पमिति D; 2) ह्वैमियादेवा
 D; 3) So corr.; die hss. ह्वत्वेति; 4) दक्षिणा F; 5) So corr.;
 die hss. °स्तां; 6) ?; यं A pr. m., D und F; 7) So corr.;
 die hss. °शीर्ष्णां; 8) शुच A pr. m. und D; 9) व्यचरन्कुपिता A
 und F; 10) So corr.; die hss. मा नः प्रतिगृहोषुरिति ' तस्या एतानि निर्दी-
 र्यन्ते य एते प्रदरा; 11) तस्मान्निवृत्तदक्षिणा F; 12) नोपाकुर्युरिति D;
 13) प्रमृजेन्नैदक्षिणां D; 14) प्रमृणा° A pr. m., D und F; 15) Statt
 वृणाह्वयः wschl. zu lesen वर्जनीयः; 16) एना D; 17) °तन्नः A und
 F; °तन्नः D; 18) So corr.; die hss. सचं; 19) Interpolation ?.

कृ जरितः प्रत्यायन्निति प्रति हि ते ऽमुमायंस्तां¹⁾ कृ
 जरितर्नः²⁾ प्रत्यगृभ्णान्निति 'न कीमां पृथिवीं प्रत्यगृभ्णां-
 स्तामु कृ जरितर्नः प्रत्यगृभ्णान्निति प्रगृह्यादित्यमगृभ्णान्न-
 कृनेतरसंनविचेतनानीत्येष कृ³⁾ वा³⁾ अङ्गां विचेता
 यो ऽसौ तपति 'स वै शंसति यज्ञा नेतरसंनपुरोगवास
 इत्येषा⁴⁾ कृ वै यज्ञस्य पुरोगवी यदक्षिणा 'यथार्हामः⁵⁾
 सस्तमतिरेतदत्येष⁶⁾ एवेश्वर⁷⁾ उन्नेता 'उत श्वेत आ-
 शुपत्वा⁸⁾ उत⁹⁾ पद्याभिर्यविष्ठ 'उतेमाशु¹⁰⁾ मानं पिपती-
 त्येष एव श्वेत एष शिशुपत्येष¹¹⁾ उत पद्याभिर्यविष्ठः
 उतेमाशु¹⁰⁾ मानं पिपतीत्यादित्या रुद्रा वसवस्तेनुत¹²⁾ '
 इदं राधः प्रतिगृभ्णीक्यङ्गिरः¹³⁾ । इदं राधो¹⁴⁾ विभु
 प्रभु¹⁵⁾ इदं राधो बृहत्पृथु 'देवा ददत्वासुरं¹⁶⁾ तद्वो अस्तु
 सुचेतनं¹⁷⁾ । यष्मां अस्तु दिवे दिवे 'प्रत्येव गृभायतेति¹⁸⁾
 तद्यदादित्याश्चाङ्गिरसीश्च शंसति स्वर्गताया एवैतदंकरकः
 शंसति यथा निविदो 'ज्य भूतेकृदः¹⁹⁾ शंसति त्वमिन्द्र

1) So corr.; die hss. तु मायंस्तां; 2) °तर्न A pr. m.; 3) Fehlt
 in D; 4) So corr.; die hss. इत्येष; 5) ? ?; 6) सस्तमित्तिरे° D;
 7) ते एवेश्वर A pr. m.; एवश्वर D; 8) अशुपत्वा A pr. m.; 9) A. V.
 XX 135. 8 उतो; 10) उतमाशु D; 11) So alle hss.; man erwartet
 अशुपत्येष; 12) So alle hss.; A. V. XX 135. 9 °स्त्वेलत; 13) प्रतिगृह्या-
 ङ्गिरस A; प्रतिगृह्णीक्यङ्गिरः D; 14) रध्ये D; 15) प्रभुः A und F;
 16) ददत्वासुरं A; ददत्वसुरं D; 17) चेतनं D; 18) °यतेत D; 19) So
 corr.; die hss. भूतेकृन्दः

शर्म रिणोतीमि वै लोका भूतेहृदो^{१)} 'ऽसुरान्कृ वै देवा
 अन्नं सेचिरे^{२)} भूतेन भूतेन जिघांसतस्तितीर्षमाणास्तां-
 निमे^{३)} देवाः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ऽह्लादयंस्तंघदेतानिमे देवाः
 सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ऽह्लादयंस्तस्माद्भूतेहृदस्ताद्भूतेहृदां^{४)} भूतेहृ-
 दत्वं^{५)} 'ह्लादयन्ति कृ वापरमिमे^{६)} लोकाः ' सर्वेभ्यो भूतेभ्यो
 निर्घ्नंत्सर्वेभ्यो भूतेभ्यो^{७)} हृन्दते^{८)} य एवं वेद' ॥ १४ ॥

अथाकृनस्याः शंसति यदस्या अंद्भुमेद्या इत्याकृनस्याद्वा
 इदं सर्वं प्रजातमाकृनस्याद्वा एतदधिप्रजायते 'ऽस्यैव स-
 र्वस्यायै प्रजात्यै ' ता वै षट्संसेत्षड्वा ऋतव 'ऋतवः पितरः'
 पितरः प्रजापतिः ' प्रजापतिराकृनस्यास्तां^{९)} दश^{१०)} शंसे-
 दिति शांभव्यस्य वचो ' दशान्तरा विराड्वैराजो यज्ञस्तं गर्भा
 उपजीवन्ति ' श्रीर्वै विराडंशो ऽन्नाद्यं ' श्रियमेव तद्विराजं
 यशस्यन्नाद्ये^{११)} प्रतिष्ठापयति ' प्रतितिष्ठतीरिदं^{१२)} सर्वमनु-
 प्रतितिष्ठति ' प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ' तिस्रः
 शंसेदिति वात्स्यस्त्रिवृद्धै रेतः सित्तं^{१३)} संभवत्याण्डमुल्वं^{१४)}

1) So corr.; die hss. भूतेहृन्दो; 2) korrrupt; सिचिरे D; 3) जिघांस-
 तस्ति° F. 4) So corr.; die hss. °भूतेहृन्दस्तद्भूतेहृन्दां; 5) So corr.; die
 hss. °हृन्दत्वं; 6) Korrupt; vielleicht वा अपर्°; 7) भूतेभ्यो D;
 8) नुदते D; 9) प्रजापतिरकृनस्यात् A und F; 10) दृश A pr. m. und F;
 11) यज्ञः स्यान्नाद्ये A pr. m.; 12) So corr.; die hss. प्रतितिष्ठ°;
 13) सित्तं F; 14) So corr.; °मल्लं A und F; °मल्लं D.

जरायु' त्रिवृत्प्रत्ययं माता^{१)} पिता यज्जायते तत्तृतीयमं-
भूतोऽयमेवैतद्यच्चतुर्थी^{२)} शंसेत्सर्वा एव षोडश शंसेदिति
हैके^{३)} ' कामार्तो^{४)} वै रेतः सिञ्चति ' रेतसः सिक्तात्प्रजाः^{५)}
प्रजायन्ते ' प्रजानां प्रजननाय ' प्रजावान्प्रजनयिष्णुर्भवति
प्रजात्यै^{६)} प्रजायते^{७)} प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ' ॥ १५ ॥

अथ दधिक्रीं शंसति दधिक्राव्णो अकारिषमिति ' तत
उत्तराः पावमानीः शंसति सुतासो मधुमत्तमा इत्यन्नं वै
दधिक्री^{८)} ' पवित्रं पावमान्यस्तंडु हैके पावमानीभिरेव
पूर्व^{९)} शस्त्वा तत उत्तरा दधिक्रीं शंसतीयं^{१०)} वागन्ना-
द्या^{११)} यः पवत इति वदत्तस्तंडु तथा न कूर्यादुपनश्यति
रु वागशनायती^{१२)} ' स दधिक्रीमेव पूर्व शस्त्वा तत
उत्तराः पावमानीः शंसति ' तद्यद्दधिक्रीं^{१३)} शंसतीयं वा-
गाकूनस्यां वाचमवादीत्तद्देव^{१४)} पवित्रेणैव वाचं पुनीते '
सा^{१५)} वा अनुष्टुब्भवति ' वाग्वा अनुष्टुप्तस्वेनैव हृन्दसा
वाचं पुनीते ' तामर्धर्चशः^{१६)} शंसति ' प्रतिष्ठित्या एवांथ

- 1) मात्वा A pr. m.; 2) अभूतोऽयम् P óin Wort? °तुर्था D; 3) हैके
D und F; 4) कामार्तो A und F; 5) So corr.; die hss. सिक्ताःप्रजाः;
6) प्रजापत्यै A pr. m.; प्रजात्यै ist versetzt worden, und muss hinter
प्रजननाय kommen; 7) प्रजायते D; 8) So corr.; die hss. दधिक्री;
9) पूर्व A pr. m.; 10) So corr.: die hss. शंसतीयं; 11) Korrump;
12) °नायन्ति D; 13) °दुदधिक्री D; 14) °नदेव A pr. m., D und F;
15) से A und F; 16) ता अर्ध° A sec. m.

पावमानीः शंसति ' पवित्रं वै पावमान्य ' इयं वागाह-
 नस्यां वाचमवादीतंत्पावमानीभिरेव वाचं पुनीति ' ताः
 सर्वा अनुष्टुभो भवन्ति ^{१)} ' वाग्वा अनुष्टुप्तंस्वेनैव ^{२)} इन्द्रसा
 वाचं पुनीति ' ता अर्धर्चशः शंसति ' प्रतिष्ठित्या एवाव
 द्रप्सो अंश्रुमतीमतिष्ठदित्येतं तृचमैन्द्राबार्हस्पत्यं सूक्तं
 शंसत्यथ हैतदुत्सृष्टं ^{३)} ' तद्यदेतं तृचमैन्द्राबार्हस्पत्यमत्यं ^{४)}
 तृचमैन्द्राज्ञागतं शंसति सवनधारणमिदं गुल्मह ^{५)} इति
 वदत्तस्तदु तथा न कुर्यात्त्रिष्टुबायतना ^{६)} वा इयं वागेषां
 ह्योत्रकाणां यद्वैन्द्राबार्हस्पत्या तृतीयसवने ' तद्यदेतं तृच-
 मैन्द्राबार्हस्पत्यमत्यं तृचमैन्द्राज्ञागतं शंसति स्व एवैनं
 तदायतने प्रीणाति स्वयोर्देवतयोः ' कामं ^{७)} नित्यमेव
 परिद्ध्यत्कामं ^{८)} तृचस्योत्तमया ' तदाहुः संशंसित्पष्टे ऽह्नि
 न संशंसित्कथमन्येष्वहःसु संशंसति ' कथमत्र न संशंस-
 तीत्यथो खल्वाहुर्नैव संशंसित्स्वर्गो वै लोकः ^{९)} षष्ठम-
 हूरसमायी ^{१०)} वै स्वर्गो लोकः ' कश्चिद्वै स्वर्गे लोके
 शमयतीति ' तस्मान्न संशंसति ' यदेव न संशंसति तत्स्व-

1) भवति D; 2) °पुस्तर्वेनैव D; 3) °त्सृष्ट D; 4) °स्पत्यमत्यं A pr.
 m. und D; 5) Korrupt; 6) So corr.; die hss. °ष्टुभायतना; 7) A
 pr. m. und F fügen प्रीणाति ein; 8) परिद्ध्यत्का° A und F; 9) So
 corr.; die hss. लोकाः; 10) So corr.; °समाये A und F; °समाये D.

गस्य लोकस्य वृषं' यद्वेवैनाः^{१)} संशंसति यत्राभानेदिष्टो
 वालखिल्यो वृषाकपिरेवयामरुदेतानि वा अत्रोक्त्यानि
 भवन्ति तस्मान्न संशंसत्यैन्द्रो वृषाकपिः' सर्वाणि हृन्दां-
 स्यैतशप्रलाप ' उपाप्तो यदैन्द्राबार्हस्पत्या तृतीयसवने
 तय्यदेतं तृचमैन्द्राबार्हस्पत्यं सूक्तं शंसत्यैन्द्राबार्हस्पत्या
 परिधानीया विशो अदेवीरभ्याचरन्तीरित्यंपरज्ञना कृ वै
 विशो देवीर्न^{२)} क्यस्यापरज्ञनं^{३)} भयं भवति ' शान्ताः प्रजाः
 क्लृप्ताः सकृत्ते यत्रैवंविदं शंसति^{४)} ' यत्रैवंविदं शंसतीति
 ब्राह्मणम् ॥ १६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे गोपथब्राह्मणोत्तरभागे षष्ठः प्रपाठकः ॥

1) यद्वेवैताः D; 2) अदेवी न D; 3) °परं ज्ञनं D; 4) यत्रैवंविदं° F.

॥ इत्यथर्ववेदब्राह्मणपूर्वोत्तरं समाप्तम् ॥

DIE IM GOPATHA BRÄHMANA VORKOMMENDEN
MANTRAS.

- अंशुरंशुष्टे देव सोमाप्यायताम् II 2. 4. [S. 168 Z. 1].
 अक्षितो ऽस्यक्षित्यै वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिंल्लोक
 इह च II 1. 7. [S. 149 Z. 14].
 अग्र आयाहि वीतये I 1. 29. [S. 21 Z. 13].
 अग्निं त्वाङ्गर्वैश्वानरम् I 2. 21. [S. 57 Z. 7].
 अग्निं दूतं वृणीमहे I 2. 23. [S. 61 Z. 9].
 अग्निमीळे पुरोहितम् I 1. 29. [S. 21 Z. 7].
 अग्निर्देवत ऋग्वेदस्य I 5. 25. [S. 141 Z. 7].
 अग्निर्यज्ञं त्रिवृतं सप्ततनुम् I 1. 12. [S. 10 Z. 4].
 अग्निवासाः पृथिव्यसितज्ञूः I 2. 9. [S. 41 Z. 10].
 अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोमः I 5. 23 [S. 135 Z. 11]
 अग्निहोत्रं च मा पौर्णमासश्च यज्ञः I 3. 22 [S. 92 Z. 3].
 अग्नीदग्नीन्विहृ II 2. 16. [S. 182 Z. 4].
 अग्ने पत्नीरिहावह II 2. 20. [S. 185 Z. 16].

- अग्नेष्ट्वास्येन प्राञ्चामि II 1. 2. [S. 145 Z. 13].
 अग्राधेयमग्निहोत्रम् I 5. 23. [S. 135 Z. 8].
 अक्का म इन्द्रं मतयः स्वर्विदः II 4. 16. [S. 223 Z. 4].
 अञ्जसा सत्यमुपगेषम् II 2. 3 [S. 167 Z. 10].
 अथवीभिरङ्गिरोभिश्च गुप्तः I 5. 24. [S. 139 Z. 10].
 अथा ह्रीन्द्र गिर्वणाः II 4. 17. [S. 224 Z. 5].
 अधिपतिरसि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].
 अध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता नेष्टा I 5. 24. [S. 139 Z. 1].
 अध्वर्यो शंशंसावोम् II 3. 10. [S. 197 Z. 7] II 4. 18. [S. 225 Z. 3].
 अध्वर्यो शंसावोम् II 3. 10. [S. 196 Z. 17] II 4. 4 [S. 212 Z. 12].
 अनभिशास्तेन्यम् II 2. 3. [S. 167 Z. 9].
 अनाधृष्टम् II 2. 3. [S. 167 Z. 6].
 अनधृष्यम् II 2. 3. [S. 167 Z. 7].
 अनितिरसि (?) II 2. 13 [S. 178 Z. 13].
 अनुख्यात्रे नमः II 2. 19. [S. 184 Z. 12].
 अनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिः II 2. 3.
 [S. 167 Z. 9].
 अनुरोहो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 15].
 अनुवृदसि II 2. 14. [S. 179 Z. 14].
 अनुष्टुम्भित्रस्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 9].

- अन्तरिक्षे पथिभिर्हृयिमानः I 2. 9. [S. 41 Z. 13].
- अपमित्यमप्रतीतम् II 4. 8. [S. 215 Z. 14].
- अपां पुष्यं मूर्तिराकाशं पवित्रमुत्तमम् I 1. 39. [S. 32 Z. 7].
- अपेन्द्र प्राचो मधवन्नमित्रान् II 6. 4. [S. 248 Z. 1], II 6.
12. [S. 261 Z. 11].
- अभिजिदसि II 2. 13. [S. 179 Z. 7].
- अभि तष्टेव दीधया मनोषाम् II 6. 1. [S. 242 Z. 15], II
6. 2. [S. 245 Z. 9].
- अभि प्रियाणि मर्मशत्पराणि II 6. 2. [S. 245 Z. 11].
- अभि शस्तिपा II 2. 3. [S. 167 Z. 8].
- अभूद्देवः सविता वन्द्यो नु नः II 2. 12. [S. 177 Z. 5], II
4. 7. [S. 215 Z. 5].
- अमृतमसि I 1. 39. [S. 30 Z. 11].
- अमृताय त्वोपस्तृणामि I 1. 39. [S. 30 Z. 11].
- अमृतोपस्तरणमसि I 1. 39. [S. 30 Z. 11].
- अमेव नः सुकृत्वा आ ह्नि गत्तन II 2. 22. [S. 187 Z. 11].
- अयं ते योनिः II 4. 9. (S. 216 Z. 17 und S. 217 Z. 3).
- अयं नो नभसस्पतिः II 4. 9. [S. 216 Z. 13].
- अयमु त्वा विचर्षणे II 3. 14. [S. 201 Z. 10].
- अयुतमेकं प्रयुतानि त्रिंशत् I 5. 23. [S. 136 Z. 14].

अरिष्टं यज्ञं तनुतात् II 1. 1. [S. 143 Z. 4].

अरिष्टैर्नः पथिभिः पारयन्ता II 6. 2. [S. 245 Z. 4].

अर्वाडिहि सोमकामं वाहुः II 2. 21. [S. 186 Z. 12].

अव द्रप्सो अंश्रुमतीमतिष्ठत् II 6. 16. [S. 271 Z. 4].

अष्टौ शतान्ययुतानि त्रिंशत् I 5. 23. [S. 136 Z. 12].

अस्कन्सोमः II 2. 10. [S. 174 Z. 17].

अस्तभ्राद् घ्यामसुरो विश्ववेदाः II 4. 15. [S. 221 Z. 14].

अस्तु श्रीषट् I 3. 10. [S. 76 Z. 9], I 5. 10. [S. 125 Z. 9],
I 5. 21. [S. 133 Z. 13].

अस्तु स्वधा II 1. 24. [S. 161 Z. 14].

अस्मा इडु प्र तवसे तुराय II 5. 15. [S. 241 Z. 5].

अरुहनेतरसंनविचेतनानि II 6. 14. [S. 268 Z. 3].

अरुहान्यस्य विंशतिशतानि I 5. 23. [S. 136 Z. 8].

आक्रमो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 16].

आग्निर्गामि भारतः II 4. 15. [S. 221 Z. 12].

आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायताम् II 2. 4. [S. 168 Z. 3].

आत्मास्यात्मन्नात्मानं मे मा हिंसीः स्वाहा II 1. 3. [S.
146 Z. 3].

आदित्या रुद्रा वसवस्तेनुते II 6. 14. [S. 268 Z. 10].

आदित्या कृ जरितरङ्गिरोभ्यो दक्षिणामनयन् II 6. 14. [S.

266 Z. 5 und S. 267 Z. 12].

आद्यं वषट्कारः प्रदानात्तमेतम् I 5. 23. [S. 137 Z. 1].

आ नो मित्रावरुणा II 3. 13. [S. 200 Z. 12].

आ नो याहि सुतावतः II 3. 14. [S. 201 Z. 8].

आपतये वा गृह्णामि II 2. 3. [S. 167 Z. 1].

आपूर्णी अस्य कलशः स्वाहा II 2. 21. [S. 186 Z. 14].

आपो गर्भं जनयन्तीः I 1. 39. [S. 30 Z. 6].

आपो भृग्वङ्गिरो द्वपम् I 1. 39. [S. 32 Z. 5].

आप्याययास्मान्साखीन्सन्या मेधया प्रजया धनेन II 2. 4.

[S. 168 Z. 5].

आप्यायस्व II 3. 6. [S. 193 Z. 2].

आ यातं मित्रावरुणा II 3. 13. [S. 200 Z. 15].

आ याहि सुषुमा हि ते II 3. 14. [S. 201 Z. 8].

आ याक्ष्यर्वाङ्मुपवन्धुरेष्ठाः II 6. 2. [S. 244 Z. 10].

आरोहो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 14].

आ वां राजानावध्वरे ववृत्याम् II 4. 15. [S. 222 Z. 7].

आ वां विशत्विन्दवः स्वाभुवः II 2. 22. [S. 187 Z. 7].

आ वामन्धांसि मदिराण्यग्मन् II 2. 22. [S. 187 Z. 13].

आ वो वदन्तु सप्तयो रघुष्यदः II 2. 22. [S. 187 Z. 9].

आ सत्यो यातु मघवां ऋजीषी II 5. 15. [S. 241 Z. 4].

आहं सरस्वतीवतोः II 5. 13. [S. 239 Z. 13].

इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखायः II 6. 1. [S. 243 Z. 3 und 15].

इदं वसो सुतनन्धः II 5. 3. [S. 228 Z. 8].

इदं क्षन्वोजसा सुतम् II 5. 3. [S. 228 Z. 8].

इदं जना उप श्रुत II 6. 12. [S. 262 Z. 7].

इदं ते सोम्यं मधु II 2. 20. [S. 185 Z. 10].

इदमहमर्वाग्वसोः सद्ने सीदामि II 1. 1. [S. 143 Z. 2].

इन्द्र ऋभुभिर्वाजवद्भिः समुक्षितम् II 2. 22. [S. 187 Z. 2].

इन्द्रं वो विम्वतस्परि II 5. 12. [S. 238 Z. 9].

इन्द्रः कारुमबूबुधत् II 6. 12. [S. 263 Z. 4].

इन्द्रः पूर्भिदातिरद्दासमर्कैः II 4. 2. [S. 211 Z. 7], II 6. 1.
[S. 243 Z. 1 und 11].

इन्द्र क्रतुविदम् II 3. 14. [S. 201 Z. 11].

इन्द्र जीव I 1. 39. [S. 32 Z. 8].

इन्द्र त्वा वृषभं वयम् II 2. 20. [S. 185 Z. 10].

इन्द्र पिब प्रतिकामं सुतस्य II 3. 14. [S. 201 Z. 7].

इन्द्रवत्त स्तुत II 2. 14. [S. 180 Z. 11].

इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते II 2. 22. [S. 187 Z. 6], II 4.
16. [S. 222 Z. 13].

इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामि वरुणस्योदरे II 1. 2. [S.

145 Z. 15].

इन्द्रस्य बालू स्थविरौ वृषाणौ II 1. 18. [S. 155 Z. 7].

इन्द्रस्यौजो मरुतामनीकम् I 2. 21. [S. 58 Z. 3].

इन्द्राग्नी अज्ञोरुवुः II 5. 12. [S. 238 Z. 12].

इन्द्राग्नी अपसस्यरि II 3. 15. [S. 202 Z. 5].

इन्द्राग्नी आगतं II 3. 15 [S. 202 Z. 4 und 7].

इन्द्राग्न्योरवो वृषो II 5. 13. [S. 239 Z. 13].

इन्द्राय मदने सुतम् II 5. 3. [S. 228 Z. 8].

इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदानाः II 2. 21. [S. 186 Z. 13].

इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य II 4. 15. [S. 222 Z. 8].

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नः II 4. 15. [S. 222 Z. 1].

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतम् II 2. 22. [S. 187 Z. 4], II

4. 15. [S. 221 Z. 9].

इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य II 2. 22. [S. 187 Z. 12],

II 4. 17. [S. 224 Z. 15].

इन्द्राविष्णू मदपती मदानाम् II 4. 17. [S. 224 Z. 3].

इन्द्रेणा रोचना दिवः II 5. 13. [S. 239 Z. 11].

इमं स्तोममर्हते ज्ञातवेदसे II 2. 22. [S. 187 Z. 14].

इमा नु कं भुवना सीषधाम II 6. 12. [S. 261 Z. 8].

इमामू षु प्रभृतिं सातये धाः II 4. 3. [S. 212 Z. 5], II 6.

1. [S. 243 Z. 3 und 14].

इयं त इन्द्र गिर्वणः II 4. 17. [S. 224 Z. 5].

इयं पित्र्या राथ्येत्वये II 2. 6. [S. 171 Z. 2].

इषं स्वश्च धीमहि II 5. 13. [S. 239 Z. 4].

इषे वा I 1. 29. [S. 21 Z. 10].

इक्षेत्य प्रागपागुदगधराक् II 6. 13. [S. 265 Z. 13].

इक्षेन्द्राग्नी उपक्षये II 3. 15. [S. 202 Z. 6].

उकथं वाचि II 3. 10. [S. 196 Z. 14].

उकथं वाचीन्द्राय II 3. 10. [S. 197 Z. 4].

उकथं वाचीन्द्राय देवेभ्यः II 3. 10. [S. 197 Z. 10].

उक्षान्नाय वशान्नाय II 2. 20. [S. 186 Z. 2].

उक्षा पतत्तमरूपां सुपर्णम् I 2. 9. [S. 42 Z. 1].

उत वामुषसो बुधि II 3. 13. [S. 200 Z. 11].

उत श्वेत आप्रुपत्वा II 6. 14. [S. 268 Z. 7].

उतोत्तरस्मादधरादघायोः II 4. 16. [S. 223 Z. 10].

उत्क्रमो ऽसि II 2. 14. [S. 180 Z. 1].

उत्क्रान्तिरसि II 2. 14. [S. 180 Z. 1].

उदप्रुतो न वयो रक्षमाणाः II 4. 16. [S. 223 Z. 2].

- उदानत्रुपाभ्यां स्वाहा I ३. 13. [S. 81 Z. 12; S. 82 Z. 5].
- उदानत्रुपे मे पाहि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].
- उदिल्वस्य रिच्यते II 4. 3. [S. 212 Z. 4].
- उडु त्ये मधुमत्तमा गिरः II 4. 2. [S. 211 Z. 4].
- उडु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्या II 4. 2. [S. 211 Z. 8]; II 6. 1.
[S. 242 Z. 15]; II 6. 2. [S. 245 Z. 5].
- उद्गा आजदङ्गिरोभ्यः II 5. 13. [S. 239 Z. 9].
- उद्गातः सामानि गाय II 2. 6. [S. 170 Z. 16].
- उद्देदभिश्चुतामघम् II 3. 14. [S. 201 Z. 10].
- उपद्रष्ट्रे नमः II 2. 19. [S. 184 Z. 7 und 14].
- उपश्रोत्रि नमः II 2. 19. [S. 184 Z. 9].
- उभा जिग्यथुर्न पराजयेथे II 4. 17. [S. 224 Z. 14].
- उरुं नो लोकमनुनेषि II 6. 4. [S. 248 Z. 7].
- उशन्तु षु णः सुमना उपाक्ते II 4. 1. [S. 210 Z. 16].
- उशिगसि II 2. 13. [S. 179 Z. 1].
- उर्गसि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].
- उर्ज्ञं मे धेहि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].
- उर्ज्ञं त्वा II 1. 29. [S. 21 Z. 10].

ऋग्भिः पृथिवीं यजुषान्तरिक्षम् I 5. 25. [S. 141 Z. 16].
 ऋग्भिरेवोभयतो ज्यर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्ते स्तुत II 2. 14.
 [S. 180 Z. 5].

ऋग्भिः सह गायत्रं जागतमाहुः I 5. 25. [S. 141 Z. 13].

ऋग्भिः सुशस्तो यजुषा परिष्कृतः I 5. 25. [S. 142 Z. 2].

ऋग्वेदस्य पृथिवी स्थानम् I 5. 25. [S. 141 Z. 5].

ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् I 1. 22. [S. 15 Z. 11].

ऋचो विद्वान्पृथिवीं वेद संप्रति I 5. 25. [S. 142 Z. 5].

ऋचो जस्य भागांश्चतुरो वरुन्ति I 5. 24. [S. 137 Z. 13].

ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषाट् II 4. 2. [S. 211 Z. 16].

ऋजुनीती नो वरुणः II. 5. 12. [S. 238 Z. 6].

ऋतमृतवादिभ्यः II. 2. 4. [S. 163 Z; 10].

ऋतव एव प्रवोवाजाः I 5. 23. [S. 135 Z. 16].

ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि II 4. 17. [S. 224 Z. 6].

ऋत्विजां च विनाशाय II 2. 5. [S. 169 Z. 16].

ऋषेर्यज्ञस्य चतुर्विधस्य श्रद्धाम् I 5. 24. [S. 137 Z. 10].

एकपाद्द्विपदः I 2. 9. [S. 41 Z. 1].

एकोनविंशः शमिता बभूव I 5. 24. [S. 140 Z. 4].

एतं नो गोपाय II 4. 9. [S. 216 Z. 14, 15 und 17].

- एतस्य त्वं प्रजनय II 6. 8. [S. 255 Z. 13].
 एतस्य त्वं प्रतिष्ठां कल्पय II 6. 8. [S. 256 Z. 4].
 एतस्य त्वं प्राणान्कल्पय II 6. 8. [S. 254 Z. 7].
 एता अश्वा आप्रवन्ते II 6. 13. [S. 264 Z. 3].
 एतेषु वेदेष्वपि चैकमेव I 5. 25. [S. 140 Z. 12].
 एवा तामिन्द्र वज्रिन्नत्र II 4. 1. [S. 210 Z. 15]; II 6. 1. [S.
 242 Z. 8 und S. 243 Z. 8].
 एवा पाहि प्रतथा मन्दतु त्वा II 2. 21. [S. 186 Z. 11].
 एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् II 4. 2. [S. 211 Z. 9].
 एवेदिन्द्रम् II 6. 5. [S. 249 Z. 1].
 एष मे ऽमुष्मिंल्लोके प्रकाशो ऽसत् II 5. 8. [S. 234 Z. 12].
 एष्टा राय एष्टा वामानि प्रेषे भगाय II 2. 4. [S. 168 Z. 9].
 एक्षू षु ब्रवाणि ते II 4. 15. [S. 221 Z. 11].
 ओं स्वधा II 1. 24. [S. 161 Z. 14].
 ओं स्वर्जनत् I 3. 3. [S. 67 Z. 3]; II 2. 14. [S. 180 Z. 7].
 ओजः सह ओजः II 3. 5. [S. 192 Z. 5].
 ओजो ऽसि II 2. 13. [S. 179 Z. 4].
 ओम् I 1. 20. [S. 14 Z. 9].
 ओमुक्थशाः II 3. 10. [S. 196 Z. 15 und S. 197 Z. 11].

ओमुक्थशा यज्ञ II ३. 10. [S. 197 Z. 4].

ओं भुवो जनत् I ३. ३. [S. 67 Z. 2].

ओं भूर्जनत् I ३. ३. [S. 67 Z. 1]; II २. 14. [S. 180 Z. 4].

ओंभूर्भुवः स्वः I 1. 27. [S. 20 Z. 5].

ओं भूर्भुवः स्वर्जनदृधत्करद्रुकृन्मकृत्तक्मोम् II २. 14.
[S. 180 Z. 11].

ओ आवय I ३. 10. [S. 76 Z. 9]; I ५. 10. [S. 125 Z. 9]; I
५. 21. [S. 133 Z. 13].

ओषधीभ्यस्त्वा II २. 13. [S. 179 Z. 6].

औडुम्बर्यां सामघोषिणा तावत् I ५. 24. [S. 137 Z. 15].

कति स्विद्रात्रयः कत्यहानि I ५. 23. [S. 136 Z. 2].

कथा महामवृधत्कस्य क्तुः II ६. 1. [S. 242 Z. 9]. II ६.
1. [S. 243 Z. 9].

कद्रु न्वस्याकृतम् II ६. ३. [S. 246 Z. 9].

कन्नव्यो अतसीनाम् II ६. ३. [S. 246 Z. 9].

कया तं न ऊत्या II ४. 1. [S. 210 Z. 12].

कया नश्चित्र आ भुवत् II ४. 1. [S. 210 Z. 12].

कवीरिक्कामि संदशे सुमेधाः II ६. 2. [S. 245 Z. 14].

कस्तमिन्द्र त्वावसुम् II 4. 1. [S. 210 Z. 13]; II 6. 3. [S. 246 Z. 9].

कुर्वतो मे मा क्षेष्टाः II 1. 7. [S. 150 Z. 1].

के स्वित्देवाः प्रवोवाजाः I 5. 23. [S. 135 Z. 14].

को अथ नर्यो देवकामः II 6. 2. [S. 244 Z. 9].

क्षयाय त्वा II 2. 13. [S. 178 Z. 11].

क्षमया रेतः संजग्मानो निषिञ्चत् II 6. 8. [S. 253 Z. 17].

गायत्री वसूनां पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 8].

घर्मं तपामि II 2. 6. [S. 171 Z. 2].

चक्षुश्च मा पशुबन्धश्च यज्ञो ऽमुतो र्वाञ्चमुभौ कामाप्रौ

भूवाक्षित्या सह्यविशताम् I 3. 22. [S. 92 Z. 8].

चतुष्पात्सकलो यज्ञः II 2. 5. [S. 170 Z. 3].

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादाः I 2. 16. [S. 49 Z. 12].

चन्द्रमा अश्वत्तः I 2. 9. [S. 42 Z. 3].

चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्यम् II 4. 15. [S. 221 Z. 13].

क्षिन्नभिन्नो ऽश्वस्तः II 2. 5. [S. 169 Z. 14].

ज्ञगत्यादित्यानां पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 9].

ज्ञनत् I 1. 20. [S. 14 Z. 10]; I 2. 19. [S. 54 Z. 11]; I 5. 24.
[S. 139 Z. 16].

ज्ञनेभ्यो ज्स्माकमस्तु केवल इतः कृणोतु वीर्यम् II 2. 15.
[S. 181 Z. 4].

जीवा स्थ I 1. 39. [S. 30 Z. 12].

जुष्टो वाचस्पतये II 2. 17. [S. 182 Z. 15].

जुष्टो वचे भूयासम् II 2. 17. [S. 182 Z. 14].

तं वो दस्ममृतीषकृम् II 4. 2. [S. 211 Z. 3].

तत्रा यामि सुवीर्यम् II 4. 2. [S. 211 Z. 3].

तत्सवितुर्वरेण्यम् I 1. 34. [S. 27 Z. 10].

तन्नून्ने II 2. 3. [S. 167 Z. 3].

तत्तुरसि II 2. 13. [S. 179 Z. 5].

तं ते जुहोमि मनसा वषट्कृतम् II 2. 12. [178 Z. 2].

तरणिरित्सिषासति II 4. 3. [S. 212 Z. 3].

तरोभिर्वीं विददसुम् II 4. 3. [S. 212 Z. 3].

तवायं सोमस्त्वमेक्ष्वर्वाङ् II 2. 21. [S. 186 Z. 12].

तस्मिन्देवाः संमनसो भवन्ति I 2. 1. [S. 32 Z. 12].

तां हू जरितः प्रत्यायन् II 6. 14. [S. 267 Z. 12].

- तां ह जरितर्नः प्रत्यगृभ्यान् II 6. 14. [S. 268 Z. 1].
तामु ह जरितः प्रत्यायन् II 6. 14. [S. 267 Z. 13].
तामु ह जरितर्नः प्रत्यगृभ्यान् II 6. 14. [S. 268 Z. 3].
ते स्याम देव वरुणा II 5. 13. [S. 239 Z. 3].
तोशा वृत्ररुणा कुवे II 3. 15. [202 Z. 4].
त्रिविष्टपं त्रिदिवं नाकमुत्तमम् I 5. 25. [S. 142 Z. 13].
त्रिवृत्स्तोम ऋग्वेदस्य I 5. 25. [S. 141 Z. 9].
त्रिवृदसि II 2. 14. [S. 179 Z. 13].
त्रिष्टुब्रुद्राणां पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 8].
त्वमिन्द्र शर्म रिणा(?) II 6. 14. [S. 268 Z. 15].
त्वष्टारं सोमपीतये II 2. 20. [S. 186 Z. 1].
- दक्षिणाप्रवणीभूतः II 2. 5. [S. 170 Z. 1].
ददतो मे मोषदसः II 1. 7. [S. 150 Z. 1].
दधिक्राव्णो अकारिषम् II 6. 16. [S. 270 Z. 6].
दिवि त्वात्रिर्धारयत् I 2. 17. [S. 50 Z. 15].
दिवो नु माम् I 2. 7. [S. 39 Z. 4].
दीक्षा सोमस्य राज्ञः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 10].
दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः I 2. 1. [S. 32 Z. 13]. Fragment aus
काष्णीं वसानो दीक्षितो दीर्घश्मश्रुः A. V. XI 5. 6.

देव संस्फान II 4. 9. [S. 216 Z. 16].

देव सवितरेतत्ते प्राह II 1. 4. [S. 148 Z. 4].

देवस्य वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां
प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामि II 1. 2. [S. 145 Z. 8].

देवस्य सवितुः प्रसवे बृहस्पतये स्तुत II 2. 10. [S. 175 Z. 14].

देवस्य सवितुः सवे स्वर्गं लोकं वर्षिष्ठं नाकं रोह्यम्
II 5. 8. [S. 235 Z. 2].

देवाः पितरः I 5. 21. [S. 134 Z. 5].

देवा ददवासुरम् II 6. 14. [S. 268 Z. 12].

देवानामेतत्परिषूतम् I 2. 7. [S. 99 Z. 13].

देवानामोजः II 2. 3. [S. 167 Z. 7].

देवा ब्रह्मणा आगच्छतागच्छत I 3. 1. [S. 64 Z. 7].

देवि वाग्यद्वाचो मधुमत्तमं तस्मिन्मा धाः II 2. 17. [S.
182 Z. 15].

देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे I 1. 19. [S.
21 Z. 10].

देवो विज्ञानन् I 1. 15. [S. 12 Z. 7].

द्रप्सश्चस्कन्द II 2. 12. [S. 177 Z. 10].

द्वादशवर्षं ब्रह्मचर्यम् I 5. 25. [S. 141 Z. 1].

द्वावतिरात्रौ षट्सप्तमग्निष्टोमाः I 5. 23. [S. 136 Z. 6].

धरुणो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].

धर्मगुप्तो मा गोपाय I 2. 4. [S. 35 Z. 13].

धर्मणो त्वा II 2. 13. [S. 178 Z. 12].

धियो यो नः प्रचोदयात् I 1. 36. [S. 28 Z. 11].

धेना बृहस्पतेः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 7].

नमस्ते अस्तु भगवन् I 1. 14. [S. 11 Z. 8].

नमो दिवे नमः पृथिव्यै II 2. 4. [S. 168 Z. 10],

नमो नमः II 2. 18. [S. 184 Z. 1 und 3].

नमोभिर्मित्रावरुणोत कृष्यैः II 3. 13. [S. 200 Z. 11].

नाभुरसि II 2. 13. [S. 179 Z. 9].

निवर्तन्ते दक्षिणा नीयमानाः I 5. 25. [S. 140 Z. 14].

नूनं सा ते II 6. 5. [S. 249 Z. 1].

नू मर्तो द्यते सनिष्यन् II 4. 17. [S. 224 Z. 7].

नू ष्टुत II 6. 5. [S. 249 Z. 2].

पङ्क्तिर्विष्णोः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 10].

पथ्या पूष्णाः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 8].

परिपतये त्वा II 2. 3. [S. 167 Z. 2].

पशुभ्यस्त्वा II 2. 13. [S. 179 Z. 7].

- पितृभ्यस्त्वा II 2. 13. [S. 179 Z. 4].
 पितृनग्निष्वान् II 1. 24. [S. 161 Z. 11].
 पिबा वर्धस्व तव धा सुतासः II 4. 3. [S. 212 Z. 8].
 पिबा सोममभि यमुय तर्दः II 2. 21. [S. 186 Z. 9].
 पुरोडाशानलंकुरु II 2. 16. [S. 182 Z. 4].
 पृतनाषाडसि II 2. 13. [S. 179 Z. 7].
 पृथिव्यग्नेः पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 6].
 पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयामि II 1. 2. [S. 145 Z. 11].
 पृथिव्यै श्रोत्राय I 1. 14. [S. 11 Z. 10].
 प्रक्रेतो ऽसि II 2. 13. [S. 179 Z. 1].
 प्रचरत धर्मम् II 2. 6. [S. 170 Z. 16].
 प्रज्ञापतिमहं त्वया समक्षमृधासम् II 1. 7. [S. 150 Z. 1].
 प्रज्ञापतेर्भागो ऽस्यूर्जस्वान्पयस्वान् II 1. 7. [S. 149 Z. 13].
 प्रज्ञाभ्यस्त्वा II 2. 13. [S. 179 Z. 5].
 प्रतिधिरसि II 2. 13. [S. 178 Z. 13].
 प्रति वां सूर उदिते विधेम II 3. 13. [S. 200 Z. 10].
 प्रतिष्ठ II 1. 4. [S. 147 Z. 13].
 प्रतिष्ठां गच्छ प्रतिष्ठां मा गमयेत् II 3. 5. [S. 192 Z. 4].
 प्रतिष्ठासि II 3. 5. [S. 192 Z. 4].
 प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रये II 4. 16. [S. 222 Z. 16].

प्र मित्रयोर्वरुणयोः II ३. 13. [S. 200 Z. 14].

प्ररोहो ऽसि II २. 14. [S. 179 Z. 14].

प्रवृदसि II २. 14. [S. 179 Z. 13].

प्र वो मित्राय गायत II ३. 13. [S. 200 Z. 13].

प्राणापानाभ्यां स्वाहा I ३. 13. [S. 80 Z. 14 und S. 82 Z. 4].

प्राणापानौ जनयन् I २. 8. [S. 39 Z. 16 und S. 40 Z. 14].

प्राणापानौ मे पाहि II 1. 7. [S. 149 Z. 15].

प्रातर्यावभिरागतम् II २. 20. [S. 186 Z. 4]; II ३. 15. [S. 202 Z. 3].

प्रातःसवन स्तुत एकविंशः I ५. 23. [S. 197 Z. 4].

प्रायश्चित्तेरनुधानैः II २. 5. [S. 170 Z. 5].

प्रायश्चित्तेर्भिषजैः संस्तुवन्तः I ५. 24. [S. 198 Z. 1].

प्रावो ऽस्यङ्गांसि (?) II २. 13. [S. 178 Z. 15].

प्रेतिरसि धर्मणो त्वा II २. 13. [S. 178 Z. 12].

बर्हि स्तृणीहि II २. 16. [S. 182 Z. 4].

बृहता मन उपकृष्ये व्यानेन शरीरम् II ३. 5. [S. 192 Z. 3].

बहस्पतिं वः प्रजापतिं वो वसून्वो देवानुद्गान्वो देवा-
नादित्यान्वो देवान्साध्यान्वो देवानास्यान्वो देवान्वि-
श्वान्वो देवान्सर्वान्वो देवान्विश्वतस्परिह्वामहे II २.
15. [S. 181 Z. 1].

- बृहस्पतिर्नः परिपातु पश्चात् II 4. 16. [S. 223 Z. 9].
 बृहस्पतिर्ब्रह्मा II 1. 1. [S. 143 Z. 5]; II 1. 4. [S. 148 Z. 4].
 बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वः II 4. 16. [S. 223 Z. 15].
 ब्रह्मचारीणांश्चरति रोदसी उभे I 2. 1. [S. 32 Z. 11].
 ब्रह्म ज्ञानम् II 2. 6. [S. 171 Z. 2].
 ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मि II 6. 4. [S. 248 Z. 4].
 ब्रह्मन्धर्मेणा प्रचरिष्यामः II 2. 6. [S. 170 Z. 15].
 ब्रह्मन्प्रस्थास्यामि II 1. 4. [S. 147 Z. 8].
 ब्रह्मन्त्सोमो ऽस्कन् II 2. 12. [S. 177 Z. 4].
 ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तः II 5. 4. [S. 230 Z. 2].
- भर्गो देवस्य धीमहि I 1. 35. [S. 28 Z. 3].
 भुगित्यभिगतः II 6. 13. [S. 265 Z. 6].
 भुवः I 1. 18. [S. 14 Z. 1].
 भूः I 1. 17. [S. 13 Z. 12].
 भूय इद्वावृधे वीर्याय II 4. 3. [S. 212 Z. 5].
 भोः सवितुर्वरेण्यम् I 1. 32. [S. 25 Z. 5].
- मदे सोमस्य रोचना II 5. 13. [S. 239 Z. 7].
 मनश्च मा पितृयज्ञश्च यज्ञो दक्षिणात् उदञ्चमुभौ I 3. 22.
 [S. 92 Z. 5].

मनीषिणो दीक्षिताः श्रद्धानाः I 5. 24. [S. 139 Z. 14].
 मयि प्राणापानौ II 3. 6. [S. 192 Z. 11].
 मयि भर्गः I 5. 15. [S. 131 Z. 5]; I 5. 16. [S. 132 Z. 3].
 मयि मरुः I 5. 15. [S. 131 Z. 6]; I 5. 17. [S. 132 Z. 7].
 मयि यशः I 5. 15. [S. 131 Z. 6]; I 5. 18. [S. 132 Z. 11].
 मयि सर्वम् I. 5. 15. [S. 131 Z. 6]; I 5. 19. [S. 132 Z. 16].
 मरुतो यस्य हि क्षये II 2. 20. [S. 185 Z. 14].
 मायुं दशं मारुशस्ताः प्रमेष्टाः I 5. 24. [S. 138 Z. 8].
 मित्रं वयं रुवामहे II 2. 20. [S. 185 Z. 12].
 मित्रो नयतु विद्वान् II 5. 12. [S. 238 Z. 7].

य एक इद्व्यश्चर्षणीनाम् II 6. 1. [S. 243 Z. 1 und 12].
 यज्ञ I 3. 10. [S. 76 Z. 10]; I 5. 10. [S. 125 Z. 9]; I 5. 21.
 [S. 133 Z. 13].
 यजुर्भिरिवोभयतो ज्यर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्ति स्तुत II 2. 14.
 [S. 180 Z. 6].
 यज्ञूषि यज्ञे समिधः स्वाहा II 2. 11. [S. 176 Z. 7].
 यज्ञस्य नो विरिष्टं संधेहि I 1. 14. [S. 11 Z. 8].
 यज्ञा नेतरसंनपुरोगवासः II 6. 14. [S. 268 Z. 5].
 यत्कुसीदम्(?) II 4. 8. [S. 215 Z. 14].

यत्सोम आ सुते नरः II 5. 12. [S. 238 Z. 12].

यदक्रन्दः प्रथमं ज्ञायमानः I 2. 18. [S. 53 Z. 1]; I 2. 21.
[S. 57 Z. 9].

यद्त्रापि मधोरुम् I 2. 7. [S. 39 Z. 4 und 5].

यद्त्रापि रसस्य मे I 2. 7. [S. 39 Z. 5 und 7].

यदस्या अंद्भमेद्याः II 6. 15. [S. 269 Z. 7].

यदिन्द्रादो दशराज्ञे II 6. 12. [S. 263 Z. 15].

यदीदमृतुकाम्य I 2. 7. [S. 39 Z. 9 und 10].

यदेदेवीरसहिष्ट मायाः II 3. 23 [S. 210 Z. 2].

यद्गायत्रे अधि गायत्रमाहितम् II 3. 10. [S. 197 Z. 15].

यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वष्टि II 6. 1. [S. 242 Z. 9 und S.
243 Z. 8].

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीमः II 6. 1. [S. 243 Z. 2 und 13].

यस्ते द्रप्स स्कन्दति यस्ते अंशुः II 2. 12. [S. 177 Z. 13].

यः सभेयो विदध्यः II 6. 12. [S. 263 Z. 8 und 11].

यांश्च ग्रामे यांश्चारण्ये जपन्ति I 5. 25. [S. 142 Z. 9].

या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तया मे क्षारोक् तया मे क्षा-
विश [II 4. 9. [S. 217 Z. 2].

या पुरस्ताद्युज्यते I 1. 22. [S. 15 Z. 11].

युवो रथो अध्वरो देववीतये II 2. 22. [S. 187 Z. 5].

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४. २. [S. 211 Z. 12].

ये अग्नयो अश्वत्तः ॥ २. १२. [S. 177 Z. 7].

ये यज्ञामहे I ३. १०. [S. 76 Z. 10]; I ५. १०. [S. 125 Z. 9];
I ५. २१. [S. 133 Z. 13].

यो अग्निर्नृमणा नाम ॥ १. ३. [S. 146 Z. 5].

यो न इदमिदं पुरा ॥ ४. १६. [S. 222 Z. 15].

यो ज्ञात्ताक्षो अनभ्यक्तः ॥ ६. १२. [263 Z. 9].

यो ब्रह्मवित्सो अभिकरो जस्तु वः शिवः I ५. २४. [S.
138 Z. 4].

यो विद्यात्सप्त प्रवतः I २. १६. [S. 50 Z. 6].

रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः ॥ २. २२. [S. 187 Z. 10].

रथमिव सं महेमा मनीषया ॥ २. २२. [S. 187 Z. 15].

रश्मिरसि ॥ २. १३. [S. 178 Z. 11].

राज्ञो विश्वज्ञनीनस्य ॥ ६. १२. [S. 262 Z. 12].

रेतश्च मान्नं चेत ऊर्ध्वमुभौ I ३. २२. [S. 92 Z. 7].

रेवदसि ॥ २. १३. [S. 179 Z. 6].

वच्यस्व रेभवच्यस्व ॥ ६. १२. [S. 262 Z. 9].

वनस्पते वीडुङ्गो हि भूयाः I २. २१. [S. 58 Z. 4].

- वने न वा यो न्यथायि चाकन् II 6. 2. [S. 244 Z. 9].
- वयमु त्वामपूर्व्य II 4. 16. [S. 222 Z. 14].
- वयोधा असि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].
- वरं वृणीष्व I 2. 17. [S. 50 Z. 16].
- वरुणां सोमपीतये II 2. 20. [S. 185 Z. 13].
- वषट्कार मा मां प्रमृत्तो माहं त्वां प्रमृत्तम् II 3. 5. [S. 192 Z. 2].
- वसतिश्च मामावास्यश्च यज्ञः पश्चात्प्राञ्चमुभौ I 3. 22. [S. 92 Z. 4].
- वसिष्ठासो अभ्यर्चत्यर्कैः II 4. 2. [S. 211 Z. 10].
- वसुक्तो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 15].
- वस्यष्टिरसि II 2. 14. [S. 179 Z. 16].
- वाक् II 3. 5. [S. 192 Z. 2].
- वाङ्ग मेष्टिश्चोत्तरतो दक्षिणाञ्चमुभौ I 3. 22. [S. 92 Z. 6].
- वाग्धात्ममृग्वेदस्य I 5. 25. [S. 141 Z. 11].
- वागोज्ञः II 3. 6. [S. 192 Z. 10].
- वाग्वातस्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 6].
- वाञ्ज आस्यन् II 1. 3. [S. 146 Z. 12].
- वात आ वातु भेषजम् I 3. 13. [S. 82 Z. 12].
- वायव स्थ I 1. 29. [S. 21 Z. 10].

- विततो किरणौ द्वौ II 6. 13. [S. 265 Z. 5].
 विराड्रूपास्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 10].
 विशो अदेवीरभ्याचरन्तीः II 6. 16. [S. 272 Z. 6].
 विश्वलोप विश्वदावस्य त्वासञ्जुहोमि II 4. 8. [S. 216 Z. 1].
 विष्टम्भो ऽसि II 2. 13. [S. 178 Z. 15].
 वि हि सोतोरसृजत II 6. 12. [S. 265 Z. 15].
 वीमे देवा अक्रंसत II 6. 13. [S. 266 Z. 1].
 वृधत्करद्गुह्मकृतत् I 1. 10. [S. 9 Z. 2].
 वृधत्करद्गुह्मकृतच्छ्रमोम् I 1. 21. [S. 14 Z. 14].
 वेदाश्नुदांसि सवितुर्वरेण्यम् I 1. 32. [S. 25 Z. 8].
 वेदैरभिष्टुतो लोकः I 5. 24. [S. 140 Z. 7].
 वेषश्रीरसि II 2. 14. [S. 179 Z. 16].
 वों भूर्भुवः स्वर्जनदोम् I 3. 3. [S. 67 Z. 4]. (so alle hss.)
 वौषड् I 5. 10. [S. 125 Z. 10] und [S. 133 Z. 14].
 व्यत्तरिक्षमतिरत् II 5. 13. [S. 239 Z. 5]; II 6. 5. [S. 248 Z. 14].
- शंसावो देव II 3. 10. [S. 196 Z. 12, S. 197 Z. 1 und 8].
 शंसावोम् II 3. 10. [S. 196 Z. 11]; II 3. 16. [S. 202 Z. 10].
 शक्मन अत्रिष्ठाय II 2. 3. [S. 167 Z. 5].
 शतं शतानि परिवत्सराणाम् I 5. 5. [S. 121 Z. 1.]

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवाः I 4. 17. [S. 107 Z. 6].

शं नो देवीरभिष्टये I 1. 29. [S. 21 Z. 16].

शं नो भव कृद् आ पीत इन्दो II 3. 6. [S. 192 Z. 13].

शम् I 1. 11. [S. 9 Z. 10].

शाघराय II 2. 3. [S. 167 Z. 4].

शासद्वह्निर्दुहितुर्नस्यं गात् II 5. 15. [S. 241 Z. 6]; II 6. 1.
[S. 243 Z. 4 und 16].

शिरो यज्ञस्य यो विद्यात् I 2. 16. [S. 50 Z. 8].

श्येनो ऽसि गायत्रहन्दाः I 5. 12. [S. 129 Z. 1].

श्रद्धायां रेतस्तपसा तपस्वी I 5. 24. [S. 137 Z. 7].

श्रमादन्यत्र परिवर्तमानः I 5. 5. [S. 120 Z. 14].

श्रेष्ठो ह वेदस्तपसो ऽधि ज्ञातः I 1. 9. [S. 8 Z. 4].

षट्षिञ्च द्वे च शते च भवतः I 5. 23. [S. 136 Z. 10].

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः II 2. 21. [S. 186 Z. 10].

संरोहो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 15].

सं वां कर्मणा समिषा हिनोमि II 4. 17. [S. 224 Z. 9].

संश्रवसे विश्रवसे सत्यश्रवसे श्रवसे II 5. 7. [S. 233 Z. 14].

संसर्पो ऽसि II 2. 14. [S. 179 Z. 11].

संक्रमो ऽसि II 2. 14. [S. 180 Z. 1].

स वं नो नभसस्पतिः II 4. 9. [S. 216 Z. 14].

सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु I 1. 26. [S. 18 Z. 13].

सद्यो हू ज्ञातो वृषभः कनीनः II 4. 1. [S. 210 Z. 14];

II 6. 1. [S. 242 Z. 14]; II 6. 2. [S. 244 Z. 13].

स न स्तुतो वीरवद्भ्रातु गोमत् II 4. 2. [S. 211 Z. 11].

सन्ति चैषां समानाः मन्त्राः I 5. 25. [S. 141 Z. 3].

सं ते पर्यासिः II 3. 6. [S. 193 Z. 2].

संधिरसि II 2. 13. [S. 178 Z. 13].

सप्तदशं सदस्यं तम् I 5. 24. [S. 140 Z. 1].

सप्त विद्यात्परावतः I 2. 16. [S. 50 Z. 7].

सप्त सुत्याः सप्त च पाकयज्ञाः I 1. 12. [S. 10 Z. 5]; I 5.

25. [S. 140 Z. 8].

सप्त ह्येतार ऋतुथा यजन्ति II 3. 8. [S. 194 Z. 4].

समानव्यानाभ्यां स्वाहा I 3. 13. [S. 81 Z. 5 und S. 82 Z. 5].

समानव्यानौ मे पाहि II 1. 7. [S. 149 Z. 16].

सम्राडसि त्रिष्टुप्कन्दाः I 5. 13. [S. 129 Z. 12].

स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स मां पाहि स मां

कर्मण्यं पाहि II 1. 4. [S. 148 Z. 5].

स सद्य एति पूर्वस्माडुत्तरं समुद्रम् I 2. 1. [S. 32 Z. 12].

स सुगोपातमो जनः II 2. 20. [S. 185 Z. 15].

सह श्रोत्रः II ३. ६. [S. 192 Z. 10].

साकं सूर्यस्य रश्मिभिः II ३. 13. [S. 200 Z. 11].

सांतपना इदं कृत्रिः I 2. 23. [S. 60 Z. 15].

सामभिरेवोभयतो ज्यर्वाङ्गिरोभिर्गुप्ताभिर्गुप्ते स्तुत II 2. 14.

[S. 180 Z. 8].

साम्ना दिव्येकं निहितं स्तुवन्तः I 5. 24. [S. 139 Z. 6].

साम्नोद्गाता हृदयन्नप्रमत्तः I 5. 24. [S. 139 Z. 3].

सायंप्रातर्होमौ I 5. 23. [S. 135 Z. 5].

सुतासो मधुमत्तमाः II 6. 16. [S. 270 Z. 7].

सुदितिरसि II 2. 13. [S. 179 Z. 1].

सूर्या मासाय कर्तवे I 2. 17. [S. 50 Z. 15].

सूर्यस्य वा चक्षुषा प्रतीक्षे II 1. 2. [S. 145 Z. 6].

सेनेन्द्रस्य पत्नी II 2. 9. [S. 174 Z. 7].

सोमः पवते II 5. 4. [S. 230 Z. 1].

सोमपृष्ठाय वेधसे II 2. 20. [S. 186 Z. 3].

सोमं मन्यते पपिवान् I 2. 9. [S. 42 Z. 13].

सोमस्याग्ने वीहि II ३. 1. [S. 189 Z. 8 und 11].

स्तुत देवस्य सवितुः सवे II 2. 15. [S. 181 Z. 1].

स्तुतेषे II 2. 15. [S. 180 Z. 16].

स्तुतोर्जे II 2. 15. [S. 181 Z. 1].

सुताद्यमत्रिर्दिवमुन्निनाय I 2. 17. [S. 50 Z. 14].

स्वः I 1. 19. [S. 14 Z. 6].

स्वरो ऽसि गयो ऽसि जगच्छन्दाः I 5. 14. [S. 130 Z. 7].

स्ववृदसि II 2. 13. [S. 179 Z. 13].

स्वस्ति ते देव सोम सुत्यामुदृचमशीय II 2. 4. [S. 168 Z. 6].

स्वाहा वाचस्पतये II 2. 17. [S. 183 Z. 1].

स्वाहा वाचे II 2. 17. [S. 183 Z. 1].

स्वाहा सरस्वत्ये II 2. 17. [S. 183 Z. 1 und 2].

स्विते मा धाः II 2. 3. [S. 167 Z. 11].

ह्वामहे जनेभ्यः II 5. 12. [S. 238 Z. 9].

होतर्धर्ममभिष्टुहि II 2. 6. [S. 170 Z. 15].

होता च मैत्रावरुणाश्च पादम् I 5. 24. [S. 138 Z. 12];

होता यक्षत् II 3. 8. [S. 193 Z. 17 und S. 194 Z. 1 und 2].

CORRIGENDA.

Der pūrvabhāga steht von Seite 1 bis Seite 143, was nicht obenerwähnt ist.

- S. 57 Z. 9 lies प्रथमं statt प्रतमं
- S. 163 Z. 10 die Lesung der hss. „स्वस्यां“ is vorzuziehen
- S. 165 Z. 15 lies सिसृक्षमाणाः statt सिसृक्समाणाः
- S. 169 Z. 17 lies विरिष्यते statt विरष्यते
- S. 176 Z. 2 zwischen ऋध्यते ऋध्यते ist यज्ञमान ausgefallen
- S. 178 Z. 12 lies धर्मो^१ statt धर्मा
- S. 185 Z. 15 lies सुगोपातमो^१ statt सुगोपतमो
- S. 187 Z. 5 lies सुतमिति^१ statt सतमिति
- S. 192 Z. 4 lies प्रतिष्ठासि^१ statt प्रतिष्ठीसि
- S. 202 Z. 4 lies तोशा^१ statt तोषा
- S. 211 Z. 16 lies ङीषी^१ statt ङिषी
- S. 221 Z. 14 lies भ्राद्^१ द्यामसुरो^१ statt भ्राद्यामसुरो

S. 222 lies oben ander Seite २ || ४ | १५—१६ || statt

२ || ५ | १५—१६ ||

S. 222 Z. 7 lies °ल्वा वां statt °ल्वावां

S. 239 Z. 13 lies सरस्व° statt स्वरस्व°

S. 265 Z. 13 lies प्रागपागुदग° statt प्रागपागुदाग°

?

YC 54552

U. C. BERKELEY LIBRARIES

C057986428

M142983

730

6659

1919

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

